МВС України
Харківський національний університет
внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Харків, 4 грудня 2015 р.

Харків 2015

УДК 343.285
ББК 67.9(4УКР)61
Т 33

Оргкомітет конференції

Голова – ректор Харківського національного університету внутрішніх справ Сокуренко Валерій Васильович.

Заступник голови – проректор Харківського національного університету внутрішніх справ Головко Олександр Миколайович.

Секретар – професор кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Бондаренко Олексій Олексійович.

Члени оргкомітету:

- начальник факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Музичук Олександр Миколайович;
- начальник кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Степанюк Руслан Леонтійович;
- начальник кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Юхно Олександр Олександрович;
- начальник відділу зв'язків з громадськістю Щербакова Ірина Василівна;
- начальник відділу організації наукової роботи Мірошниченко Оксана Станіславівна;
- начальник інформаційно-технічного відділу Полховський Олександр Миколайович;
- начальник відділу організації служби Тарасенко Віталій Миколайович;
- начальник відділу матеріального забезпечення Копаниця Олексій Вікторович;
- директор загальної бібліотеки Процких Тамара Олексіївна.

Т 33 **Теоретичні** аспекти організації досудового розслідування : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції м. Харків, 4 грудня 2015 р. – Харків : ХНУВС, 2015. – 508 с.

Друкується за рішенням оргкомітету відповідно до доручення Харківського національного університету внутрішніх справ від 30.11.2015 № 117.

Матеріали викладено в авторській редакції.

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2015

ЗМІСТ

Сокуренко Валерій Васильович
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 16

Райнін Ігор Львович
РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ФОРМА ЗМІЦНЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В РЕГІОНІ 20

Данильченко Юрій Броніславович
ПРО СТАН ЗАКОННОСТІ В ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ 24

Музичук Олександр Миколайович
СТРАТЕГІЯ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ 31

Степанюк Руслан Леонтійович
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ 33

Юхно Олександр Олександрович
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ І СУЧАСНІСТЬ 37

Алісов Євгеній Олександрович
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ 42

Кириченко Александр Анатольевич
ИСТИННАЯ ПРИРОДА АНТИКРИМИНАЛЬНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА И КРИМИНАЛИСТИКИ ПО НОВОЙ ДОКТРИНЕ КЛАССИФИКАЦИИ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК 44

Корж Валентина Павлівна
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 47

Лисенко Володимир Васильович, Курілов Геннадій Миколайович
ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ СПОСОБІВ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ТОВАРІВ 53

Лук'янчиков Євген Дмитрович
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕВІРКИ ІНФОРМАЦІЇ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ 57

Петрова Ірина Анатоліївна
ВИЯВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ 61

Погорецький Микола Анатолійович
НАСЛІДКИ ВІДСУТНОСТІ РІШЕНЬ ПРОКУРОРА ТА СЛІДЧОГО СУДДІ ПРО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В МАТЕРІАЛАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 65

Пчолкін Валерій Дмитрович
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ОРД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 70

Слінько Сергій Вікторович
ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ... 73

Тертишник Володимир Митрофанович
НОВІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ВІД СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ДО ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ 75

Малярова Валерія Олегівна
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ 78

Сергєєва Діана Борисівна
КОНТРОЛЬ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ ЗА КПК 2012 РОКУ ТА ОКРЕМІ НЕДОЛІКИ ЙОГО ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ 82

Юнусов Ахат Ахнафович
АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РОССИИ О ПРЕДАНИИ ДЕЛА СУДУ 85

Абрамова Валентина Михайлівна, Свобода Євгенія Юріївна
НЕДОЛІКИ, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ ВИНИКНЕННЯ ПОМИЛОК ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ 96

Бондаренко Василь Іванович
РЕЗУЛЬТАТИ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ВИКОРИСТАННЯ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ 98

Бондаренко Олексій Олексійович
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ ПІД ЧАС ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ СКЛАДАННЯМ КЛОПОТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО АБО ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ 101

Виноградов Андрей Кимович, Ткач Юрий Дмитриевич, Петриченко Юлия Денисовна
МЕТОДОЛОГИЯ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КРИМИНАЛЬНЫМ ПРАВОНАРУШЕНИЯМ 104

Волошина Владлена Костянтинівна
ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 107

Глієвий Андрій Анатолійович
ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ 109

Гловюк Ірина Василівна
ОСОБИСТИЙ ОБШУК: ДО ПИТАННЯ РОЗРОБКИ НОРМАТИВНОЇ МОДЕЛІ . 114

Глобенко Геннадій Іванович, Огурцов Олег Григорович
ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ІНШІЙ СТОРОНІ 116

Голубов Артем Євгенович
ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ТА ФУНКЦІЙ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ 119

Гринюк Володимир Олексійович
ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ФУНКЦІЯ ОБВИНУВАЧЕННЯ» ТА «ОБВИНУВАЧЕННЯ» 122

Даніель Анна Володимирівна
ЖУРНАЛІСТСЬКІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: СУТНІСТЬ ТА ВИДИ 125

Єфімова Інна Веніамінівна
ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПЕРСОНАЛУ МИТНОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ 128

Єфімов Володимир Веніамінович
ЩОДО ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ В АПК УКРАЇНИ 131

Захарко Андрій Володимирович
ПОВНОВАЖЕННЯ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК 134

Захарченко Оксана Валентинівна, Захарченко Назар Сергійович
МЕТА ВИНЕСЕННЯ ВИРОКУ СУДУ 138

Каткова Тетяна Василівна
РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕЯКИХ ПОЛОЖЕНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ 141

Книженко Світлана Олександрівна
ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ 144

Коваленко Володимир Вікторович
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ СИТУАЦІЙНИХ ЕКСПЕРТИЗ 147

Кофанов Андрій Віталійович
EXPERT ERRORS IN JUDICIAL-BALLISTIC EXAMINATION 150

Курта Євген Олександрович, Фролов Олександр Вікторович
ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 153

Лапта Сергій Павлович, Гузєй Володимир Миколайович
ОСОБА ПОТЕРПІЛОГО ТА ЗЛОЧИНЦЯ, ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ УМИСНИХ ВБИВСТВ АБО ЗАПОДІЯННЯ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ У РАЗІ ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ ЧИ ПЕРЕВИЩЕННЯ ЗАХОДІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ЗАТРИМАННЯ ЗЛОЧИНЦЯ 156

Лозова Світлана Миколаївна
ОСОБИСТІСТЬ ЗЛОЧИНЦЯ З ПСИХІЧНИМИ АНОМАЛІЯМИ, ЩО СФОРМУВАЛИСЯ ВНАСЛІДОК ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ 160

Лук'янчиков Борис Євгенович
ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ 163

Лускатов Олександр Віталійович
ОДНОРІДНІСТЬ РЕЧЕЙ, ЩО ПРЕД'ЯВЛЯЮТЬСЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ 166

Матюшкова Тетяна Петрівна
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН 169

Нізельник Олександр Іванович
ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗЛОЧИНІВ В СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАЗНАЧЕНИХ ЗЛОЧИНІВ 172

Пазинич Тетяна Анатоліївна
ЩОДО ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ҐРУНТІ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ЧИ РЕЛІГІЙНОЇ НЕНАВИСТІ 175

Пясковський Вадим Валерійович
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ 179

Сербін Микола Миколайович
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, СПРЯМОВАНИХ НА ВИЯВЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ СЛІДІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ 181

Соловйова Олена Євгеніївна
ПРИМИРЕННЯ СТОРІН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ 184

Тунтула Александра Сергеевна
РАЗВИТИЕ ВИДОВОГО ДЕЛЕНИЯ ТРАССОСУБСТАНЦИЙ КАК ОБЪЕКТИВНЫХ ИСТОЧНИКОВ АНТИКРИМИНАЛЬНЫХ СВЕДЕНИЙ 187

Удовенко Жанна Володимирівна
КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ТАЄМНИЦІ ОСОБИСТОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ Й СУДОВОМУ РОЗГЛЯДІ 190

Фоміна Тетяна Григорівна
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ВИПАДКІВ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ 193

Фурса Вікторія Анатоліївна
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ 196

Чича Руслан Павлович
ЩОДО ПІДСТАВ ТА ПОРЯДКУ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ В ЖИТЛІ ЧИ ІНШОМУ ВОЛОДІННІ ОСОБИ 198

Шехавцов Руслан Миколайович
ЩОДО ОКРЕМИХ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ 202

Щербаковський Михайло Григорович
РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ ТЕОРІЇ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ В КПК УКРАЇНИ .. 204

Юнацький Олександр Володимирович
проблеми ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА 207

Абламський Сергій Євгенович
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 210

Алєксєєва-Процюк Діана Олександрівна, Брисковська Оксана Миколаївна
ПОРЯДОК ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ ОВС, ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА ПРОКУРАТУРИ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ФАКТУ СМЕРТІ ЛЮДИНИ БЕЗ ОЗНАК НАСИЛЬНИЦЬКОЇ 214

Антонюк Поліна Євгенівна
ЩОДО ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧИМИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА 217

Бурак Марія Василівна
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИПУСКОМ НА РИНОК УКРАЇНИ НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ 220

Валькова Євгенія Валеріївна, Крижовець Ольга Володимирівна
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ 222

Веприцький Роман Сергійович
ДО ПИТАННЯ МІНІМІЗАЦІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ 225

Гусєва Влада Олександрівна
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗАПАХОВИХ СЛІДІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ 229

Дараган Валерій Валерійович
ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕТАПІВ ЗДІЙСНЕННЯ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ 232

Євдокіменко Світлана Вікторівна
ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБЛІКОВИХ ДОКУМЕНТІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ 235

Ємець Олег Миколайович
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ 239

Качинська Мар'яна Олександрівна
ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ МАЙНОВИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ ВІДПОВІДНО ДО ПОЛОЖЕНЬ ПЕРШОГО ЛИТОВСЬКОГО СТАТУТУ 1529 РОКУ 242

Комаринська Юлія Борисівна
ІНФОРМАЦІЯ – ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У РОЗСЛІДУВАННІ ТА ПОПЕРЕДЖЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 245

Корнієнко Василь Володимирович
ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ШАХРАЙСТВ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ 248

Коровайко Олександр Іванович
РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ 251

Кочура Олександра Олександрівна, Даниленко Анастасія Володимирівна
ЗАСАДА (ПРИНЦИП) ПІДВИЩЕНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 254

Кофанова Олена Сергіївна
ТВОРИ МИСТЕЦТВА ЯК ОБ'ЄКТ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 257

Ланцедова Юлия Александровна
АЛГОРИТМ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ЛИЧНОСТНЫХ ИСТОЧНИКОВ И СОБИРАНИЯ ТРАССОСУБСТАНЦИЙ В АНТИКРИМИНАЛЬНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ. 259

Лукашкіна Тетяна Василівна
СТОРОНА ЗАХИСТУ ЯК СУБ'ЄКТ ДОКАЗУВАННЯ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ 262

Наумова Анна Олександрівна
ПОНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ПРАВ І СВОБОД РЕАБІЛІТОВАНОГО 265

Пономарьов Сергій Павлович
ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СФЕРІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 268

Рось Ганна Василівна
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІНСТИТУТУ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 271

Савчук Тетяна Іванівна, Некрасова Олена Володимирівна
ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ДІТОВБИВСТВ 275

Севідов Олександр Анатолійович
ДО ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ОЗНАК НЕВІДПОВІДНОСТІ ПРИМІРНИКІВ РОЗПОВСЮДЖУВАНОГО ТВОРУ ЛІЦЕНЗІЙНИМ ЕКЗЕМПЛЯРАМ 277

Терещук Сергій Сергійович
ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 280

Фурман Ярослав Володимирович
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРШОЧЕРГОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗНИЩЕННЯМ, РУЙНУВАННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯМ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ 283

Безсонна Тетяна Федорівна, Тесля Олександр Віталійович
ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ПАСПОРТНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ 286

Волошин Олексій Гнатович
ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ФІКСАЦІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ 289

Єдин Руслан Вікторович, Погосян Левон Ашотович
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ У ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ 292

Захарченко Сергій Олексійович
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ 296

Романюк Віталій Володимирович
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИВОДУ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ 299

Сичов Сергій Олександрович
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПІДОЗРЮВАНОГО ЗА ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ 302

Балац Раїса Михайлівна
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 305

Бурбело Богдан Анатолійович
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 307

Варваринець Василь Іванович
ПРОНИКНЕННЯ В ЗЛОЧИННІ УГРУПОВАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З МЕТОЮ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ 309

Котлубаєва Ксенія Сергіївна
ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ 312

Кривопишин Віталій Георгійович
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 315

Приходько Владлена Олександрівна
ЩОДО ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ 317

Салманов Олексій Валерійович
АСПЕКТИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ОТРИМАННЯ ДОЗВОЛУ НА ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ 320

Бічурін Рінат Халітович
ФОРМУВАННЯ ТИПОВИХ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ У МЕТОДИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ З ХУЛІГАНСЬКИХ МОТИВІВ 323

Гук Ольга Григорівна
ПЛАНУВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ СТОСОВНО ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА ОБІГУ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ 327

Гусаченко Євгенія Олександрівна
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИМИ ПОДІЯМИ 330

Даль Адам Лаврентійович
ЩОДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ 333

Джевага Сергій Вікторович
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ПО КПК РРФСР 1922 ТА 1923 РОКІВ 335

Євдокіменко Сергій Анатолійович
ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ВІЙСЬКОВИХ ПРОКУРАТУР ПРИ ЗДІЙСНЕННІ НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ОРГАНАМИ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЗДІЙСНЮЮТЬ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 341

Калиниченко Анна Олександрівна
ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ УГОД ПРО ПРИМИРЕННЯ МІЖ ПОТЕРПІЛИМ ТА ПІДОЗРЮВАНИМ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 344

Кузубова Тетяна Олексіївна
ПРОЦЕСУАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ ЗДІЙСНЕННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ 346

Певна Олена Віталіївна
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ ПРЕДСТАВНИЦТВА НЕПОВНОЛІТНІХ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 349

Петров Олексій Сергійович
СУТНІСТЬ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ 352

Ревенко Ольга Ігорівна
СЛІДОВА КАРТИНА, ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОГО ВИДОБУВАННЯ ВУГІЛЛЯ 355

Сезонов Віктор Станіславович
КОМПЛЕКСНЕ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ 358

Соф'їн Михайло Ігорович
ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МАЙНА ТИМЧАСОВО ВИЛУЧЕНИМ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ 363

Брильов Михайло Олександрович
ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ОСІБ, ЯКІ СТАНОВЛЯТЬ ОПЕРАТИВНИЙ ІНТЕРЕС, У ПРОЦЕСІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З РОЗКРАДАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ПІД ЧАС БУДІВНИЦТВА, РЕМОНТУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ 366

Береза Катерина Юріївна
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНИХ..... 369

Долгополов Сергій Віталійович
ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЇ – ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ СУДДІ..... 373

Іванчишин Ігор Іванович
КРИМІНАЛЬНІ УГРУПОВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ 376

Кіпер Олег Олександрович
ЗМІСТ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СЛІДЧОГО 380

Лук'яненко Юрій Вікторович
ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ЗАТРИМАНОЇ ОСОБИ..... 383

Лютий Валентин Валентинович
ТАКТИКА ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНИХ ЗА ФАКТАМИ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ..... 386

Марков Дмитро Ігорович
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 389

Мироненко Олександр Вікторович
ЩОДО СКАСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ 389

Очеретяний Максим Анатолійович
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ГРУПОЮ ОСІБ..... 394

Пієв Станіслав Сергійович
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИ У СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СТАТУСУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОГО..... 398

Стєбєлєв Антон Михайлович
МЕДИКО-БІОЛОГІЧНЕ ВІДШКОДУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ШКОДИ ЖЕРТВІ ЗЛОЧИНУ ШЛЯХОМ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ ЗЛОЧИНЦЯ: РЕАЛІЇ МАЙБУТНЬОГО ЧИ АНТИГУМАННІ ФАНТАЗІЇ НАУКОВЦІВ? 401

Юхно Максим Олександрович
УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ОКРЕМИХ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....403

Кавун Дмитро Юрійович
ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІНИ ПОРЯДКУ ДОПУСКУ ЖЕРТВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 409

Завтур Віктор Андрійович
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ ПРИ ВИРІШЕННІ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ КЛОПОТАНЬ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....411

Коваленко Артем Володимирович
ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОСЯГАНЬ НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЖУРНАЛІСТІВ 414

Куриленко Дмитро Віталійович
ПОНЯТТЯ ПЕРЕКЛАДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 417

Лисенко Олена Володимирівна
СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ДЛЯ РОЗШУКУ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕХОВУЮТЬСЯ ВІД ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 419

Маслюк Оксана Володимирівна
ЗДІЙСНЕННЯ ДОКАЗУВАННЯ СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ З МЕТОЮ СПРОСТУВАННЯ ПІДОЗРИ (ОБВИНУВАЧЕННЯ) 423

Малахова Ольга Валентинівна
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ЗАХИСНИКОМ....426

Опанасенко Наталія Олегівна
ОСОБЛИВОСТІ ОБСТАНОВКИ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА ЧЛЕНАМИ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ГРУП.....429

Старенький Олександр Сергійович
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ЗАХИСНИКА НА ОТРИМАННЯ ДОКАЗІВ ШЛЯХОМ ВИТРЕБУВАННЯ ВІД ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ, ОРГАНІЗАЦІЙ, СЛУЖБОВИХ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ РЕЧЕЙ, КОПІЙ ДОКУМЕНТІВ, ВІДОМОСТЕЙ, ВИСНОВКІВ РЕВІЗІЙ, АКТІВ ПЕРЕВІРОК.....432

ТРИБУНА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Алістратов Дмитро Олександрович
ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З НЕВСТАНОВЛЕННЯМ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ПІДОЗРЮВАНОГО 436

Бирзул Сергій Сергійович
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ З НЕПОВНОЛІТНІМ ПІДОЗРЮВАНИМ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 441

Васькевич Олександр Іванович
ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА, ЯК СПОСОБУ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 444

Вуйма Анастасія Геннадіївна
РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ 448

Годованюк Віктор Вікторович
ДИСТАНЦІЙНЕ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ.. 451

Клинч Ярослав Олександрович
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАКІНЧЕННЯ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ І ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ 455

Комайгородська Руслана Володимирівна
СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ .. 458

Мовчан Юрій Андрійович
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБІ ПРО ПІДОЗРУ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ 462

Паскал Юлія Анатоліївна
ПРОБЛЕМИ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ВИПАДКАХ ПЕРЕХОВУВАННЯ ПІДОЗРЮВАНОГО, МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ЯКОГО НЕВІДОМЕ 466

Тарасенко Богдан Володимирович
ВСТАНОВЛЕННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ПРИ ТЕЛЕФОННОМУ ШАХРАЙСТВІ 469

Кубрак Юлія Миколаївна
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОБ'ЄДНАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА КПК УКРАЇНИ 473

Лунгул Віктор Васильович
ТАКТИКА ДОПИТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ 475

Макушин Владислав Вікторович
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 477

Матрос Каріна Олегівна
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ ІНТУЇЦІЇ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ 480

Погосян Едгар Ашотович
ЧОМУ ОБМЕЖУЮТЬСЯ ПРАВА СЛІДЧОГО НА ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ? 483

Фалюш Ярослав Анатолійович
ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ ФУНКЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 485

Фефелова Інна Максимівна
ВІДІБРАННЯ СЛІДЧИМ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ 488

Циркулєнко Сергій Сергійович
ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ВІДНОСНО ПОТЕРПІЛИХ 491

Черхавський Мар'ян Васильович
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗАОЧНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ 493

Зеленіна Олена Володимирівна
ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ІНСЦЕНУВАННЯ ЗЛОЧИНУ 496

Васюта Яна Вікторівна
ПОЛІГРАФ ЯК СПОСІБ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЕРБАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ 499

Ор'єв Антон Сергійович
ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ДОПИТУ В КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ 502

Троневська Поліна Юріївна
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОВАДЖЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ 504

УДК 343.13 (477)

Сокуренко Валерій Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
ректор Харківського національного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів особи у кримінальному процесі України має досить прогресивний характер. На сьогодні законодавство удосконалюється не лише з точки зору юридичної техніки, але й з позиції гуманізму, захисту особи та охорони її прав, свобод і законних інтересів.

Суттєвим кроком стало прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Його положення по-різному сприймаються вченими, юристами і практиками, але діалектика життя зобов'язує постійного удосконалення будь-якої сфери діяльності, зокрема, й кримінальної процесуальної. На сьогодні окремі проблемні аспекти залишаються невирішеними, що вимагає свого переосмислення, напрацювання відповідних рекомендацій і пропозицій з метою подальшого вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування. У зв'язку з вказаним, у присутніх та тих науковців, хто надіслав нам свої тези, сьогодні є нагода висловити та обговорити власні наукові позиції щодо застосування чинного КПК України, визначити наявні проблеми та запропонувати практичні шляхи їх вирішення.

У своєму виступі я хотів би звернути увагу науковців і практиків на ряд проблем та запросити до участі у їх обговоренні.

1. Актуальним є введення в дію положень КПК України щодо Державного бюро розслідувань, які регламентують діяльність вказаного органу досудового розслідування. *(12 листопада 2015 року після другого повторного читання законопроект «Про Державне бюро розслідувань» від 2 листопада 2015 року було прийнято і направлено на підпис Президенту).* Правова ідеологія нового відомства полягає в тому, що воно буде виявляти, розслідувати та припиняти

злочини, пов'язані з діяльністю правоохоронних органів, суддів та службових осіб, які займають особливо відповідальне становище в країні.

Крім цього, слід зазначити, що з прийняттям Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року ідея державного бюро розслідувань була дещо потіснена, але не замінена. Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці. Водночас, на сьогодні ще не повністю сформована система органів досудового розслідування, передбачена статтею 216 КПК України, не здійснено відповідних кадрових призначень, що є проблемою з огляду на початок її роботи та функціонування. У зв'язку з вказаним, необхідно прискорити повноцінне запровадження діяльності Державного бюро розслідувань та детективів Національного антикорупційного бюро України.

2. Протягом тривалого часу найбільш проблемним питанням кримінального судочинства України залишається приведення чинного законодавства у відповідність до міжнародно-правових актів у сфері захисту прав і свобод людини, у тому числі запровадження ювенальної юстиції в Україні. Слід відмітити, що у багатьох країнах світу, а саме США, Великобританії, Бельгії, Франції, Німеччині, кримінальне судочинство щодо неповнолітніх здійснюється спеціалізованими судами. З огляду на це створення відповідних ювенальних судів в Україні – необхідний і важливий крок на шляху забезпечення прав, свобод та законних інтересів дітей. Спеціалізація суддів, як показує практика, сприяє покращенню якості розгляду справ щодо неповнолітніх осіб. Враховуючи нижчий рівень емоційної, розумової та інтелектуальної зрілості дітей відносно дорослих, роль такого суду у прийнятті зважених рішень важко переоцінити.

3. Необхідно терміново прийняти закон про кримінальні проступки, оскільки у КПК України є окрема глава 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків», але реалізація відповідних положень на рівні закону про кримінальну відповідальність не передбачена. Актуа-

льність цього підтверджується ще й тим, що на практиці в Єдиний реєстр досудових розслідувань вноситься інформація, яка не завжди містить ознаки складу злочину. У результаті навантаження на одного слідчого набагато зросло.

4. Серед учених і практичних працівників все більше й більше висловлюється наукова позиція про необхідність вдосконалення чинного КПК України в частині розширення процесуальних повноважень слідчого, які суттєво обмежено. Вбачається, що було б доцільним надати право слідчому самостійно приймати рішення щодо обрання таких видів запобіжних заходів, як особисте зобов'язання та особиста порука. Також слідчому бажано надати повноваження приймати рішення про закриття кримінального провадження за реабілітуючими підставами у випадках повідомлення особі про підозру. Крім того, у невідкладних випадках, коли звернення до суду може призвести до знищення доказів та негативно вплинути на подальший хід досудового розслідування, доцільно слідчому надати право самостійно здійснювати тимчасовий доступ до речей та документів.

5. Потребує удосконалення практика застосування запобіжних заходів. Навіть не зважаючи на те, що міжнародна спільнота постійно наголошує на необхідності застосування альтернативних триманню під вартою заходів, практика його застосування свідчить про збереження традиційного «репресивного» ухилу при їх обранні. Як свідчить статистичні дані, на території України у 2013 році запобіжні заходи було всього обрано до 22 976 осіб, з яких тримання під вартою застосовано до 67,8 % (15 тисяч 572 осіб); у 2014 році запобіжні заходи було обрано до 40 тисяч 368 осіб, з яких тримання під вартою застосовано до 39,8 % (16 тисяч 68 осіб); за шість місяців 2015 року запобіжні заходи було обрано до 24 тисяч 429 осіб, з яких тримання під вартою застосовано до 51,7% (12 тисяч 640 осіб). Зазначені обставини спонукають до створення надійних гарантій законного і обґрунтованого застосування запобіжних заходів, що у значній мірі залежить від чіткого законодавчого закріплення підстав, умов і порядку їх застосування.

6. Важливе значення має здійснення кримінального провадження на підставі угод, зокрема угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про ви-

знання винуватості. Введення цього правового інституту зумовлено застосуванням спрощеного порядку досудового розслідування та судового розгляду. *(Ці пропозиції містяться у Рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 17 вересня 1987 року «Стосовно спрощення кримінального судочинства», що не суперечать Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародному пакту про громадські та політичні права 1966 року).* Більш того, у розвинутих європейських країнах світу від 30% до 90% кримінальних проваджень вирішується саме таким шляхом, адже це має ряд переваг, зокрема: уникнення надмірного навантаження на органи досудового розслідування та суду; збереження часу та економія державних коштів на проведення розслідування та судовий розгляд тощо. Водночас, у положеннях чинного КПК України існують проблемні питання, які не дають змогу ефективно реалізувати даний правовий інститут. Наприклад, у частині 7 статті 474 КПК України передбачені випадки відмови суду за наслідками розгляду угоди, при цьому учасникам, які її уклали, не надано право оскаржити ухвалу суду про таку відмову, а повторне звернення з угодою в одному кримінальному провадженні не допускається.

7. Не дивлячись на те, що на законодавчому рівні чітко визначено момент затримання особи, що підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення (стаття 209 КПК України), проблемним питанням залишається фіксація проміжку часу від його фактичного «захоплення» і до складання протоколу затримання. Вважаємо, що позитивним вирішенням даного питання стане запровадження використання відеореєстратора, який повинен бути розміщений на одязі поліцейського, уповноваженого на здійснення затримання.

Підсумовуючи вищевикладене, наголосимо, що подальше удосконалення діяльності органів досудового розслідування в умовах дії чинного КПК України, а також Закону України «Про національну поліцію» вимагає розвитку не тільки законодавчої бази, але й врахування новітніх досягнень науки кримінального процесу. Новели КПК України реалізуються не лише в імплементованих у кримінальну процесуальну діяльність нових правових інститутах, а й у тому, що в цілому відбулися суттєві зміни в загальному по-

рядку здійснення кримінального провадження. На сьогодні як ніколи актуальним постає питання зміцнення процесуальної діяльності органів досудового розслідування в царині забезпечення верховенства права та законності, а також пріоритетності загальнолюдських цінностей. У цьому сенсі підняті у ході конференції різноаспектні проблеми виходять на перший план, оскільки належна ефективність положень чинного КПК України визначається не скільки наявною системою правових інститутів, а відповідним сформованим механізмом їх практичного застосування.

Таким чином, не викликає сумніву, що наукове обговорення піднятих проблем сприятиме напрацюванню нових наукових концепцій, а також слугуватиме теоретичним підґрунтям для подальшого удосконалення чинного національного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Одержано 15.10.2015

УДК 342.5 (477)

Райнін Ігор Львович,
кандидат наук з державного управління,
голова Харківської обласної державної адміністрації,
Заслужений економіст України

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ФОРМА ЗМІЦНЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В РЕГІОНІ

У сучасній Україні розпочинають поступово формуватися нові відносини між державою і громадянським суспільством. Зростаюча роль громадянського суспільства набуває особливої актуальності в регіонах, зокрема, в Харківській області. Характер, напрями і форми взаємодії органів виконавчої влади з громадськими організаціями неоднозначні, вони залежать від цілого ряду обставин, зокрема, від професійної і політичної підготовленості представників влади, усвідомлення ними необхідності взаємодії з об'єднаннями громадян , авторитету і впливу громадських організацій, їх готовності діяти в правовому полі українського законодавства, виражати волю громадян, які є членами таких утворень, вміння підпорядковувати особисті амбіції інтересам територіальної громади.

В Україні одночасно здійснюються процеси реформування влади, становлення громадянського суспільства і розвиток підприємництва та бізнесу. Успіх таких процесів залежить від забезпечення правопорядку, законності, захисту прав і свобод громадян.

Створення належних умов для подальшого розвитку громадянського суспільства у регіоні, залучення громадян до процесу прийняття публічних рішень на місцевому рівні, зміцнення громадянського суспільства на засадах впровадження принципів належного врядування з урахуванням конкретних особливостей історико-культурного та соціально-економічного розвитку регіону, досягнення європейських стандартів у забезпеченні та захисті прав і свобод людини і громадянина будуть сприяти забезпеченню правопорядку в області.

Склад населення Харківської області є багатонаціональним. На території області проживають представники 111 національностей та народностей, які складають майже третину населення (29,7%). Діють 82 громадські об'єднання національних меншин, взаємодіють з обласною державною адміністрацією близько 30. Внаслідок агресивних подій на Сході України в Харківській області опинились майже 300 тис. біженців.

Більшість представників національних меншин проживали на території нашої області не одне покоління, тому багато з них рідною мовою вважають не мову своєї національності, а російську або українську.

Водночас, більшість із представників тих етносів, що проживають на території області нетривалий час, рідною вважають саме мову своєї національності і потребують задоволення права на її вивчення. Азербайджанська та вірменська діаспори організовують додаткове навчання дітей у культурно-освітніх центрах, інші - в недільних школах при товариствах і утримують їх за власний рахунок.

З кожним роком збільшується кількість громадських національних організацій, які співпрацюють з органами державної влади та місцевого самоврядування, постійно зростає членство в них, рівень та масштабність культурологічних заходів. Більшість товариств характеризується наявністю потенціалу для відродження історії, мови, збереження само-

бутньої культури, які потребують підтримки з боку владних структур.

Основними умовами розвитку громадянського суспільств є: правова держава, демократичне державне управління, відкрита суспільна сфера політичної дискусії і політичної діяльності, публічність, гласність і прозорість діяльності всіх інститутів влади і місцевого самоврядування, інформативність громадян про процеси, що відбуваються в суспільному житті країни і регіону. Сьогодні існує ряд проблем, що перешкоджають розвитку громадянського суспільства в Україні, які, перш за все, обумовлені труднощами, здійснюваних в країні реформ та нерозумінням частини населення і «владної еліти» необхідності побудови громадянського суспільства. Три складові формують громадянське суспільство: людина, об'єднання громадян і держави через інститути влади. Основними суб'єктами громадянського суспільства, крім держави, є політичні партії, неурядові організації, профспілка, об'єднання громадян, національно-культурні центри, засоби масової інформації і т.п. В цьому відношенні Україна має всі підстави для успішного розвитку громадянського суспільства.

Розвиток громадянського суспільства в регіонах має здійснюватись шляхом сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів влади, проведенню консультацій із громадськістю та формуванню громадських рад при органах влади відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 р., Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади та залученням громадськості в діяльності органів виконавчої влади [1].

Необхідно також забезпечити співпрацю органів влади, органів місцевого самоврядування до формування регіональної політики через залучення громадськості до обговорення суспільно значущих питань, що виносяться на розгляд обласної ради або щодо яких готуються розпорядження голови обласної державної адміністрації та проведення соціологічних досліджень із соціально значущих питань для Харківської області і забезпечення проведення публічних консультацій з громадськістю (громадських обговорень, слухань, засідань, «круглих столів», засідань громадської ради) з актуаль-

них питань в соціально-економічного та пріоритетного розвитку області.

Доцільним буде і проведення семінарів для фахівців органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та представників громадських організацій з питань проведення громадської експертизи [2], організації доступу до публічної інформації, антикорупційної експертизи проектів.

Розвиток громадянського суспільства має ставити за мету:

– взаємодія громадськості і органів публічної влади;

– забезпечення системного підходу у вирішенні питань культурно-освітнього розвитку національних меншин області;

– створення умов для відродження, розвитку та збереження етнокультурної самобутності представників національних меншин;

– створення умов для розвитку аматорських та професійних творчих колективів національних меншин, які зберігають та розвивають національну культуру;

– поліпшення умов для збереження на території області пам'яток національної культури, об'єктів культурної спадщини національних меншин;

– підтримка ініціатив національно-культурних товариств щодо увічнення пам'яті представників різних національностей, які зробили внесок у культурний та соціально-економічний розвиток Харківщини;

– створення умов для задоволення права національних меншин на вивчення рідної мови в навчальних закладах або національно-культурних товариствах, недільних школах;

– формування засобами масової інформації атмосфери толерантності, довіри і взаємоповаги між представниками різних етносів;

– забезпечення дотримання загальновизнаних норм людської етики, гуманізму, демократичності, поваги до етнічних спільнот у сфері висвітлення міжнаціональних відносин;

– підтримка випуску громадськими організаціями друкованих видань, у тому числі мовами національних меншин;

– забезпечення фінансової підтримки громадських організацій інвалідів, ветеранів та чорнобильців.

Список використаних джерел: 1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03.11.2010 р. № 936. 2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про проведення конкурсів громадської експертизи» від 12.10.2011 р. № 1049.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.1 (477)

Данильченко Юрій Броніславович,
кандидат юридичних наук,
прокурор Харківської області,
державний радник юстиції 3 класу,
Почесний працівник прокуратури України

ПРО СТАН ЗАКОННОСТІ В ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Прокуратурою області в межах повноважень, визначених статтями 121 Конституції України та 9 Перехідних положень, Закону України "Про прокуратуру" [2], впродовж 2015 року вживались організаційно-практичні заходи щодо забезпечення ефективності прокурорсько-слідчої діяльності, реального усунення порушень законів, поновлення прав громадян та інтересів держави, притягнення винних осіб до відповідальності, забезпечення відшкодування спричиненої шкоди.

Найбільш актуальні питання прокурорсько-слідчої діяльності не одноразово обговорювались на засіданнях колегії обласної прокуратури.

На виконання вимог статті 10 Закону України «Про прокуратуру» з метою координації діяльності по боротьбі із злочинністю керівництвом прокуратури області постійна увага приділялась питанням належної організації роботи щодо координації діяльності правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю та корупцією, особливо повноти вжитих координаційних заходів прокурорами на місцях та їх впливу на стан законності і правопорядок у конкретному районі області, забезпечення ефективності цієї діяльності у питаннях боротьби зі злочинністю та корупцією, дотримання конституційних прав громадян.

27.02.2015 під головуванням прокурора області проведено координаційну нараду керівників правоохоронних органів області «Про стан запобігання і протидії злочинності та корупції, у тому числі її організованим формам, правоохоронними органами області». На вказаній координаційній, нараді, зокрема розглянуто стан запобігання і протидії злочинності та корупції, у тому числі її організованим формам, виконання вимог законодавства про мобілізацію та визначено ряд спільних заходів, у тому числі щодо опору проявам сепаратизму та тероризму, перекриття джерел їх фінансування, виконання вимог законодавства про мобілізацію, виявлення та протидії корупції у всіх сферах суспільного життя.

Здійснювалась координація і в інших формах. Насамперед – це спільні виїзди в райони, робота спільних слідчо-оперативних груп для розкриття та розслідування резонансних проваджень.

В області постійно діють три спільні робочі групи, зокрема:

- спільна група з питань координації роботи правоохоронних органів Харківської області щодо протидії проявам сепаратизму та громадянського протистояння, моніторингу ситуації в області, обліку кримінальних правопорушень вказаної категорії;

- робоча група з питань координації діяльності правоохоронних органів Харківської області;

- міжвідомча робоча група щодо налагодження взаємодії під час судового розгляду кримінальних справ та проваджень, забезпечення явки до суду учасників процесу, сприяння суду у розгляді справ та проваджень у розумні строки.

Результати проведених координаційних заходів постійно висвітлюються у засобах масової інформації.

Вжиті у поточному році скоординовані заходи дозволили стабілізувати криміногенну ситуацію у Харківському регіоні та в цілому підвищити рівень боротьби зі злочинністю. Зокрема, підвищилася ефективність роботи з виявлення злочинів у сфері службової діяльності та хабарництва. Викрито низку резонансних кримінальних правопорушень, пов'язаних із розкраданням бюджетних коштів.

Станом на 01.07.2015 органами внутрішніх справ розкрито 6566 кримінальних правопорушень, скоєних у поточному році, або 31,6% (по державі – 32,3%).

За остаточними результатами досудового розслідування у кримінальних провадженнях відсоток розкриття став 28,4% (по державі 27,7%).

Упродовж 6 місяців 2015 року у провадженні слідчих органів внутрішніх справ перебувало 64739 кримінальних проваджень, з яких у 40162 провадженнях розслідування розпочато поточного року. Закінчено проваджень 27345.

Значну кількість розслідуваних кримінальних проваджень закрито (22616) за відсутністю події та складу злочину.

Органами внутрішніх справ області активно запроваджені інститути угод у кримінальному провадженні. Станом на 01.07.2015 по області надіслано до суду 679 кримінальних проваджень для розгляду питання щодо затвердження угод, з них - 391 угода про визнання винуватості та 288 угод про примирення.

Активно застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження. Станом на 01.07.2015 до судів області подано 1 578 клопотань про застосування запобіжних заходів, з них 246 клопотань про застосування особистого зобов'язання, 357 - про застосування домашнього арешту, 953 – тримання під вартою, 21 - застава. Разом з цим, через невиважений підхід органів внутрішніх справ до питань обрання запобіжних заходів під час досудового розслідування судами області відхилені клопотання про застосування наступних запобіжних заходів: особистого зобов'язання (5), домашнього арешту (7), тримання під вартою (23 відхилено та у 53 випадках застосовано більш м'який запобіжний захід).

Прокурорами скасовано 1472 постанови про закриття кримінальних проваджень та надано 5249 вказівок. Направлено керівництву органів внутрішніх справ 313 доручень про проведення службових перевірок, за результатами яких притягнуто до дисциплінарної відповідальності 727 працівників органів внутрішніх справ.

Упродовж 6 місяців 2015 року у провадженні слідчих СВ УСБУ в області перебувало 549 кримінальних проваджень, з яких закінчено 66, з них шляхом направлення обви-

нувальних актів до суду - 51, у тому числі 25 з угодами про визнання винуватості.

У 2015 році до суду направлено 20 обвинувальних актів стосовно 24 осіб у кримінальних провадженнях з проявами сепаратизму та тероризму, що є найбільшим показником у державі, з них 16 з угодами про визнання винуватості.

Упродовж 6 місяців 2015 року у провадженні слідчого управління ФР ГУ Міндоходів у Харківській області перебувало 235 кримінальних кримінальних проваджень, з яких закінчено провадженням 91.

У закінчених кримінальних провадженнях встановлено збитків на загальну суму 6 млн. 228 тис. грн., з яких відшкодовано в ході слідства на суму 2 млн. 838 тис. грн.

Особлива увага обласної прокуратури приділяється стану законності у сфері боротьби з організованою злочинністю.

Правоохоронними органами регіону знешкоджено 5 організованих груп у складі 17 осіб (4 місце в державі), які вчинили збут наркотичних засобів, вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин, незаконне переправлення осіб через державний кордон України та інші кримінальні правопорушення.

Забезпечено ефективний прокурорський нагляд за додержанням законів і конституційних прав громадян як у кримінальному провадженні, так і при здійсненні оперативно-розшукової діяльності щодо організованої злочинності.

Об'єктами прокурорського реагування стали порушення законів України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [4].

За результатами перевірки 162 оперативно-розшукових справ галузевим відділом прокуратури області погоджено 182 клопотання про надання дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів, відмовлено у погодженні 26 таких клопотань, дано 7 письмових вказівок в ОРС, за результатами розгляду 3 доручень прокуратури області до дисциплінарної відповідальності притягнуто 3 службових осіб спецпідрозділів.

Водночас, попри вжиті прокуратурою області наглядові та координаційні заходи, ще не досягнуто результатів у

протидії організованим формам злочинності з корумпованими зв'язками, у бюджетній сфері, земельних правовідносинах, банківській та кредитно-фінансовій системах.

Залишається незадовільною робота органів Державної фінансової служби України в області, якими зареєстровано лише 1 кримінальне провадження щодо організованої групи.

Потребує суттєвого покращення стан розшуку учасників злочинних угруповань, які переховуються від слідства та суду.

Проблемним залишається питання судового розгляду кримінальних справ та проваджень щодо злочинних угруповань у розумні строки, оскільки 14 кримінальних проваджень знаходяться на розгляді в судах більше року.

Ураховуючи надзвичайну актуальність питань запобігання і протидії організованій злочинності і корупції в умовах законодавчих змін та реформування правоохоронних органів, наявність недоліків в організації роботи у цій сфері, стан додержання законності у сфері запобігання корупції, протидії організованій злочинності, насамперед на пріоритетних напрямах, та заходи, спрямовані на покращення діяльності органів прокуратури області на вказаних напрямах, в умовах законодавчих змін став предметом розгляду окремого розширеного засідання колегії прокуратури області, проведеного 25.06.2015 з запрошенням керівників правоохоронних органів регіону. Виконання рішення колегії станом на цей час триває.

В 2015 році забезпечено ефективну роботу правоохоронних органів області з викриття корупційних кримінальних правопорушень.

Завдяки плідній роботі правоохоронних органів області до суду направлено обвинувальні акти у 42 кримінальних провадженнях стосовно 48 осіб, якими вчинено 49 кримінальних корупційних правопорушень.

Правоохоронні органи спрямовували зусилля на викриття корупційних злочинів у діях посадових осіб вищих категорій.

Майже половина злочинів (24 зі 49) за направленими до суду обвинувальними актами пов'язана з одержанням неправомірної вигоди (ст. 368 КК України).

Водночас потребує підвищення ефективності діяльність правоохоронців щодо викриття корупційних злочинів у пріоритетних сферах, зокрема у сфері земельних відносин (виявлено 2), бюджетній (3), освіти – (4), охорони здоров'я (3), охорони довкілля (4), агропромисловому комплексі (3).

Судами області розглянуто 42 кримінальних провадження з ухваленням обвинувального вироку та підтвердженням ознаки корупції, у яких засуджено 48 осіб.

У 2015 році правоохоронними органами області загалом забезпечено посилення протидії адміністративним корупційним правопорушенням.

До суду направлено 90 протоколів про адміністративні корупційні правопорушення, у тому числі: органами прокуратури – 58, внутрішніх справ – 4, СБУ – 28.

У 2015 році органи прокуратури області продовжували реалізацію комплексу організаційно-практичних, координаційних і наглядових заходів, спрямованих на удосконалення та підвищення ефективності діяльності на напрямі запобігання корупції.

У провадженні слідчих органів прокуратури області у І півріччі поточного року перебувало 881 кримінальне провадження, з яких - 418 закрито, 46 направлено до суду (40 з обвинувальними актами), 55 направлено за підслідністю, 97 приєднано до матеріалів інших кримінальних проваджень, по 19 досудове слідство зупинено та 252 перебувають у залишку.

Слідчими органів прокуратури області закінчено досудове розслідування та направлено до суду з обвинувальним актом 37 кримінальних проваджень (без повторних) стосовно 45 осіб.

Виходячи з конституційних повноважень, одним з головних пріоритетів у здійсненні наглядової діяльності прокурорів є забезпечення конституційних прав і свобод громадян при підтриманні державного обвинувачення в суді.

У першому півріччі поточного року робота органів прокуратури з питань організації участі прокурорів у кримінальному провадженні в суді є стабільною та залишається на належному рівні.

Постановлено 5968 судових рішень у кримінальних провадженнях, з яких у 3674 з постановленням вироку, у то-

му числі 587 – на підставі угод (про примирення – 299, визнання винуватості – 288).

На належному рівні забезпечено апеляційне реагування прокурорів на незаконні судові рішення, що є вищим середнього по державі (81,8% - КПК України 1960 р. та 92,5% - КПК України 2012 р.) [1].

Упродовж поточного року забезпечено участь у перегляді судом апеляційної інстанції у 546 кримінальних провадженнях та 89 кримінальних справах. У зв'язку з м'якістю призначеного покарання скасовано вироки судів стосовно 41 особи.

Стан касаційного реагування прокурорів на незаконні судові рішення є вищим середнього по державі та становить відповідно 82,4% - КПК України 1960 року, 72,2% - КПК України 2012 року (по державі відповідно 58,6%, 60,5%).

Триває робота щодо сприяння судам у якнайскорішому судовому розгляді залишку кримінальних справ.

З початку року майже на 24% зменшено залишок кримінальних справ, які перебувають на розгляді у судах першої інстанції (з 537 до 408), на 27% –провадження в яких зупинено у зв'язку з розшуком підсудних (з 434 до 315).

Постановлено 5968 судових рішень у кримінальних провадженнях, з яких у 3674 з постановленням вироку, у тому числі 587 – на підставі угод (про примирення – 299, визнання винуватості – 288).

На належному рівні забезпечено апеляційне та касаційне реагування прокурорів на незаконні судові рішення, що є вищим середнього по державі Триває робота щодо сприяння судам у якнайскорішому судовому розгляді залишку кримінальних справ.

З початку року майже на 24% зменшено залишок кримінальних справ, які перебувають на розгляді у судах першої інстанції (з 537 до 408), на 27% – провадження в яких зупинено у зв'язку з розшуком підсудних (з 434 до 315).

Список використаних джерел: 1. Довідка Харківської обласної прокуратури про стан законності, заходи її зміцнення та результати діяльності органів прокуратури у першому півріччі 2015 року від 13.07.2015 р. № 12/1-79 вих. – 15. 2. Про прокуратуру : закон України // Відомості Верховної Ради України. - 2015. - № 2-3. - Ст. 12. 3. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України // Відомості

Верховної Ради України. - 1992. - № 22. - Ст. 303. 4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : закон України // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 35. - Ст. 358.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.93 (477)

Музичук Олександр Миколайович,
доктор юридичних наук, професор,
начальник факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

СТРАТЕГІЯ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Сучасна злочинність стала більш професійною, відбулися її кількісні, а головне – якісні зміни. Продовжують завдавати значної шкоди забезпечення захисту прав і свобод громадян, гальмувати розвиток економіки, підривати міжнародний авторитет України такі злочинні прояви як організована злочинність і корупція, на що неодноразово зверталася увага у виступах Президента України, керівників Уряду і Верховної Ради України, у документах керівних державних органів. Нажаль зусилля правоохоронних органів не завжди адекватні змінам характеру й динаміці злочинності. У зв'язку з цим потребують теоретичного переосмислення організаційні та тактичні аспекти вдосконалення криміналістичної діяльності.

Організація розслідування злочинів передбачає багатопланову діяльність, серед яких ключове місце необхідно відвести саме стратегічній. Так, при розслідуванні злочинів перед слідчим постають завдання нейтралізації резервів злочинців, виключення їх запасних можливостей. Ефективне вирішення окреслених завдань неможливе без стратегічного підходу, який дає можливість діяти на випередження, зазирнути в майбутнє та надати його розвитку необхідного напрямку. В даному руслі доречним буде навести вислів «якщо у тебе немає своєї стратегії, ти будеш жити за чужою».

Про стратегію говорять у військовій справі, політиці, економіці та інших сферах людської діяльності. Але склалося парадоксальне явище: політики не буває без боротьби зі злочинністю, однак при виявленні, розслідуванні злочинів стра-

тегічні аспекти цієї непростої діяльності практично не досліджені.

Зауважимо, що незалежно від виду діяльності, зі стратегією пов'язують перспективні напрямки, прогнозування, визначення загальних задач. Водночас, стратегічна діяльність значно ширше і передбачає не тільки організацію і планування, але і реалізацію запланованого.

Таким чином стратегія в розслідуванні злочинів має багатогранні прояви й її можна характеризувати як:

- перетворення вихідної інформації з поетапним переформуванням цілей на кожному етапі розслідування злочинів;

- перетворення, що пов'язані з процедурами організаційно-тактичного та процесуального характеру;

- вибір альтернатив в обраних шляхах планування розслідування злочинів.

Таким чином, стратегію в розслідуванні злочинів необхідно розглядати як діяльність уповноважених суб'єктів, спрямовану на вибір перспективного напрямку встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні; пріоритетних засобів та методів подолання протидії розслідуванню та успішної реалізації найбільш оптимальної моделі підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій, що визначають судову перспективу кримінального судочинства.

З поняттям стратегії розслідування злочинів тісно пов'язане поняття тактики, а тому визначаючи відмінності між стратегією та тактикою розслідування злочинів відзначимо, що ціль показує куди треба рухатися, стратегія – шлях до цієї цілі, а тактичні завдання – конкретні кроки, які необхідно зробити щоб досягти поставленої цілі.

До змісту стратегії розслідування злочинів пропонуємо віднести:

- визначення пріоритетів та судової перспективи розслідування;

- розробку та реалізацію напрямків у досягненні цілей розслідування;

- моделювання та реалізацію рефлексивного управління;

- прогнозування у кримінальному провадженні;

- розробку алгоритму проведення типових стратегічних операцій, організацію і управління розслідуванням як в окремих так і у всіх кримінальних провадженнях, які є у слідчого;

- організацію і управління розслідуванням у кримінальному провадженні, яке розслідується бригадою слідчих або слідчо-оперативними групами;

- підготовку і прийняття ключових, найважливіших процесуальних та інших рішень у кримінальному провадженні.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що розробка ефективних засобів та методів розслідування злочинів вимагає проведення досліджень не тільки тактичного арсеналу слідчого, але й впровадження в криміналістичну діяльність методів і засобів стратегічного характеру.

Подальших наукових досліджень, у першу чергу, потребують питання стратегії розслідування організованої злочинності й корупції; відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом; незаконного обігу наркотиків; незаконної торгівлі людьми; злочинів у сфері високих технологій; злочинів проти правосуддя; злочинів проти виборчих прав громадян; екологічних злочинів, оскільки вказані злочини підривають міжнародний авторитет України, завдають значної шкоди демократичним засадам, економіці в цілому та довкіллю.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.98 (477)

Степанюк Руслан Леонтійович,
доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ

Криміналістична методика як розділ науки криміналістики пройшла досить тривалий шлях розвитку. Як відомо, першою науковою працею у цій галузі вважається посібник В. І. Громова (1929 р.), хоча в той період зазначену роботу відносили до кримінального процесу. Проте у першому радянському підручнику з криміналістики 1935-1936 років вже було включено відповідний розділ. У подальшому теоретичні

засади криміналістичної методики одержали розвиток у працях Б. М. Шавера, А. І. Вінберга, О. Н. Колесніченка, І. М. Пантелєєва, О. М. Васильєва, І. О. Возгріна, В. К. Гавло, І. М. Лузгіна, В. О. Образцова, М. П. Яблокова та інших. Солідна кількість наукових праць була присвячена питанням розслідування різних видів і груп злочинів. У результаті вказаний розділ криміналістичної науки став найбільш об'ємним, і ця тенденція спостерігається до сьогодні.

У пострадянський період гостро постали питання вдосконалення теоретичних засад криміналістичної методики та розроблення різноманітних окремих методик розслідування, що пов'язано з реформуванням законодавства та трансформацією злочинності в нових умовах. В цьому сенсі слід відзначити наукові праці російських учених Ю. П. Гармаєва, О. Ф. Лубіна, І. М. Лузгіна, В. О. Корноухова, С. Ю Косарєва, С. Н. Чурілова, А. В. Шмоніна та інших, котрі провели ґрунтовні дослідження теорії криміналістичної методики.

У незалежній Україні на окремому монографічному рівні проблеми криміналістичної методики розглядали В. В. Тіщенко, Б. В. Щур, В. А. Журавель. Крім того, чимало вагомих теоретичних і практичних висновків і рекомендацій сформульовано в роботах, присвячених методикам розслідування великих груп злочинів, зокрема, у дослідженнях Л. І. Аркуші, А. Ф. Волобуєва, В. П. Корж, В. О. Малярової, О. В. Одерія, О. В. Таран, С. С. Чернявського та інших учених. Проте низка питань досі залишаються дискусійними і потребують подальших досліджень. Крім того, реформування кримінального процесу, що відбулось в останні роки в Україні, викликає необхідність перегляду деяких аспектів щодо формування окремих методик розслідування з урахуванням реалій здіснення кримінального провадження в сучасних умовах.

Протягом останніх років спостерігаються певні тенденції розвитку наукових досліджень у галузі криміналістичної методики, на що хотілося б звернути увагу. Зокрема, найбільш проблемними в даній галузі уявляються: 1) класифікація окремих криміналістичних методик за призначенням; 2) структура методики розслідування певного виду (групи) злочинів; 3) формування та реалізація комплексних методик розслідування; 4) питання етапізації процесу розслідування в

умовах чинного КПК України; 5) необхідність включення до окремих методик розслідування особливостей тактики негласних слідчих (розшукових) дій; 6) проблеми формування методик судового розгляду кримінальних справ.

Кожна з зазначених проблем потребує ґрунтовного дослідження, тому визначимо лише окремі напрями їх можливого вирішення.

Щодо класифікації окремих криміналістичних методик за призначенням в літературі представлено низку різних точок зору. Проте вони зводяться фактично до двох підходів. Згідно першого ця класифікація може бути лише складною і вміщувати різні рівні. Прихильники другого підходу ведуть мову про спрощену класифікацію, говорячи про різновиди методик у залежності від відношення до статті кримінального закону. В цьому сенсі виокремлюють видові (за певною статтею КК), групові (міжвидові, підвидові) та позавидові методики розслідування. У загальному плані такий підхід нам імпонує більше. Проте є сенс будувати і складні багаторівневі системи окремих методик розслідування, але лише щодо певної категорії діянь за ступенем загальності від найбільш загальної до найбільш вузької. Наприклад методика розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи – методика розслідування вбивств – методика розслідування корисливих убивств тощо. Для таких систем будуть корисними напрацювання учених щодо складної класифікації окремих методик розслідування.

Суперечливими є і підходи до структури окремої криміналістичної методики. До сьогодні у підручниках з криміналістики, не кажучи про посібники, монографії та дисертації, окремі методики викладаються за різною структурою. При цьому поширеною є думка про недоцільність вироблення єдиної архітектоніки для будь-якої методики розслідування, зважаючи на специфічність певних груп злочинних діянь, що охоплюється конкретною методикою. З цим можна погодитись лише частково. Уявляється, що варіативною може бути структура методики розслідування великої групи злочинів (міжвидової, позавидової), тоді як мікрометодики слід будувати за однією схемою: 1) криміналістична характеристика злочину; 2) відкриття кримінального провадження; 3) початковий етап розслідування; 4) подальший етап розслі-

дування; 5) особливості тактики окремих слідчих дій і негласних слідчих (розшукових) дій.

В останні десятиліття досить широкого поширення набули спроби формування комплексних методик розслідування, виокремлення яких здійснюється на підставі необхідності розробки рекомендацій з розслідування різних за кримінально-правовою кваліфікацією діянь, які вчинюються у єдиному ланцюзі, тобто мають характер складної системної злочинної діяльності. Слід підкреслити перспективність цього напрямку науково-дослідної роботи, особливо потребу у створенні ефективних програм розслідування складних за механізмом економічних злочинів.

Реформування кримінального процесу вимагає і перегляду підходів до етапізації процесу досудового розслідування в криміналістичній методиці. Аналіз практики застосування чинного КПК України сьогодні дозволяє говорити про можливість використання як «процесуального», так і «не процесуального» підходів до виокремлення початкового і подальшого етапів розслідування.

Нагальною також є потреба впровадження в окремі криміналістичні методики рекомендацій щодо особливостей тактики негласних слідчих (розшукових) дій. Як відомо, ці питання тривалий час розроблялись у науці оперативно-розшукової діяльності. Сьогодні є необхідність інтеграції відповідних знань у криміналістику, а також подальший розвиток відповідних положень.

Останнім часом спостерігається тенденція до розширення сфери застосування криміналістичних методик не лише щодо досудового розслідування, а і до судового розгляду кримінальних справ. Такий підхід уявляється спірним. На нашу думку, немає необхідності створювати окремі методики судового розгляду різних категорій злочинів, оскільки останні не будуть містити достатньої специфіки. Мова може йти хіба що про окремі рекомендації для суду, засновані на досягненнях криміналістики. Тобто слід погодитись із тим, що мова має йти не про новий різновид окремих криміналістичних методик, а про криміналістичне забезпечення судового розгляду. Варіантом реалізації його може бути включення до певних окремих криміналістичних методик розслідування великої групи злочинів відповідного розділу.

Таким чином, на сьогодні актуальними напрямами розвитку криміналістичної методики є удосконалення теоретичних засад цього розділу науки, а також формування сучасних науково-обґрунтованих рекомендацій з розслідування окремих видів і груп злочинів за оновленою структурою та змістом.

Одержано 08.11.2015

УДК 343.1 (477)

Юхно Олександр Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри кримінального процесу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ І СУЧАСНІСТЬ

Виповнився третій рік поспіль з дня запровадження на теренах України нового кримінального процесуального кодексу. Проти всі різновекторні погляди на його новели і новації, з об'єктивної сторони слід таки відмітити про їх позитивні зрушення як в теоретичному, так і в прикладному значенні в цілому, що майже з 1960 року окремі з них не находили своєї належної реалізації у кримінальному процесуальному законодавстві України за результатами багатьох досліджень, наукових вивчень та пропозицій учених, працівників практичних підрозділів досудового розслідування, прокуратури, суду, адвокатури, громадськості та ін. Прийняття чинного КПК України не в повній мірі виправдало всі ті сподівання, які були покладені на нього. Окремі його положення потребують більш чіткого визначення, в ході досліджень встановлено суперечності, а деякі з них взагалі не відповідають вимогам сьогодення [1, с. 144]. З питань приведення до однозначного розуміння та удосконалення понятійного апарату КПК України слід навести визначення І.А. Тітко, про те, що значний масив кримінальних процесуальних понять оцінного характеру міститься в імплементованих Україною міжнародних актах загальносвітового і європейського значення [2, с. 22]. Особливо це стосується забезпечення і реалізації прав, свобод і законних інтересів особи, які навіть після

підписання низки міжнародно-правових договорів і прийняття чинного КПК України у 2012 році, не знайшли свого пропорційного закріплення і знову таки зорієнтовані в своїй більшості на захист підозрюваного, обвинуваченого. Так, існуюча система протидії злочинності і чинного кримінального процесуального законодавства, практично позбавлена засобів, що спрямовано на мінімізацію шкоди, яка завдається внаслідок вчинення кримінального правопорушення такому суб'єкту цих правовідносин, як потерпілий. Адже на першому плані залишається питання забезпечення прав, особливо на правовий захист, особі, якій оголошено про підозру, або щодо якої складено обвинувальний акт. Разом з тим, потерпілий за існуючих об'єктивних чи суб'єктивних причин, в певних випадках не має можливості в достатній мірі користуватися правовою допомогою, зокрема безоплатною, та швидко і ефективно відновити порушені права та законні інтереси [3, с. 154], що ми підтримуємо та вважаємо за доцільне констатувати, що це не дає змогу в повному обсязі та справедливо реалізувати при правозастосуванні таку засаду (принцип) кримінального процесу, як змагальність. Крім цього, реалізація права на правову допомогу заснована на дотриманні засад рівності всіх перед законом. Дане положення є нормою прямої дії, тому, що закріплено в Конституції України і, зокрема в ст. 10 чинного КПК України. З цих питань слід навести доречну наукову позицію В.І. Лафитського, що конституційні права і свободи є одним із факторів, що стримує нас від деспотизму, а на сучасному етапі розвитку дане питання є надзвичайно актуальним, так само як і необхідність підвищення рівня гарантованості правового положення особи [4, с. 79-85], що ми підтримуємо.

За дослідженням, неврегульованість окремих положень чинного КПК України призводить у правозастосовній діяльності сприянню до порушень посадовими особами певних його положень, що обмежує або не забезпечує надійного захисту учасників кримінального провадження. З цього приводу слід навести наукову позицію С.С. Безрукова про те, що недостатня визначеність оціночних термінів, багатозначність, неконкретизованість їх змісту, і, як правило, відсутність в законі вказівок на те, як їх слід розуміти, змушують правозастосовця розшифровувати зміст таких приписів на

власний розсуд, при цьому вкладати в нього певний сенс, відповідний особистим уявленням [5, с. 4], що ми підтримуємо. Крім цього, розглядаючи прикладний аспект піднятих питань слід підтримати наукову позицію Л.М. Лобойка, що слідчі, прокурори, судді виявилися не готовими до роботи в нових умовах і здійснюють свою діяльність, як і раніше, намагаючись підлаштувати її під вимоги нового КПК [6, с. 126]. Так, наприклад у практичній діяльності простежується тенденція щодо застосування до підозрюваних в основному таких видів запобіжних заходів, як домашній арешт і тримання під вартою.

Крім цього, на нашу думку, слід уточнити процесуальні питання щодо діяльності в таких умовах слідчих органів внутрішніх справ. Зокрема, пропозиції багатьох учених і практиків та надання видимості (або «окозамилювання») періодичними експериментами щодо відокремлення підрозділів досудового розслідування від адміністративного підпорядкування регіональним керівникам колишньої системи МВС України не знайшли своєї підтримки в органах влади і тому слідчі повинні були працювати під тиском адміністрування відповідних як центральних, так і регіональних керівників ОВС з метою «видання» певних показників щодо розкриття злочинів, тобто вони були «заложниками» у своїй роботі, що розцінювалось на той час, як нормальним явищем їх діяльності. У сьогоднішніх умовах слід тільки надіятись черговий раз на реальне виконання «Кардинальної трансформації критеріїв оцінки роботи поліцейських - з кількісних на якісні», що продекларовано МВС України у Концепції «100 днів якості національної поліції України», в якій зокрема зазначається: «Національна поліція відмовляється від статистичних методів оцінки роботи підрозділів і співробітників. Для нас важливі не кількісні, а якісні показники роботи співробітників поліції», тому нам слід очікувати на реалізацію вказаного.

Не зважаючи на наявність певних проблем, чинний КПК України діє, але вимагає переосмислення його положень, як в теоретичному, так і в прикладному значенні, врахування різних наукових позицій і працівників практичних підрозділів, напрацювання необхідних рекомендацій та пропозицій щодо його удосконалення, зокрема: 1) удосконалення понятійного апарату щодо напрацювання і уточнення визначень суттєвих для кримінального провадження і судочинства;

2) розширення і конкретизації вже визначених понять, що закріплено у чинному КПК України і використовуються у правозастосовній діяльності та кримінальному судочинстві; 3) удосконалення і законодавче закріплення понять які є в чинному КПК України, але не знайшли свого законодавчого і нормативно-правового закріплення в інших галузях права: законі про кримінальну відповідальність, криміналістиці, оперативно-розшуковій діяльності, судовій медицині і психіатрії та інших; 4) концептуальне законодавче закріплення і уточнення положень чинного КПК України в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» та міжвідомчих і відомчих нормативно-правових актах, що стосується організації і проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій та координації і взаємодії із вказаних та інших питань з підрозділами досудового розслідування та іншими, як в межах Національної поліції, так і з іншими відомствами, що на сьогодні не дає ефективно і в повному обсязі ефективно використовувати можливості оперативно-розшукових підрозділів у питаннях протидії кримінальним правопорушенням та на досудовому розслідуванні; 5) приведення норм Закону України «Про національну поліцію» від 02 липня 2015 року № 580-VIII до положень чинного КПК України та внесення відповідних змін і доповнень до кримінального процесуального та іншого законодавства України; 6) на законодавчому рівні доцільно визначитись щодо введення в чинне законодавство «кримінального проступку», оскільки у чинному КПК України це поняття закріплено, але відсутнє у законі про кримінальну відповідальність, або у будь-якому іншому законі; 7) прийняття доповнень до чинного КПК України в частині організації і процесуальної регламентації діяльності слідчих та слідчо-оперативних груп, у тому числі міжвідомчих та нормативно-правових актів із вказаних питань; 8) внесення змін і доповнень у чинний КПК України щодо пропорційності положень захисту прав, свобод і законних інтересів як сторони захисту, так і сторони обвинувачення, зокрема потерпілого, свідка, інших учасників кримінального провадження і підозрюваного, обвинуваченого та привести у відповідність з цим інші закони і нормативно-правові акти, що буде відповідати реалізації у повному обсязі засади змагальності та вимогам міжна-

родно-правових актів, підписаних Україною; 9) у зв'язку з реформою адміністративно-територіального устрою в країні і Національної поліції та системи правоохоронних органів України привести у відповідність до цього і внести відповідні зміни до чинного КПК України та у інші закони і нормативно-правові акти питання щодо територіальної юрисдикції органів прокуратури і судів та органів досудового розслідування; 10) внести доповнення в чинний КПК України щодо більш чіткого визначення статусу понятого у кримінальному судочинстві; 11) привести до відповідності положення чинного КПК України, іншого законодавства і нормативно-правових актів України між собою та з підписаними і узгодженими міжнародно-правовими актами.

Вказане, на нашу думку, буде сприяти удосконаленню чинного КПК України, як майбутньому взірцю міжнародних правових стандартів і вимогам Європейського Союзу, удосконаленню та підвищенню ефективності діяльності підрозділів досудового розслідування і зокрема Національної поліції в цілому, органів прокуратури і суду України, що надасть можливість забезпечення і реалізації рівності прав, свобод і законних інтересів особи у кримінальному судочинстві на теренах України від кримінальних правопорушень, а також реалізації Концепції МВС України «100 днів якості національної поліції України». Втім підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам Всеукраїнської науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел: 1. Сисоєнко Г.І. Затримання особи у кримінальному провадженні / Г.І. Сисоєнко // Вісник академії адвокатури України : наук. журн. –К. : ВЦ Акад. адвокатури України, 2015. – Том 12. – Число 1 (32). - С. 144-150. 2. Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України : монографія / І. А. Тітко. – Х. : Право, 2010. – 216 с. 3. Панькевич В.М. Заходи попередження правопорушень як механізм формування надійної особистості Вісник академії адвокатури України : наук. журн. –К. : ВЦ Акад. адвокатури України, 2015. – Том 12. – Число 1 (32). - С. 151-161. 4. Лафитский В.И. Сумерки права: семь грехов правотворчества / В.И. Лафитский // Адвокат. – 2006. - № 2.- С. 70-86. 5. Безруков С. С. Оценочные понятия и термины в уголовно-процессуальном законодательстве: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Безруков Сергей

Сергеевич ; МВД РФ, Омская академия. – Омск, 2001. – 220 с. 6. Лобойко Л.М. Українська правова традиція як квазіметодологічна основа кримінальної процесуальної регламентації суспільних відносин / Л.М. Лобойко // Вісник академії адвокатури України : наук. журн. – К. : ВЦ Акад. адвокатури України, 2015. – Том 12. – Число 2 (33). - С. 124-131.

Одержано 09.11.2015

УДК 342.9 (477)

Алісов Євгеній Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
директор Інституту підготовки слідчих кадрів для МВС Національного
ридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

На тлі докорінних перетворень в системі державної влади органи внутрішніх справ України за останні п'ять років зазнали чи не найбільших змін. В даному разі можна вести мову як про об'єктивні, так і про суб'єктивні чинники. За поточний рік прийнято та введено в дію закон України «Про національну поліцію», що разом з іншими актами законодавства не тільки змінило систему правоохоронних органів в країні, але й визначило ґрунтовні зміни у формуванні кадрового складу правоохоронців.

Водночас, такі зміни проводяться, на превеликий жаль, без урахування усього комплексу здійснюваних у країни перетворень, що значно знижує дійовість їх результатів. Відсутня державна концепція реформування цієї сфери. У цьому контексті необхідне узгодження загального напряму реформування відносин у сфері підготовки та формування кадрів для органів державної влади та місцевого самоврядування з потребами конкретних міністерств та відомств.

Положення ст. 64 закону України «Про вищу освіту» остаточно не вирішує проблему працевлаштування як випускників цивільних ВНЗ, так і військових навчальних закладів (вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання), військових інститутів як підрозділів вищих навчальних закладів.

Держава у співпраці з роботодавцями повинна забезпечити створення умов для реалізації випускниками вищих навчальних закладів права на працю, гарантувати створення рівних можливостей для вибору місця роботи, виду трудової діяльності з урахуванням здобутої вищої освіти та суспільних потреб.

Але, при цьому, не можна забувати й про військову та правоохоронну сфери, де існують особливі вимоги до кандидатів на заміщення відповідних посад, а також певна специфіка проходження служби.

Згідно п. 1 постанови КМУ «Про Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням» від 22 серпня 1996 р. N 992 міністерства і центральні органи виконавчої влади на підставі цього Порядку мають право розробляти з урахуванням специфіки галузі та за погодженням з Міністерством освіти і науки, Міністерством економічного розвитку і торгівлі, Міністерством соціальної політики, Міністерством юстиції затверджувати порядок працевлаштування випускників підпорядкованих їм вищих навчальних закладів.

Такий стан речей з одного боку відповідає інтересам того відомства, за замовленням якого здійснюється підготовка кадрів, а з іншого гарантує випускникам ВНЗ отримання першого робочого місця. Інша річ – диверсифікація підготовки кадрів та створення конкурентного середовища в освітній сфері.

З урахуванням вищевикладеного убачається необхідним створення системи підготовки кадрів для органів внутрішніх справ, а також інших правоохоронних органів, яка на базі розподілу квот між цивільними ВНЗ, а також військовими навчальними закладами (вищими навчальними закладами із специфічними умовами навчання), військовими інститутами як підрозділами вищих навчальних закладів забезпечувала б достатність та конкурентність у сфері кадрового їх забезпечення.

Одержано 15.11.2015

УДК 340.II+343.98 (477)

Кириченко Александр Анатольевич,
доктор юридических наук, профессор,
заведующий кафедрой правоведения
учебно-научного института истории, политологии и права
Николаевского национального университета им. В. А. Сухомлинского

ИСТИННАЯ ПРИРОДА АНТИКРИМИНАЛЬНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА И КРИМИНАЛИСТИКИ ПО НОВОЙ ДОКТРИНЕ КЛАССИФИКАЦИИ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

Истинная юридическая природа антикриминального судопроизводства как антиделиктной правовой юридической науки определяется на основе предложенной автором, Ю. А. Ланцедовой и А. С. Тунтуллй новой доктрины классификации юридических наук на основе их гипергрупповых задач, которая может быть представлена таким образом :

1. Теорологические юридические науки, т. е. науки, призванные разработать философские, экономические, социологические, политологические, филологические, психологические, теорологические, исторические и иные теоретические основы для рационального, эффективного и качественного проведения каждого из направлений юридической деятельности, а также для становления и развития в контексте выполнения этих задач иных юридических наук: 1.1. Мононауки: Философия юриспруденции (философия права - здесь и далее указано существующее наименование науки; отсутствие такого рода пояснения свидетельствует о том, что предложено наименование перспективной юридической науки либо оставлено наименование существующей науки), Политология юриспруденции (теория государства), Социология юриспруденции (социология права), Психология юриспруденции (юридическая психология), Теорология юриспруденции (теория права), История отечественной теорологии и политологии юриспруденции (история государства и права Украины), История зарубежной теорологии и политологии юриспруденции (история зарубежных государств и права), История правовых учений (история правовых и политических учений) и др.

1.2. Полинауки: Филология юриспруденции, Педагогика юриспруденции, Сравнительная юриспруденция и др.

2. Регулятивные юридические науки, которые должны разработать правовое регулирование «безделиктных» (положительных, неконфликтных) сторон общественной жизни: 2.1. Теорология государственно-правового управления (государственное управление). 2.2. Внутренние (в редакции Е. В. Кириленко): Бюджетная, Водная, Жилищная, Земельная, Лесная, Налоговая, Семейная и др. отрасль права Украины (всего более 50-ти). 2.3. Международные: (за вариантом Е. В. Кириленко) Атмосферная, Дипломатическая или Консульская, Космическая, Морская и др. отрасль права, которых также может быть больше.

3. Антиделиктные юридические науки :

3.1. Базисноантиделиктные юридические науки, которые должны разработать правовую основу (базис) для рационального, эффективного и качественного преодоления каждого из видов правонарушений:

3.1.1. Внутренние: 3.1.1.1. Сопутствующая: Конституционная отрасль права Украины. 3.1.1.2. Моноантиделиктные: Антикриминальная (уголовное) и Административная отрасль права Украины. 3.1.1.3. Регулятивно-антиделиктные: Трудовая (трудовое), Де-факто имущественно-договорная (гражданское) и Де-юре имущественно-договорная (арбитражное, хозяйственное) отрасль права Украины.

3.1.2. Международные: Антикриминальная, Де-факто имущественно-договорная и Де-юре имущественно-договорная отрасль права.

3.2. Процедурные юридические науки, на которые возлагается задача по разработке правовой формы (процедуры, порядка) рационального, эффективного и качественного преодоления каждой из разновидностей правонарушений:

3.2.1. Внутренние: 3.2.1.1. Полинаучное направление: Теорология антиделиктных сведений (теория доказательств). 3.2.1.2. Сопутствующее: Конституционное судопроизводство Украины. 3.2.1.3. Моноантиделиктные: Антикриминальное (уголовное процессуальное) и Административное (административный процесс) судопроизводство Украины. 3.2.1.4. Регулятивно-антиделиктные: Трудовое (частично - процедурная часть Кодекса законов о труде, в основном - ряд иных дисциплинарных правовых актов), Де-факто имущественно-договорное (гражданское процессуальное) и Де-юре имущес-

твенно-договорное (арбитражное процессуальное, хозяйственное процессуальное) судопроизводство Украины. 3.2.1.5. Дополнительные: Ордистическое (процедурная часть теории ОРД), Исправительно-трудовое (уголовно-исполнительное) и Исполнительное судопроизводство Украины.

3.2.2. Международные: Антикриминальное, Ордистическое, Де-факто имущественно-договорное, Де-юре имущественно-договорное судопроизводство.

3.3. Методические юридические науки, задача которых состоит в разработке составных частей гласной (криминалистической) и негласной (ордистической) методики преодоления правонарушений: 3.3.1. Мононауки: Криминалистика, Ордистика (методическая часть теории ОРД). 3.3.2. Полинауки: Деликтология (криминология), Юридическая медицина (судебная медицина), Юридическая психиатрия (судебная психиатрия), Юридическая бухгалтерия (судебная бухгалтерия), Юридическая статистика (судебная статистика) и др.

Классификацию юридических наук в контексте решения задач правотворчества и правоприменения более правильно представить в виде правовых юридических наук (базисноантиделиктные, процедурные, регулятивные, в известном аспекте - теорологические) и неправовых юридических наук (методические, в известном аспекте - теорологические), а в контексте решения задач антиделиктологии - антиделиктных юридических науки (базисноантиделиктные, процедурные, методические, в известном аспекте - теорологические) и безделиктных юридических наук (регулятивные, в известном аспекте - теорологические).

Одержано 12.10.2015

УДК 343.1 (477)

Корж Валентина Павлівна,
доктор юридичних наук, професор,
Почесний працівник Прокуратури України,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Криміналістика, як правильно зазначено у юридичній літературі, являє собою єдиний сплав знань синтетичної природи, а не є сукупністю наук, не є комплексною наукою . Зміст, сфера застосування і завдання криміналістики, її синтетична природа обумовлюють її методологічні, родові та органічні зв'язки із юридичними, суспільними,природничими і технічними науками та іншими галузями наукового знання. Слід відзначити ,що із юридичних наук криміналістика, найбільш тісно пов'язана з науками процесуального права, зокрема з наукою кримінального процесу, особливо із розділами у яких викладено теорію доказів, процедуру проведення слідчих і судових дій. Процесуальні науки визначають межі й умови застосування криміналістичних рекомендацій під час судового дослідження, оцінки та використання доказів, компетенцію учасників процесу у суді при використанні криміналістичних засобів, прийомів, методів. У зв'язку з цим необхідно визнати службову роль криміналістики як науки , котра забезпечує здійснення правосуддя, і як науку прикладну й практичну. Інтеграція передових наукових досягнень технічних, інших наук в кримінальне, цивільне, адміністративне, господарське судочинство є важливою функцією криміналістики на сучасному етапі її розвитку. Розроблені криміналістичною наукою засоби, прийоми , методи і методики ефективно використовуються у розслідуванні злочинів, судовому розгляді кримінальних справ, інших сферах правозастосовчої діяльності. В межах чинного законодавства сторони, суд активно використовують криміналістичні рекомендації для збирання, дослідження, оцінки і використання доказів в ході судового розгляду цивільних, господарських, адміністративних справ. Застосування криміналістичних рекомендацій у

всіх сферах судочинства не призводить до появлення нових об'єктів, які вивчаються криміналістичною наукою. Водночас, криміналістичне забезпечення судового розгляду цивільних, адміністративних, господарських справ є актуальним і перспективним для науки і практики криміналістики.

Безумовно, система кодифікованого законодавства України має важливе значення для ефективної роботи оперативних, слідчих органів, прокуратури та суду. У зв'язку з цим прийняття КПК у 2012 році стало завершальним етапом кодифікації у сфері кримінальної політики.

Системний аналіз приписів статей КПК України свідчить про змішування авторами КПК процесуальних інститутів англосаксонського і континентального права та штучне перенесення їх до кримінально-процесуального законодавства України і як результат цього наявність в окремих положеннях цього Кодексу псевдонаукових дефініцій, юридичних колізій, що призводить до грубих порушень законності під час досудового слідства та в суді, погіршенню прав і свобод людини у кримінальному процесі.

У окремих положеннях автори КПК наукове вчення про злочин замінили на псевдонаукові дефініції «кримінальне правопорушення», «кримінальний проступок». Формальна, непродумана, хибна політика можновладців, правове невігластво, політична кон'юнктура авторів КПК та депутатського корпусу руйнують наукові школи, правові інститути у сфері конституційного, кримінального, кримінального процесуального права, криміналістики, кримінології; а також – вітчизняні процесуальні традиції, позитивний досвід роботи оперативних, слідчих органів прокуратури та суду. Це призводить до утворення юридичних колізій у правотворчості та правозастосуванні, міжгалузевих колізій між кримінальним процесуальним і кримінальним правом, кримінальним процесом і криміналістикою.

У зв'язку з цим система кодифікованого законодавства у сфері кримінальної політики не достатньо ефективна. З прийняттям КПК у правовій системі відсутній принцип єдності при розподілі компетенції. Про це свідчить оголошення КПК його авторами і законодавцем «головним кодексом». Так, у ч. 3 ст. 9 КПК зазначено, що *«Закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються*

кримінального провадження, повинні відповідати цьому Кодексу. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить цьому Кодексу». Так, відповідно до даного припису Кримінальний кодекс України не може застосовуватися при здійсненні кримінального провадження, тому що суперечить положенням КПК про розслідування кримінального правопорушення та постановлення вироку за вчинення кримінального правопорушення. Такий підхід порушує принципи єдності та системності у правовій сфері. Кримінальне процесуальне право є самостійною галуззю, одночасно і частиною всього права в правовій системі держави. Оголошення на законодавчому рівні КПК «головним кодексом» свідчить про грубе ігнорування нормативних приписів Конституції України, Кримінального кодексу, безпідставне порушення предмету правового регулювання науки кримінального права.

Науковий аналіз статей в розділах I, II, III, IV, V, VI, VII КПК України та співвідношення їх із нормами конституційного, кримінального законодавства, іншими законами України, криміналістичними вченнями про спосіб злочину, криміналістичну характеристику злочинів, методику розслідування окремих видів злочинів інші, свідчить про абсолютизацію окремих процесуальних процедур, які зобов'язують слідчого, прокурора розслідувати *«кримінальні правопорушення», «кримінальні проступки»*, а суддів постановити вирок за вчинення *«кримінального правопорушення»,* тобто діяння не передбаченого Кримінальним кодексом України. Це свідчить про вторгнення норм КПК до предмету кримінально-правового регулювання. Так, за приписом ч.1. ст. 216 КПК України слідчі органів внутрішніх здійснюють досудове *розслідування кримінальних правопорушень,передбачених Законом України «Про кримінальну відповідальність»*. Такого Закону в Україні не існує. Зазначене свідчить про ігнорування авторами КПК та законодавцем правової аксіоми *«не має злочину і не має покарання за нього, якщо не має закону»*.

Підміна кримінально-правового терміну «злочин» і відповідного йому поняття, яке визначено у ст. 11 КК України, на псевдонаукові дефініції *«кримінальне правопорушення, кримінальний проступок»* суперечить положенням Кон-

ституції України, чинного кримінального законодавства, фундаментальним теоретичним положенням науки кримінального права, кримінального процесуального, кримінології, криміналістики, інших юридичних наук.

В юридичній літературі правильно зазначено, що кримінально-процесуальне право має свій предмет правового регулювання. *Сутність кримінального процесу полягає в тому, що сукупність процесуальних засобів забезпечує застосування норм кримінального закону*.

Вивчення практики свідчить про колізійні ситуації, коли слідчі, прокурори, судді використовують в процесуальних документах термін *«кримінальне правопорушення»* і при цьому посилаються на норми Кримінального кодексу України, незважаючи на те, що *аналогія в сфері кримінального законодавства не допустима*. Деякі слідчі – використовують термінологію «кримінальне правопорушення» на початку розслідування, а у повідомленні про підозру - термін *«вчинення злочину». Судді у вироках посилаються на вчинення особою кримінального правопорушення, тоді як у резолютивній частині зазначають про визнання особи винуватою у вчиненні злочину, передбаченого конкретною статтею Кримінального кодексу. Таким чином, вимушене застосування слідчими і суддями протягом трьох років вказаних псевдонаукової дефініції «кримінальне правопорушення» призводить до порушення принципів верховенства права і законності у кримінальному процесі, погіршення прав підозрюваного і обвинуваченого, неузгодженості і безпорядку у правозастосовній практиці.* Окремі депутати пропонують прийняти Закон «Про відповідальність за кримінальні правопорушення, кримінальні проступки». Цього допускати не можна, тому що протягом 2012-2015 років, особи були вже незаконно засуджені судами за вчинення кримінального правопорушення, тобто за діяння які не визначені у Кримінальному кодексі. Після прийняття такого Закону, вони підлягатимуть виправдуванню, у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону.

Вважаємо, що способами усунення зазначених юридичних і міжгалузевих колізій є внесення змін до окремих положень КПК, у яких необхідно викласти термін матері-

ального закону – «злочин» та вилучити терміни «кримінальне правопорушення», «кримінальний проступок».

Наукою криміналістикою розроблено рекомендації щодо застосування тактичних прийомів під час допиту підозрюваного, обвинуваченого, які десятки років ефективно використовували слідчі у практичній діяльності . Чинний КПК не передбачає процесуальний порядок допиту підозрюваного, обвинуваченого. Як свідчить практика реалізації кримінального процесуального законодавства, слідчі проводять допит підозрюваного , за його згодою і за участю захисника, за аналогією визначеної процесуальної процедури допиту підозрюваного у попередньому КПК (1960р.). На наш погляд, доцільно унормувати процесуальний порядок допиту підозрюваного, обвинуваченого шляхом внесення доповнення до глави 20 «Слідчі (розшукові) дії», де у відповідних статтях передбачити «Допит підозрюваного», «Допит обвинуваченого».

Вивчення та аналіз окремих положень КПК свідчать про те, що має місце не реформування процесуальної системи, а її – деформування. Так, протягом багатьох років у слідчій практиці ефективно використовувалися криміналістичні рекомендації щодо тактики виїмки. При розслідуванні злочинів економічної спрямованості документи є основним джерелом інформації про злочин, важливим доказом про спосіб злочину, його виконавців, інші обставини. У чинному КПК не передбачено проведення виїмки як самостійної слідчої дії. Слід відзначити, що за приписом ч.5 ст.237 КПК при проведенні огляду слідчий має право вилучати речі та документи, що мають значення для розслідування. Правові підстави, процесуальний порядок, наслідки огляду і виїмки різні. Чинним законодавством не визначений процесуальний порядок виїмки матеріальних носіїв, оригіналів первинних бухгалтерських та фінансово - господарських документів, комп'ютерної інформації, програм тощо. Це негативно впливає на слідчу практику, значно ускладнює виявлення і розслідування економічних та інших злочинів, призводить до формалізації слідчого огляду і не уможливлює вилучення оригіналів первинних бухгалтерських документів, або документів,що містять банківську таємницю. У зв'язку з цим, доцільно внести доповнення до глави 20 «Слідчі (розшукові) дії», де у відповідних статтях передбачити «Підстави та порядок проведення виїм-

ки», «Обов'язковість видачі предметів і документів», «Протокол виїмки».

Слід зазначити деякі проблеми , пов'язані із впровадженням КПК у навчальний процес. Навчання у вищих навчальних закладах системи МВС України, у юридичних вузах, на юридичних факультетах здійснюється відповідно навчальних програм. Відповідно до навчальної програми та за змістом курсу кримінального права курсанти і студенти традиційно вивчають поняття, ознаки злочину, його види та покарання за злочин тощо, з курсу криміналістики – вивчають криміналістичні вчення про спосіб злочину, механізм злочину,криміналістичну характеристику злочинів, методику розслідування окремих видів злочинів тощо; у курсі кримінології курсанти студенти вивчають причини та умови злочинів, економічну, корисливу злочинність тощо, і тільки у курсі кримінального процесу вони вивчають процедуру розслідування «кримінальних правопорушень». Це свідчить про те, що псевдонаукові дефініції кримінального процесуального законодавства порушили принцип єдиного підходу до навчання майбутніх юристів.

Псевдонаукові дефініції, сумнівні процесуальні новели КПК призвели до юридичних колізій в правотворчості і правозастосуванні, міжгалузевих колізій між кримінальним процесом і кримінальним правом та криміналістикою, колізій у навчальному процесі. Окремі положення кримінально-процесуального законодавства порушують засади верховенства права, законності, права підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого у кримінальному процесі. Вирішення цих проблем потребує термінового внесення змін та доповнень до окремих положень КПК України, і зокрема, вилучення термінів «кримінальне правопорушення», «кримінальний проступок» та унормування традиційного терміну для наук кримінально-правового циклу і криміналістики «злочин».

Одержано 12.10.2015

УДК 343.37:334.72 (477)

Лисенко Володимир Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Національного університету державної податкової Служби України
Курілов Геннадій Миколайович,
кандидат юридичних наук

ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ СПОСОБІВ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ТОВАРІВ

Поряд із легальним виробництвом товарів, продукції в Україні, як і в інших країнах, існує потужний ринок фальсифікату, підробок товарів та продукції. Практика контролюючих та правоохоронних органів України за дотриманням вимог чинного законодавства на споживчому ринку свідчить про те, що майже у 85 % перевірених суб'єктів господарювання встановлюються порушення існуючих норм та стандартів виробництва й реалізації товарів.

Незаконний обіг товарів має прихований характер і протидія вчиненню таких правопорушень вимагає від правоохоронних органів виконання спеціальних заходів із виявлення та документування змісту злочинної діяльності. Проблеми у виявленні таких діянь пов'язані також з тим, що правопорушники широко використовуються можливості легальної господарської діяльності для приховування злочинів. На рівень поширення незаконного обігу товарів в Україні впливає також корумпованість окремих співробітників контролюючих та правоохоронних органів.

Споживчий ринок України продовжує насичуватися підробками, сурогатами, неякісними, фальсифікованими та небезпечними для людей товарами, у більшості випадків, харчовими продуктами, алкогольними напоями, лікарськими засобами, паливно-мастильними матеріалами. Практика свідчить, що держава не здатна повною мірою забезпечити належної реалізації прав споживачів на отримання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про товари, роботи та послуги, їх належну якість та безпечність для споживання.

Значне поширення в Україні незаконного обігу това-

рів викликано, зокрема. наявністю таких чинників: прихований характер діяльності з підробки, фальсифікації товарів; відсутність офіційної статистики щодо наслідків від споживання неякісної, підробленої продукції; низька інформованість громадян про можливі підробки чи фальсифікації товарів; використання для незаконного обігу товарів можливостей офіційно зареєстрованих суб'єктів господарювання; відсутність спеціальної державної програми протидії поширенню незаконного обігу товарів, відсутність спеціального державного органу, який би забезпечував контроль у сфері протидії незаконному обігу товарів тощо.

Під фальсифікацією товарів (продукції) розуміються дії, які мають спрямування на обман споживачів шляхом підробки об'єкта купівлі-продажу з метою отримання прибутку. У таких випадках, при збереженні найбільш характерних показників товарів, продукції, зокрема, які стосуються назви, зовнішнього вигляду, консистенції, кольору, упаковки тощо, погіршуються інші важливі показники товарів, продукції щодо споживчих характеристик (використана сировина; різноманітні домішки, шкідливі для здоров'я; нехарчові фарбники; втрата найбільш важливих властивостей харчової цінності: невідповідність вмісту жирів; вуглеводів, вітамінів, білків тощо).

Фальсифікація товарів є найбільш поширеним способом незаконного обігу товарів, однак не єдиним. До сфери незаконного обігу товарів можуть бути віднесені також: імітація товару (продукції) відомого виробника; підробка товарів; фальсифікація товарів (продукції); оригінальна продукція, ввезена на митну територію України контрабандним шляхом тощо. Варто відмежовувати фальсифіковані товари від товарів-замінників (сурогати, імітатори) та дефективних (бракованих) товарів, які є результатом недотримання встановлених вимог щодо технології виготовлення товарів, продукції чи є результатом низької кваліфікації персоналу, який задіяний у виготовленні такої продукції.

Фальсифікація, наприклад, продовольчих товарів супроводжується підробкою однієї чи декількох головних характеристик товару за якісними, кількісними, вартісними, інформаційними показниками. Варто зазначити, що фальсифікація може мати комплексний характер підробки, тобто

використання різних видів підробки, залежно від характеристик товару чи продукції, що реалізується. Зазначене вище має прояв у заміні товарів вищого сорту нижчими сортами, підміна справжніх компонентів харчовими та нехарчовими добавками, підміна натурального продукту імітатором тощо.

Практика свідчить, що у більшості випадків, фальсифікуються продукти харчування (кава, чай, ковбаса, сметана, соняшникова олія, сардельки, фруктові соки, мінеральна вода, паштети, молоко, тверді сири, морозиво, різноманітні жири, м'ясні напівфабрикати тощо). Значного поширення отримали випадки фальсифікації алкогольних напоїв (коньяк, горілка, вино, лікери). Близько 30% всього бензину, що реалізується з автозаправних станцій в Україні, за даними Комітету захисту споживачів України [1], не відповідає сучасним стандартам якості і є відвертим фальсифікатом, що було підтверджено подіями на підприємстві "БРСМ-нафта".

За даними ДП "Укрметртестстандарту" найбільше претензій в Україні до харчової продукції. Під час сертифікації, а також під час державного нагляду харчова продукція бракується через невідповідності її показникам безпеки, вкладення сировини, не передбаченої рецептурою і не вказаної в маркуванні, тобто визнається фальсифікованою. Щодо товарів побутового призначення, то, найбільше підробляють радіоелектронні товари, а також товари легкої промисловості, де багато фальсифікатів китайського виробництва. Значна кількість порушень було встановлено і щодо товарів легкої промисловості, де, наприклад, для виготовлення дитячого одягу і взуття використовувалися синтетичні матеріали, а на маркуванні зазначалось, що виріб виготовлений з натуральної сировини. У тому числі часто не проходили випробувань також іграшки, виготовлені з матеріалів, що містять шкідливі хімічні речовини, які згубно впливають на здоров'я дітей, а також неякісно виготовлені, внаслідок чого дитина може себе травмувати [2].

Широкого поширення, останнім часом, отримали випадки імітації товарів (продукції) відомих виробників (торгових марок). У таких випадках у підробленій, несправжній продукції імітуються окремі елементи назви, оформлення та дизайну товарів (продукції) відомої торгової марки з метою введення в оману споживача і відповідним чином збільшення

кількості продажу продукції, на яку є попит споживачів. Зазвичай підроблена продукція лише за формою та назвою має ознаки схожості із справжньою продукцією. Інколи зустрічаються випадки підробки високого ґатунку. У більшості випадків, для усунення можливих судових звернень, особи, що підробляють товарів відомих виробників, свідомо змінюють назву товару, залишаючи форму, колір, зображення етикеток, окремі елементи товарного знаку. У таких випадках підроблена продукція майже не відрізняється від товару відомого виробника.

Імітація товарів можлива як щодо товарів імпортного, так і вітчизняного виробництва. В даному випадку використовується попит на продукцію та можливості її швидкої реалізації. Певною мірою імітація товарів (продукції) – це засіб паразитування на чужій популярності та використання відомого ім'я на ринку реалізації товарів. В окремих випадках легальні виробники звертаються через засоби масової інформації до споживачів з метою повідомлення про факти підробки їх товарів та зазначають ознаки, за яких можна відрізнити справжню продукцію від підробленої та яка імітована.

Іншим видом безпосереднього прояву незаконного обігу товарів є його підробка. Підробкою товарів (продукції) є повне копіювання оригінального товару (продукції), повне повторення логотипу, форми та вигляду упаковки, натурального складу продукції, сировини, яка використовуються для виготовлення справжньої продукції тощо. Підробки товарів є результатом тіньової діяльності та має спрямування на максимальне приближення до оригінальної продукції й отримання неконтрольованого доходу за рахунок попиту на продукцію відомої торгової марки.

Як один із різновидів незаконного обігу товарів є обіг оригінальної продукції (товарів), яка ввезена контрабандним шляхом на митну територію України. Такі товари ввозяться поза митними постами, з приховуванням від митного контролю та без сплати відповідних митних зборів та податкових платежів. Подальший обіг таких товарів на території України здійснюється за підробленими документами, зокрема, з використанням суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності. У таких випадках товари контрабандним шляхом ввозяться на територію України, а документально оформляють-

ся фіктивною фірмою як придбані в Україні. Серед предметів контрабанди найбільш поширеними є: промислові товари; продовольчі товари; транспортні засоби.

Незаконний обіг товарів в Україні характеризується також наявністю інших способів вчинення кримінальних правопорушень,а також вчинення їх в інших сферах національної економіки. Для ефективної протидії фактам фальсифікації та підробки товарів необхідний комплекс заходів як правоохоронних, так і контролюючих органів, посилення ролі держави у контролі за виробництвом та обігом товарів в Україні.

Список використаної літератури: 1. Эксперты: четверть всего топлива на АЗС – фальсифікат. . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2015/06/10/7070719/.– Загол. з титул екрану; 2. В Україні найбільше фальсифікують ковбасу і морозиво. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tsn.ua/groshi/v-ukrayini-naybilshe-falsifikuyut-kovbasu-i-morozivo.html. – Загол. з титул. екрану.

Одержано 07.11.2015

УДК 343.13 (477)

Лук'янчиков Євген Дмитрович,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності Національного технічного університету України «КПІ»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕВІРКИ ІНФОРМАЦІЇ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Кримінальне провадження за чинним КПК України поділяється на – досудове та судове. Проте в п. 10 ст. 3 КПК перша частина провадження має назву досудове розслідування. У цьому зв'язку постає питання про співвідношення понять досудове провадження та досудове розслідування.

Досудове розслідування є стадією кримінального провадження, початок якої пов'язано із внесенням відомостей про злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР).

Законодавець чітко визначає суб'єктів, які наділені правом вносити відомості про злочин до ЄРДР і термін для цього (не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення

про його вчинення або самостійного виявлення відомостей про це з будь-якого джерела).

Переважна кількість заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення надходить до органів внутрішніх справ, як правило, їх чергової частини. Значна їх частина не містить відомостей про ознаки злочину, а вказує на інші правопорушення (адміністративні, дисциплінарні тощо). В результаті первинної перевірки відомості, що у них містяться не підтверджуються і заяви не передаються слідчим для прийняття рішення про необхідність досудового розслідування та внесення їх до ЄРДР. На цій підставі окремі науковці вважають, що не всі заяви та повідомлення про вчинення кримінальних правопорушень вносяться до ЄРДР, а відповідно, не завжди за ними розпочинається розслідування. З цього приводу слід підтримати думку Л. М. Лобойка, який зазначає, що реєстрація заяв про злочини і реєстрація злочинів є різними поняттями. Відомості про кількість внесених до ЄРДР заяв про злочини свідчать, що в умовах дії нового КПК значно більше осіб ніж раніше отримали можливість захистити свої порушені права у межах кримінального провадження [1, с].

З метою упорядкування розглядуваної діяльності, наказом МВС України від 19.11.2012 № 1050 затверджено Інструкцію про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події.

Прийняття заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, незалежно від місця і часу їх учинення, повноти отриманих даних, особистості заявника, здійснюється цілодобово негайно тим органом внутрішніх справ, до якого вони надійшли.

Анонімні листи, що містять відомості про вчинені кримінальні правопорушення, реєструються лише в підрозділах документального забезпечення і передаються за резолюцією керівника органу внутрішніх справ або особи, яка виконує його обов'язки, до структурних підрозділів для використання при розкритті злочинів.

Перевірка інформації, що міститься в заявах або повідомленнях про кримінальні правопорушення проводиться уповноваженими працівниками чергових частин, перелік яких визначено Інструкцією. Оперативний черговий, отри-

мавши заяву чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію зобов'язаний відразу зареєструвати її в журналі Єдиного обліку та направити на місце події слідчо-оперативну групу чи оперативну групу.

Заяви або повідомлення фізичних або юридичних осіб про вчинення кримінального правопорушення та іншої події можуть бути усними або письмовими. Усні заяви про вчинення кримінального правопорушення заносяться до протоколу, форма якого наведена у додатку до Інструкції. Протокол підписують заявник та особа, яка прийняла заяву. Заявника під підпис попереджають про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, передбачену ст. 383 КК України.

Заяви і повідомлення, у яких відсутні відомості про злочин, після реєстрації в журналі ЄО оперативний черговий доповідає начальникові органу внутрішніх справ для розгляду та прийняття рішення згідно із Законом України «Про звернення громадян» або Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Якщо начальник органу внутрішніх справ встановить, що заява чи повідомлення містять відомості про злочин, він за своєю резолюцією (не пізніше однієї доби з часу реєстрації заяви в ЄО) повертає її до чергової частини для негайної передачі начальнику слідчого підрозділу, що створює додаткові гарантії захисту прав та законних інтересів заявника.

Отже, перед тим як інформація про злочин надійде до слідчого вона підлягає перевірці з боку оперативного чергового та підпорядкованих йому осіб, а також керівника органу внутрішніх справ. Це дозволяє зменшити навантаження на слідчого, зосередити його увагу на роботі над дійсними а не уявними злочинами.

До прийняття КПК 2012 р. подібна діяльність здійснювалась в стадії порушення кримінальної справи, яку розглядали як фільтр до стадії досудового розслідування. Термін такої перевірки міг тривати до 10 діб і обумовлювався об'єктивними обставинами правопорушення, необхідністю отримати достатню інформацію для прийняття процесуального рішення. Здійснювалась вона обмеженими процесуальними засобами, які були названі у законі. Як і сьогодні єдиною слідчою дією для перевірки інформації про злочин був

огляд місця події у невідкладних випадках. Підсумковим процесуальним рішенням була постанова про порушення кримінальної справи або відмову у цьому.

Чинним КПК внесено зміни у такий порядок. Після перевірки заяви або повідомлення про злочин оперативним черговим її передають слідчому, який у журналі ЄО ставить відмітку про час та дату її отримання, посаду, прізвище та підпис, вносить в електронному вигляді, відомості про реєстраційний номер журналу ЄО, номер кримінального провадження, дату та годину перенесення заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення та іншої події до ЄРДР. Контроль за достовірністю внесених відомостей забезпечує працівник підрозділу інформаційно-аналітичного забезпечення (п. 3.13 Інструкції).

Внесення слідчим відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР слід розглядати як процесуальне рішення. Його форма не узгоджується з вимогами ч. 3 ст. 110 КПК, згідно з якою рішення слідчого приймаються у формі мотивованої постанови, а її відсутність робить неможливим оскарження факту початку досудового розслідування.

Піддавши аналізу вихідну інформацію слідчий доходить висновку, що вона вказує на ознаки злочину, який потребує досудового розслідування і вносить відомості до ЄРДР. З цього часу він може застосовувати усі засоби пізнавальної діяльності, що передбачені КПК для встановлення обставин злочину і особи, що його вчинила.

Висновок. Порядок і терміни перевірки інформації для прийняття рішення про внесення відомостей до ЄРДР мають бути врегульовані не наказом, а внесенням відповідних змін у ст. 214 КПК України. Можна повернутися до тих термінів, що визначалися в КПК 1960 р. і пройшли перевірку часом. За загальним правилом рішення про внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР має бути прийняте негайно, але не пізніше 3 діб з моменту внесення до Єдиного обліку. Коли відомостей для прийняття рішення недостатньо, перевірка здійснюється посадовими особами органу внутрішніх справ у строк не більше 10 діб шляхом відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб або витребування необхідних документів.

Список використаних джерел: 1. Лобойко Л. М. Реалізація норм чинного КПК України щодо досудового провадження: окремі аспекти / Л. М. Лобойко // Право України. – 2013. - № 11. – С. 22-31.

Одержано 12.10.2015

УДК 343.98 (477)

Петрова Ірина Анатоліївна,
доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ

ВИЯВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

Інформаційна фальсифікація – обман споживача за допомогою неточної чи перекрученої інформації про товар. Цей вид фальсифікації здійснюється шляхом перекручування інформації у товарно-супровідних документах, на маркуванні, у рекламі. Будь-який вид фальсифікації, який використовують сьогодні для отримання незаконних прибутків, у більшості випадків доповнюється фальсифікацією інформації про товар, тому що в кожному іншому випадку фальсифікація легко виявляється. Перекручена чи неточна інформація про товар служить підставою вважати замінник натурального продукту фальсифікованим товаром. Так, до фальсифікованого продукту відноситься маргарин, на маркуванні якого й у товарно-супровідних документах указується найменування – «вершкове масло». Правильна вказівка на маркуванні найменування продукту – «маргарин» знімає обвинувачення у фальсифікації.

У практиці роботи торгових підприємств відомі випадки, коли покупці звертаються зі скаргою на реалізацію фальсифікованих харчових продуктів, наприклад, м'ясорослинної ковбаси. Уважний розгляд таких скарг показує, що фальсифікація відсутня, тому що на маркуванні товару цілком зазначений склад продукту і його призначення. Спосіб доведення інформації до споживача не обмовляється і не може служити підставою для віднесення товару до фальсифікованого.

При фальсифікації інформації про товар досить часто перекручуються або вказуються неточно наступні дані: найменування товару; країна походження; фірма-

виготовлювач; кількість товару; приналежність до визначеної товарної партії.

Країна походження товару найчастіше не указується або вказується неправильно. На український ринок надходить значна кількість фальсифікованих товарів вітчизняних, а також із країн ближнього і далекого зарубіжжя без вказівки країни походження і фірми-виготовлювача. До таких товарів необхідно проявляти найпильнішу увагу, оскільки саме такі товари вони можуть бути неналежної якості, у тому числі і за показниками безпеки.

Зустрічаються випадки, коли підробляються товарні і фірмові знаки підприємств-виготовлювачів, що мають заслужено високу репутацію завдяки відмінній якості продукції. У такому випадку матеріальний і моральний збиток наноситься не тільки споживачу, але і підприємству, чий фірмовий знак був підроблений. За таких умов споживач, що купив товар низької якості з фірмовим знаком відомого підприємства-виготовлювача втрачає до нього довіру. У сучасних умовах господарювання авторське право на фірмовий знак захищається законодавством України і підробка являється правопорушенням.

Однією з різновидів інформаційної фальсифікації товару є фальсифікація за допомогою упаковки, найчастіше виробничої. Упаковка представляє собою складову частину товару, що визначає його зовнішній вигляд. Ідентифікуючі функції менш притаманні упакуванню, ніж маркуванню. Її основною функцією є захист товару від ушкоджень та втрат, а навколишнього середовища – від забруднення. Однак привабливість зовнішнього оформлення упаковки може додавати неповторний імідж товару, служити для ідентифікації товару споживачем, у результаті чого створюються споживчі переваги. Наприклад, оригінальні за формою і фарбуванням керамічні пляшки Ризького бальзаму, пляшки з опуклою російською короною горілки „Смирнофф" і інші легко пізнавані і служать для споживача основною відмітною ознакою.

Об'єктом фальсифікації є саме приваблива за зовнішнім виглядом упаковка, що імітує продукт високої якості, хоча вміст упакування найчастіше виявляється фальсифікованим. Наприклад, маркування і відмітне в'язання батонів ковбас не завжди відповідають установленим вимогам, а іноді

і піддаються фальсифікації. Відомі випадки використання імпортної упаковки і маркування для вітчизняних найменувань ковбас. Недотримання форми в'язання ковбас, установлених для визначених найменувань, - широко розповсюджене явище. Маркування лише вказує на найменування, сорт продукції, але не завжди є гарантією натуральності товару. Більш того, маркування досить часто є об'єктом фальсифікації.

У цьому випадку фірмова упаковка використовується як засіб інформації про товар, хоча ціль фальсифікації найчастіше – підробка під високоякісний товар того ж найменування. Набагато рідше фальсифікація упаковки здійснюється з метою асортиментної фальсифікації.

Фальсифікації піддаються на тільки упаковка і маркування товару, але і товарно-супровідні документи, причому найчастіше підробляються накладні, сертифікати і посвідчення якості. У товарно-транспортних накладних на фальсифіковані товари завжди підробляються найменування товару, досить часто – виготовлювач і кількість товару (кількісна фальсифікація). Знайти підробку цих реквізитів у накладній можна тільки ідентифікацією товару на асортиментну приналежність і походження, а також кількісним виміром усієї товарної партії (переваженням, перерахуванням, обмірюванням). Останнім часом дуже розповсюдженим видом фальсифікації документів стала підробка сертифікатів.

При інформаційній фальсифікації часто підробляються марки акцизного збору. Вони являють собою спеціальний знак, яким маркуються алкогольні напої та тютюнові вироби. Наявність марки акцизного збору на цих товарах підтверджує сплату акцизного збору, легальність виробництва, ввезення та реалізації на території України. Марки акцизного збору для алкогольних напоїв та тютюнових виробів, виготовлених в Україні відрізняються від марок для імпортованих напоїв і виробів дизайном та кольором відповідно до затверджених зразків.

Маркування кожної пляшки алкогольних напоїв та пачки тютюнових виробів здійснюється таким чином, щоб цілісність марки підтверджувала відкривання упаковки. При проведенні судово-товарознавчої експертизи експерт-товарознавець має уважно дослідити акцизні марки на всіх зразках.

Марки акцизного збору для маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів виготовляються з паперу із питомою масою 70+3 г/см^3 і мають відповідні розміри та кольори. Довжина марки для алкогольних напоїв – 160, а ширина 20 мм; для тютюнових виробів відповідно 44 і 20 мм. Імпортні алкогольні напої і тютюнові вироби мають марки фіолетового, а вітчизняні – зеленого і тільки вина – червоного кольорів.

Марки мають нумерацію, що складається з двох цифр індексу регіону, в якому виготовлено продукцію, серії та окремого для кожної марки номеру. Така нумерація наноситься паралельно довшій стороні марки. Кожна акцизна марка також містить додаткову інформацію:

- для алкогольних напоїв імпортного виробництва – напис «АІ», який складається із двох перших літер слів «Алкоголь Імпортний»; двозначне та однозначне число (рік і квартал, у якому вироблено марки), розділені косою лінією; на марку для імпортних алкогольних напоїв із вмістом спирту від 1,2 до 8,5 % об. Наносяться також цифри «1,2-8,5 %»;
- для алкогольних напоїв вітчизняного виробництва написи «ЛГП» та «ВП», які складаються із початкових літер слів «Лікеро-Горілчана Продукція» та «Виноробна Продукція»; двозначне та однозначне число (рік і квартал, у якому вироблено марки), розділені косою лінією; для вітчизняних алкогольних напоїв використовуються тільки марки, які відповідають виду продукції та місткості тари;
- для тютюнових виробів – «ТІ» або «ТВ», які складаються з початкових літер слів «Тютюн Імпортний» або «Тютюн Вітчизняний»; двозначне та однозначне число (рік і квартал, у якому вироблено марки), розділені косою лінією.

В експертних дослідженнях при проведенні судово-товарознавчих експертиз використовується інформацію щодо основних елементів захисту акцизних марок від підробок При проведенні судово-товарознавчих експертиз та дослідженні акцизних марок експерти-товарознавці найчастіше зустрічаються з наступними ознаками фальсифікації:

- невідповідність технології виготовлення (фальсифіковані акцизні марки виготовляють струминно-краплинним за допомогою кольорової розмножу вальної техніки або поліграфічним способом із використанням фотомеханічних друкованих форм для плоского офсетного друку);

- відхилення у геометричних розмірах акцизної марки;

- невідповідність двох цифр індексу регіону, в якому виробляється продукція, адресі виробника на етикетці або контр етикетці, що розташовані на пляшці;

- невідповідність акцизної марки виду продукції у пляшці (наприклад акцизні марки з написом «ЛГП» наклеєні на пляшки з коньячними виробами, хоча коньяки відносяться до виноробної продукції – «ВП»);

- невідповідність написів про місткість дійсній місткості тари, в якій знаходиться продукція;

- голографічний елемент (стрічка) тьмяний, при зміні кута зору макро- та мікро тексти «АКЦИЗНА МАРКА», «Україна» та зображення малого герба нечіткі (фальсифікація голограм, особливо захисних, надзвичайно складна, підробка порівняно просто розпізнається; створення і випуск підробок вимагають значних витрат, що робить таке виробництво економічно невигідним);

- захисні волокна нанесені люмінесцентним олівцем;

- мікро текст нечіткий, розпливається.

Дослідження акцизної марки дозволяє експерту-товарознавцю виявити неякісну або фальсифіковану продукцію, у подальшому усунути її з ринку України та захистити споживачів від неякісних товарів.

Одержано 13.10.2015

УДК 343 (477)

Погорецький Микола Анатолійович,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

НАСЛІДКИ ВІДСУТНОСТІ РІШЕНЬ ПРОКУРОРА ТА СЛІДЧОГО СУДДІ ПРО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В МАТЕРІАЛАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

В останні роки злочинність в Україні має тенденцію до зростання. Особливе занепокоєння суспільства викликає кількість тяжкий та особливо тяжких злочинів, вчинених у банківській, кредитно-фінансовій, приватизаційній сферах, на ринку енергоносіїв, у сфері незаконного обігу наркотиків,

зброї, корупційних злочинів тощо. У більшості випадків зазначені злочини вчиняються організованими злочинними угрупованнями, які володіють новітніми формами й методами протидії правоохоронним і судовим органам, мають тісні корупційні зв'язки в різних органах влади й транснаціональний характер. Розкриття й розслідування таких злочинів та прийняття законних, обґрунтованих і справедливих судових рішень у кримінальних провадженнях про такі злочини, як свідчить багатолітній зарубіжний і вітчизняний досвід, можливі лише у разі застосування адекватних ефективних таємних засобів отримання доказів, якими за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) є негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД).

Водночас, не дивлячись на те, що у світі за допомогою негласних засобів розслідування розкривається понад 85% тяжких та особливо тяжких злочинів й результати більшості негласних засобів визнаються судами західних країн судовими доказами (наприклад, у США понад 90%), аналіз майже 3-х річної вітчизняної практики застосування НСРД виявив, що лише до 5% їх результатів визнаються доказами у суді.

Одними із причин цього є такі:

1. НСРД нерідко проводяться безпідставно і за результатами їх проведення не отримуються фактичні дані, які можуть бути визнані доказами у суді;

2. Не дивлячись на те, що в ході НСРД отримуються фактичні дані, які мають доказову цінність, проте у матеріалах кримінальних проваджень у більшості випадків відсутні обґрунтовані рішення слідчого судді чи прокурора щодо підстав проведення відповідних НСРД, що не дає можливість суду визнати результати НСРД доказами, а у разі визнання судами доказами результатів НСРД, за відсутності у матеріалах кримінальних проваджень відповідних рішень прокурора чи слідчого судді, такі рішення судів в одних випадках скасовуються апеляційними та касаційною інстанціями як необґрунтовані, а в інших випадках залишаються у силі, що свідчить про неоднакову правозастосовчу судову практику.

При скасуванні таких судових рішень в апеляційних та касаційних інстанціях постає питання: чи є неналежною перевірка доказів судом на предмет їх допустимості у випадку відсутності у кримінальних провадженнях рішень проку-

рора про проведення контролю за вчиненням злочину та ухвал слідчого судді щодо проведення інших НСРД ?

На наш погляд, при вирішенні цього питання слід виходити з таких міркувань.

Відповідно до ч. 4 ст. 246 КПК України виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення контролю за вчиненням злочину. Згідно п. 2.1. Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні рішення про проведення НСРД прокурор викладає в постанові, яка має відповідати вимогам ст. 246, 251 КПК України, а також вимогам ч. 7 ст. 271 КПК України, що полягають у зобов'язанні прокурора у рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину викласти обставини, які свідчать про відсутність під час контролю за вчиненням злочину провокування особи на вчинення злочину, а також зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 94 КПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Згідно з ч. 1 ст. 86 КПК України доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України.

У випадку відсутності у матеріалах кримінального провадження постанови прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину суд не може встановити, чи є результати проведення НСРД – контролю за вчиненням злочину – допустимими доказами.

Слід акцентувати увагу на тому, що відсутність постанови про проведення контролю за вчиненням злочину у наданих суду матеріалах кримінального провадження, не дають можливість суду та сторонам кримінального провадження оцінити законність та обґрунтованість проведення НСРД й правомірність обмеження прав та свобод людини в ході її

проведення, а протоколу НСРД – як допустимого доказу у кримінальному провадженні.

За таких умов суд позбавлений можливості перевірити підстави проведення контролю за вчиненням злочину, а також чи дотримано прокурором умов здійснення такої НСРД, а саме чи викладені у постанові прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину обставини, які свідчать про відсутність під час контролю за вчиненням злочину провокування особи на вчинення злочину, а також зазначено у ній про застосування спеціальних імітаційних засобів, як це встановлено ч. 7 ст. 271 КПК України.

Відповідно до ст. 87 КПК України недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

В ч. 2 ст. 87 КПК України викладено підстави, за наявності яких суд зобов'язаний визнати доказ недопустимим, а саме: здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов (п. 1).

На вказані обставини наголошено в п. 3 Рішення Конституційного Суду України № 12-рп/2011 р., відповідно до якого "визнаватися допустимими і використовуватися як докази в кримінальній справі можуть тільки фактичні дані, одержані відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства".

На підставі аналізу положення ч. 3 ст. 62 Конституції України "обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом" Конституційний Суд України прийшов до висновку, "що обвинувачення у вчиненні злочину не може бути обґрунтоване фактичними даними, одержаними в незаконний спосіб, а саме: з порушенням конституційних прав і свобод людини і громадянина; з порушенням встановлених законом порядку, засобів, джерел отримання фактичних даних; не уповноваженою на те особою тощо" (п. 3.2. Рішення Конституційного Суду України № 12-рп/2011 р.)

Для того, щоб суд мав можливість перевірити доказ на предмет його допустимості (наприклад, обставини, викладені в протоколі про проведення контролю за вчиненням злочину), в матеріалах кримінального провадження мають бути наявні постанови про проведення контролю за вчиненням злочину, з яких у встановленому порядку уповноваженими особами знятий відповідний гриф таємності.

Результати проведеного нами аналізу дають підстави для висновку, що у практичній діяльності мають місце непоодинокі випадки, коли суду та стороні захисту з матеріалів кримінального провадження відомі обставини проведення одного контролю за вчиненням злочину, а в дійсності правоохоронними органами проводилося декілька таких НСРД (контроль за вчиненням злочину), однак протокол складений виключно про проведення тієї НСРД, мета якої, на погляд сторони обвинувачення, досягнута. Наприклад, в ході проведення НСРД (контролю за вчиненням злочину) особа відмовилась отримувати неправомірну вигоду. Тоді прокурором виноситься інша постанова про проведення контролю або вносяться зміни до тієї самої постанови щодо залучення іншого агента, на підставі якої контроль проводиться повторно із застосуванням провокації, що є порушенням закону. Інформація про проведення декількох НСРД не надається, а до матеріалів кримінального провадження в якості доказу залучається протокол про проведення реалізованого контролю за вчиненням злочину.

Неналежна перевірка доказів судом на предмет їх допустимості є порушенням вимог ч. 2 ст. 370 КПК України (обґрунтованість рішення), якою закріплено, що обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України.

З огляду на вказані обставини, враховуючи засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини (п. 10 ч. 1 ст. 7, ст. 17 КПК України), що полягають у тому, що всі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи (ч. 4 ст. 17 КПК України), в ході оцінки допустимості наданих доказів – результатів НСРД, суд зобов'язаний перевірити підстави (та умови) проведення НСРД, за

результатами проведення яких отримано фактичні дані, що є змістом наданих доказів.

Відсутність у матеріалах кримінального провадження рішень про проведення контролю за вчиненням злочину та ухвал слідчого судді щодо проведення інших НСРД тягне за собою визнання результатів проведення НСРД недопустимими доказами у кримінальному провадженні. Відповідні судові рішення, прийняті на підставі цих недопустимих доказів, не є обґрунтованими та підлягають скасуванню.

Одержано 14.10.2015

УДК 343.14 (477)

Пчолкін Валерій Дмитрович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ОРД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Значною подією для нашої держави стало прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України [1]. Він містить ряд інститутів, які створюють нову парадигму застосування оперативно-розшукової діяльності у кримінально-процесуальному доказуванні. Найбільш суттєві новели включають в себе широкі можливості використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні, а також визначення нових підходів отримання та оцінки доказів. Як відомо, у попередньому КПК була відсутня детальна регламентація використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні. Попередній кодекс, регламентуючи порядок провадження у кримінальних справах, визначав лише процедури порушення кримінальної справи, проведення слідчих дій та передачі справи слідчому. Його норми передбачали обов'язок органу дізнання виконувати доручення слідчого щодо проведення слідчих і розшукових дій, однак порядок їх проведення та процесуального оформлення останніх, попередній кодекс не регламентував.

У зв'язку з цим, протягом багатьох років серед науковців і практиків йшла жвава дискусія щодо необхідності надання процесуального статусу оперативно-розшуковим заходам. Позиція науковців і практиків у сфері кримінального процесу та теорії оперативно-розшукової діяльності, серед яких О. М. Бандурка, Е. О. Дідоренко, С. А. Кириченко, Б. Г. Розовський та інші [2, с. 147; 3, с. 19], ґрунтувалася на безумовній неприпустимості самої можливості існування в правовій державі ситуації, коли уповноважені на те органи ніби то отримують у кримінальному судочинстві докази в непроцесуальних формі. Науковці стверджували, що визнання процесуального статусу оперативно-розшукової діяльності у кримінальному судочинстві, в частині виявлення і фіксації доказів, ні в якій мірі не призводить до будь-якої ломки основних принципів кримінального процесу в контексті його цілей і завдань. Вони доводили, що оперативно-розшукова діяльність за своїм призначенням має ті ж цілі, що і процесуальна, хоча і регулюється окремими законами.

Безумовно, прийняття законів України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [5] та інших нормативних актів, сприяло зміцненню правової основи та легітимності оперативно-розшукової діяльності та сприяло процесу приведення законодавства у відповідність з реаліями сучасної дійсності. Разом з тим, поділ діяльності з розкриття злочинів на процесуальну та оперативно-розшукову створював й інші проблеми. Оскільки перевірка і оцінка доказів відбувалися на стадії досудового розслідування, то вони формулювалися і допускалися слідчим. Але статус отриманих в ході оперативно-розшукової діяльності фактичних даних не був визначений, що часто провокувало виникнення перешкод на шляху їх використання у вигляді доказів. Тому законодавець вирішив цю проблему шляхом надання оперативно-розшуковим заходам, що проводяться на стадії кримінального провадження статусу процесуальних дій.

У главі 21 КПК України вони отримали назву «Негласні слідчі (розшукові) дії». У § 1 цієї глави «Загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії» докладно регламентовані: підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій; порядок розгляду клопотань про їх проведення в

суді; фіксація ходу і результатів цих дій та їх використання в доказуванні; порядок повідомлення осіб, щодо яких вони проводилися й інші питання.
У КПК України (§ 2) регламентовано питання передбачає «втручання в приватне спілкування», під яким законодавець розуміє доступ до змісту спілкування в умовах, коли учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що воно є приватним. Різновидами такого втручання в приватне спілкування є: аудіо-, відео- контроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з телекомунікаційних мереж і з електронних інформаційних систем. Крім того, слідчому надається право: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; встановлення місцезнаходження радіоелектронного пристрою; спостереження за особою, річчю або місцем і проведення аудіо-, відео контролю.

У ході контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК) передбачено здійснення вже апробованих практикою оперативно-розшукових заходів, таких як: контрольована поставка; контрольна і оперативна закупівля; спеціальний слідчий експеримент; імітація обстановки злочину.

Процесуальний статус був наданий і агентурному методу отримання інформації. Згідно статті 272 КПК України «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації», під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, що мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, а також є учасником зазначеної групи чи організації, який конфіденційно співпрацює з органами досудового розслідування.

Крім цього, ст. 275 КПК України «Використання конфіденційного співробітництва» дає право слідчому при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій використовувати інформацію, отриману в результаті конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Ці новели відображають нові підходи у вирішенні наболілих проблем використання матеріалів оперативно-

розшукової діяльності у кримінальному судочинстві. Таке законодавче вирішення питань використання можливостей оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі має вкрай важливе значення, що, в свою чергу, спонукає внесення змін до чинного законодавства і необхідність проведення апробації в практичній діяльності.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинний Верховною Радою України Законом № 4651¬VI від 13.04.2012 р. Закон України «Про внесення змін до Деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» № 4652¬VI від 13.04.2012 р. - Х .: Право, 2012; 2. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія / О.М. Бандурка. - Харків: Золота миля, 2012. - 620 с; 3. Дідоренко Е. О. Процесуальний статус ОРД у кримінальному судочинстві: монографія / Е. О. Дідоренко, С. А. Кириченко, Б. Г. Разовський. - Луганськ: РІО ЛІВД, 2000. - 74 с; 4. Про оперативно-розшукова діяльність: Закон України: від 18.02.1992 р., № 2135-XII // Верховна Рада України. - 1992. - № 22. - Ст. 303; 5. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України: від 30.06.1993 р., № 3341-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 35. - Ст. 358.

Одержано 9.11.2015

УДК 343.125 (477)

Слінько Сергій Вікторович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Теоретичні та практичні положення захисту були предметом наукових дискусій, які мали основу змагальності сторін у кримінальному провадженні. Загальні положення захисту були надані вченими С. А. Альпертом, Т. В. Варфоломевою, І. Є. Марочкиним, В. Т. Нор та ін.. Всі вони пропонували встановити статус сторони захисту у кримінальному процесі таким чином, щоб зрівняти окремі елементи процесуального захисту до обвинувачення. Сторона захисту повинна мати всі необхідні процедури, які допомагають встанови-

ти невинність особи, відносно якої проводиться кримінальне провадження.

Чинний КПК України визначив статус захисника як адвоката, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів слідчому, прокурору, слідчому судді, суду. Захисник має право брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого, до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту - такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості. Такі зустрічі можуть відбуватися під візуальним контролем слідчого, але в умовах, що виключають можливість прослуховування.

Захисник зобов'язаний використовувати засоби захисту, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого.

Захисник без згоди підозрюваного, обвинуваченого не має права розголошувати відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні і становлять адвокатську або іншу охоронювану законом таємницю.

Згідно ст. 78 КПК України підставами для відводу захисника є: захисником, представником не має права бути особа, яка брала участь у цьому ж кримінальному провадженні як суддя, присяжний, прокурор, слідчий, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, експерт, спеціаліст, перекладач.

Таким чином після відводу захисника його можна допитати як свідка відносно обставин, які стали йому відомі під

час виконання захисту підозрюваного, а це є порушенням процесуальних прав підозрюваного.

З цього приводу необхідно внести пропозицію щодо зміни ст. 78 КПК України та встановити, що захисник, адвокат не може бути допитаний, якщо він був свідком обставин, які стали йому відомі під час виконання захисту підозрюваного.

Одержано 15.11.2015

УДК 343.14 (477)

Тертишник Володимир Митрофанович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів

НОВІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ВІД СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ДО ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ

Система негласних слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України складається з двох блоків: А) слідчі дії, які пов'язані з *втручанням в приватне спілкування*: 1) аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) – новела кримінального процесу; 2) арешт, огляд та виїмка кореспонденції (ст. 261–262 КПК України); 3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України). Усі вони проводяться лише за ухвалою слідчого судді; Б) пізнавальні заходи, щодо яких сам законодавець не те що чітко визначив процесуальну форму провадження, а навіть не знайшов за можливе їх якось назвати, іменуючи їх як *інші негласні слідчі (розшукові) дії*: 1) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); 2) спостереження за особою, місцем або річчю (ст. 269 КПК України); 3) аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); 4) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України); 5) контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), який включає: контрольовану поставку, контрольовану та оперативну закупку, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину; 6) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної орга-

нізації (ст. 272 КПК України). установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України).

Запровадження такої широкої системи негласних слідчих дій у практичну слідчу діяльність, яка поглинула практично не тільки відомі оперативно-розшукові заходи, а й ціла слідчо-оперативні комбінації не може вважатись вдалим.

Регулювання негласних слідчих (розшукових) дій здійснюються часто без належної системності і логічності, часто створюючи штучну конкуренцію правових норм, а окремі інститути негласних слідчих (розшукових) дій ще не отримали необхідної та досконалої процесуальної форми, яка б слугувала в якості достатньої гарантії отримання надійних доказів та належного захисту прав і свобод людини, реалізацією визнаного (підтримуваного і неухильно забезпечуваного) в практиці ЄСПЛ принципів юридичної визначеності та пропорційності.

Так, наприклад, передбачаючи три, буцімто різні, негласні слідчі (розшукові) дії «аудіо-, відеоконтроль місця», «аудіо-, відеоконтроль особи» та «спостереження за особою, місцем або річчю», законодавець, чітко не визначивши предмет кожної з слідчих дій, фактично регламентує одне й те ж «здійснення візуального спостереження за особою і технічне документування її діянь», але в залежності від місця чи засобу. Зазначимо побіжно, що відеоконтроль місця, без перебування особи в тому місці, навряд чи знайде серед системи доказів хоча б якесь поважне місце, бо без людини, її дій чи бездіяльності в тому місці, безпосередньо те місце нічого не варте. Адже в кримінальному процесі юридично значимим є лише те, що відноситься до правопорушення, яке здійснюється, безумовно, людиною. Може доцільно об'єднати три названі слідчі дії в одну універсальну – «*Контроль і документування суспільно небезпечних та юридично значимих дій і фактів*».

Між тим, на новому оберті реформ органів розслідування, детективи Національного антикорупційного бюро України фактично поєднують в собі статус слідчого і оперуповноваженого, можуть виконувати як слідчі дії, так і здійснювати оперативно-розшукові заходи, а КПК України поповнився новою спеціальною слідчою дією, яку законодавець назвав «м*оніторинг банківських рахунків». Моніторинг*

банківських рахунків – нова спеціальна негласна слідча (розшукова) дія, яка проводиться на підставі ухвали слідчого судді, повноваження провадження якої віднесено виключно до компетенції детективів Національного антикорупційного бюро України і прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та змістом якої є отримання інформації про операції, що здійснюються на одному або декількох банківських рахунках.

Відповідно до ст. 269-1 КПК України за наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації, у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, прокурор може звернутися до слідчого судді в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 цього Кодексу, для винесення ухвали про моніторинг банківських рахунків. Згідно з ухвалою слідчого судді про моніторинг банківських рахунків банк зобов'язаний надавати Національному антикорупційному бюро України в поточному режимі інформацію про операції, що здійснюються на одному або декількох банківських рахунках. Інформація про операції, що здійснюються на банківських рахунках, повинна доводитися до відома Національного антикорупційного бюро України до виконання відповідної операції, а у разі неможливості - негайно після її виконання».

Недоліки процесуальної регламентації даної слідчої дії: недостатня юридична визначеність процедури провадження; невизначеність процесуальної форми фіксації виявленої доказової інформації; неврегульованість процедури дій посадових осіб, які можуть бути спрямованими на можливість тимчасової затримки банківських операцій в інтересах слідства, коли повідомлення про оформлювані банківські операції здійснюється до їх виконання.

Виходячи з єдності процесуальної форми та доцільності дотримання принципу єдиного статусу слідчого, незалежно від належності його до того чи іншого слідчого підрозділу, проведення слідчої дії – моніторинг банківських рахунків доцільно віднести до компетенції слідчих усіх відомств. Окремо доцільно регламентувати в якості заходу забезпе-

чення кримінального провадження – зупинення банківських операції, а в якості слідчої дії – виїмка банківських документів та накладення арешту на банківські рахунки.

Одержано 09.11.2015

УДК 343 (477)

Малярова Валерія Олегівна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики, судової медицини і психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ

Протидія злочинності в передових країнах світу сьогодні здійснюється на державному рівні на основі комплексного підходу. Він включає в себе цілий ряд різноманітних заходів, спрямованих на боротьбу і викорінення цього соціального зла. Не зважаючи на це, можна відзначити, що, поряд з раніше відомими способами приховування злочинів, які протягом багатьох років були предметом наукових досліджень, останнім часом злочинці і особливо організовані сукупності, активно тиснуть на учасників кримінального процесу, і, насамперед, осіб, що ведуть розслідування, суддів, а також громадян, які сприяють їм у здійсненні кримінально-процесуальної діяльності. Нерідко способи впливу, що застосовують організовані злочинні формування, відрізняються особливою жорстокістю і винятковим цинізмом, спричиняють смерть потерпілих або заподіюють шкоду їх здоров'ю.

У національному законодавстві України розроблено низку заходів щодо боротьби із цим суспільно небезпечним явищем. Так, Кримінальний кодекс України містить більше тридцяти статей, які тим або іншим чином зачіпають цю проблему. Вирішення цієї проблеми пов'язане із завданнями криміналістики в цілому, і особливо - криміналістичної методики розслідування окремих видів злочинів і тому викликає великий інтерес у вчених-криміналістів. Зазначений зв'язок проявляється, в першу чергу, з такими криміналістичними категоріями, як криміналістична характеристика, спосіб під-

готовки, вчинення і приховування злочинів, слідча ситуація, слідчі версії та планування розслідування тощо.

Саме в сучасному криміналістичному вченні про способи підготовки, вчинення і приховування злочинів, як окремої криміналістичної теорії, що займає особливе місце в криміналістичній характеристиці злочинів, оскільки саме її елементи виражають функціональну сторону злочинної діяльності, з'явилося поняття «протидія розслідуванню злочинів».

На сьогодні у криміналістиці проведені численні наукові дослідження і видані серйозні публікації з цієї проблеми; захищено кандидатські й докторські дисертації, присвячені протидії розслідуванню і заходам для його подолання. Тим часом на практиці протидія з боку організованої злочинності встановленню істини при розслідуванні посилюється і на початку XXI ст. досягла в Україні нечуваних розмірів.

Аналіз спеціальної літератури, присвяченої цьому питанню [1, 2, 3], дозволяє визначити протидію розслідуванню як детерміновану об'єктивними і суб'єктивними факторами систему протиправних діянь, спрямованих на дезорганізацію роботи з розслідування злочину, унеможливлення встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні, які вчиняються різними особами, зацікавленими в ухиленні винних осіб від відповідальності.

У систему дій з протидії розслідуванню включають: по-перше, сукупність умисних активних дій осіб, пов'язаних з подією злочину, що перешкоджають слідчому встановити об'єктивну істину у кримінальному провадженні; по-друге, сукупність пасивних дій осіб, які є носіями важливої криміналістична значущої інформації про подію злочину та його учасників, які перешкоджають встановленню істини у кримінальному провадженні; по-третє, сукупність дій інших осіб, зацікавлених у не встановленні істини у кримінальному провадженні, дезорганізації слідства, не притягненні винних осіб до відповідальності [4, с. 81-90].

Безумовно, всебічне дослідження наведених визначень окремо є цілком прийнятним для дослідження цієї проблематики у власному специфічному ракурсі. Отже, систематизація знань щодо способів протидії розслідуванню в контексті їх подолання в рамках розкриття та розслідування окремих видів злочинів.

Хотілося б приділити особливу увагу способам протидії розслідуванню, застосовуваним захисниками підозрюваних (обвинувачених). Введений в 2012 році кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України серйозно розширив права сторони захисту підозрюваних (обвинувачених). Наприклад, ч. 4 ст. 213 КПК регламентує безкоштовну обов'язкову участь адвоката в разі затримання особи за ст. 208 КПК по усім категоріям злочинів; п.8 ч.3 ст.42 КПК надає можливості підозрюваному (обвинуваченому) збирати та подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази; застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій (п.11 ч.3 ст.42 КПК) і ін.

Безумовно, надання широких прав стороні захисту на досудовому слідстві обумовлено бажанням законодавця забезпечити декларовані в Конституції України права людини. Але, це не спричинило адекватного розширення прав на захист своїх інтересів потерпілій стороні, що викликає протиріччя і дисбаланс між правами підозрюваних (обвинувачених) і потерпілих. Сьогодні, цей правовий дисбаланс призводить до можливості серйозної протидії розслідуванню.

Адвокати практично завжди мають досить сильну зацікавленість і бажання, а також значні можливості здійснювати протидію розслідуванню. Багато адвокатів сьогодні - колишні слідчі й прокурори, що працювали на цих посадах десять і більш років, тоді як стаж роботи осіб, які ведуть розслідування, в переважній більшості не перевищує п'ять років. За такого стану справ неважко завести розслідування у глухий кут або направити шляхом, що влаштовує злочинців. На жаль, не всі адвокати жорстко дотримуються норм чинного законодавства. А з урахуванням високого рівня корупції в нашій державі, можна констатувати, що в деяких випадках адвокати, відпрацьовуючи свої гонорари використовують некоректні, а іноді і незаконні методи захисту - створюють штучні докази невинності своїх підзахисних, неправдиві алібі, впливають на показання свідків і потерпілих шляхом підкупу, погроз, а іноді і фізичного усунення. Особливо це стосується розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з вчиненням злочинів організованими злочинними групами (ОЗГ), що мають серйозні економічні можливості та корупційні зв'язки в державних і правоохоронних структурах.

Нажаль у законодавстві України прямо не встановлені обмеження для захисника в частині його впливу на показання клієнта. Безсумнівним є право і обов'язок адвоката підтримувати і відстоювати будь-яку позицію клієнта [5, с. 71]. Але існують ситуації, коли несумлінний адвокат сам схиляє підзахисного до давання завідомо неправдивих показань. З одного боку, давання підозрюваним (обвинуваченим) завідомо неправдивих показань не є порушенням законодавства, тому що вони не зобов'язані говорити правду. Однак, це положення відноситься тільки до підозрюваного (обвинуваченого), але не до інших учасників кримінального процесу, до яких належить захисник. З іншого боку, дії адвоката в подібній ситуації є порушенням вимог Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо обов'язкового дотримування присяги адвоката України та правил адвокатської етики [6].

Отже, дослідження, проведені в рамках цієї проблеми, дозволять сформулювати певні закономірності феномена протидії розслідуванню і розробити науково обґрунтовані рекомендації з подолання цієї протидії в практичній діяльності органів досудового розслідування.

Список використаних джерел: 1. Карагодин В. Н. Преодоление противодействия предварительному рас- следованию. / В. Н. Карагодин. - Свердловск: Изд-во Урал, ун-та, 1992. - 175с; 2. Даньшин *М.* В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : автореф. дис. ... канд. юрид. науки : 12.00.09 / *М.* В. Даньшин; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2000. -19 с; 3. Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями): автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Р. М. Шехавцов. - К.: Нац. акад. внутр. справ, 2003. - 20 с; 4. Бахин В. П. Некоторые аспекти изучения практики борьбы с преступностью (данньїе исследований за 1980-2002 г.). / Бахин В. П., Карпов Н.С.-К, 2002.-458 с; 5. Давиденко В. Л. та ін. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства : монографія / В. Л. Давиденко [та ін.]; за заг. ред. проф. Л. М. Давиденка. - Х.: Тимченко, 2011. - 214 с; 6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № 27. - Ст.282.

Одержано 16.11.2015

УДК 343 (477)

Сергєєва Діана Борисівна,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОНТРОЛЬ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ ЗА КПК 2012 РОКУ ТА ОКРЕМІ НЕДОЛІКИ ЙОГО ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

Контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України) – це негласна слідча розшукова дія, сутність якої залежить від форми її здійснення. КПК України закріплює наступні чотири форми контролю за вчиненням злочину: 1) контрольована поставка, 2) контрольована закупка, 3) спеціальний слідчий експеримент 4) імітування обстановки злочину.

Не зважаючи на те, що відповідно до ч. 1 ст. 271 КПК України контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що як готується вчинення, так і вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, результати аналізу матеріалів практики свідчать про те, що готування до вчинення злочину документується, як правило, під час проведення відповідних оперативно-розшукових заходів, що проводяться до початку досудового розслідування. Так, у ст. 8 Закону "Про оперативно-розшукову діяльність" закріплені права оперативних підрозділів проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь (п. 2 ч. 1 ст. 8 Закону). При цьому зазначено, що поведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок здійснюється згідно з положеннями статті 271 КПК України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами МВС України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України. Крім того, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 8 цього закону, оперативні працівники мають право проводити операції із припинення злочинів та затримання злочинців [1]. Такі опе-

рації можуть містити у собі як спеціальний слідчий експеримент, так і імітування обстановки злочину.

Разом з тим, відсутність прямої вказівки на ці заходи у Законі України "Про оперативно-розшукову діяльність" призводять до неоднозначного розуміння можливості їх проведення в ході ОРД. Так, наприклад О. А. Білічак, здійснюючи науковий аналіз поняття й форм контролю за вчиненням злочину, на підставі аналізу норм КПК України та Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" спочатку вказує, що "спеціальний слідчий експеримент та імітування обстановки злочину, відповідно положень діючого законодавства та ст. 271 КПК України, проводяться лише в межах кримінального провадження" [2, с. 131], а нижче зазначає про "широке застосування оперативного експерименту у діяльності уповноважених суб'єктів, що відбувається з метою виявлення підготовки та вчинення окремими особами кримінально караних діянь" [2, с. 132]. На наш погляд, спеціальний слідчий експепримент, імітування обстановки злочину та інші заходи охоплюються поняттям "операції з припинення злочину", право проводити які в ході ОРД надане оперативним підрозділам законом. Більш детальна регламентація видів, організації здійснення таких операцій цілком обгрунтовано не представлена у нормативно-правових актах без обмеження доступу до них.

КПК України вперше на законодавчому рівні встановлює випадки, коли контроль за вчиненням злочину не проводиться (ч. 2 ст. 271 КПК України), а також закріплює заборону провокації (підбурення) особи на вчинення злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Закон містить пряму заборону використання здобутих в такий спосіб речей і документів у кримінальному провадженні (ч. 3 ст. 271 КПК України).

Разом з тим, окремі законодавчі норми, що закріплюють можливість проведення контролю за вчиненням злочину у досудовому розслідуванні потребують удосконалення. Так, наприклад, положення, закріплене у ч. 4 ст. 246 КПК України, на наш погляд, потребує уточнення. Вважаємо, що прийняти рішення про необхідність проведення контролю за

вчиненням злочину може не тільки прокурор, але й, наприклад, слідчий, який здійснює досудове розслідування, керівник органу досудового розслідування, який здійснює відомчий контроль за досудовим розслідуванням. Тому ч. 4 ст. 246 КПК України доцільно викласти у такій редакції: "Проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину, здійснюється виключно на підставі постанови прокурора".

Результати проведеного нами аналізу дають підстави для висновку, що у практичній діяльності мають місце непоодинокі випадки, коли постанова прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину у матеріалах кримінального провадження відсутня. Наприклад, суд встановлює, що стороною обвинувачення не були надані дані, які б свідчили про те, що контроль за вчиненням злочину здійснювався законно, тобто на підставі постанови прокурора. Прокурор мотивує це тим, що постанова не розсекречена й не може бути надана суду, а допитаний у судовому засіданні працівник оперативного підрозділу пояснює, що оперативна закупка (форма контролю за вчиненням злочину) здійснювалася за дорученням слідчого .

Також мають місце випадки, коли суду та стороні захисту з матеріалів кримінального провадження відомі обставини проведення одного контролю за вчиненням злочину, а в дійсності правоохоронними органами проводилося декілька таких негласних слідчих (розшукових) дій, однак протокол складений виключно про проведення тієї, мета якої, на погляд сторони обвинувачення, досягнута. Наприклад, в ході проведення контролю за вчиненням злочину особа відмовилась отримувати неправомірну вигоду. Тоді прокурором виноситься інша постанова про проведення контролю або вносяться зміни до тієї самої постанови щодо залучення іншого агента, на підставі якої контроль проводиться повторно із застосуванням провокації, що є порушенням закону. Інформація про проведення декількох дій не надається, а до матеріалів кримінального провадження в якості доказу залучається протокол про проведення реалізованого контролю за вчиненням злочину.

Отже, з метою удосконалення процесуальної форми контролю за вчиненням злочину, а також з метою підвищен-

ня ефективності використання його результатів у доказуванні, з урахуванням практики ЄСПЛ, вітчизняних правових традицій, менталітету, рівня корумпованості судових та правоохоронних органів та їх професіоналізму, низького рівня довіри у суспільстві до правоохоронних органів та суду, пропонуємо закріпити у КПК України вимогу провадження негласних слідчих (розшукових) дій (окрім передбаченої ст. 272 КПК України) виключно з використанням технічного засобу фіксації ходу та результатів їх проведення. Реалізація цієї пропозиції убезпечить від фальсифікації результати контролю за вчиненням злочину та забезпечить до них довіру сторін і суду. У зв'язку з цим пропонуємо у ч. 2 ст. 252 КПК України слова «може фіксуватися» замінити на «фіксується» і викласти її у такій редакції: «2. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій фіксується за допомогою технічних засобів, окрім випадків, передбачених КПК України».

Список використаних джерел: 1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12. 2. Білічак О. А. Контроль за вчиненням злочину: поняття та форми / О. А. Білічак // Ученые записки Таврического национального университета им. И. В. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 27 (66). – 2014. – №2. – С. 131.

Одержано 15.11.2015

УДК 343.1

Юнусов Ахат Ахнафович,
доктор юридических наук, доцент,
профессор кафедры уголовного права и процесса
Института экономики, управления и права (г. Казань)

АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РОССИИ О ПРЕДАНИИ ДЕЛА СУДУ

В работе предпринят анализ генезиса стадии подготовки уголовного дела к судебному разбирательству в Российском уголовном судопроизводстве.

Ключевые слова: предание обвиняемого суду, предмет и пределы проверки суда, виновность, предмет и пределы проверки.

Судебно-правовые реформы в области уголовного судопроизводства России начала-конца 1990-х, программным документом которых, как известно, явилась Концепция судебной реформы (1991 г.)[1], а определенным итогом – принятие нового УПК РФ (2001 г.), по определению принято характеризовать как демократические, прогрессивные, социально-ориентированные. В контексте норм и положений ст. 2 Конституции РФ следует полагать, что предложенная законодателем в нормах УПК РФ процессуальная форма подготовки дела к судебному разбирательству (гл. 33-34) изначально является дальнейшим и прогрессивным по сути развитием российского института предания суду, более эффективным механизмом реализации, стоящих перед данной стадией и данным процессуальным институтом задач; более совершенной системой гарантий обеспечения прав, свобод и законных интересов личности в сфере уголовного судопроизводства[2].

Можно согласиться с непогрешимостью данного тезиса, принять его как аксиому, не требующую доказательств, либо теоретического или эмпирического подтверждения достоверности итогового вывода. Но можно и поставить его под сомнение, обратиться к анализу основных составляющих механизма правового регулирования института предания суду в российском уголовном процессе, исследуя истинную направленность усилий законодателя по реформированию данного процессуального института на том или ином этапе. И, прежде всего, в данном контексте следует обратиться к анализу сути и задач реализуемой деятельности на этом этапе, определению ее предмета и пределов, к полномочиям суда и сторон, делегируемых им законодателем.

Как известно, сущность и непосредственные задачи стадии предания суду в русском уголовном процессе были вскрыты еще И.Я. Фойницким, указывающим на то, что: «Предание суду в значении деятельности судебной покоится на основаниях двоякого рода. С одной стороны, им ограждаю-

---

[1] См.: Концепция судебной реформы. – М., 1991. – 148 с.

[2] Юнусов А.А. Теория и практика эффективной подготовки уголовного дела к судебному разбирательству: Дис. …д-ра юрид. наук. Нижний Новгород., 2006. 490 с.

тся интересы общества, требующие, чтобы уголовному суду были предаваемы все того заслуживающие. С другой стороны, предание к суду направлено и к ограждению личности обвиняемого. Состояние судимости, сопровождаясь общественным позором, само по себе в высшей степени тягостно; если даже судимость окончится оправдательным приговором, то не может искупить причиненных страданий[1]. Но возможен еще худший исход, а именно – постановление обвинительного приговора вследствие неосновательного привлечения к суду, тем более что возбуждение общественного мнения против лица, посаженного на скамью подсудимых, может иногда само по себе склонить против него весы правосудия и дать силу ничтожным уликам. Такая опасность для личности существовала бы в весьма значительной степени, если бы предание суду было делом бесконтрольного личного усмотрения обвинителя; судебным контролем в данном случае и является процедура предания суду»[2].

Согласен с ним в этом вопросе был и М.В. Духовской, также указывая на то, что: «Появление публично на суде в качестве обвиняемого само по себе (независимо от того, будет ли он осужден) нелегко; оно причиняет нравственные страдания, может доставить и материальный вред, может повлиять на репутацию, отозваться на всю жизнь. …Столь важное значение момента предания суду в уголовном процессе вызывает необходимость поставить его в условия, которые служили бы достаточным ручательством, что на скамью подсудимых не попадет человек, привлеченный к делу пристрастно или легкомысленно»[3].

Спустя столетие один из наиболее последовательных исследователей стадии предания суду М.М. Выдря, как бы «повторяясь» в сути названных выше подходов, вновь указывает на то, что, устанавливая судебный контроль за качеством материалов, предъявляемых прокурором для последую-

---

[1] Юнусов А.А. Теория и практика эффективной подготовки уголовного дела к судебному разбирательству (к разработке концепции), Монография.-Казань: ЗАО «Новое знание», 2005. с.383.

[2] Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства. Т. II. – СПб: Изд-во «Альфа», 1996. – С. 403.

[3] Духовской М.В. Русский уголовный процесс. – М., 1910. – С. 105.

щего судебного разбирательства, закон ограждает публичные интересы и усиливает субъективные права граждан, предотвращая необоснованное их привлечение к уголовной ответственности. Соответственно, – подчеркивает он, – тот или иной порядок предания суду, установленный законодателем, следует рассматривать в неразрывной связи с обеспечением гарантии права обвиняемого от необоснованного привлечения к судебной ответственности[1].

При этом само решение о предании обвиняемого суду, уточняет практически каждый из названных авторов, может быть вынесено лишь при наличии достаточных оснований для рассмотрения дела в судебном заседании. А сами эти основания, – поясняет Т.А. Михайлова, – должны касаться как существа предъявленного обвинения, его доказанности, правильности применения уголовного закона, так и соблюдения процессуальных правил проведения предварительного расследования по делу[2].

В данной связи, утверждая независимый судебный контроль за качеством предварительного расследования, законодатель ясно подчеркивал юридическую и социальную важность задач названной стадии, призванной, прежде всего, исключить внесение на судебное разбирательство уголовных дел, не имеющих к тому достаточных правовых и (или) фактических оснований или расследованных с существенным нарушением, установленной законодателем процессуальной формы, или с явным нарушением прав и свобод основных участников уголовного судопроизводства.

Соответственно этой направленности нормативного регулирования полномочий суда (судьи), в том числе и в историческом их аспекте, непосредственные задачи названной стадии в теории российской уголовно-процессуальной науки,

---

[1] См.: Выдря М.М. Предание суду как гарантия законности привлечения к уголовной ответственности: Учебное пособие. – Краснодар, 1981. – С. 10.

[2] См.: Михайлова Т.А. Предание суду в советском уголовном процессе. – М.: Юрид. лит., 1981. – С. 9; и др.

как правило, традиционно формулировались, как независимый судебный контроль[1]:

• за всесторонностью, полнотой и объективностью предварительного расследования преступлений, призванных обеспечить полное и справедливое разрешение дела в суде по существу;

• за законностью и обоснованностью обвинения, окончательно сформулированного прокурором в обвинительном заключении;

• за соблюдением органом предварительного расследования, установленной законодателем, процессуальной формы расследования и, соответственно, реальным обеспечением в рамках реализации этой формы основных прав участников уголовного судопроизводства, особенно, прав обвиняемого (обвиняемых)[2].

В соответствии с этим законодатель конструировал предмет и пределы проверки, полномочия суда и сторон, саму (обвинительную или судебную) форму института предания суду. При этом основной проблемой при выборе той или иной формы предания суду, как известно, служило то обстоятельство, что в нормативном определении предмета и пределов проверки на этом этапе «камнем преткновения» всегда являлся вопрос о допустимости оценки судом той или иной степени фактической доказанности обвинения (уголовного иска), внесенного прокурором в суд. Вопрос, якобы неразрывно связанный с проблемой предрешенности судом вопроса о виновности обвиняемого еще до разбирательства дела по существу. Предрешенности, в силу которой обвиняемый является в суд уже в известной степени осужденным, ибо в дальнейшем, при рассмотрении дела по существу, этот же суд

---

[1] Названный термин вполне определенно и именно в данном контексте использовался теоретиками русского уголовного судопроизводства при анализе положений института предания суду по УУС 1864 г. См., напр.: Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства. Т. 2. – С. 403.

[2] См.: Гальперин И.М., Лукашевич В.З. Предание суду по советскому уголовно-процессуальному праву. – М.: Юрид. лит., 1965. – 150 с.; Лукашевич В.З. Гарантии прав обвиняемого в стадии предания суду. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1966. – 148 с.; и др.

(судья) в какой-то мере оказывается связанным своим решением о предании данного обвиняемого суду[1].

Именно этот центральный вопрос процедуры проверки, раз за разом, вуалированный в нормах закона под, казалось бы нейтральные, по сути, вопросы: о достаточной обоснованности (или доказанности) обвинения внесенного в суд; достаточности обвинительных доказательств для предания обвиняемого суду; достаточной обоснованности обвинения материалами дела; достаточности оснований для рассмотрения дела в суде и т. п., по сути, и стал действительным детерминантом тех многочисленных изменений в законе, которые оказались исторически столь присущи институту предания суду[2]. Известны и итоги усилий законодателя, призванных к разрешению данной «проблемы». Напомним, лишь некоторые из них.

По УПК РСФСР 1922 и 1923 г.г. актом предания суду, как известно, являлось определение распорядительного заседания того суда, которому подсудно дело. В ходе данного заседания на суд возлагалась обязанность рассмотреть и разрешить следующие вопросы: 1) достаточно ли обоснованно предъявленное обвинение данными, приведенными в описательной части обвинительного заключения; 2) правильно ли сформулировано обвинение, согласно данным описательной части обвинительного заключения; 3) предусмотрено ли предъявленное обвинение Уголовным кодексом, и какой именно статьей; 4) подлежит ли изменению, и какому именно список лиц, вызываемых в судебное заседание[3].

При решении этих вопросов распорядительному заседанию суда категорически запрещалось непосредственно

---

[1] См.: Шифман М.Л. Предание суду в советском уголовном процессе // Советское государство и право. – 1958. – № 2. – С. 59-60.

[2] Как известно, только кардинально процессуальная форма предания суду менялась в 1918, 1920, 1922-1923, 1924, 1929, 1935, 1955, 1958, 1960, 1992-1993 гг. Изменен этот порядок и в УПК РФ 2001 г. См. по этому поводу: Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. – М.: Изд-во АН СССР, 1958. – С. 361-364; Лукашевич В.З. Указ. раб. – С. 50-58; Выдря М.М. Указ. раб. – С. 14-27; и др.

[3] Таким образом, три, из четырех вопросов, входящих в предмет проверки суда, оказались напрямую связаны с необходимостью оценки фактической стороны обвинения.

знакомиться с материалами дела, и все свои выводы суд мог формулировать, исходя из анализа лишь обвинительного заключения[1]. Следуя этому правилу[2], суд, не входя в обсуждение фактической стороны обвинения и обоснованности ее материалами дела, мог в результате формально проверить лишь правильность юридических формулировок данного заключения и логическую согласованность его отдельных частей. Теоретическим обоснованием такого подхода послужил известный тезис о том, что при иной постановке процедуры проверки выводы суда о виновности обвиняемого окажутся фактически предрешенными еще до разбирательства дела по существу и соответственно повлияют на приговор[3].

Лишенная своей материальной основы данная юридическая конструкция предания суду весьма скоро, – как отмечает М.С. Строгович, – показала свою нежизненность, ибо устраняла из процесса проверки наиболее существенный ее элемент: проверку фактической обоснованности обвинения и полноты расследования дела[4]. В итоге, данное ограничение было отменено постановлением ВЦИК РСФСР от 16 октября 1924 года «О дополнениях и изменениях Уголовно-процессуального кодекса РСФСР»[5], а суд получил право проверять и оценивать все материалы дела, в том числе и в части достаточности фактических оснований для предания обвиняемого суду.

В очередной раз порядок предания суду был изменен в 1929 г. В преддверии известных «сталинских процессов» пра-

---

[1] Это правило было сформулировано в примечании к ст. 236 УПК РСФСР 1923 г. (ст. 240 УПК РСФСР 1922 г.).

[2] На практике данное правило, в силу своей явной надуманности, как отмечают современники, повсеместно нарушалось. См.: Люблинский П.И., Полянский Н.Н. Уголовно-процессуальный кодекс РСФСР. Текст и постатейный комментарий. – М.: Изд-во «Право и жизнь», 1924. – С. 180.

[3] См.: Шифман М.Л. Предание суду в советском уголовном процессе (стенограмма лекции). – М., 1957. – С. 4; Лукашевич В.З. Указ раб. – С. 54.

[4] См.: Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. – М., 1958. – С. 362.

[5] См.: Постановление 2-й сессии ВЦИК XI созыва «О дополнениях и изменениях Уголовно-процессуального кодекса РСФСР» // СУ РСФСР. – 1924. – № 77. – Ст. 784.

во предания суду было переадресовано набирающей силу, прокуратуре[1]. Распорядительные заседания суда были отменены. Институт предания суду, фактически, потерял характер самостоятельной стадии. Процессуальным актом предания суду – служило обвинительное заключение, утвержденное прокурором. В итоге, как отмечают М.С. Строгович, В.З. Лукашевич, М.М. Выдря, получилось все то же ослабление контроля за обоснованностью предания обвиняемого суду, внесение дела в суд без достаточных к тому оснований, неполно расследованных, с неправильной уголовно-правовой квалификацией[2].

Нарастание негативных тенденций в этом вопросе привело к тому, что в 1934 году процедура предания суду стала предметом внимания 47-го Пленума Верховного суда СССР[3]. Указывая на большой процент оправдательных приговоров и огромный процент отменяемых приговоров за недоказанностью обвинения и за отсутствием в деле состава преступления, Пленум ясно указал, что принятие судами дел к судебному рассмотрению, нередко, происходит чисто механически, без предварительного изучения судом дела и без проверки достаточности собранного расследованием (доказательственного) материала, обоснованности предъявленного обвинения и правильности его квалификации[4]. Исходя из рекомендаций I Всесоюзного совещания судебно-прокурорских работников (апрель 1934 г.), Пленум принимает решение о восстановлении распорядительных заседаний суда. Актом предания суду, соответственно, вновь становится

---

[1] См.: Постановление ВЦИК и СНК РСФСР от 20 октября 1929 г. // СУ РСФСР. – 1929. – № 78. – Ст. 756; История законодательства СССР и РСФСР по уголовному процессу и организации суда и прокуратуры 1917-1954 гг.: Сборник документов. / Под ред. С.А. Голунского. – М.: Госюриздат, 1955. – 650 с.

[2] См.: Строгович М.С. Указ. раб. – С. 363; Лукашевич В.З. Указ. раб. – С. 12-14, 16-17, 52-56; Выдря М.М. Указ. раб. – С. 17.

[3] См.: Постановление Пленума Верховного Суда СССР от 7 июня 1934 г. «О необходимости строжайшего соблюдения судами уголовно-процессуальных норм». // История законодательства СССР и РСФСР по уголовному процессу… – С. 513.

[4] См.: Советская юстиция. – 1934. – № 13. – С. 33-34.

решение судебного органа (распорядительного заседания суда), а не акт обвинительной власти (прокуратуры)[1].

Однако окончательно процессуальная форма распорядительных заседаний суда и перечень вопросов, подлежащих проверке судом в ходе данного заседания (предмет и пределы проверки суда), были восстановлены лишь постановлением 54-го Пленума Верховного Суда СССР. Центральными из них (вновь) оказались те, которые требовали от суда выяснять, насколько полно проведено предварительное следствие и достаточно ли обоснованно материалами дела предъявленное обвинение.

Дискуссия о необходимости упразднения распорядительных заседаний суда и о возвращении к процедуре (порядку) предания суду актом прокуратуры возобновилась в 1946-1947 гг. Основным аргументом к (предлагаемой) отмене процедуры судебного контроля за обоснованным преданием обвиняемого суду послужил все тот же о недопустимой оценке судом фактической стороны обвинения как основы непременной предубежденности суда в виновности обвиняемого еще до судебного рассмотрения дела[2].

Категорически возражая против такого подхода, И.Д. Перлов и М.С. Строгович убедительно доказали, что возвращение к подобному порядку вновь приведет к устранению контроля за основательностью предания обвиняемых суду и, как следствие, к постановке на судебное разбирательство недостаточно и неправильно расследованных уголовных дел[3]. В данной связи законодатель правомерно оставил за судом, как в Основах уголовного судопроизводства Союза ССР и союзных республик (1958 г.), так и в УПК РСФСР 1960 года,

---

[1] Юнусов А.А. Теория и практика эффективной подготовки уголовного дела к судебному разбирательству: Дис. …д-ра юрид. наук. Нижний Новгород., 2006. 490 с.

[2] См.: Шифман М.Л. Предание суду должно стать функцией органов прокуратуры // Социалистическая законность. – 1946. – № 10. – С. 14. Несколько позже (при обсуждении проекта УПК РСФСР 1960 г.) эта идея высказывалась Н.Н. Полянским. / См.: Полянский Н.Н. Вопросы теории советского уголовного процесса. – М.: МГУ, 1956. – С. 200.

[3] См.: Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. – М., 1958. – С. 365; Перлов И.Д. Предание суду в советском уголовном процессе. – С. 38-40 и след.

право на проверку и оценку не только законности предыдущего этапа производства по делу, но и обоснованности обвинения, отчетливо понимая, что без подобной оценки реализация, как первой, так и второй составляющей данного контроля выглядит процессуальной формальностью.

Вместе с тем, законодатель изменил процессуальную форму института предания суду. Как в Основах уголовного судопроизводства (1958 г.), так и в нормах УПК РСФСР (1960 г.), он, впервые, дифференцирует данную форму на: единоличный порядок предания суду и распорядительные заседания суда. Первая, реализуется единолично судьей при его убежденности о наличии достаточных оснований для рассмотрения дела в судебном заседании. Вторая, является императивной при: несогласии судьи с выводами обвинительного заключения, а также при необходимости изменить меру пресечения, избранную в отношении обвиняемого (ст. 221 УПК).

Свой вклад в «совершенствование» института предания суду традиционно внес и Пленум Верховного Суда СССР, который в постановлении от 3 июля 1963 года «О судебной практике по делам о преступлениях несовершеннолетних»[1] прямо рекомендовал судам при предварительном рассмотрении дел в отношении несовершеннолетних обвиняемых проводить распорядительные заседания, несмотря на отсутствие об этом прямых указаний в законе.

Со временем эти «рекомендации» были восприняты законодателем, который не только воспроизвел их на законодательном уровне, но и еще более расширил основания для назначения распорядительных заседаний суда. На основании Указа Президиума Верховного Совета СССР от 31 августа 1970 года было признано необходимым проведение распорядительных заседаний суда не только по названному основанию, но и по делам о преступлениях, за которые в качестве меры наказания может быть назначена смертная казнь[2].

О действительном предмете и пределах проверки суда на данном этапе свидетельствовал перечень вопросов, по-

---

[1] Подробнее см.: Выдря М.М. Предание суду как гарантия законности привлечения к уголовной ответственности. – С. 21-22 и др.

[2] См.: Ведомости Верховного Совета СССР. – 1970. № 36. Ст. 362. Соответственно, были дополнены и нормы ст. 36 Основ УСП Союза ССР и союзных республик (1958 г.).

длежащих контролю (ст. 222 УПК 1960 г.). Содержательный анализ названных полномочий, – как отметил Пленум Верховного Суда СССР, – просто обязывал суд «…тщательно проверять и убеждаться в надлежащей полноте предварительного следствия, обоснованности и правильности предъявленного обвинения и его квалификации»[1].

Таким образом, даже краткий анализ развития уголовно-процессуального законодательства о предании суду объективно свидетельствовал о том, что до 1991 года, именно данная стадия и данный институт, оказавшись на стыке инквизиционного по сути и форме досудебного этапа производства по делу и собственно судебным рассмотрением дел, сформированным по состязательному образцу, всегда выступала проверочным фильтром[2], специфической формой независимого судебного контроля за законностью и обоснованностью притязаний обвинительной власти на уголовное преследование обвиняемых ею непосредственно в уголовном суде. И именно в независимой, контрольно-проверочной сути, деятельности суда, ставящего под беспристрастный судебный контроль законность и обоснованность внесения уголовного иска в суд, сталкивались интересы обвинительной и судебной властей, одна из которых a priori не считала возможной себя контролировать[3], а другая, пыталась отстоять свою независимость хотя бы в части свободы суждений и выводов по поводу законности и обоснованности притязаний обвиняющей власти[4].

Одержано 17.11.2015

---

[1] См.: Постановление Пленума Верховного Суда СССР от 18 марта 1963 г. «О строгом соблюдении законов при рассмотрении судами уголовных дел» // Сб. постановлений Пленума Верховного Суда СССР 1924–1977 гг. Ч. II. – М., 1979. – С. 21.

[2] См.: Лазарева В.А. Предварительное судебное производство в уголовном процессе Российской Федерации: Учебное пособие. – Самара, 2000. – С. 15.

[3] Объективным отражением названного положения дел в российском государстве и обществе долгие годы выступало нормативное закрепление тезиса о том, что именно прокуратура осуществляет высший надзор за состоянием законности и правопорядка в стране.

[4] Юнусов А.А. Теория и практика эффективной подготовки уголовного дела к судебному разбирательству (к разработке концепции), Монография.-Казань: ЗАО «Новое знание», 2005. с.383.

УДК 343.148 (477)

Абрамова Валентина Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правових наук
Київського університету ринкових відносин

Свобода Євгенія Юріївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
Національної академії внутрішніх справ

НЕДОЛІКИ, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ ВИНИКНЕННЯ ПОМИЛОК ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

Судово-почеркознавчі експертизи сьогодні відіграють неабияку роль у судочинстві. Потреба у їхньому призначенні постає кожного разу, коли для вирішення чи розв'язання певних питань, з'ясування обставин, що мають значення у кримінальному провадженні, виникає необхідність застосування спеціальних знань для дослідження рукописних записів, підписів. Як правило, необхідність у таких дослідженнях виникає у випадках потреби встановлення конкретної особи виконавця; визначення умов, у яких виконувався почерковий об'єкт; встановлення належності почерку виконавця до групи почерків, притаманних особам певної статі, віку або типу тощо.

Слідча, експертна, судова практика показує, що висновки судової експертизи містять важливі фактичні дані, що необхідні для успішного розслідування різного роду злочинів, а також для правильного розгляду цивільних, кримінальних, господарських справ. Нажаль, сьогодні, не зважаючи на те, що здійснюється активна і цілеспрямована діяльність співробітників судово-експертних установ щодо пошуку нових, ефективних форм і методів забезпечення якості експертних висновків, створенню надійної доказової бази заважають помилки при проведенні досліджень. Експерти, як і будь-які інші люди, не застраховані від помилок у своїй діяльності.

Розробка проблеми помилок в діяльності судових експертів при проведенні досліджень, була розпочата порівняно недавно. Окремі аспекти проблеми у свій час були піддані аналізу в працях ряду авторів. Позитивно оцінюючи роботу вчених, які внесли значні здобутки у розробку даної проблеми, необхідно, разом з тим зауважити, що не всі її аспекти досліджені і повно отримали своє вирішення. У літературі з

криміналістики та судової експертизи проблема експертних помилок висвітлювалась лише з окремих позицій. У загальному виді поняття, причини, класифікацію експертних помилок розглядали у своїх роботах В.М. Абрамова, Р.С. Бєлкін, І.Г. Вермель, А.І. Вінберг, Г.Л. Грановський,І.М. Каплунов, Н.І. Клименко, Л.В. Кочнєва, А.Ю. Краснобаєва, Г.Є. Макушкина, Н.А. Паліашвілі, А.К. Педенчук. На існування проблем помилок при проведенні окремих видів судових експертиз звертали увагу Л.М. Бєдрін, М.А. Броннікова, Л.А. Вінберг, Н.М. Дяченко, А.Ю. Комісаров, Г.В. Кружкова, А.А. Солохін, Т.Ю. Копильченко, С.С. Шум. Однак проблема і сьогодні не отримала глибокого і всебічного розгляду. Помилки у експертній практиці залишаються нерідким явищем.

На виникнення помилок можуть впливати такі об'єктивні чинники як особливість самого об'єкта дослідження – почерку, складність завдань, що вирішуються експертом (тексти, що виконані навмисно зміненим почерком, у незвичайних умовах; короткі тексти та підписи і т. ін.). Разом з тим правильне вирішення завдань залежить також від суб'єктивних чинників, зокрема інтелекту експерта, його зацікавленості, бажання займатися почеркознавчими дослідженнями, ставлення до роботи, професійного досвіду, особистісних якостей.

Аналіз практики експертних підрозділів Експертної служби МВС України свідчить, що не є виключенням помилкові висновки й при проведенні почеркознавчих експертиз. Найбільш поширеними недоліками, що достатньо часто зустрічаються у висновках при проведенні почеркознавчих експертиз (23% з числа проаналізованих висновків) є:

1. Порушення методичних правил оформлення висновку: невірний опис реквізитів досліджуваного документу; у тексті висновку не зазначається факт незвичайного виконання рукопису, хоча описуються ознаки порушення координації рухів, уповільненого темпу й т. ін.; не відображується діагностичне дослідження; безпідставно скорочується дослідницька частина висновку, у якій замість опису виявленої сукупності ознак, вказуються посилання на розробку загальних та окремих ознак.

2. Виконання досліджень при недостатності порівняльних матеріалів як за якістю, так і за кількістю. При цьому

експерти не реалізовували своє право щодо клопотання про надання додаткових матеріалів.

3. Необґрунтованість висновків або їх невідповідність дослідницькій частині. Найчастіше причинами необґрунтованих висновків є невміння виявляти, вивчати і оцінювати ідентифікаційні ознаки почерку. Від правильного виявлення і ретельного вивчення ознак залежить у подальшому їх оцінка і включення до ідентифікаційної сукупності, яка є основою висновку експерта. При виявленні й вивченні ознак експерти повинні враховувати їх стійкість, частоту зустрічальності, взаємозв'язок і варіаційність.

4. Довільна термінологія при опису ознак. Нажаль, сьогодні навіть досвідчені експерти використовують термінологію, котра не відповідає загальноприйнятій.

5. Не виконуються попередні розробки почерку та підписів, що не дозволяє правильно оцінити стійкість та варіаційність ознак, і сформувати сукупність, необхідну для правильного висновку.

Зазначені недоліки зумовлені: недостатнім досвідом та кваліфікацією експертів-почеркознавців, порушенням вимог рекомендованих методик, великим навантаженням, особистісними особливостями експерта, некритичним ставленням до позицій інших експертів щодо встановлюваних фактів та матеріалів провадження .

Усунення зазначених недоліків буде сприяти підвищенню якості почеркознавчих експертиз та їх використанню як надійних джерел доказів у судочинстві.

Одержано 17.10.2015

УДК 343.14 (477)

Бондаренко Василь Іванович,
помічник президента фонду ветеранів військової розвідки
з юридичних питань, член правління фонду

РЕЗУЛЬТАТИ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ВИКОРИСТАННЯ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

Набрання чинності Законом України «Про національну поліцію», поряд з певними позитивними наслідками, не вирішило проблем, що мали місце в діяльності оперативних

підрозділів органів внутрішніх справ. Більше того, поспішні кроки законодавця створили низку патових ситуацій та фактично паралізували роботу суб'єктів оперативно-розшукової діяльності (ОРД) системи органів внутрішніх справ. Сьогодні не опубліковано (а імовірно і не розроблено) жодних документів щодо системи та структури кримінальної поліції. Тому всі пов'язані з цим питання наразі є актуальними. Це, зокрема, стосується питань змісту та організації ОРД оперативних підрозділів національної поліції, виконання ними розвідувальних функцій у кримінальному середовищі.

Оскільки законодавець завданнями ОРД називає пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, то цілком логічно, що дана діяльність покликана забезпечувати ефективність кримінального процесу, виконання завдань кримінального провадження.

Законом визначено, що оперативно-розшукова діяльність це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Таке формулювання дозволяє стверджувати, що оперативно-розшукові заходи можна розмежувати на пошукові, розвідувальні та контррозвідувальні. Але у законі йдеться не про різновиди ОРД, а про конкретні види заходів в межах цієї діяльності, що і утворюють систему, яка має відповідні функції. Отже розвідувальні заходи оперативних підрозділів можна розглядати як один з видів оперативно-розшукових заходів. Таким чином, результати розвідувальних заходів оперативних підрозділів, як одного з інструментальних засобів здійснення ОРД мають використовуватись під час кримінального процесу, стрижнем якого є процес доказування.

Отже потає потреба у визначені та вирішенні проблем, пов'язаних з використанням результатів розвідувальних заходів оперативних підрозділів національної поліції під час кримінального процесуального доказування.

В оперативно-розшуковій діяльності оперативних підрозділів державних органів, перелік яких визначений у ст. 41

КПК України був, є і завжди буде присутній розвідувальний компонент. Адже основним змістом розвідки є отримання інформації – дії за значенням слова «розвідувати» – отримувати відомості про супротивника; дізнаватися про кого-, щонебудь, розпитуючи когось або спостерігаючи за кимсь, чимсь.

Відповідно до законодавства, такі заходи, як контрольована поставка товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу; проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; аудіо, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж; спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу тощо провадять у межах оперативно-розшукової, а не розвідувальної діяльності, проте це не змінює їх розвідувальної сутності.

Досліджуючи ОРД ОВС, вчені послуговуються терміном «розвідка» та похідними від нього. Результати розвідувальних заходів оперативних підрозділів національної поліції можуть бути використані для початку кримінального провадження. Більше того, з нашого погляду, ці результати в подальшому (за дотримання оперативними підрозділами національної поліції відповідної процедури та форми складання оперативно-розшукових документів) можуть бути використані як докази у кримінальному процесі, після визнання їх такими слідчим, прокурором. Адже у частині 4 ст. 99 «Документи» КПК України законодавець вказує: «матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази».

Маємо наголосити, що результати розвідувальних заходів оперативних підрозділів національної поліції можуть мати значну користь для прийняття важливих процесуальних рішень слідчим, прокурором, вже після початку досудового

розслідування – в процесі проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Але, як слушно зауважують науковці сьогодні оперативні підрозділи фактично позбавленні будь-якої ініціативи під час кримінального провадження, що зумовлює необхідність реформування кримінального процесуального законодавства.

Підбиваючи підсумки зазначимо наступне. Розвідувальні заходи оперативних підрозділів національної поліції є важливим напрямом оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ, що має бути покладений на спеціалізовану структуру у складі антикримінальної поліції. Результати цих заходів повинні мати відповідну форму аби їх можна було використати для початку кримінального провадження, для забезпечення кримінального процесуального доказування (у якості доказів відповідно до ч. 4 ст. 99 КПК України, а також для прийняття процесуальних рішень слідчим, прокурором).

Одержано 09.11.2015

УДК 343.13 (477)

Бондаренко Олексій Олексійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процессу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ ПІД ЧАС ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ СКЛАДАННЯМ КЛОПОТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО АБО ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

Вікові, соціально-психологічні особливості неповнолітнього та особливості психічного стану особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, вимагають від законодавця встановлення додаткових гарантій їх прав.

Одною з основних гарантій прав вказаних осіб є передбачення законодавством спеціального порядку закінчення досудового розслідування. Так, відповідно до ч. 1 ст. 497 КПК України, якщо під час досудового розслідування прокурор

дійде висновку про можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні кримінального проступку вперше, злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості без застосування кримінального покарання, він складає клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру і надсилає його до суду. Примусові заходи виховного характеру можуть бути застосовані і до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 499 КПК України). Щодо особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності, або щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку, досудове розслідування закінчується складанням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники належать до сторони захисту (п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України). Тому перед тим, як розпочати складати клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, прокурору, слідчому слід виконати вимоги ст. 290 КПК України щодо відкриття матеріалів досудового розслідування стороні захисту. Механізм забезпечення прав вказаних учасників аналогічний процедурі забезпечення прав підозрюваного, який було вивчено нами у попередніх роботах. Разом з тим, слід окреслити особливості ознайомлення осіб, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру з матеріалами кримінального провадження, які впливають на забезпечення їх прав та законних інтересів.

По-перше, відповідно до вимог ч. 1 ст. 290 КПК України повідомлення про закінчення досудового розслідування здійснюється лише захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Про повідомлення безпосередньо неповнолітнього або психічно хворої особи у законі мова не йде. Разом з тим, на нашу думку, прокурор, слідчий повинен повідомити про закінчення досудового розслідування як захис-

ника так і особу, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. У зв'язку з тим, пропонуємо внести зміни до ч. 1 ст. 290 КПК України виклавши її у такій редакції:

«1. Визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та особі, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, а також її захиснику про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування».

По-друге, як неповнолітній так і особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів виховного характеру відповідно до вимог ст. ст. 44, 52, 488, 507 КПК України знайомляться з матеріалами кримінального провадження в присутності захисника та законного представника. Конституційне право громадян на кваліфіковану юридичну допомогу в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного або виховного характеру набуває першочергового значення тому, що мова йде про захист законних інтересів осіб, які самі такий захист здійснити неспроможні взагалі або хоча б частково.

По-третє, враховуючи положення ч. 2 ст. 506 КПК України, можна зрозуміти, що коли характер розладу психічної діяльності чи психічного захворювання особи перешкоджає відкриттю матеріалів кримінального провадження, прокурор має право прийняти рішення про проведення відповідної процесуальної дії без участі такої особи. У такому випадку відкриття матеріалів кримінального провадження здійснює захисник та законний представник особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру.

По–четверте, відповідно до вимог ч. 2 ст. 497 КПК України до складання клопотання про застосування до неповнолітнього примусового заходу виховного характеру прокурор повинен з'ясувати, чи не заперечують проти складання клопотання і передання його до суду неповнолітній підозрюваний і

його законний представник. За наявності заперечення з боку хоча б одного з них прокурор має скласти щодо неповнолітнього обвинувальний акт, або затвердити обвинувальний акт, складений слідчим, і передати його з реєстром матеріалів досудового розслідування та іншими додатками до суду.

Закріплення на рівні закону додаткових гарантій прав особи під час закінчення досудового розслідування складанням клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру слугує більш надійному забезпеченню прав цієї категорії учасників провадження, які більш ніж інші потребують такого захисту.

УДК 343.98 (477)

Виноградов Андрей Кимович,
кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры уголовного и административного права Одесского национального морского университета

Ткач Юрий Дмитриевич,
кандидат юридических наук,
доцент кафедры криминалистики Херсонского факультета Одесского государственного университета внутренних дел

Петриченко Юлия Денисовна,
курсантка 3 курса транспортного факультета
Одесского государственного университета внутренних дел

МЕТОДОЛОГИЯ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КРИМИНАЛЬНЫМ ПРАВОНАРУШЕНИЯМ

Методология противодействия криминальным правонарушениям основывается на разработанной Ю. Д. Ткачом следующей новой доктрине классификации методов криминалистики:

1. Базисный метод исследования – метод диалектического материализма.

2. Общенаучные методы исследования:

2.1. Чувственно-рациональные методы: 2.1.1. Метод наблюдения. 2.1.2. Метод описания. 2.1.3. Метод сравнения. 2.1.4. Метод эксперимента. 2.1.5. Метод моделирования.

2.2. Логические методы: 2.2.1. Метод анализа. 2.2.2. Метод синтеза. 2.2.3. Метод индукции. 2.2.4. Метод дедукции. 2.2.5. Метод гипотезы. 2.2.6. Метод аналогии.

2.3. Математические методы: 2.3.1. Метод измерения. 2.3.2. Метод математического моделирования. 2.3.4. Геометрические методы и др.

3. Криминалистические методы:

3.1. Собственно криминалистические методы:

3.1.1. Базисные собственно криминалистические методы исследования: 3.1.1.1. Метод идентификации. 3.1.1.2. Метод группофикации. 3.1.1.3. Метод диагностирования. 3.1.1.4. Метод ситуационного исследования. 3.1.1.5. Метод классификационного исследования. 3.1.1.6. Метод установления общего источника происхождения.

3.1.2. Общие собственно криминалистические методы: 3.1.2.1. Метод версирования. 3.1.2.2. Метод планирования и организации преодоления макроправонарушений. 3.1.2.3. Метод взаимодействия разных субъектов в процессе преодоления макроправонарушений. 3.1.2.4. Метод поиска и розыска личностных и вещественных источников антикриминальных сведений и др.

3.1.3. Частные собственно криминалистические методы исследования: 3.1.3.1. Метод цветоделительной фотовидеосъемки. 3.1.3.2. Метод контрастной фотовидеосъемки. 3.1.3.3. Метод физического моделирования. 3.1.3.4. Метод дактилоскопии. 3.1.3.5. Метод пороскопии. 3.1.3.6. Метод эджескопии. 3.1.3.7. Метод габитоскопии. 3.1.3.8. Метод субъективного портрета. 3.1.3.9. Метод опознания. 3.1.3.10. Метод фотовидеопортретной реконструкции лица человека по черепу. 3.1.3.11. Метод следственного (судебного, экспертного) эксперимента. 3.1.3.12. Методы обследования (осмотра, личного исследования) места деяния и иных вещественных источников антикриминальных сведений. 3.1.3.13. Методы обыска различных объектов. 3.1.3.14. Метод «психологической ловушки». 3.1.3.15. Метод «химической ловушки». 3.1.3.16. Одорологический метод. 3.1.3.17. Антропологические методы. 3.1.3.18. Антропометрические методы и др.

3.2. Заимствованные криминалистические методы: 3.2.1. Физические методы. 3.2.2. Химические методы. 3.2.3. Физико-химические методы. 3.2.4. Биологические методы.

3.2.5. Социологические методы. 3.2.6. Психологические методы. 3.2.7. Кибернетические методы.

Новую доктрину базисных собственно криминалистических методов Ю. Д. Ткач в развитие позиции А. А. Кириченко уточняет таким образом, что идентификация представляет собой процесс отождествления признаков внешнего строения определенного твердого тела (для человека - признаков внешности) при индивидуальной идентификации или такого рода признаков определенной группы твердых тел (группы людей) при групповой идентификации с их материально фиксированным отображением на ином твердом теле либо в его структуре (материальные отпечатки) или в сознании человека (идеальные отпечатки).

Новая доктрина понятия группофикации видится в качестве процесса установления группового, родового или видового сходства морфологии (внешнее или внутреннее строение) или иных субстанциональных признаков (качественно-количественного состава, физических констант и др.) двух и более твердых тел либо субстанциональных признаков двух и более объемов вязких, сыпучих, жидких или газообразных веществ.

Сущность новой доктрины понятия классификационного исследования раскрывается посредством установления наличия у конкретного твердого тела живой или неживой природы либо у одного объема вязких, сыпучих, жидких или газообразных веществ признаков определенной таксономической либо иной классификационной группы.

Новая доктрина понятия диагностирования предполагает установление факта наличия признаков общего характера определенного внешнего или внутреннего воздействия по их материально фиксированному отображению на поверхности или в структуре твердого тела либо сыпучих и жидких веществ или в структуре газообразных веществ (материальные отображения) либо в сознании (памяти) личностного источника (идеальное отображение), дающее возможность диагностировать по такого рода отображением факт и иные обстоятельства данного воздействия.

И, наконец, в новой доктрине понятия ситуационного исследования усматривается установление механизма (ситуации) взаимодействия двух и более твердых тел или объектов

любого агрегатного состояния с определенным твердым телом по материально фиксированному отображению (материальному отображению) признаков данного механизма либо ситуации на поверхности или в структуре твердого тела либо по идеальному отображению этих же признаков в сознании (памяти) личностного источника.

Одержано 12.10.2015

УДК 343.131 (477)

Волошина Владлена Костянтинівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процессу
НУ « Одеська юридична академія»

ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Принцип пропорційності - це нове положення для юридичної літератури, але на нього зверталася увага у роботах таких вчених як С.Л. Деревянкін, М.І. Козюбра, С.П. Погребняк, В.М. Тертишник, Б. Тоцький, В.Г. Уваров. Принцип пропорційності діє у більшості європейських країн. У кримінальному провадженні він проявляється як загальноправовий принцип. Принцип пропорційності використовується для визначення меж можливих обмежень прав і свобод людини, для регламентації повноважень різних органів державної влади та їх збалансування, для запобігання зловживанню дискреційними повноваженнями та встановлення меж свободи розсуду, при вирішенні питань про відповідність злочину і покарання, праці та винагороди за неї тощо [1,с.54]. На думку німецького вченого Р. Арнольда, принцип пропорційності має першорядне значення й характеризується чотирма основними ознаками: втручання публічної влади повинне переслідувати законну мету, пов'язану зі спільним інтересом; таке втручання повинне сприяти досягненню поставленої мети; втручання повинне бути необхідним для досягнення мети (ідея т.зв. «мінімального втручання»: публічне втручання повинне бути в найменш суворій формі, достатньої для одержання необхідного результату); необхідно забезпечувати баланс між серйозністю втручання й важливістю мети [2,с. 45-56]. Якщо, застосувати дані критерії до національного

кримінального процесу, то вони теж мають місце. Отже, тільки слідчий суддя, суд можуть приймати рішення щодо обмеження конституційних прав та свобод під час кримінального провадження. Усі процесуальні рішення, які приймаються у кримінальному провадженні повинні відповідати вимогам вмотивованості, законності та обгрунтованості, хоча дане положення не закріплено як загальна засада кримінального провадження, але витікає із положень КПК.

У розділі 2 КПК передбачано мету та підстави застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Метою застосування цих заходів є забезпечення дієвості кримінального провадження, вони носять виключний характер. При вирішенні питання про обрання запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов'язані оцінити всі обставини надані сторонами кримінального провадження (ст. 178 КПК). Привід не може бути застосований до неповнолітньої особи, вагітної жінки, інвалідів першої або другої групи,особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів. У ст.246 КПК передбачено, що негласні слідчі розшукові дії можуть бути проведені, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Тобто для досягнення завдань кримінального провадження можуть бути застосовані негласні розшукові дії.

Наведені приклади свідчать про наявність дії принципу пропорційності у кримінальному провадженні.

Також хотілось би зазначити, що під час надання міжнародної правової допомоги, деякі держави при вирішенні питання про направлення слідчого або судового доручення пропонують керуватися доцільністю звернення за правовою допомогою та дотримуватися принципу пропорційності. Компетентні органи запитуваних держав при надходженні до них доручення про правову допомогу не завжди охоче виконують прохання, якщо кримінальне провадження стосується кримінальних правопорушень, що не являють собою великої суспільної небезпеки. Деякі міжнародні договори передбачають, що звертатися з дорученням про надання правової допомоги необхідно, коли в державі в особі її компетентних органів виникає дійсна потреба в збиранні доказів на території іноземної держави і коли злочин заподіяв серйозні наслідки. Зокрема, ч. 3 ст. 2 договору між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінА-

льних справах від 22.07.1998р. зафіксований принцип пропорційності, яким мають керуватись договірні сторони при вирішенні питання про доцільність звернення із запитом, тобто запитуюча сторона має оцінювати співвідношення тяжкості вчиненого злочину та міри покарання за нього із обсягами допомоги, яка запитується [3, с.959].

Застосування цього принципу у кримінальному провадженні допомагає забезпечити реалізацію завдань кримінального провадження в цілому та завдань окремих стадій кримінального провадження.

Таким чином, принцип пропорційності можна визначити як окремий принцип кримінального провадження згідно якого мета процесуальних дій має бути суспільно вагомою, а засіб її досягнення найменш обтяжливим у конкретних умовах, втручання у сферу прав і свобод людини, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів, може допускатись лише в випадках крайньої необхідності, з метою забезпечення ефективної реалізації завдань кримінального провадження, закріплених у ст.2 КПК, та завдань окремих стадій кримінального провадження.

Список використаних джерел: 1.Козюбра М.І. Верховенство права та Україна / М.І. Козюбра // Право України.- №.1–2. – 2012. – С. 30–63; 2.Толстых В.Л. Конституционное правосудие и принцип пропорциональности // Российское правосудие.-2009.-№12.-С.45-56; 3.Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / Відп.ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко.- Х.:Одіссей, 2013.- 1104 с.

Одержано 13.10.2015

УДК 343.19 (477)

Глієвий Андрій Анатолійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ

Початок процесу формування української правової держави, зокрема, пов'язаний з установою Конституційного

Суду України, поступовим приведенням українського законодавства у відповідність із нормами міжнародного права, що закріплюють стандарти в області прав людини, та встановленням основ юридичного механізму гарантуючого їхню реалізацію і захист.

У сучасній правовій і демократичній державі суд є невід'ємною складовою системи правового захисту особи, її прав і свобод. Судова влада -одна з трьох гілок влади, і її діяльність спрямована на захист прав людини, забезпечення соціальної стабільності та режиму законності в державі.

Новий Криміна́льний процесуа́льний ко́декс Украї́ни набрав чинності 20 листопада 2012 року. Сучасна тенденція законодавства, щодо демократизації судового процесу, викликала необхідність введення в дію нового субекту кримінального провадження - суд присяжних.

Існуючі, у світі, суди присяжних можемо класіфікувати за порядком формування рішень і поділити їх на такі види:

1. Із роздільними колегіями Англія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Гонконг, Швеція, Росія (з 1993 року), Іспанія (з 1995 року), та інші, що складають більше тридцяти країн світу;

Доля підсудного в судовому провадженні, що вирішується роздільними колегіями значною мірою залежить від вердикту присяжних. Присяжні, розглядають справи разом з професійними суддями, маючи з ними практично однаковий обсяг процесуальних прав.

При голосуванні присутні тільки присяжні засідателі, проводиться воно в алфавітному порядку, старшина голосує останнім. Відразу після того, як обидві сторони завершили подання доказів, присяжні обговорюють вердикт без присутності судді. У кримінальних справах на федеральному рівні обвинувальний вердикт вимагає одностайності присяжних або в деяких странах більшості. Вердикт не містить обгрунтування висновків журі, викладається в письмовому вигляді і підписується старшиною. У відкритому судовому засіданні старшина оголошує вердикт і передає його судді. При вердикті про невинність суддя відразу виносить виправдувальний вирок. У разі визнання винним суддя визначає міру покарання.

У Російській Федерації введений і діє суд присяжних із роздільними колегіями. Щоправда, як відзначає Р.Шатовкина, в Росії створена оригінальна національна мо-

дель суду присяжних на базі дореволюційної російської моделі із врахуванням досвіду тих країн, де успішно діє сучасний суд присяжних [1, с. 35].

2. Із роздільно-спільною колегією, коли після винесення присяжними вердикту остаточне рішення приймається спільно з професійними суддями (Бельгія, Данія, Австрія, Норвегія);

Так у Австрії питання факту (про винність або невинність) можуть розглядатися присяжними спільно з професіоналами суддями, а в Бельгії присяжні беруть участь у визначенні міри покарання.

3. Із спільною з професійними суддями колегією (Німеччина (з 1924 року), Італія (з 1931 року), Франція (з 1941 року), Греція (з 1968 року), Україна (з 2012 року). [2, с. 71-77] Останні, власне, судами присяжних можна вважати лише умовно.

Різновидами цієї моделі визнається суд асизів (його прикладом є суд за участю асизів у Франції), суд за участю шеффенів у Німеччині та Австрії суд пополарі в Італії.. Які спільно приймають рішення з питання про винність або невинність підсудного і про призначення міри покарання (варіантів суду народних засідателів).

Ми проаналізуемо модель суду присяжних, що була прийнята в Україні.

У статтях 124 і 127 Конституції України вказано, що судочинство здійснюється народними засідателями і присяжними у випадках, передбачених законом [3]. Це положення також є частиною Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4] (статті 1,5), акцентуючи увагу на тому, що такі інститути є формою безпосередньої участі громадянина у здійсненні правосуддя та встановлена процедура формування суду присяжних.

Ч. 3 ст. 31 КПК України передбачає, що Кримінальне провадження в суді першої інстанції до злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, за клопотанням обвинуваченого може здійснюватися судом присяжних (два професійних судді та три присяжних).

Суд присяжних утворюється при місцевому загальному суді першої інстанції. Усі питання, пов'язані з судовим розглядом, крім питання, передбаченого частиною третьою статті 331 КПК Кодексу, судді і присяжні вирішують спільно.

На наш погляд, на теренах України законодавець майже порівнює значення народного засідателя та прісяжного засідателя.

Народний засідатель (радянський період) - особа, яка бере участь, за вибором трудящих, у розгляді справ народним судом.

Присяжні засідателі (дореволюційне) - виборні особи з цензового населення, залучалися на певний час для участі в засіданнях окружного суду і виносили рішення про винність або невинність обвинуваченого [5].

Проте, проаналізувавши тлумачне значення цих слів, ми зясовуємо - присяжні засідателі виносять рішення, а народні засідателі беруть участь у розгляді справ. І тому в українському правосудді, присяжні ніякого самостійного вироку, «вердикту», не виносять, а є народними засідателями, як в Радянські часи.

Ускладнено саме рішення поняття, щодо законних і підзаконних актів України. В конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вказано, що судочинство здійснюється народними засідателями і присяжними, а в Кримінально-процесуальному кодексі відсутнє посилання на народних засідателів.

Слід зазначити, що в теорії кримінального процесу під судом присяжних розуміють поєднання для судового розгляду двох розділених, не зливающихся між собою колегій - суддів-професіоналів і представників суспільства, що діють спільно, але строго в межах покладених на них повноважень.

Відсутність уяви про те що реформується, або ж свідома підміна понять українськими реформаторами – є головними причинами того, що за 25 років «реформаторства» ми, громадяни України маємо фактичну зміну вивісок і не більше.

Видатний російський публіцист девятнадцятого століття М.Н. Катков казав, що: «...суд присяжных - лучшая гарантия личностной свободы...» [6, с.234].

Позитивних моментів у діяльності суду присяжних, якщо запроваджувати його класичну модель, значно більше, ніж можливих втрат. Саме через присяжних суспільство може більш реально контролювати судову владу. Доказ тому:

1. Поділ судової влади на дві відносно самостійні інститути (суд присяжних і професійних судів), дає змогу взає-

мно контролювати один одного, унеможливлювати прояви корупції та зменшити кількість судових помилок;

2. Суд присяжних також виключає «телефонне право», присяжним на відміну від судів неможливо зателефонувати і дати вказівку як судити, на одного суддю легше давити, ніж на кількох присяжних;

3. Наявність присяжних засідателів, виключає силовий тиск та шантаж на учасників судового провадження у першій інстанції.

Як справедливо підмічав, В.М. Тертишник в Україні необхідне введення в дію суду присяжних із роздільними колегіями. Це неминуче спричинить більше активно і всебічно досліджувати докази в суді, розвивати мистецтво аргументації, буде сприяти росту професіоналізму обвинувачів і захисників [7].

Слід зазначити, що переважна більшість азіатських, африканських і латиноамериканських країн, нарівні з майже всіма мусульманськими країнами, не використовують присяжних засідателів у кримінальному правосудді.

Революція гідності заклала фундамент нової України, дала нам надію на те, що вдасться, нарешті, порвати з радянським минулим і побудувати в Україні європейський дім, дійсно правову та демократичну державу. Верховна Рада мусить з перших кроків свого поступу приймати передові закони. Це допоможе нам не відставати від іноземних країн, а в найближчому майбутньому дійсно стати високорозвиненою, заможною, правовою державою світової співдружності, в якій житимуть вільні, щасливі люди.

Список використаних джерел: 1. Шатовкина Р. Становление и развитие суда присяжних в России //Российская юстиция, 2005. – № 4. – С. 35; 2. Словька І.Є. Суд присяжних: становлення і функціонування (зарубіжний досвід)// Право та суспільство. - 2015. - №5-2. - С. 71-77; 3. Конституція України. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст.141; 4. Про судоустрій і статус суддів //Відомості Верховної Ради України – 2010, № 41-42, № 43, № 44-45, – Ст.529); 5. Толковый словарь русского языка / Под ред. Д.Н. Ушакова. — М.: Гос. ин-т "Сов. энцикл."; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935-1940. (4 т.); 6. Катков М. Н. Собрание передовых статей «Московских ведомостей». 1874 год. - М. : Изд. С. П. Катковой, 1897; 7. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України./Тертишник В.М. - К.: Алерта, 2014.-768 с.

Одержано 09.10.2015

УДК 343.132 (477)

Гловюк Ірина Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процессу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБИСТИЙ ОБШУК: ДО ПИТАННЯ РОЗРОБКИ НОРМАТИВНОЇ МОДЕЛІ

Ч. 2 ст. 208 КПК у сукупності із ст. 234 та ст. 236 КПК не дають відповіді на питання про належну юридичну підставу проведення особистого обшуку, оскільки, з одного боку, ст. 234 КПК має загальний характер і передбачає загальне правило - обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді (ч.2), не роблячи винятків навіть для випадків, передбачених ч. 5 ст. 236 КПК, і не закріплюючи спеціальних правил для особистого обшуку, ст. 236 КПК передбачає виконання ухвали слідчого судді про обшук, а ч. 2 ст. 208 КПК взагалі про юридичні підставу особистого обшуку нічого не зазначає. Відмітимо, що думки щодо тлумачення відповідних положень КПК розділилися: від підтримання необхідності наявності ухвали слідчого судді [1. с. 92] до заперечення такої необхідності [2, с. 223; 3, с. 105]. В узагальненні судової практики указано, що обшук особи може бути здійснений без ухвали слідчого судді уповноваженою особою, слідчим, прокурором в порядку ч. 3 ст. 208 КПК [4]. Із останньою думкою погодитися повністю складно, хоча вона і є логічної з позицій життєвих реалій необхідності невідкладного проведення обшуку особи у випадку її затримання. Оскільки ст. 236 має загальну назву – "Обшук", і інших особливостей юридичної підстави для проведення обшуку ніяка норма, крім ч. 5 ст. 236 КПК не передбачає, відповідно, за відсутності спеціальної норми слід застосовувати норму загальну і робити висновок, яким би парадоксальним та складним у практичному застосуванні він не був, що обшук особи, крім випадків, передбачених ч. 5 ст. 236 КПК, може бути проведено лише на підставі ухвали слідчого судді. На практиці в одних регіонах суди вимагають дозволу слідчого судді на проведення особистого обшуку, в інших достатньо постанови слідчого, прокурора [3, с. 105].

Проблема із невідкладним проведенням обшуку затриманої особи може бути вирішена лише нормативним шляхом. Формуючи доктринальну модель нормативної регламентації особистого обшуку, вважаємо необхідне звернути увагу на таке. По-перше, особистий обшук у кримінальному провадженні має невідкладний характер, і тому визначати юридичні підстави його проведення слід виходячи із цього. Відповідно, сумнів щодо доцільності практичної реалізації викликає пропозиція, що він проводиться на підставі ухвали слідчого судді в разі, коли є достатні дані вважати, що вона переховує при собі предмети або документи, які вилучені з обігу або мають значення для кримінального провадження, а також необхідність у невідкладних випадках погоджувати рішення слідчого про обшук особи з прокурором [2, с. 229]. По-друге, відмовляючись від ухвали слідчого судді як юридичної підстави для проведення обшуку особи, слід диференційовано віднестися до необхідності складання постанови слідчим, прокурором: наприклад, у випадках, запропонованих Д.О. Савицьким (зокрема, під час фізичного захоплення особи уповноваженими на те службовими особами, якщо є достатні підстави вважати, що така особа має при собі зброю, предмети, які вилученні законом з обігу або інші предмети, які становлять загрозу для оточуючих, чи намагається звільнитися від речей, які викривають її чи інших осіб у вчиненні кримінального правопорушення; під час затримання особи уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді чи суду [5, с. 64]) реальної можливості скласти письмове рішення про особистий обшук до її фактичного обшуку немає, тому у такому випадку доцільно обмежитися вказанням на "рішення" слідчого, прокурора, уповноваженої службової особи, в інших – на постанову слідчого, прокурора. По-третє, враховуючи вищенаведене, сумнівним є запропонована процедура, щоб після обшуку особи без ухвали слідчого судді слідчий, прокурор негайно зверталися до слідчого судді з клопотанням про проведення особистого обшуку [2, с. 229]. Враховуючи невідкладний характер обшуку особи, а також набуттям вилученими предметами та документами статусу тимчасово вилученого майна, яке, якщо вона має значення для кримінального провадження, потребує накладення на нього арешту, а також можливість у судовому засіданні клопотати про визнання протоколу обшуку недопустимим дока-

зом, якщо при його проведенні бути допущені процесуальні порушення, вважаємо таку процедуру зайвою.

Таким чином, проведення особистого обшуку потребує регламентації у окремій статті КПК, у якій повинні бути викладені підстави та порядок його проведення, при формулюванні норм якої слід використати рекомендації, викладені вище.

Список використаних джерел: 1. Стоянов М.М. Деякі питання допустимості речей та документів, вилучених при законному затриманні та затриманні уповноваженою службовою особою // Шляхи удосконалення кримінального процесуального законодавства : матер. регіонального круглого столу (19 квітня 2013 р.). – Одеса : Юридична література, 2013. – С. 91-92; 2. Берназ В. Спільник С. Комарницька О. Обшук особи відповідно до КПК України // EVROPSKÝ POLITICKÝ A PRÁVNÍ DISKURZ. – 2014. - Volume 1 Issue 5. – С. 219-230; 3. Бортун М. Особливості затримання особи без ухвали слідчого судді // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2014. - №5 (38). – С. 102-106; 4. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи (витяг) // Режим доступу: http://www.sc.gov.ua/; 5. Савицький Д.О. Застосування примусу під час проведення обшуку // Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах: матеріали круглого столу (Київ, 4 квітня 2014 р.). – К.: ФОП Ліпкан О.С., 2014. – С. 62-65.

Одержано 08.11.2015

УДК 343. 132 (477)

Глобенко Геннадій Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника кафедри кримінального процесу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

Огурцов Олег Григорович,
старший викладач кафедри кримінального процесу факультету
ідготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ІНШІЙ СТОРОНІ

В умовах реалізації судово-правової реформи та прийняття Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), що набрав чинності 20 листопада 2012 року,

корінним чином змінилося кримінальне судочинство, яке зробило суттєвий крок вперед на шляху гуманізації кримінальної політики, захисту прав та свобод громадян. Разом з тим, слід погодитися з науковцями, які відмічають недосконаліть чинного КПК України як з теоретичної, так і з практичної точок зору, що у свою чергу призводить до недоліків в його застосуванні.

Суттєві зміни торкнулися інституту закінчення досудового розслідування. У даному контексті особливої уваги заслуговують питання, що стосуються надання доступу до матеріалів досудового розслідування після його завершення. В юридичній літературі як за часів дії КПК України 1960 року, так і чинного КПК України, досліджуваному питанню присвячено чимало праць науковців. Однак, незважаючи на це, положення чинного КПК України з цього питання потребують подальшого детального аналізу та удосконалення.

Процесуальний порядок пред'явлення матеріалів кримінального провадження у ст. 290 КПК України отримав назву «відкриття матеріалів іншій стороні». Зміст цієї статті визначає загальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження іншій стороні з повідомленням про завершення досудового розслідування та надання доступу до його матеріалів. Однак, це не єдина можливість для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. Новацією чинного кримінального процесуального законодавства є те, що його учасники мають можливість на ознайомлення з такими матеріалами не лише після завершення розслідування. Так, слідчий, прокурор зобов'язані за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати їм для ознайомлення матеріали досудового розслідування до його закінчення (ст. 221 КПК України).

Варто відзначати, що за часів дії КПК України 1960 року ознайомлення з матеріалами кримінальної справи було можливе лише у випадку визнання зібраних доказів достатніми для складання обвинувального висновку. У свою чергу, за чинним КПК України ознайомлення з матеріалами кримінального провадження здійснюється у разі визнання зібраних під час досудового розслідування доказів достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосуван-

ня примусових заходів медичного або виховного характеру. На підставі цього можна констатувати, що законодавець покращує процесуальний статус учасників кримінального провадження.

Зауважимо, що законодавець не конкретизує час який надається сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. Разом з тим, у положеннях, передбачених ч. 10 ст. 290 КПК України наголошується на тому, що цей час має бути достатнім. Отже, питання про достатність часу має вирішуватися у кожному конкретному випадку з урахуванням особливостей відповідного кримінального провадження. Такими чинниками, зокрема, можуть бути: а) обсяг матеріалів кримінального провадження (наприклад, кількість томів); б) кількість учасників кримінального провадження, та їх індивідуальні особливості (наприклад, їх вік, освіта, стан здоров'я тощо).

У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами провадження. Після його спливу сторона кримінального провадження або потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів. Зауважимо, що подібне положення мало місце у ч. 7 ст. 218 КПК України 1960 р. в редакції Закону України від 8 квітня 2011 року N 3228-V. Строк, який встановлюється слідчим суддею у разі зволікання сторін при ознайомленні з матеріалами кримінального провадження, положеннями чинного КПК України також не передбачено. У даному випадку слід керуватися положеннями, передбаченими ч. 2 ст. 114 КПК України, згідно якої будь-які строки, що встановлюються прокурором, слідчим суддею або судом, не можуть перевищувати меж граничного строку, передбаченого КПК України, та мають бути такими, що дають змогу достатньо часу для вирішення відповідних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень та не перешкоджають реалізації права на захист.

Слід звернути увагу на те, що законодавець не встановив чітких вимог щодо фіксації у матеріалах кримінального провадження процесуальних дій пов'язаних з виконанням вимог, передбачених ст. 290 КПК України. Так, у положеннях ч. 9 ст. 290 КПК України лише зазначається, що сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий – прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів. Вважаємо, що процесуальні дії, що передбачені ст. 290 КПК України мають фіксуватися у відповідному протоколі. У зв'язку з тим до вищезазначеної норми доцільно внести відповідні доповнення. Тим більше, про важливість означеної процесуальної дії наголошується у положеннях ч. 12 ст. 290 КПК України.

На підставі викладеного можна стверджувати, що на відміну від норм КПК України 1960 року, норми чинного КПК України більш повно регламентують процесуальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження. Подальше дослідження вищенаведених питань сприятиме вдосконаленню вітчизняного кримінального процесуального законодавства.

Одержано 08.11.2015

УДК 343.1 (477)

Голубов Артем Євгенович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
Харківський національний університет внутрішніх справ

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ТА ФУНКЦІЙ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Досліджуючи питання удосконалення системи кримінальної юстиції звернемо увагу на те, що виходячи із її визначення, наведеного у Концепції реформування кримінальної юстиції України, затверджену указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008, воно стосується двох моментів. По-перше, це удосконалення системи законодавства у цій сфері (кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства). Хоча цілком обґрунтованим буде віднесення до нього і актів, які регламе-

нтують повноваження відповідних органів та установ кримінальної юстиції (закони України «Про судоустрій та статус суддів», «Про прокуратуру», «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та ряду інших). І в цьому плані вітчизняний законодавець нарешті зробив суттєві кроки, враховуючи прийняття у 2012 році КПК України та закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а у 2015 році законів України «Про прокуратуру» та «Про пробацію». По-друге, це удосконалення власне системи органів та установ кримінальної юстиції, їх правового статусу. Проявом цих аспектів реформування системи кримінальної юстиції України є питання місця та функцій органів досудового розслідування в цій системі.

Відмітимо, що на цей час, на відміну від суду, органів прокуратури, органів пробації, органів кримінально-виконавчої служби, адвокатури, які отримали належне нормативно-правове опосередкування свого положення у відповідних законах та в цій системі, органи досудового розслідування ще й досі залишаються без належної правової бази, яка б на законодавчому рівні визначала їх місце, уточнила функції та статус. Те, що повноваження слідчих та керівників органу досудового розслідування передбачені у відповідних статтях КПК України (зокрема, ст. 39, 40), ще не свідчить, що їх правовий статус як суб'єктів окремого державного органу визначено належним чином. Більш того, факт регулювання їх статусу, порядку організації та управління в органах досудового розслідування тощо на рівні відомчих нормативно-правових актів (наприклад, наказ МВС України від 09.08.2012 № 686 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України»), на погляд автора, свідчить про відношення законодавця до організації цих органів як до другорядних питань сфери кримінальної юстиції. Наслідком цього є те, що визначення місця та функцій органів досудового розслідування в цій системі відбувається за таким же залишковим принципом, що впливає на визначеність їх статусу та ефективність виконуваної функції.

На цей час, як свідчить аналіз КПК України, вказані органи та їх службові особи займають підпорядковане щодо прокурора та підконтрольне щодо суду становище. Хоча організаційно органи досудового розслідування входять до

складу самостійних органів виконавчої влади, діяльність яких у сфері протидії злочинності лише координують уповноважені особи органів прокуратури відповідного рівня (ч. 2 ст. 25 закону України «Про прокуратуру»). Тобто є підстави вести мову, що відсутність законодавчого регулювання статусу органів досудового розслідування, як раз і свідчить, що вони не визнаються повноправними та самостійними у значенні цього слова[1] учасниками кримінального провадження. Більш того, є підстави прямо вказати на те, що положення ч. 5 ст. 40 КПК України згідно з якими слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, носять фактично декларативний характер. Особливо це стає зрозумілим враховуючи повноваження прокурора на стадії досудового розслідування. З цього приводу фахівці вказують, що за змістом відповідних статей нового КПК прокурор наділений виключними повноваженнями владно-розпорядчого характеру щодо прийняття основних, ключових рішень на досудових стадіях кримінального провадження, а тому здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, безпосередньо керує діями органу досудового розслідування [2, с. 80-81]. Цей висновок також підтверджується аналізом публікацій, в яких прямо вказано на можливість істотного обмеження з боку прокурорів самостійності слідчого та повну ліквідацію законодавцем його незалежності [3, 4]. Тому підтримаємо Л.М. Лобойка, який щодо статусу слідчого відмічає, що використання кваліфікованого юриста як виконавця волі прокурора є розкішшю для держави, а тому слідчий – повинен мати повноваження приймати самостійно найважливіші рішення у кримінальній справі [5, с. 93].

Отже є підстави вести мову про те, що питання місця та функцій органів досудового розслідування в системі кримінальної юстиції України ще потребує свого належного вирішення. Насамперед це стосується необхідності подальшого дослідження проблематики кримінальних процесуальних функцій. Результатом чого повинно стати належне законо-

[1] Самостійний – який не перебуває під чиєюсь владою; не підпорядкований, не підлеглий кому-небудь [1, с. 1291].

давче оформлення правового статусу слідчого та органів досудового розслідування як самостійних та незалежних учасників кримінального провадження, що виконують функцію досудового розслідування, яка пов'язана із всебічним, повним і неупередженим дослідженням обставини кримінального провадження та забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Список використаних джерел: 1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. - Київ, Ірпінь. – Перун, 2005. – 1728 с. 2. Геселев О. В. Процесуальний статус та повноваження прокурора за новим кримінальним процесуальним кодексом України / Геселев О. В. // Слово національної Школи суддів України. – 2012. – № 1. – С. 78-92. 3. Ляш А. О. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого за новим КПК України / А. О. Ляш, О.В. Баулін //Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 18. – С. 1-6. 4. Зеленюх О. В. Правовий статус та повноваження слідчого за новим КПК України / О. В. Зеленюх // Митна справа. – 2013. – № 6(90). – Ч. 2, кн. 1. – С. 147-151. 5. Лобойко Л. М. Теоретична оцінка основних положень загальної частини проекту КПК України / Л. М Лобойко. // Питання реформування кримінального судочинства : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Донецьк, 2005. – Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2005. – С. 87-94.

Одержано 05.11.2015

УДК 343.133 (477)

Гринюк Володимир Олексійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ФУНКЦІЯ ОБВИНУВАЧЕННЯ» ТА «ОБВИНУВАЧЕННЯ»

В юридичній літературі питання про поняття та співвідношення таких категорій як функція обвинувачення та обвинувачення є дискусійними і потребують подальшої наукової розробки з метою їх впровадження в чинне законодавство та практичну діяльність. Чинний КПК не містить визначення таких понять як кримінальні процесуальні функції, функція обвинувачення. Традиційно в теорії кримінального процесу під функцією слід розуміти основні напрями, окремі види процесуальної діяльності, що здійснюються з метою

реалізації завдань кримінального провадження суб'єктами, уповноваженими на ведення процесу або наділеними правами для активної участі у кримінальному провадженні для захисту своїх прав та законних інтересів [1, с. 17; 2, с.15].

В науці сучасного кримінального процесу традиційно виділяють функцію обвинувачення, яка є першоосновою, ядром всієї кримінальної процесуальної діяльності [3, с. 33].

Зазначена функція здійснюється стороною обвинувачення, суб'єктний склад якої зазначено в п. 19 ч.1 ст. 3 КПК. Крім того, на нашу думку, слід розрізняти такі поняття як суб'єкти функції обвинувачення та суб'єкти обвинувачення. Функція обвинувачення реалізується стороною обвинувачення, а під суб'єктами обвинувачення необхідно розуміти таких учасників кримінального провадження, які відповідно до кримінального процесуального закону уповноважені здійснювати діяльність, яка спрямована на висунення твердження на підставі зібраних доказів про вчинення певною особою кримінального правопорушення (злочину).

Змістом функції обвинувачення є встановлення події кримінального правопорушення, викриття особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, складання та здійснення повідомлення особі про підозру, складання обвинувального акта, пред'явлення обвинувачення, підтримання його в суді.

Відповідно до п. 13 ч. 1 ст. 3 КПК обвинуваченням є твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність (злочин), повинно бути висунуто у відповідності до норм КПК уповноваженим на те суб'єктом. Такими суб'єктами обвинувачення під час досудового розслідування можуть виступати прокурор, слідчий та керівник органу досудового розслідування. Однак, відповідно до п. 3 ч.1 ст. 3 КПК вживається термін «державне обвинувачення», яке має місце в судовому провадженні у першій інстанції та перегляді судових рішень і здійснюється виключно прокурором. Однак, функція обвинувачення, її елементи починають реалізовуватись ще на стадії досудового розслідування.

Відповідно до ч. 4 ст. 110 КПК обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування. Виходячи з цього, окре-

мі процесуалісти вважають, що початковим моментом здійснення функції обвинувачення є затвердження або складання обвинувального акта [4, с. 352]. Однак, на нашу думку, з моменту затвердження чи складання обвинувального акта слід вести мову лише про формування та висунення остаточного обвинувачення, яке і буде в судових стадіях процесу визначати межі судового розгляду. Якщо функція обвинувачення виникає з моменту складання чи затвердження обвинувального акту, то і функція захисту повинна виникати саме з цього моменту. Проте, відповідно до ст. 45, 52 КПК захисник залучається до участі у кримінальному провадженні значно раніше, ніж складання чи затвердження обвинувального акту. Зазначене свідчить, що функція захисту не може передувати функції обвинувачення в змагальному процесі, оскільки остання якраз і зумовлює появу функції захисту.

На нашу думку, функція обвинувачення починає реалізовуватись, за загальним правилом, з моменту повідомлення особі про підозру, появою у кримінальному провадженні підозрюваного. Елементи функції обвинувачення можна прослідкувати і до повідомлення особи про підозру (затримання особи; допит особи в якості свідка, якщо є підстави вважати що така особа вчинила кримінальне правопорушення, проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій тощо). На підтвердження цього ЄСПЛ тлумачить поняття обвинувачення, виходячи із його змістовного наповнення, а не формального пред'явлення. З моменту внесення відомостей до ЄРДР слід вести мову про підготовку до обвинувачення, яка полягає у внесенні відомостей до ЄРДР та здійснення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій з метою формування та обґрунтування твердження про вчинення особою кримінального правопорушення.

Таким чином, функція обвинувачення у кримінальному провадженні, за загальним правилом, починає реалізуватись з моменту повідомлення особі про підозру (первинне обвинувачення). Однак, з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР варто говорити про підготовку до обвинувачення, яка закінчується на досудовому розслідуванні затвердженням чи складанням обвинувального акту. Зазначене дозволяє зробити висновок про пов'язаність,

але не тотожність таких понять як «функція обвинувачення» та «обвинувачення».

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с; 2. Альперт С.А. Обвинение в советском уголовном процессе : учеб. пособие / С. А. Альперт. – Х. : Юрид. ин-т, 1974. – 38 с; 3. Рогатюк І. В. Обвинувачення у кримінальному процесі України / І. В. Рогатюк. – К.: Атіка, 2007. – 160 с; 4. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія / І. В. Гловюк. – Одеса : Юридична література, 2015. – 712 с.

Одержано 03.11.2015

УДК 343.98 (477)

Даніель Анна Володимирівна,
юрисконсульт міжфракційного депутатського об'єднання
«Депутатський контроль» Верховної Ради України

ЖУРНАЛІСТСЬКІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: СУТНІСТЬ ТА ВИДИ

Сучасна ситуація в нашій державі характеризується радикальними змінами в політиці, ідеології, правоохоронній сфері. Багато в чому реалізація цих перетворень є неможливою без таких надбань науково-технічного прогресу як радіо, телебачення та Інтернет, адже вплив електронних засобів масової інформації продовжує зростати майже щодня. У Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» визначається, що впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі може бути досягнуто реалізацією ряду реформ і програм у різноманітних сферах життя, зокрема шляхом реформування телекомунікаційної інфраструктури; оновленням влади та антикорупційною реформою; реформуванням правоохоронної системи; розвитком інформаційного суспільства та медіа [5].

Безсумнівно, одним із шляхів удосконалення кримінальної процесуальної діяльності правоохоронних органів, підвищення ефективності розслідування різних категорій кримінальних правопорушень є активне використання можливостей електронних засобів масової інформації, зокрема

реалізація матеріалів журналістських розслідувань у кримінальному провадженні.

Практика використання матеріалів журналістських розслідувань у кримінальному провадженні є давно прийнятною для європейських країн та США, однак в Україні це питання стало актуальним лише після отримання нею незалежності і ще на науковому рівні достатньо не досліджене. Проаналізувавши наукову і навчальну літературу, присвячену журналістським розслідуванням, можна дійти висновку, що на даний час єдиного та загальноприйнятого визначення журналістського розслідування не існує. Крім того, чинне законодавство України також не містить визначення терміну «журналістське розслідування» [3], хоча у Законі України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» зазначається, що «доступ до інформації є необхідним інструментом для проведення журналістських розслідувань» [2].

В цілому, термін «журналістське розслідування» розглядається вченими і як окремий журналістський жанр, і як метод збору інформації чи процес журналістської діяльності.

На нашу думку, найбільш влучне (з точки зору юридичної науки) визначення журналістського розслідування запропонував В. М. Сущенко, який під цим поняттям розуміє професійну діяльність журналіста (кореспондента), який за дорученням ЗМІ або з власної ініціативи здійснює методами і засобами, дозволеними чинним законодавством України і нормами професійної журналістської етики, збір інформації щодо конкретної події (умов, обставин, учасників і свідків) протиправної поведінки окремих осіб для своєчасного і добросовісного інформування суспільства та надання інформаційної допомоги слідчому у розслідуванні такої події з метою публічного захисту конституційних прав та інтересів людини і громадянина [4, с. 28].

Загалом, журналістське розслідування передбачає всебічне і детальне вивчення певної мало дослідженої, закритої чи ретельно прихованої теми, в процесі роботи над якою потрібно протидіяти небажанню окремих структур надати потрібну інформацію [1, с. 9].

Якщо ж говорити про журналістські розслідування, предметом яких є кримінальне правопорушення (вже вчине-

не; таке, що готується; або ж вчиняється на момент проведення журналістського розслідування), то можна виділити три групи журналістських розслідувань:

а) журналістські розслідування латентних кримінальних правопорушень (тих, про які правоохоронним органам досі не відомо, відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань не внесені, досудове розслідування розпочато не було);

б) журналістські розслідування кримінальних правопорушень, досудове розслідування яких триває або за фактом яких здійснюється судове провадження (проведення журналістського розслідування може узгоджуватися зі слідчим або ж проводитись паралельно досудовому розслідуванню за наявності підстав журналістам вважати, що останнє здійснюється упереджено або не в повному обсязі);

в) журналістські розслідування кримінальних правопорушень, за результатом судового розгляду яких вже винесено судове рішення, або журналістські розслідування подій, які містять ознаки кримінальних правопорушень, однак прийнято рішення про закриття кримінального провадження за їх фактом (журналістське розслідування проводиться з метою перевірки об'єктивності і законності прийнятих рішень).

Список використаних джерел: 1. Гыскэ В. Журналистское расследование в борьбе с коррупцией / В. Гыскэ, И. Гузун, Д. Калак. – К. : Transparency International. – Moldova, 2002. – 83 с. 2. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1699-18. – Назва з екрана. 3. Лист Міністерства юстиції України «Щодо порядку застосування законодавства в частині регулювання журналістської діяльності та наявності нормативної регламентації з питань «журналістських розслідувань» від 03.04.2007 № 21-5-194. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_194323-07. – Назва з екрана. 4. Сущенко В. М. Журналістське розслідування правопорушень : загальна характеристика та поняття з точки зору правознавства / В. М. Сущенко // Наукові записки НаУКМА. – Том 116. – Юридичні науки. – С. 26–29. 5. Указ Президента України «Про схвалення Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015. – Назва з екрана.

Одержано 20.10.2015

УДК 342.951:343.359.3 (477)

Єфімова Інна Веніамінівна,
провідний фахівець деканату юридичного факультету
Університету митної справи та фінансів

ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПЕРСОНАЛУ МИТНОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ

Працівник митної справи України є представником державного органу. Посадові особи митної справи перебувають під захистом закону. Законом гарантується захист життя, здоров'я, честі й гідності, майна цих посадових осіб і членів їх сімей від злочинних посягань, інших протиправних дій. Вплив у будь-якій формі, без ознак злочину, на посадових осіб митної справи з метою перешкоджання виконанню ними службових обов'язків або прийняття неправомірних рішень тягне за собою накладення штрафу на громадян у розмірах, передбачених чинним законодавством. Непокора законному розпорядженню або вимозі працівника митного органу України, образа, погроза нанесення тілесних ушкоджень, побоїв або інших насильницьких дій щодо працівника митної справи тягне за собою накладення штрафу на громадян у визначеному законодавством розмірі або у разі, якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, застосування цих заходів буде визнано недостатнім, - адміністративний арешт на строк до 15 діб. У разі необхідності можуть вживатися спеціальні заходи забезпечення безпеки посадових осіб митної справи. Підставами для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки посадової особи митної справи може бути інформація про реальну загрозу життю, здоров'ю або майну цієї особи. Вплив у будь-якій формі, без ознак злочину, на посадових осіб митних органів з метою перешкоджання виконанню ними службових обов'язків або прийняття неправомірних рішень тягне за собою накладення штрафу на громадян у розмірах, передбачених чинним законодавством [1]. Працівники митних органів України є представниками держав його органу, тому правове становище їх регулюється статтями III та VII розділів Закону України «Про державну службу» від 16.12.1993 р. Більш конкретно це відображено в

статтях 156 – 163 Митного кодексу України. Законом гарантується захист життя, здоров'я, гідності, майна працівників митних органів та членів їхніх сімей від злочинних замахів та інших протиправних дій. Оскільки законні вимоги працівників митних органів України є І Обов'язковими для виконання, то непокора законному розпорядженню або вимозі працівника митного органу України при виконанні ним службових обов'язків тягне за собою накладення на винних адміністративного штрафу. Образа працівника митного органу України при виконанні ним службових обов'язків, якщо це не тягне за собою кримінальної відповідальності, карається накладенням адміністративного штрафу. Погроза здійснення насильницьких дій щодо працівника митної справи може бути кваліфікована як замах на кримінальний злочин та підлягає кримінальному покаранню.

На сьогодні в митних органах створена служба власної безпеки, одним із напрямків діяльності якої є здійснення правового захисту працівників митних органів. Крім правового захисту, важливе значення має вирішення питань з матеріального та соціального забезпечення працівників митних органів [2].

Для забезпечення безпеки працівників митної справи як й для працівників суду і інших правоохоронних органів та їх близьких родичів, недоторканності житла, а також збереження їх майна з урахуванням конкретних обставин можуть бути застосовані відповідно до законодавства такі заходи:

– особиста охорона, охорона житла і майна;

– видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;

– встановлення телефону за місцем проживання;

– використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;

– тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку;

– забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту;

— переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, переселення в інше місце проживання.

Підставами і приводами для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки: 1. підставою для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки осіб є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю або майну; 2. приводом для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки працівника суду або правоохоронного органу та його близьких родичів може бути:— заява працівника або його близького родича;— звернення керівника відповідного державного органу;— отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, які підлягають захисту [3].

У разі встановлення даних, що свідчать про реальну загрозу життю працівників митної справи, вживаються заходи щодо особистої охорони та їх близьких родичів, їх житла і майна. У разі необхідності житло і майно осіб, взятих під захист, за рахунок коштів місцевого бюджету обладнуються засобами протипожежної і охоронної сигналізації, замінюються номери їх квартирних телефонів і державні номерні знаки належних їм транспортних засобів. Можуть також застосовуватися оперативно-технічні засоби відповідно до Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". Порядок реалізації заходів безпеки і питання поновлення прав осіб, взятих під захист, регулюються спеціальними нормативними актами.

Список використаних джерел: 1. Курило, Т.В. Митне право України: Навчальний посібник. / Т В Курило. — Львів: Новий світ-2000, 2007. — 240 с; 2. Правовий та соціальний захист працівниів митних органів [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/pravo/part1/009.htm; 3. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 р. — Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 6. — Ст. 36.

Одержано 02.11.2015

УДК 343.73 (477)

Єфімов Володимир Веніамінович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ В АПК УКРАЇНИ

У науковій літературі дослідниками дуже часто приділяється увага організаційно-управлінським та правовим обставинам і чинникам, які сприяють вчиненню злочинів у сфері АПК України, також серед цих проблем виникає питання формування сучасної криміналістичної характеристики економічних злочинів вАПК України.

У 2013 році в агропромисловому комплексі органами внутрішніх справ викрито майже 3,5 тис. правопорушень, за якими відкрито кримінальні провадження, з них 952 - у сфері службової діяльності, у тому числі 79 фактів отримання неправомірної вигоди та 587 - розкрадання і привласнення майна посадовими особами суб'єктів господарювання [1].

За 2014 рік в агропромисловому комплексі органами внутрішніх справ викрито майже 2,6 тис. правопорушень, за якими відкрито кримінальні провадження. 711 правопорушень виявлено у сфері службової діяльності, у тому числі 81 факт отримання неправомірної вигоди та 600 - розкрадання і привласнення майна посадовими особами суб'єктів господарювання [2].

Вивчення сутності способу вчинення визначених злочинних посягань дозволяє оперативним співробітникам більш успішно використовувати негласні можливості в протидії злочинності.Спосіб здійснення злочину містить у собі систему дій по підготовці, здійсненню і приховуванню слідів злочину, детермінованих умовами зовні і показує, що вибір способу здійснення викрадання на зазначених об’єктах АПК залежить не тільки від суб’єктивних факторів а, саме особистих професійних якостей індивіда, його життєвого досвіду, знання особливостей виробничих процесів, навичок докумен-

тального оформлення тих чи інших господарських операцій, вміння замаскувати факт викрадання і т. ін., але і об'єктивних факторів – специфіки виробничо-господарської діяльності об'єкта, що обслуговується, особливості виробничих операцій, що можуть бути використані для здійснення викрадання, службового становище злочинця.

Аналіз даних кримінальної статистики свідчить про те, що стосовно до підприємств АПК України найбільшу суспільну небезпеку складають викрадання, які вчинюються замаскованими організованими групами і пов'язані з вилученням з майнових фондів матеріальних цінностей підприємств АПК. Дослідження показує, що на об'єктах промисловості АПК велика частина викрадань шляхом крадіжки відбувається поодинці, а групові – шляхом привласнення, розтрати або заволодіння шляхом зловживання службовим становищем.

При вивченні матеріалів кримінальних проваджень стосовно діяльності організованих злочинних груп, які скоюють злочини на підприємствах АПК, встановлено, що за абсолютною більшістю злочинів (85 %) заздалегідь готувалися плани їхнього здійснення; у 75 % злочинів, організаторами було розроблено чіткий план та розподіл злочинних дій між співучасниками відповідно до психологічних властивостей особистості, що можуть бути пов'язані з виборчим використанням відповідних знарядь чи засобів; умов місця та часу; у 70% - заздалегідь відпрацьовувалися способи здійснення викрадань, готувалися відповідні засоби та документи.

Способи створення неврахованих надлишків сировини, матеріалів, грошових коштів визначаються особливостями виробничого циклу і різноманіттям асортименту продукції, що випускається. Слід зазначити, що викрадання можуть бути відбуватись на різних етапах виробничого процесу, починаючи від надходження сировини і напівфабрикатів і закінчуючи їх переробкою в готову продукцію та реалізацією.

До найбільш розповсюджених злочинів на підприємствах АПК відносяться: створення неврахованих надлишків при закупівлі та заготівлі сільськогосподарських продуктів; необґрунтоване списання витрат заготовленої продукції при її транспортуванні, збереженні і первинній переробці на складах заготівельних організацій; неправильне визначення

гатунку продукції; часткове не оприбуткування сировини; заниження показників вгодованості худоби при прийомі у населення; невиправдане застосування відсотка знижки на охолодження сировини.

Широке розповсюдження в злочинному середовищі отримало привласнення грошових коштів, які виділяються заготівниками сировини для закупки населення та у інших виробників.

В останні роки на підприємствах АПК викрадання відбуваються і шляхом шахрайства. Шахраї використовують труднощі в реалізації продукції. В поле зору шахраїв попадають підприємства, що мають заборгованість перед своїми партнерами і бажаючи погасити свої борги, товаром який виготовили [3, с.101].

Останнім часом при здійсненні експортних операцій, особливо алкогольною продукцією вітчизняного виробництва, злочинці почали винаходити нові способи зловживань. Як показує практика, основними їхніми учасниками є представники лікеро-горілчаних заводів, митних органів і банків, а також закордонних фірм. Прикриваючи помилковими експортними операціями, ділки насправді реалізують експортну продукцію на внутрішньому ринку, маючи від різниці в цінах величезні неконтрольовані прибутки.

Для приховування незаконних торгових операцій з експортними товарами на території України ділки укладають фіктивні контракти з закордонними фірмами (найчастіше підставними) на постачання товарів, проводять фіктивне декларування вантажів з оформленням підроблених митних документів. А на рахунки підприємств в банки України надходить валюта від інофірм як передоплата з розрахунку ціни по собівартості товару.

Характерною рисою останніх злочинів є сам механізм виділення цільових кредитів.

Слід зазначити, що негативні тенденції в досліджуваній сфері, незважаючи на прийняття заходів для посилення державного контролю за витратою бюджетних коштів, розробку нової концепції фінансово-кредитної політики в АПК, найближчим часом , мабуть залишаться, а бюджетні кошти, які виділятимуться на розвиток АПК будуть одним з найпоширеніших об'єктів злочинних посягань. Тому співробітникам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, вкрай

важливо зміцнювати оперативні позиції на об'єктах АПК, а також в банках і інших установах кредитно-фінансової системи для своєчасного попередження і викриття злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням коштами, спрямованими на підтримку АПК.

Список використаних джерел: 1. Аналіз роботи підрозділів ДСБЕЗ МВС України за 2013 рік / за заг. редакцією С.Г. Міщенка / [Міщенко С.Г., Сливенко В.Р., Лапко О.В., Василинчук В.І., Панасенко Б.В.]. – К.: ДП «Розвиток», 2014. – 27 с.; 2. Довідка про результати роботи підрозділів ДСБЕЗ за 9 місяців 2014 року: Лист МВС України від 4 листопада 2014 року № 23536/Ск; 3.Лавренчук М.О. Оперативно-розшукова профілактика економічних злочинів в агропромисловій сфері Науковий вісник НАВС Ч.2 № 1(34) 2015 р. - С 99-106.

Одержано 02.11.2015

УДК 343.211.3 (477)

Захарко Андрій Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу факультету підготовки
фахівців для підрозділів слідства
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПОВНОВАЖЕННЯ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК

Створення Департаменту патрульної служби у 2015 році є значним кроком в історії реформування міністерства внутрішніх справ. На патрульну службу покладаються великі сподівання не лише керівництвом держави, парламентом, а й усім українським суспільством. Значні кроки у цьому напрямку вже зроблені державою: власне, створено зазначений департамент, прийнято закон «Про Національну поліцію», та й суспільством: і з засобів масової інформації, і під час спілкування з громадянами відчуваються значні сподівання щодо ефективності роботи Департаменту патрульної служби, зокрема, патрульної поліції. Позиція громадян є дуже важливою, адже вагомою складовою для досягнення ефективності роботи будь-якого правоохоронного органу є довіра людей, підтримка населення. Втім, ще одною обов'язковою складовою забезпечення ефективності діяльності правоохоронного органу є система повноважень, якими цей орган наділяється законом задля виконання поставлених завдань.

Закон «Про Національну поліцію» відрізняється від свого попередника – закону «Про міліцію» 1990 року цілим рядом позитивних аспектів, зокрема, якіснішою регламентацією превентивних поліцейських заходів, поліцейських заходів примусу тощо. Втім, вивчення цього закону показало необхідність звернути окрему увагу на можливості застосування патрульним поліцейським повноважень у випадку виявлення ним особи, стосовно якої є підстави вважати, що нею вчинено злочин, за вчинення якого Кримінальним кодексом України передбачено менш суворе покарання, аніж позбавлення волі.

Відповідно до ч.2 ст.19 Конституції України посадові особи органів державної влади зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Проаналізуємо українське законодавство стосовно регламентації повноважень патрульного поліцейського. Отже, припустимо, що до патрульного поліцейського підійшли громадяни і сказали, що назустріч йому йде чоловік, який щойно заволодів шляхом обману належним їм мобільним телефоном і поклав цей телефон собі до кишені (ч.1 ст.190 Кримінального кодексу України). І тут назустріч дійсно підійшов цей, припустимо, шахрай. Громадяни дивляться на поліцейського: а що ж він буде робити?

Аналізуємо повноваження патрульного поліцейського. Відповідно до п.3 ст.2 закону «Про Національну поліцію» протидія злочинності є одним із завдань Національної поліції. Крім того, відповідно до ст.23 закону «Про Національну поліцію» одним із основних повноважень поліції є здійснення своєчасного реагування на заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення.

Оскільки у повідомленні йшлося про вчинення кримінального правопорушення (шахрайства), то розпочнемо зі з'ясування повноважень поліцейського відповідно до Кримінального процесуального кодексу України.

1. Патрульний поліцейський, як уповноважена службова особа, не має права затримати таку особу на підставі ст.208 КПК України, оскільки санкція статті кримінального правопорушення в аналізованій ситуації (тобто шахрайства, ч.1 ст.190 КК України) не передбачає позбавлення волі. Застосувати ст.167 КПК України (тимчасово вилучити майно) в аналізованій ситуації патрульний поліцейський також не має

повноваження, оскільки не має права затримати таку особу на підставі ст.208 КПК України.

2. Застосовувати заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення: адміністративне затримання, особистий огляд і огляд речей, вилучення речей і документів тощо (ст.260 Кодексу України про адміністративні правопорушення), доставлення порушника (ст.259 Кодексу України про адміністративні правопорушення) патрульний поліцейський знову ж таки не уповноважений, бо ці заходи передбачені як спосіб реагування на адміністративні, а не на кримінальні правопорушення.

3. З передбачених у законі «Про Національну поліцію» (далі – законі) превентивних поліцейських заходів: 1) перевірка документів особи; 2) опитування особи; 3) поверхнева перевірка і огляд; 4) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю тощо патрульний поліцейський вправі застосувати лише перевірку документів особи (ст.32 закону) та опитування особи за її добровільною згодою (ст.33 закону). Проводити поверхневу перевірку патрульний поліцейський не має права, бо підстав її проведення, регламентованих в ст.34 закону[1], в аналізованій ситуації немає. Так само немає підстав застосувати тимчасове обмеження фактичного володіння річчю[2] та всі інші, передбачені в законі «Про Національну поліцію» превентивні поліцейські заходи.

Дослідимо передбачені в законі «Про Національну поліцію» повноваження патрульного поліцейського щодо застосування поліцейських заходів примусу. Відповідно до

---

[1] А саме: 1) якщо існує достатньо підстав вважати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб (ч.2 ст.34 закону); 2) якщо існує достатньо підстав вважати, що річ є знаряддям вчинення правопорушення та/або знаходиться в тому місці, де може бути скоєно кримінальне правопорушення, для запобігання якого необхідно провести поверхневу перевірку (п.3 ч.4 ст.34 закону).

[2] Відповідно до ч.4 ст.37 закону тимчасове обмеження фактичного володіння річчю застосовується за наявності достатніх підстав вважати, що річ може бути використана особою з метою посягання на своє життя і здоров'я або на життя чи здоров'я іншої людини, або пошкодження чужої речі.

ст.44 закону фізична сила може бути застосована, зокрема, для затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом. Правомірність застосування поліцейським фізичної сили в описаній ситуації уявляється дискусійною по причині того, що ми не знайшли законодавчої норми, яка б уповноважувала поліцейського затримувати особу в цій ситуації.

Крім фізичної сили, патрульний поліцейський вправі застосувати деякі спеціальні засоби: кайданки та інші засоби обмеження рухомості, гумовий та пластиковий кийок, засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії (ст.45 закону), інші спеціальні засоби за наявності для цього передбачених у зазначеному законі підстав. Стосовно застосування вогнепальної зброї зазначимо, що без наявності додаткових, передбачених у ст.46 закону підстав, застосовувати вогнепальну зброю в наведеній ситуації патрульний поліцейський не має права.

Підсумуємо. В зазначеній ситуації поліцейський вправі: 1) перевірити документи особи, 2) опитати особу за наявності її добровільної згоди.

А зараз застосуємо звичайну логіку. Уявляється, що патрульний поліцейський у зазначеній ситуації повинен мати повноваження:

1) здійснити поверхневу перевірку особи (для цього ч.2 ст.34 закону слід доповнити відповідною підставою – наявність достатніх відомостей, що вказують на причетність особи до вчинення кримінального правопорушення);

2) в разі виявлення мобільного телефону, щодо якого в поліцейського є обґрунтоване припущення, що телефоном заволоділи шахрайським способом, вилучити його (для цього слід доповнити ст.37 закону відповідною підставою тимчасового обмеження фактичного володіння річчю – наявність достатніх підстав вважати, що річ є предметом вчиненого кримінального правопорушення);

3) доставити особу, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, до територіального підрозділу ОВС (для цього слід доповнити ст.42 закону відповідним заходом примусу – доставлення особи).

Що ще може зробити поліцейський сьогодні в аналізованій ситуації? Попросити громадян, які вказали на особу як на таку, що шахрайським способом заволоділа мобільним телефоном, самостійно затримати її на підставі ст.207 КПК України та щоб громадяни самі тимчасово вилучили в цього шахрая зазначений мобільний телефон. Адже, відповідно до ч.2 ст.207 КПК України кожен має право затримати без ухвали слідчого судді будь-яку особу безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні. Відповідно до ч.1 ст.168 КПК України тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому ст.207 КПК України.

От і виходить, що в проаналізованій вище ситуації за чинної регламентації, якщо чітко слідувати букві закону, то не громадяни будуть отримувати допомогу від поліцейського, а поліцейський в умовах відсутності відповідних повноважень повинен, як і «стара» міліція знову якось «викручуватись» із ситуації замість того, щоб просто виконувати свої повноваження у чіткій відповідності з законом.

Тому закон «Про Національну поліцію» слід вдосконалити задля того, щоб він краще задовольняв потреби суспільства в отриманні ефективного правоохоронного захисту.

Список використаних джерел: 1. Закон України «Про національну поліцію»: чинне законодавство станом на 06 серпня 2015 року: Офіц. текст. – К.: Алерта, 2015. – 74 с.

Одержано 11.10.2015

УДК 343.139 (477)

Захарченко Оксана Валентинівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесс
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

Захарченко Назар Сергійович,
студент 1 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МЕТА ВИНЕСЕННЯ ВИРОКУ СУДУ

Статтею 3 Конституції України проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і

безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Забезпечення й охорона прав і свобод людини й громадянина є найважливішим та пріоритетним напрямком діяльності держави.

Відповідно до положень статті 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Дана презумпція невинуватості є одним із основних принципів сучасного кримінального провадження, що в Україні визнана відправною точкою правосуддя. Окрім того, це положення закріплено в пункті 2 статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод, в якій зазначено, що кожен обвинувачений в скоєнні кримінального злочину вважається невинним, до тих пір поки його винність не буде встановлена в законному порядку. Саме тому вирок є найважливішим актом правосуддя, так би мовити, вершиною процесуальної діяльності що сьогодні набуває найбільшого винятково важливого юридичного значення в кримінальному судочинстві.

Оскільки вирок являється основним актом реалізації судової влади, то він має свідчити про реалізацію конституційних принципів, на яких заснований весь судовий розгляд. Неякісно написане судове рішення тягне за собою порушення законності, прав, свобод і інтересів особи, що не може мати жодного виправдання.

Вирок, як будь-яке судове рішення, за наслідками розгляду кримінальної справи покликаний внести певну юридичну визначеність – зокрема надати захист правам і законним інтересам усіх учасників процесу і є основою для подальшого розгортання інститутів судового захисту (оскарження рішення суду у вищих судових інстанціях). Водночас, крім зазначеного, метою судового рішення є також і установлення судової практики.

Досягнення цієї двоєдиної мети неможливе без високої якості судового рішення – воно має бути результатом справедливого процесу, правильної оцінки доказів і коректного застосування принципів та норм права. Процес «народження» судового рішення, а так само його зміст мають переконувати обидві сторони (а особливо ту сторону, що програла справу),

як і все суспільство, у тому, що правосуддя – справедливий суд – відбулося.

Пам'ятаючи про цю мету, й слід починати підготовку будь-якого судового рішення. Рішення, яке не досягає цієї мети, може підірвати авторитет правосуддя не лише в очах окремої сторони, а й в очах суспільства.

Це не означає, що рішення має у будь-якому разі задовольняти очікування сторін та суспільства. Це часто є і неможливо, адже у сторін різні, навіть більше – протилежні сподівання. А суспільство може очікувати від суду рішення, сумнівного під кутом зору права, – наприклад, якнайшвидше покарати обвинувачену людину за вчинення резонансного злочину, хоча наданих суду доказів недостатньо для висновку про її винуватість.

Завдання суду в таких умовах дуже складне – переконати у тому, що рішення у справі є справедливим. Тобто вирок має бути орієнтованим на задоволення потреби у правосудді, утвердженні прав людини, а не на реагування на швидкоплинні очікування конкретного результату.

Вирок суду повинен бути написаний у такий спосіб, щоб кожен, хто з ним ознайомиться (як сторона захисту, так і сторона обвинувачення), міг сказати приблизно таке: «Так, можливо, це не те рішення, на яке були сподівання спочатку. Але немає сумніву, що це рішення справді справедливе, засноване на всебічній та неупередженій оцінці доказів і фактів, а також на принципах і нормах права. Воно є добрим орієнтиром для вибору правильної поведінки у подібних випадках».

Це справжнє мистецтво – вплинути на конкретні очікування сторін чи суспільства у тому чи іншому варіанті вирішення справи, а коли інтереси правосуддя цього вимагають, – переконати у помилковості чи безпідставності цих очікувань.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що вирок є саме тим процесуальним актом, в якому в найбільш повній формі реалізується процесуальна функція суду - функція вирішення справи, тобто правосуддя. Безсумнівно, саме в даному акті відображається підсумкове рішення по конкретній кримінальній справі, і виключно в ньому підводиться результат справи, тобто ставиться остання крапка в кримінальній справі.

Таким чином, метою вироку, як остаточного судового рішення, є досягнення юридичної визначеності за результатами судового розгляду, яке переконує сторони і суспільство у справедливості суду, утвердженні ним прав людини та запобігає стану невизначеності в аналогічних ситуаціях.

«Правосуддя не лише повинно вершитися, а й має бути ясно та безсумнівно видно, як воно вершиться», – зазначив в одному з рішень англійський суддя Лорд Х'юарт. Згодом цей принцип взяв на озброєння Європейський суд з прав людини. Серед іншого це означає, що навіть правильне під кутом зору права вирішення справи не досягне мети, якщо рішення недостатньо аргументоване, є неочевидним і залишає багато питань.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.1 (477)

Каткова Тетяна Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕЯКИХ ПОЛОЖЕНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Напередодні відзначення 67-річниці прийняття Загальної декларації прав людини (ЗДПЛ) варто розглянути деякі питання стосовно того, як положення цього важливого документу втілюються у кримінальному процесуальному законодавстві України в період його оновлення і удосконалення.

КПК України 2012 р. закріпив дотримання основних прав і свобод при здійсненні кримінального судочинства. Загальні засади кримінального провадження вперше систематизовані і передбачені у главі 2 КПК України. Але аналізуючи сутність цих засад і їх співвідношення до інших норм КПК України, слід зазначити, що деякі положення, передбачені у КПК, не відповідають нормам-засадам, які випливають із вимог Загальної декларації прав людини та інших міжнародних актів з прав людини. Наприклад, відповідно до ст. 7 Загальної декларації прав людини «Всі люди рівні перед законом

і мають право, без будь-якої різниці, на рівний захист перед законом».

Відповідно до ст. 10 ЗДПЛ «кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом» [1].

Зміст цієї норми повністю було імплементовано у ст. 21 Конституції України та у п. 3 ст. 7 і ст. 10 КПК України « Рівність перед законом і судом», яка передбачає, що «не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених цим Кодексом, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками. У випадках і порядку, передбачених цим Кодексом, певні категорії осіб (неповнолітні, іноземці, особи з розумовими і фізичними вадами тощо) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями» [2].

Ці норми фактично є декларативними, оскільки Глава 37 КПК України передбачає особливий порядок кримінального провадження щодо окремої категорії осіб, до яких відповідно ст. 480 КПК України відносяться особи: 1) народного депутата України; 2) судді Конституційного Суду України, професійного судді, а також присяжного і народного засідателя на час здійснення ними правосуддя; 3) кандидата у Президенти України; 4) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; 5) Голови, іншого члена Раҳункової палати; 6) депутата місцевої ради; 7) адвоката; 8) Генерального прокурора України, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; 9) Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України; 10) члена Національного агентства з питань запобігання корупції.

Особливий порядок стосується повідомлення про підозру цих осіб, порядку притягнення до кримінальної відповідальності, обрання запобіжних заходів: домашнього арешту та тримання під вартою, затримання та обшуку. Таким чином, закон встановлює певні привілеї до значної групи осіб, пере-

лічених у ст. 480 КПК України, що порушує принцип рівності усіх перед законом і судом.

Впродовж усіх років незалежності України депутати всіх рівнів перед черговими виборами обговорюють питання про скасування депутатської недоторканості, але і до тепер зняття депутатської недоторканості залишається невирішеним.

Реформування кримінального процесуального законодавства після прийняття нового КПК України в деяких випадках здійснюється з порушенням стандартів, закріплених у Загальній декларації прав людини, стаття 9 якої проголошує, що «ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання»[1]. Ці положення були втілені у ч.2 ст.29 Конституції України, яка передбачає, що «ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом»[3].

Однак, всупереч цим Конституційним положенням, Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» № 1631-VII від 12.08.2014 року.

Відповідно цьому закону Кримінальний процесуальний кодекс України був доповнений розділом IX¹ і ст.615 такого змісту: «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції.

Цей закон надає прокурорам, що здійснюють свої повноваження в зоні проведення антитерористичної операції, фактично здійснювати повноваження слідчого судді щодо прийняття рішень, що суттєво обмежують конституційні права громадян, в тому числі і про застосування запобіжного заходу в вигляді взяття під варту.

Стаття 64 Конституції України передбачає, що деякі права і свободи можуть бути обмежені під час воєнного та надзвичайного стану. Але навіть в умовах воєнного та надзвичайного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини, що передбачені, зокрема, ст. 29 Конституції України

– бути заарештованими та триматися під вартою тільки за вмотивованим рішенням суду.

До того стаття 64 Конституції України не містить поняття дії таких обмежень «в районі проведення антитерористичної операції». А воєнний чи надзвичайний стан в Україні не оголошений. Слід зазначити, що район проведення антитерористичної операції, її конкретні межі у теперішній час чітко не визначені, тому важко зрозуміти, на якому просторі України має діяти цей закон про суттєве обмеження прав людини.

Закон України № 1631-VII від 12 серпня 2014 року протирічить не тільки Конституції України та міжнародним актам з прав людини, а і положенням, які містяться у Загальній частині КПК України 2012 року, а саме – основним засадам кримінального судочинства: верховенства права та законності, які закріплено у п.п. 1,2 ч.1 ст. 7; ст. 8; ст. 9 КПК України.

Тому пропонується виключити із КПК України ст. 615, оскільки її положення є такими, що не відповідають вимогам Конституції України і суттєво порушують права людини.

Список використаних джерел: 1.Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015; 2.Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17; 3.Конституція України (з предметними матеріалами)-Х. «Інтелект-Прогрес». 2007. - 676с.

Одержано 24.10. 2015

УДК 343.98 (477)

Книженко Світлана Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

Розслідування злочинів є запорукою невідворотності та необхідною передумовою покарання винних осіб. У криміналістичний літературі правильно було відмічено, що успіх

протидії кримінальним правопорушенням значною мірою залежить від ретельної організації їх розслідування [1, с. 196].

Під *організацією розслідування* кримінальних правопорушень розуміють створення необхідних умов для успішного проведення запланованих слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, забезпечення їх необхідними силами і засобами [2, с. 398]. Більшість дослідників до організації розслідування злочинів відносять: типові слідчі ситуації; налагодження взаємодії слідчого з оперативними підрозділами; використання допомоги спеціалістів; використання допомоги громадськості і засобів масової інформації [2; 3].

Відзначимо, що розслідування злочинів поти правосуддя мають свої особливості, які відповідно будуть виявлятися й в організації їх розслідування. Так, усі слідчі ситуації, що виникають на початковому етапі розслідування злочинів проти правосуддя доцільно класифікувати на дві групи залежно від джерела та характеру наявної інформації про особу злочинця. До першої групи ми відносимо ситуації, коли інформація про злочин надійшла від спеціалізованих суб'єктів (оперативних підрозділів, органів Державної пенітенціарної служби, органів Міністерства юстиції України). За такої ситуації, як правило, вже відомо особу, яка його вчинила та/або вона затримана. Найчастіше така ситуація має місце при розслідуванні: завідомо неправдивих повідомлень про вчинення злочинів (ст. 383 КК України); завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України); відмови свідка від давання показань або відмови експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК України); ухилень від покарань, не пов'язаних з позбавленням волі (ст. 389 КК України); ухилень від відбування покарань у вигляді обмеження волі та у вигляді позбавлення волі (ст. 390 КК України); злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань (ст. 391 КК України); дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392 КК України); втеч з місць позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК України); втеч із спеціалізованих лікувальних закладів (ст. 394 КК України); порушень правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК України). До другої групи відносимо ситуації, коли інформація про злочин надійшла з інших джерел. За таких ситуацій, як правило, інформація про особу злочинця відсутня. Найчастіше

такі ситуації мають місце при розслідуванні умисних знищень або пошкоджень майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 378 КК України); посягань на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України); інших кримінальних правопорушень.

Наступною особливістю організації розслідування злочинів проти правосуддя є те, що вирішити всі завдання кримінального судочинства одному слідчому без залучення сил та засобів оперативних підрозділів, інших учасників кримінального процесу складно, а в окремих випадках і неможливе. Аналіз проведеного дослідження дозволяє стверджувати, що найчастіше слідчому доводиться взаємодіяти з наступними спеціалізованими суб'єктами: оперативними підрозділами (органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби); кримінально-виконавчими інспекціями Державної пенітенціарної служби України; установами виконання покарань; підрозділами Міністерства юстиції України.

Слід зауважити, що ефективність розслідування злочинів проти правосуддя та запобігання їм залежить від використання досягнень науки і техніки, можливостей судових експертиз. Аналіз матеріалів слідчої та судової практики свідчить про те, що найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією, яку слідчий проводить за участю спеціаліста, є огляд місця події. На основі їх знань можна з'ясувати механізм утворення слідів, можливість виникнення тієї чи іншої події, явища, факту. При огляді місця події спеціалісти допоможуть правильно використовувати засоби фіксації, вилучення та упаковки доказів, грамотно складати їх опис. Однак, як правильно зазначає В.М. Махов, допомога спеціаліста не обмежується рамками слідчих оглядів (місця події, документів тощо), вони можуть надавати допомогу при проведенні й інших слідчих (розшукових) дій [4, с. 81].

Успішне розслідування злочинів проти правосуддя неможливе також без проведення судових експертиз. Їх різноманітність залежить від видів злочинів проти правосуддя: трасологічні, почеркознавчі, балістичні, фоноскопічні, техніко-криміналістичні експертизи документів, судово-медичні,

судово-психіатрічні, судово-психологічні, комп'ютерні, товарознавчі, інші.

Із засобами масової інформації та громадськістю при розслідуванні вказаних злочинів слідчий взаємодіє з метою: встановлення місцязнаходження розшукуваного, попередження про можливі дії злочинця, орієнтування громадян на прийняття заходів щодо забезпечення власної безпеки, тощо.

Список використаних джерел: 1. Малярова В.О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика : монографія / за ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С. М. Гусарова / В.О. Малярова. – Харків : Диса плюс, 2013. – 422 с; 2. Криміналістика : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора А.Ф. Волобуєва. – Харків : ХНУВС, 2011. – 665 с; 3. Тіщенко В.В. теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія / В.В. Тіщенко. – Одеса : Фенікс, 2007. – 260 с; 4. Махов В.Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений : монографія / В.Н. Махов. – М. : Изд-во РУДН, 2000. – 296 с.

Одержано 08.11.2015

УДК 343.98 (477)

Коваленко Володимир Вікторович,
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник відділу організації наукової роботи
Луганського державного університету
внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ СИТУАЦІЙНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Першим концепцію ситуаційної експертизи ще у 1977 році запропонував Г.Л. Грановський, який зазначив, що тут «йдеться про широкий підхід, що охоплює подію в цілому: її час, місце, структуру і стадії течії, а так само встановлення осіб, що беруть участь в ньому, предмету посягання, завданого збитку, зв'язків між діями осіб і наслідками, що відобразилися в окремих слідах і обстановці в цілому» [1, с. 3]. Пізніше дана позиція була піддана критиці Р.С. Бєлкіним, який указує, що ситуаційна експертиза, в тому виді, як її конструює Г.Л. Грановський, є нереальною по суті, і помилковою з процесуальної точки зору. Предметом такої експертизи, на думку Р.С. Бєлкіна, є не подія в цілому, не вся ситуація, що існувала до, в момент або після злочину, а лише окремі елементи

події, окремі деталі ситуації [2, с. 62]. У сучасному розумінні ситуаційні дослідження включають визначення процесу (механізму і умов) взаємодії об'єктів [3, с. 64]. Наприклад, встановлення механізму і умов зіткнення двох транспортних засобів, при ДТП; які дії і в якій послідовності скоював злочинець тощо.

Як показує вивчення слідчої практики, із всієї сукупності слідів та об'єктів, що вилучаються з місця події, слідчих найбільше цікавлять лише ті, за допомогою яких можна здійснити ідентифікацію людини безпосередньо (сліди рук, босих ніг, зубів, інших частин тіла), або опосередковано (сліди взуття, одягу), та сліди знарядь, інструментів і механізмів.

Цікавими для слідчих є й діагностичні дослідження, які передбачають розпізнавання за слідами-відображеннями природи об'єктів в цілях їх розшуку, встановлення їх окремих властивостей і характеристик, а також станів об'єктів, обумовлених подією, що розслідується. Наприклад, встановлення технічної справності зброї і придатності її до здійснення пострілу; визначення зросту людини за слідами взуття, і т. ін. Саме ідентифікаційним та діагностичним дослідженням присвячена значна кількість наукових розробок, які впроваджено у експертну та слідчу практику. Ідентифікаційним та діагностичним дослідженням приділяється значна увага й при підготовці експертів-криміналістів. Ситуаційні ж дослідження на практиці належного розповсюдження не отримали (виключення складає хіба що експертиза обставин ДТП).

Найчастіше ситуаційні експертизи є комплексними, що передбачає, залежно від вирішуваних завдань, проведення сукупності класифікаційних, діагностичних і навіть ідентифікаційних видів досліджень.

Серед причин, через які ситуаційні дослідження не мають належного розповсюдження у практиці розслідування злочинів можна виділити наступні:

- недостатня обізнаність слідчих щодо сучасних можливостей таких експертиз;
- невміння слідчих сформулювати експертне завдання виходячи з оцінки сукупності вилучених з місця події слідів та зафіксованих у матеріалах кримінального провадження обставинах;

- не належна фіксація усього комплексу слідів і об'єктів в ході огляду місця події, що часто при проведення ситуаційної експертизи не дозволяє встановити послідовність залишення слідів і на їх основі послідовність дій злочинця тощо;
- недостатній рівень навичок деяких експертів щодо комплексного застосування спеціальних знань.

З метою усунення проблем призначення та проведення ситуаційних експертиз вважаємо доцільним здійснення наступних заходів:

- розроблення нових та вдосконалення існуючих методик проведення ситуаційних експертиз;
- розроблення методичних рекомендацій щодо особливостей комплексного вилучення і фіксації слідів та об'єктів в ході огляду місця події;
- розроблення та впровадження у практику слідчих підрозділів алгоритмів встановлення певних обставин ситуаційного характеру за комплексами виявлених слідів виходячи із типових ситуацій по видам злочинів, що дозволить слідчому повніше формулювати завдання експертові (експертам);
- при підготовці експертів-криміналістів сприяти виробленню у них навичок застосування комплексів методів ситуаційних досліджень.

Здійснення зазначених заходів, на наш погляд, сприятиме усуненню проблем призначення та проведення ситуаційних експертиз та підвищенню ефективності боротьби зі злочинністю.

Список використаних джерел: 1. Грановский Г.Л. Криминалистическая ситуационная экспертиза места происшествия / Г.Л. Грановский // Рефераты научных сообщений на теоретическом семинаре – криминалистических чтениях 21 апреля 1977 г. - Вып. 16. - М.: ВНИИСЭ, 1977. – С. 3-16; 2. Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике / Р. С. Белкин. – М. : Юрид. лит., 1988. – 304 с; 3. Сегай М.Я. Судебная экспертиза материальных следов-отображений. (Проблемы методологии) / М.Я. Сегай, В.К. Стринжа. - К.: "Ін Юре" 1997. – 174 с.

Одержано 04. 11. 2015

УДК 343.983 (477)

Кофанов Андрій Віталійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доктор філософії, професор кафедри
криміналістичних експертиз Навчально-наукового
інституту підготовки фахівців для експертно-криміналістичних
підрозділів Національної академії внутрішніх справ

EXPERT ERRORS IN JUDICIAL-BALLISTIC EXAMINATION

In a general view the expert error can be defined as inappropriate to the objective reality judgement of the expert or his action which do not lead to the solution of problems of expert research, or erroneous judgement which represent result of a diligent error. It distinguishes an expert error from a crime against justice which the expert can make. The problem of expert errors is practically undeveloped. The correct solution of a problem depends on possibilities and readiness of experts (I.Q., knowledge, skills and abilities, other features of the expert personality). At the same time the reason of an erroneous conclusion of the expert is not always a consequence of wrong actions of the expert. His research can be carried out faultlessly, and the drawn conclusions entirely correspond the received results, but if the initial data for examination were erroneous or investigated objects forged, etc., the conclusion of the expert in aspect of truth establishment in the case will be erroneous.

The analysis of expert practice allows revealing and classifying errors which are allowed at carrying out the judicial-ballistic examinations. By the nature they are not homogeneous and can be related to such kinds of errors: the operational; the gnoseological; the procedural.

Operational - connected with infringement of the established requirements to the sequence of actions of the expert and to conclusion arranging. They are characteristic almost for all investigation phases, in greater deal are met in practice of beginning experts. The essence of the given sort of errors of the expert in practice is characterised by the following factors: wrong instructions in the text of conclusions of materials receipt or the decision making dates, file number, etc.; absence of results of research on one of the questions.

Gnoseological errors - connected with the solution of

problems by the expert, their occurrence depends on many reasons: from theoretical and practical preparation of the expert, his experience, especially while carrying out the complicated judicial-ballistic researches which are seldom met in expert practice; from a scientific development of separate positions of judicial-ballistic examination and, eventually, from mental abilities of the expert. In their turn, gnoseological errors can be subdivided into logic and actual (subject).

Logic ones are "the errors connected with infringement in substantial intellectual acts of laws and rules of logics, and also with incorrect application of logic methods and operations".

Actual, or subject, errors – the deformed idea of the relation between subjects of the objective world.

In practical activity of the expert gnoseological errors appear in such factors: In a wrong estimation in unified system of coincidence significance, and also the character of divergences; In a wrong estimation of informativeness of the revealed indications which coincide. The given kind of errors is the most typical for identification judicial-ballistic examinations. It is explained by the complexity of the trace-making mechanism and the process of revealing and considerable subjectivity of an estimation of the common general and personal signs of traces of the weapon on the shot shells and sleeves.

Errors of procedural character – consist in infringement by the expert of a procedural mode and procedure of expert investigation. They include: Expert's going out the limits of his competence, in particular, his intrusion into sphere of legal character; Giving conclusions on the questions the decision of which does not demand special knowledge; Unreasonable, not enough motivated conclusions or conclusions' substantiations reached not by results of research, but by the criminal case materials; Discrepancy of the size of the carried out research and answers of the expert to the questions put to it; Non-observance of the rules of the expert conclusion arranging established by the law, in particular absence of necessary requisites in a conclusion; Giving the preventive offers which are based on unreasonable special knowledge of the expert. Characterising the above-stated kinds of errors it is possible give the following examples. At the solution of questions connected

with the establishment of the time of shots, and also at an establishment of carrying out of shooting from the weapon after last cleaning, experts-ballists fall outside the limits of their competence, do not involve experts of physical and chemical researches, and build the conclusions only by auxiliary signs. At research of the fire-arms, especially self-made, experts not to the full extend according to a technique, conduct experimental shooting, solving the question of suitability of the weapon to shots and its reliability, but the fighting properties of the weapon are not investigated. The reasons of errors of the expert can be a double nature: objective i.e. those which do not depend on the subject of expert research (expert), and subjective, that root in a way of thinking and (or) actions of the expert. The exhaustive list of objective and subjective errors in criminalistic literature it is not given.

The typical reasons of objective errors are the following: Malfunction of equipments; Unfitness and not conformity of criminalictic materials to research requirements, etc. The subjective reasons of errors: Professional incompetence of the expert. It can be expressed in ignorance of modern expert techniques, inability to use certain means of research and to apply the most effective method in a certain situation; Professional oversights of the expert: negligence, carelessness; Influence of materials of the case, including conclusion of the previous examination, etc. Expert errors can be revealed: At check by the expert of a course and results of research on any of its stages and especially at the stages of synthesising and a formulation of conclusions; At check of a course and results of research by the head of expert establishment or subsections; At an estimation of the conclusions by the inspector and court and in some other cases.

Working out of the questions of expert errors in judicial-ballistic examination and their prevention, for a long time demands fundamental scientific studying.

Одержано 24.10. 2015

УДК 343.1 (477)

Курта Євген Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
ніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Фролов Олександр Вікторович,
старший викладач кафедри приватної охоронної діяльності Інституту
правління і права Запорізького національного технічного університету

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Пізнання події злочину є складним процесом об'єктивної дійсності, який додатково ускладнюється тим, що у сучасний час для підготовки, скоєння та приховування злочину використовуються передові наукові технології, сучасні технічні засоби та методи. Для успішного розслідування злочинів, реалії сьогодення вимагають від слідчого застосування широкого кола суспільних, природничих, математичних і технічних знань.

Взагалі, під знаннями розуміється системно упорядкований і перевірений суспільно-історичною практикою результат процесу пізнання дійсності у свідомості людини у вигляді уявлень, суджень, понять, теорій, а також сукупність відомостей з будь-якої галузі, набутих у процесі навчання, дослідження [1, с. 771].

Знання являють собою систему ідеально відтворених у мовній формі закономірних зв'язків об'єктивного світу, що поділяються на дві системи: загальнотеоретичні (загальні) та прикладні (спеціальні) знання. Будучи підсистемою цілісної системи знань, вони одночасно є системами для своїх підсистем (науки, техніки, мистецтва, ремесла), які, в свою чергу, є системами щодо інших підсистем [2, с. 8-9].

Проаналізувавши наукові праці, які присвячені використанню спеціальних знань у розслідуванні злочинів, ми бачимо відсутність єдиного підходу до визначення поняття «спеціальні знання». Крім того, автори використовують різні термінологічні відтінки: в одному випадку використовується термін «спеціальні пізнання», а в іншому «спеціальні знан-

ня». Розглянемо та проаналізуємо існуючі терміни та спробуємо їх узагальнити.

В першому випадку автори використовують термін «спеціальні пізнання».

Так, О.О. Ейсман зазначає, що спеціальні пізнання – це знання, які не відносяться до загальновідомих, а ті, якими володіє обмежене коло спеціалістів, але якими не володіє адресат доказування [3, с. 89-91].

В.М. Ревака також наполягає на використанні терміну «спеціальні пізнання», під якими він розуміє сукупність будь-яких пізнань на сучасному етапі їхнього розвитку в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла, отриманих у результаті професійної підготовки і фахової освіти, за винятком професійних правових пізнань суб'єкта доказування (органу дізнання, слідчого, прокурора, суду), використовуваних з метою виявлення і розслідування злочинів у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законом [4, с. 177].

В другому випадку (більшість науковців схиляється до такої точки зору) використовується термін «спеціальні знання».

В.Д. Арсеньєв визначає «спеціальні знання» як наявність у особи відомостей, отриманих в результаті професійного досвіду або спеціальної підготовки, наукової і практичної діяльності, вивчення певної галузі науки, техніки, мистецтва та ремесла [5, с. 39-41].

Так, Г.М. Надгорний під спеціальними знаннями розуміє знання, що не відносяться до загальновідомих, які створюють основу професійної підготовки з наукових, інженерно-технічних і виробничих спеціальностей, а також незагальновідомі знання, що необхідні для заняття будь-якими іншими видами діяльності [6, с. 42].

І.М. Гуткін перераховує усі можливі, на його думку, галузі знань: хімії, біології, математики, фізики, природознавства, енергетики, педагогіки, лінгвістики, медицини, психіатрії тощо[7, с. 147].

О.М. Зінін, Г.Г. Омельянюк та О.В. Пахомов розкриваючи термін «спеціальні знання» обмежують суб'єктів їх використання спеціалістом і експертом та визначають притаманність цим знанням наступних ознак: незагальновідомость та отримання й підкріплення їх в результаті професій-

ного навчання або діяльності в тій чи іншій галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла[8, с. 60].

Проаналізувавши перелічені визначення, погоджуючись з О.О. Бондаренко, вважаємо, що до спеціальних знань в кримінальному провадженні, зокрема на стадії досудового розслідування, слід віднести сукупність знань у будь-якій сфері людської діяльності – науки, техніки, мистецтва, ремесла і т.п. (крім правових знань слідчого, прокурора і судді), – набутих у результаті спеціальної підготовки або професійного досвіду, які використовуються для отримання доказової чи іншої інформації, необхідної для розкриття та розслідування злочинів [9, с. 16-17].

Список використаних джерел: 1. Новий тлумачний словник української мови: В 3 т. Т.1: А-К : 42 000 сл. / Уклад. В. Яременко, О. Сліпушко . – 2-е вид., випр . – Київ : Аконіт, 2001 . – 926 с. 2. Сорокотягин И. Н. Специальные познания в расследовании преступлений / Скоротягин И. Н. – Ростов-на-Дону : Издательство Ростовского университета, 1984. – 119 с. 3. Эйсман А. А. Заключение эксперта (Структура и научное обоснование) / Эйсман А. А. – М. : Юридическая литература, 1967. – 152 с. 4. Ревака В.М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Ревака Віктор Миколайович ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2006. - 206 с. 5. Арсеньев В.Д. Специальные знания и научно-технические средства в уголовном процессе (понятие и основные формы использования) // Криминалистические и процессуальные проблемы расследования: Межвузовский тематический сборник. – Барнаул: Издательство АГУ, 1983. – С. 38-46. 6. Надгорный Г. М. Гносеологические аспекты понятия «специальные знания» /Г. М. Нагорний // Криминалистика и судебная экспертиза : Республ. межведомственный научно-методический сборник. – К. : Вища школа. Издательство при Киевском университете, 1980. – Вып. 21. – С. 37–42. 7. Гуткин И. М. Источники доказательств : Учебник. / И. М. Гуткин. – М. : Юридическая литература, 1975. – 256 с. 8. Зинин А.М. Введение в судебную экспертизу / Зинин А. М., Омельянюк Г. Г., Пахомов А. В. – М. : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2002. – 240 с. 9. Бондаренко О. О. Процесуальний статус обізнаних осіб та їх правовідносини з дізнавачем і слідчим у кримінальному судочинстві України [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 Кримінальний процес та криміналістика. Судова експертиза. / О. О. Бондаренко. - Х. : Б. в., 2004. - 260 с.

Одержано 27.10.2015

УДК 343.98 (477)

Лапта Сергій Павлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника кафедри криміналістики, судової медицини
а психіатрії факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
арківського національного університету внутрішніх справ

Гузєй Володимир Миколайович,
здобувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
акультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБА ПОТЕРПІЛОГО ТА ЗЛОЧИНЦЯ, ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ УМИСНИХ ВБИВСТВ АБО ЗАПОДІЯННЯ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ У РАЗІ ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ ЧИ ПЕРЕВИЩЕННЯ ЗАХОДІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ЗАТРИМАННЯ ЗЛОЧИНЦЯ

Об'єктом вивчення таких наук як психологія, психіатрія, медицина, філософія, суспільствознавство тощо у тій чи інший мірі є особа. У не меншій мірі вивчення особи злочинця і потерпілого є важливим для науки криміналістики взагалі, і під час розслідування окремих злочинів, зокрема. Вивченню особи у зв'язку із вчиненням злочинів займалася ціла плеяда відомих вчених від Ч. Ломброзо та Г. Гросса до А.Ф. Зелінського, Л.М. Балабанової, І.М. Даньшина, А.П. Закалюка, В.О. Тулякова та інших.

Узагальнення інформації отриманої під час вивчення кримінальних проваджень дозволяє зробити висновок, що більшість випадків спричинення смерті або тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони чи перевищення заходів у разі затримання злочинця вчинюється особами чоловічої статі – 59% і 41% жінками. Здебільшого такі злочини вчиняються чоловіками у віці старше 30 років хоча офіційних статистичного даних МВС України з цього при немає і ці дані отримані із дослідження кримінальних проваджень. Випадків, коли перевищували межі необхідної оборони чоловіки відносно жінок нами не зафіксовано. У той же час, у переважній більшості випадків (98%) жінки перевищували межі необхідної оборони відносно чоловіків і лише 2% відносно інших жінок. У переважній же більшості випад-

ків (79%) жінки вчиняли ці злочини стосовно своїх чоловіків або співмешканців. У всіх випадках, коли слідчий ставив це запитання, жінки у своїх свідченнях вказували на систематичність чи, принаймні, неодноразовість фізичного насильства з боку цих осіб до вчинення ними злочину. Значна кількість чоловіків – потерпілих від перевищення меж необхідної оборони з боку жінок проживали у їхньому житлі і не мали власного житла (28%).

Вбивства або спричинення тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони переважно вчинялися особами, які під час вчинення злочину перебували у стані алкогольного сп'яніння - 62% . При чому у значній кількості випадків (34%) потерпілий і підозрюваний розпивали алкогольні напої разом.

У той же час перевищення заходів у разі затримання злочинця із наслідками у вигляді настання смерті або спричинення тяжких тілесних ушкоджень вчинялися особами, що перебували у стані алкогольного сп'яніння - 15%. Разом з тим всі вони пояснювали свій вчинок станом сильного душевного хвилювання, викликаного попередніми діями злочинця.

Освітній рівень осіб, що вчиняли розглядувані злочини: 27% – мали базову загальну середню освіту, 58% – повну загальну середню освіту, 9,% – базову вищу освіту, 6,% – повну вищу освіту.

У 42% випадків злочини вчинялися особами які на момент вчинення злочину ніде не навчалися і не працювали. 31% злочинів вчинили робітники, 11,% – службовці, 10% – учні навчальних закладів різного ступеню акредитації, 6,% – пенсіонери.

Із загального числа осіб, що спричинили смерть або тяжкі тілесні ушкодження у разі перевищення меж необхідної оборони чи перевищення заходів у разі затримання злочинця 78% вчинили злочин вперше, решта 22% раніше засуджувались за різні види злочинів, з них лише 7% – за злочини проти життя, здоров'я, свободи і гідності особи.

Звертає на себе увагу той факт, що більше половини обвинувачених осіб – 54%, справ характеризувалися позитивно за місцем роботи, якщо працює, та мешкання, однозначно негативно – 16%, і 30% мають в своїх характеристиках лише окремі негативні моменти. Очевидно, така ситуація обумов-

люється тим, що запити на характеристики подає не тільки слідчий, їх також подають особа, що підозрюється у вчиненні злочину, захисник, близькі родичі, тобто особи які однозначно позитивно ставляться до підозрюваного і можуть вплинути шляхом прохань на особу, яка надає характеристику.

У більшості випадків потерпілий і злочинець раніше були знайомі, у тій чи іншій ступені (81%). Із них близько третини (26%) мешкали у одному помешканні Інші ж перебували з потерпілим у тих чи інших стосунках – були сусідами, разом працювали, навчалися тощо.

Вивчення кримінальних проваджень показало, що у більше ніж 80% випадків зі сторони потерпілої особи відносно підозрюваної застосовувалося насильство, яке реально загрожувало здоров'ю, а іноді і життю, що і запускало відповідну реакцію з боку підозрюваного. І менше ніж у 20% випадків мали місце певні дії з боку потерпілого, які підозрюваний невірно оцінював та перебільшував небезпеку для себе, і, відповідно, вдавався до неадекватних відповідних дій.

Під час написання роботи, ми неодноразово звертали увагу на те, що у контексті розглядуваних нами складів злочинів дії підозрюваного завжди є реакцією на дії потерпілого, тому, не буде помилкою назвати «ініціатором» злочину саме потерпілого. Відповідно, під час розслідування злочину, для встановлення його причин, вивчення особи потерпілого набуває чи не більшого значення, ніж особа підозрюваного.

Вивчення матеріалів, які характеризують особу потерпілих та особисте спілкування, дозволили дійти висновку, що для потерпілих від розглядуваних нами видів злочинів характерними є алкоголізм або наркоманія, емоційна нестійкість, завищена самооцінка, егоцентризм, паразитичний спосіб життя, схильність до брехні та асоціальних форм поведінки, у деяких випадках –інфантилізм та зниження інтелекту.

У ситуаціях, коли потерпілий і злочинець мешкають у одному житловому приміщенні, багато їхніх характеристик можуть співпадати, наприклад, регулярне сумісне вживання алкоголю, схильність до паразитичного способу життя, невисокий рівень інтелекту.

У ситуації «перевищення меж необхідної оборони» ціллю злочину є це негайне припинення злочинних дій з боку «потерпілого-злочинця», які часто загрожують життю та здо-

ров'ю «підозрюваного-жертви». Мотивом же виступає помста йому за дані конкретні дії, або за дані дії разом з попередніми неодноразовими насильницькими діями, що залежить від попередніх міжособистісних стосунків (тривале сумісне проживання, постійні сварки, бійки на фоні сумісного вживання алкогольних напоїв, тощо). Саме тривалі неприязні взаємовідносини часто призводять до перевищення меж необхідної оборони – «підозрюваний-жертва», спричиняючи явно більшу шкоду нападнику, ніж необхідно у конкретному випадку, мститься йому за всі попередні образи та побої, навіть якщо зараз вони не є були більш сильними, або були навіть меншими, ніж раніше, коли «підозрюваний-жертва» переносила їх, не здійснюючи спротиву.

У ситуації «перевищення меж, необхідних для затримання злочинця» ціллю злочину є затримання «потерпілого-злочинця», після вчинення ним злочину. Мотивом тут також виступає помста «потерпілому-злочинцю» за вчинені ним злочинні дії відносно «затримувача» або третіх осіб. Цей мотив може виникнути як раптово, коли «затримувач» раніше не був знайомий із «потерпілим-злочинцем» так і зароджуватися і зростати протягом досить тривалого часу, через взаємні неприязні стосунки, аморальну та безпринципну поведінку «потерпілого-злочинця» до того моменту, коли «затримувачу» випадає шанс застосувати, так би мовити, виправдане насильство щодо «підозрюваного-жертви».

У той же час, якщо брати до уваги мотиви самого «потерпілого-злочинця» який вчиняє напад, то вони можуть бути самими різними – від хуліганських та корисливих до раптово виниклої неприязні та ревнощів. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень дозволило нам дійти висновку щодо того, що немає ніяких зв'язків між метою і ціллю яку мав «потерпілий-злочинець», коли нападав на «підозрюваного-жертву» та мотивами і цілями «підозрюваного-жертви», яка обороняється від нападника. Тобто, незалежно від мотивів і цілей «потерпілого-злочинця» які він мав, здійснюючи свій напад, мотиви і цілі «підозрюваного-жертви» та «затримувача» одні і ті ж: 1) припинення злочинних дій «підозрюваного-жертви» і помста йому та 2) затримання «підозрюваного-жертви» після вчиненого ним злочину та помста йому.

Враховуючи вищевказане, можна дійти висновку, що в криміналістичній характеристиці злочинів взагалі і, зокрема, розглядуваних нами складів злочинів відомості про особу потерпілого та злочинця мають досить важливе значення, оскільки маючи відомості про фізичні, психічні і соціальні ознаки обох учасників події, слідчий в процесі розслідування може створити модель події, що сприяє висуненню версії про різні обставини злочину, які ще не встановлені, але які необхідно встановити.

Одержано 08.11.2015

УДК 343.98:068 (477)

Лозова Світлана Миколаївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБИСТІСТЬ ЗЛОЧИНЦЯ З ПСИХІЧНИМИ АНОМАЛІЯМИ, ЩО СФОРМУВАЛИСЯ ВНАСЛІДОК ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ

За прогнозами Всесвітньої організації охорони здоров'я в усьому світі зростає кількість психічно хворих осіб, а до 2020 року психічні розлади ввійдуть до першої п'ятірки хвороб, які спричиняють втрату працездатності. Під час досудового розслідування часто виникає проблема, яка полягає в тому, що особи, які здійснюють розслідування не приділяють достатньої уваги вивченню особистості особи з психічними аномаліями, не володіють способами встановлення ознак психічних розладів; не вміють прогнозувати можливу поведінку злочинця з урахуванням наявних у нього дефектів психіки. Серед осіб з психічними аномаліями достатньо великий відсоток осіб, що вживають наркотичні речовини.

За даними центру медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України станом на 01.01.2013 року в Україні зареєстровано 77 105 осіб (169,1 на 100 тисяч населення), яким встановлено діагноз розлад психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних речовин і взято під диспансерний нагляд [1, с. 56]. Наркоманія – загальна назва хвороб, які проявляються потягом до постійного прийому у зростаючих кі-

лькостях наркотичних лікарських засобів і наркотичних речовин внаслідок стійкої психічної і фізичної залежності від них. По мірі розвитку хвороби зростають особистісні зміни наркомана, зміни в його мотиваційній структурі, спостерігаються прояви соціальної й психологічної деградації особистості, що призводять до різних форм відхилення поведінки: знущання над тваринами, безглузде знищення матеріальних і культурних цінностей, азартні ігри, хуліганство, статева розпущеність і т. п. За результатами проведеного дослідження Н. І. Сазоновою, у структурі розладів психіки, якими страждають особи, які вчиняють злочини, наркоманія становить 9,2% від загальної кількості [2,с. 67]. З наркоманією тісно пов'язана токсикоманія. Остання являє собою прогредієнтне захворювання, що виникає в результаті систематичного зловживання психоактивними речовинами, що не включені до переліку наркотичних, і аналогічно наркоманії характеризується формуванням психічної і фізичної залежності від вживаної речовини, патологічним потягом до його прийому, абстинентними порушеннями і специфічними змінами особистості. Більше того, розлади, що виникають в результаті тривалого прийому токсичних речовин бувають навіть більш тяжчими, ніж від вживання наркотиків.

Наприклад, за два з половиною роки міцний чоловік може перетворитися на виснажену, психічно хвору і неохайну людину. Це пояснюється тим, що споживання будь-яких наркотиків тягне за собою шизофреноподібний розлад. Основні його прояви - порушення мислення, психози, втрата волі (наркомани часто не можуть виконувати цілеспрямовані дії); розщеплення мислення, апатія, виражене зниження інтелекту і пам'яті до ступеню слабоумства. Дорослий наркоман поводиться як недоумкуватий хворий, навіть якщо до залежності він був академіком. Як всі наркомани зі стажем, вони виглядають недоглянутими, з неохайним зовнішнім виглядом, часто неголені, незачесані. Власна зовнішність їх вже не цікавить, так як сфера інтересів звужена до фізіологічної потреби в дозі.

Дія наркотику досить непередбачена, але на людей, з нестійкою психікою вплив може бути фатальним. Спотворення самовідчуття і галюцинації можуть призвести до появи почуття страху і тривоги, що робить наркоманів агресивни-

ми. При цьому ушкодження, що викликають наркотичні речовини, з кожним разом нагромаджуються і стають дедалі важчими. З часом наркоман, як і особа, що тривало страждає шизофренією, втрачає енергійність, життєрадісність і можливість здійснювати цілеспрямовані дії. На зміну приходять стан паніки, манія переслідування, застрашливі галюцинації і неконтрольована агресивність, які нерідко стають рецидивуючими.

Якщо слідчий під час вивчення особистості підозрюваного (інколи може бути потерпілого і свідка) отримує відомості про немедичне вживання останніми наркотичних засобів, то він повинен встановити наскільки довго особа вживає дані засоби і який ступень деградації особистості. Шляхом бесіди і спостереження слідчий може встановити певні розлади мислення, мовлення, проблеми з запам'ятовуванням і відтворенням інформації, різку стомлюваність, дратівливість, зниження волі і погіршення характеру, зниження критики до своєї поведінки, явні ознаки слабоумства. Можна спостерігати шизофреноподібні ознаки – марення переслідування, ставлення, слухові галюцинації. Слідчий повинен з'ясувати чи є дана особа осудною, чи можна проводити з нею слідчі (розшукові) дії. Для розуміння ступеню психічних відхилень слідчий може призначити в залежності від компетенції судово-психологічну, судово-психіатричну або комплексну судову психолого-психіатрічну експертизу. В більшості випадків наркоманії особа визнається осудною і тільки при гострому психічному стані, в момент вчинення правопорушення може визнаватися неосудною. Якщо особа є осудною, слідчий обов'язково повинен враховувати особливості її психіки та поведінки під час проведення слідчих (розшукових) дій і в залежності від того розробити систему найбільш ефективних тактичних прийомів їхнього проведення.

Список використаних джерел: 1. Епідеміологічна ситуація щодо вживання психоактивних речовин в Україні / С. І. Табачніков, Д. С. Лєбєдєв, Г . Є. Трофімчук [та ін.] // Архів психіатрії. – 2009. – № 1. – С. 56–59; 2. Георгадзе З. О. Судебная психиатрия: учебное пособие для студентов вузов. – М.: Закон и право, Юнити-Дана, 2003. – 239 с.

Одержано 22.10.2015

УДК 343.14 (477)

Лук'янчиков Борис Євгенович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

Лук'янчикова Вікторія Євгенівна,
науковий співробітник Державного науково-дослідного
інституту МВС України

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ

Останнім часом, в науковій літературі все частіше зустрічається термін документування. Згадують його як криміналісти, так і фахівці з інших галузей. У всесвітній мережі Інтернет документування визначається, як створення документа з використанням різних методів, способів і засобів фіксації інформації на матеріальному носії, а метод документування – це прийом або сукупність прийомів фіксації інформації на матеріальному носії за допомогою знакових систем (характер кодів мов, знакові системи і т. ін.) [1].

Документування – обґрунтування документами. Термін «документ» походить від латинського слова documentum та має значення «взірець», «посвідчення», «доказ» [2, с. 236]. В сучасній мові він вживається у вузькому розумінні як: а) неживий предмет, який за певних обставин може служити доказом перш за все з причини його особистого виникнення або умов існування. У цьому розумінні до документів можуть бути віднесені не лише письмові акти, але і взагалі матеріальні сліди; б) суспільний вираз людської думки і діяльності; в) письмовий акт.

Юридичне тлумачення поняття «документ» ширше. На перший план виступають ознаки, що характеризують його призначення. Під документом розуміють матеріально фіксоване, відображене повідомлення людини про юридично значимі факти.

У кримінальному праві під документами розуміють видані державними установами і громадськими організаціями посвідчення, паспорта, пенсійні книжки та інші письмові акти, які мають юридичне значення, тобто вони або надають право, або звільняють від обов'язків.

В криміналістиці документом розглядають будь-який матеріальний носій, на якому міститься інформація, яка цікавить слідство.

У КПК України документ розглядається як спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 99).

Документування будь якої діяльності, а особливо кримінальних правопорушень набуває особливого значення серед проблем, пов'язаних з закономірностями виявлення, дослідження та фіксації слідів злочину і формування на цій основі судових доказів. Зважаючи на важливість документування для інформаційно-пізнавальної діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, В. М. Тертишник пропонує розглядати документованість процесуальних дій і рішень як галузевий принципу кримінального процесу [3, с. 13-15]. Виділення цього принципу обумовлюється тим значенням, яке має документування в інформаційно-пізнавальному процесі розслідування, підвищеними вимогами до допустимості зібраних відомостей у кримінальне провадження як доказів. Повнота та об'єктивність закріплення інформації визначається головними завданнями документування.

Термін документування достатньо часто зустрічається у кримінальному процесі у розділі, присвяченому процесу доказування. Зазначається, що законодавець приділив особливу увагу засобам документування процесуальної діяльності і збереження зібраних у кримінальному провадженні доказів.

У подальшому формулюється поняття доказування та визначаються його структурні елементи. До них відносять збирання, фіксацію (закріплення), перевірку та оцінку доказів. Засобам збирання, перевірки та оцінки доказів присвячені окремі, самостійні розділи. У порівнянні з цим, характеристиці документування та закріплення (фіксації) фактичних даних (відомостей) у формуванні судових доказів приділено невиправдано замало уваги.

Певні кроки у заповненні даної прогалини зроблено вченими криміналістами. Вони розробили і запропонували

окреме криміналістичне вчення про фіксацію доказової інформації [5, с. 117-174].

Не заглиблюючись у теоретичні баталії щодо місця фіксації в структурі доказування, підтримаємо останню обґрунтовану думку, що вона уявляє не етап (стадію) доказування, а елемент стадії формування судових доказів. Термін «збирання доказів» є умовним, оскільки сторони кримінального провадження не збирають вже готові докази, вони поступово формуються під час доказової діяльності [6, с. 195].

Аналіз наукової літератури показує, що даний термін застосовується неоднозначно. Вчені криміналісти наголошують на фіксації конкретних об'єктів спостереження. Переважно мова іде про матеріальні сліди та засоби і методи роботи з ними, тобто їх фіксацію. Отже, поняття фіксація частіше за все розглядається стосовно окремого (конкретного) виду об'єктів. Але, в деяких випадках за допомогою технічних засобів фіксується не одномоментний слід або об'єкт, а певна діяльність (перебіг подій), документуються всі дії протягом певного часу (відеокамера в світлофорі, процес спостереження за особою).

Науковці в галузі кримінального процесуального права в переважній більшості ведуть мову про «процесуальне оформлення», «закріплення» доказів. Під цим розуміють відображення в процесуальних актах виявлених слідчим фактичних даних, процесуальне засвідчення та документування зібраних доказів, закріплення доказів у встановлених процесуальних формах.

Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що термін документування можна і потрібно використовувати для відображення перебігу кримінальної процесуальної і криміналістичної діяльності та одержаних внаслідок такої діяльності результатів. Фіксація, закріплення – стосуються окремих слідів, об'єктів, інформації. Термін документування ширше ніж фіксація конкретних слідів, яка є складовою документування процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів і поглинає його.

Список використаних джерел: 1. http://dilo.kiev.ua/naukovi-praci-puti-razvitiya-nauki-o-dokumente.html. 2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ. «Перун», 2001. – 1440 с. 3. Тертишник В. М. Дотри-

мання принципів кримінального процесу – гарантія захисту прав і свобод людини / В. М. Тертишник // Захист прав, свобод і законних інтересів громадян України в процесі правоохоронної діяльності: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. – Донецьк : ДІВС, 2001. – С. 13 – 15. 4. Белкин Р. С. Курс криминалистики. В 3-х т. Т. 2 : Частные криминалистические теории. – М. : Юристъ, 1997. – 463 с. 5. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с. 6. Амандурадов Ч. Понятие документа в СТЭД и его доказательственное значение в уголовном процессе / Ч. Амандурадов // Экспертная техника. – М., 1989. – С. 54-56.

Одержано 29.10.2015

УДК 348.98 (477)

Лускатов Олександр Віталійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОДНОРІДНІСТЬ РЕЧЕЙ, ЩО ПРЕД'ЯВЛЯЮТЬСЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ

Відсутність у КПК України досить детального опису порядку проведення процесуальної дії або невизначеність щодо окремих положень створює можливості для вільного трактування користувачами Закону такої недосконалої регламентації та у наслідку призводить до помилок й втрати доказів. Отримання останніх є метою будь-якої слідчої (розшукової) дії. При цьому, окремі з них можуть слугувати лише проміжним засобом для досягнення зазначеного результату, інші ж дозволяють отримати його одразу. До других треба віднести пред'явлення для впізнання, яке в криміналістичній літературі традиційно визначають як різновид ідентифікації за ідеальним відображенням.

В КПК України регламентовано низку видів пред'явлення для впізнання. На нашу думку, порядок визначення об'єктів, що використовуються при пред'явленні речі для впізнання, дозволяє досить вільно його трактувати, а тому потребує уточнення. Відповідно до положень ч. 2 ст. 229 КПК, річ, що підлягає впізнанню, пред'являється в числі інших однорідних речей одного виду, якості і без різких відмін-

ностей у зовнішньому вигляді, у кількості не менше трьох. Тож, об'єктивність результату даної слідчої (розшукової) дії досягається, з одного боку, кількістю речей, з іншого – правильним їх вибором.

Зупинимось на останньому. Критерієм для нього обрано термін «однорідні». За результатами пред'явлення для впізнання особа може дійти одного з висновків, а саме: їй пред'явлено ту саму річ; таку, що схожа на шукану; не схожу. Зрозуміло, що слідчого найбільше влаштує перша відповідь, оскільки як доказ може бути прийнятий лише той результат, що представляє собою ідентифікацію, тобто встановлення тотожності двох об'єктів. Це значить, що з уявним образом у пам'яті особи, яка пізнає, повинні співпасти всі ознаки, навіть детальні, однієї з речей, пред'явлених для впізнання.

Виникає питання про те, де межа однорідності об'єктів, яку має на увазі законодавець. Навряд чи слідча (розшукова) дія дійсно досягне бажаного результату, якщо особа серед інших впізнає річ, що лише відрізняються за формою, кольором, розмірами, тощо, тобто не має різких відмінностей у зовнішньому вигляді. По суті відбудеться визначення речі, лише схожої з тою, що особа сприймала раніше. Це вибір за найбільш загальними ознаками, але не ідентифікація.

Візьмемо для порівняння інший вид ідентифікації – за матеріально фіксованими відображеннями. При її проведенні експерт спочатку перевіряє подобу предмета та його відображення (сліду) за загальними ознаками (наприклад, типами папілярних візерунків), а потім за індивідуальними ознаками (наприклад, деталями будови папілярного візерунка), що відрізняють об'єкт від усіх інших, зовнішньо на нього схожих. Останні з вказаних ознак можуть бути набуті об'єктом від самої його появи (наприклад, деталі будови папілярного візерунку – від народження людини) або отримані в процесі функціонування (наприклад, зношування ділянки підошви взуття). Якщо експертом буде встановлено ідентичність навіть не однієї, а декількох (7-10 й більше) індивідуальних ознак у предмета та сліду, він зробить висновок про тотожність.

Подібні в цілому ідентифікаційні процеси відбуваються і при пред'явленні для впізнання, коли особа зіставляє прикмети уявного образу, що містяться у неї в пам'яті, з

ознаками пред'явленої речі. Але для того, щоб особа дійсно упізнала той самий об'єкт, що бачила раніше, вона повинна його вибирати серед не просто схожих за якимось загальними ознаками, а поряд з майже повністю йому подібними.

Треба констатувати, що практичні працівники нерідко допускають випадки спрощеного підходу до підбирання речей, що будуть використані у ході слідчої (розшукової) дії. Наприклад, при пред'явленні для впізнання гаманця поруч з ним кладуть інші, схожі за формою, розміром, кольором, але при цьому відрізняються елементи декору. Зрозуміло, що особа, яка добре пам'ятає загальні ознаки своєї речі, одразу впізнає гаманець по його оформленню (фасону) серед інших, що не мають подібних елементів, хоча й схожі в цілому по кольору, формі, розміру. Для цього їй іноді навіть не потрібно близько підходити до столу чи іншого місця розташування речей, що пред'являються для впізнання, не потрібно уважно роздивлятись кожен з цих об'єктів. Процес порівняння завершується практично з першого погляду. На нашу думку, він повинен тривати далі, щоб особа відшукала індивідуальні прикмети речі (подряпини, плями, розриви чи інші ознаки, набуті нею в процесі використання), які вона пам'ятає. Для цього ті ж гаманці мають бути схожі повністю (по моделі, фасону, відтінкам кольору тощо), за виключенням ознак, отриманих вже в процесі експлуатації.

Тож, однорідність необхідно визначати як на рівні ознак, що були вказані вище (форма, колір, розмір тощо), так і тих, що дозволяють досягти максимального ступеня подоби всіх речей, котрі разом пред'являються для впізнання. Зокрема цей ступінь повинен бути таким, щоб особа з нормальним зором мала можливість зробити вибір шуканого об'єкта не з відстані декількох метрів, а лише підійшовши до речей впритул, оглянувши їх і знайшовши ті індивідуальні ознаки, завдяки наявності котрих і відбудеться впізнання як ідентифікація.

Здається також, що найбільш об'єктивно для понятих будуть виглядати результати впізнання при розподілі процесу узнавання на дві стадії, на першій з яких особі пропонують лише оглянути речі без їх пересування та детального перегляду, а на другій – роздивитись усі їх індивідуальні ознаки. Досить переконливим буде отримання позитивного результа-

ту вже на першій стадії із його підтвердженням на другій. Разом з тим, така тактика має свій ризик, без урахування котрого слідчий не досягне бажаного ефекту.

Одержано 29.10.2015

УДК 343.415 (477)

Матюшкова Тетяна Петрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Станом на 31 серпня 2015 року органами внутрішніх справ України було розпочато 291 кримінальне провадження за вчинення злочинів проти виборчих прав громадян. Зокрема, за ст. 157 Кримінального Кодексу України (далі – КК України) – 181 кримінальне провадження, за ст. 158 – 46, за ст. 160 – 37, за ст. 158-1 – 17, за ст. 159-1 Кодексу – 9, за ст. 158-2 – 1. За результатами досудового розслідування на підставі статті 284 Кримінального процесуального кодексу України було закрито 225 кримінальних проваджень (більше 77 %). До суду з обвинувальними актами були передані лише 13 з 291 кримінальних проваджень [1]. Таким чином, аналіз матеріалів слідчої і судової практики свідчить про існування цілої низки проблем у належній організації розслідування злочинів проти виборчих прав громадян. Проведене нами дослідження дозволяє визначити, зокрема, такі:

1. Злочини проти виборчих прав громадян вчиняються на будь-якому з етапів виборчого процесу: 1) висування кандидатів у депутати, на пост Президента; 2) утворення виборчих комісій; 3) реєстрація кандидатів у депутати, на пост Президента; 4) проведення передвиборної агітації; 5) утворення спеціальних виборчих дільниць, що існують на тимчасовій основі; 6) складання списків виборців, їх перевірка та уточнення; 7) голосування; 8) підрахунок голосів виборців та встановлення підсумків голосування; 9) встановлення результатів виборів депутатів та їх офіційне оприлюднення, оголошення; 10) припинення повноважень окружних та діль-

ничних виборчих комісій; 11) повторне голосування; 12) підрахунок голосів виборців, встановлення підсумків повторного голосування і результатів виборів та їх офіційне оголошення [2, с. 115]. Отже, одна з особливостей організації розслідування вказаних видів злочинів пов'язана із тим, що правоохоронці мають можливість заздалегідь спрямувати свою увагу на виявлення та запобігання виборчих злочинів та пов'язаних із ними кримінальних правопорушень – саме у період, пов'язаний із підготовкою та проведенням виборів.

2. Увага громадськості, спрямована на діяльність політичних партій, виборчих комісій, кандидатів у депутати чи на пост Президента України, обумовлює необхідність налагодження дієвого механізму взаємодії між правоохоронними органами та представниками громадських організацій. Спрямування такої взаємодії на виявлення фактів готування та вчинення злочинів проти виборчих прав громадян сприятиме оперативному реагуванню правоохоронних органів на отримані відомості, забезпечить невідкладне проведення необхідних слідчих (розшукових) дій, встановлення всіх осіб, причетних до вчинення злочинів, прискорить розслідування в цілому, дозволить запобігти вчиненню окремих виборчих злочинів тощо. Нормативно-правова урегульованість, прозорість та дієвість взаємодії правоохоронців із громадськістю також підвищить рівень правової свідомості та довіри населення до результатів виборів, а отже, сприятиме зниженню напруги в суспільстві, яка зазвичай супроводжує виборчий процес.

3. Ефективній організації розслідування виборчих злочинів також значною мірою сприятиме й невідкладне внесення відомостей в Єдиний державний реєстр досудових розслідувань (далі – ЄДРДР) повідомлень громадян про підготовку або вчинення вказаних злочинів. Представники громадськості повідомляють, що до Єдиного обліку заяв і повідомлень внесено **4069** заяв і повідомлень про вчинені злочини й інші події, **прямо чи опосередковано** пов'язані із виборчим процесом, за якими було відкрито **451** кримінальне провадження, 291 серед яких саме ст. ст. 157-160 КК України, та пропонують запровадити для органів досудового розслідування особливий порядок розгляду та відповідей на звернення громадян із метою усунення практики реєстрації фактичних повідомлень про злочини у статусі звернень громадян без внесення

відомостей до ЄДРДР [3]. Аналіз наукової літератури натомість свідчить про доцільність визначення типових джерел та змісту інформації про виборчі злочини, що дозволить слідчим обґрунтовано та швидко приймати відповідні рішення.

4. За даними моніторингу діяльності правоохоронних органів та судів України щодо розслідування злочинів, прямо чи опосередковано пов'язаних із виборчим процесом, організатори незаконних виборчих технологій, як правило, не були виявлені [1]. На наш погляд, цЦе свідчить про необхідність залучення співробітників підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю до розслідування виборчих злочинів.

5. Значна частина норм статей ст.ст. 157-160 ККУ є бланкетними, що вимагає ґрунтовних знань у інших галузях законодавства. До того ж, виборчі злочини часто пов'язані із вчиненням злочинів у сферах: використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж, мереж електрозв'язку; господарської діяльності; службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг, ін. Зазначене обумовлює виникнення у слідчих значних складнощів при розслідуванні злочинів проти виборчих прав громадян та інших злочинів, прямо чи опосередковано пов'язаних із виборчим процесом. Отже, організація розслідування виборчих злочинів вимагає спеціалізації слідчих органів шляхом закріплення конкретних слідчих слідчих відділів за даними напрямком або створення відповідного підрозділу в системі МВС України.

6. Методика розслідування виборчих злочинів, як правило, не входить в типову програму підготовки слідчих. Аналіз навчальної літератури свідчить про недостатність навчально-методичних рекомендацій з питань розслідування даних злочинів. Таким чином, належна організація розслідування злочинів проти виборчих прав громадян вимагає також створення ефективних методик їх розслідування та впровадження розроблених методик у навчальні програми підвищення кваліфікації та перепідготовки слідчих та керівників слідчих підрозділів у центрах післядипломної освіти вищих навчальних закладів.

Список використаних джерел: 1. Розслідування злочинів, пов'язаних із виборчим процесом 2014 р.: Звіт [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://www.oporaua.org/news/7993-zvit-

rozsliduvannja-zlochyniv-povjazanyh-iz-vyborchym-procesom-2014-r. 2. Матюшкова Т.П. Характерні риси політичної корупції у виборчому процесі в Україні // Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : Збірник матеріалів ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. [3 квітня 2015 року, м. Харків] / МВС України ; ХНУВС ; Кримінолог.асоціація України. – Х.: Золота миля, 2015. – 260 с. – С. 113-116. 3. Клюжев О. Де жорстоко покарані фальсифікатори виборів? [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://prportal.com.ua/node/16468

Одержано 20.10.2015

УДК 343.32 (477)

Нізельник Олександр Іванович,
начальник Управління режимно-секретного та документального забезпечення ГУМВС України в Дніпропетровській області

ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗЛОЧИНІВ В СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАЗНАЧЕНИХ ЗЛОЧИНІВ

У системі забезпечення інформаційної безпеки більшість дослідників одне з провідних місць приділяють охороні державної таємниці та службової інформації, адже витік таких відомостей становить загрозу національним інтересам. Домінує думка, що надійна охорона інформації з обмеженим доступом можлива лише за умови налагодження ефективної системи юридичної відповідальності, в якій особливе місце посідає кримінальна, оскільки її основними завданнями є попередження та недопущення заподіяння значної шкоди правовідносинам, що охороняються.

Кримінальна відповідальність за порушення додержання вимог забезпечення державної таємниці передбачена статтями 111, 114, 328, 329, 330, 361, 362, 422 Кримінального Кодексу України.

Розголошення державної таємниці дослідниками розглядається як таке діяння (дія або бездіяльність) особи, внаслідок якого секретна інформація, що булла їй довірена або стала відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, булла сприйнята хоча б однією сторонньою особою. Розголо-

шення шляхом активних дій – це будь-яка форма передачі відомостей, які становлять державну таємницю, сторонній особі, що дозволило їй сприйняти такі відомості. Так, розголошення державної таємниці може відбутися в усній формі (у відкритому публічному виступі лекції, доповіді; у довірчій бесіді; під час розмови чи суперечки в громадському транспорті, на вулиці, в іншому місці в присутності сторонніх осіб тощо), у писемній формі (при листуванні; у відкритих публікаціях; у записах на необлікованих аркушах відомостей, що становлять державну таємницю, і наступній їх втраті і т. ін.), у формі наочної демонстрації чи умисної передачі стороннім особам для передруку, ознайомлення або іншого використання матеріальних носіїв секретної інформації: предметів, об'єктів, документів чи матеріалів, відомості про які становлять державну таємницю. Розголошення шляхом злочинної бездіяльності – це невжиття належних заходів щодо збереження секретної інформації, у результаті чого стороння особа сприйняла таку інформацію. При цьому "секретоносій", нехтуючи правилами поводження із секретними документами, виробами тощо (через неуважність, безпам'ятність, довірливість), створює умови, за яких стороння особа ознайомилась з державною таємницею, тобто не перешкоджає такому ознайомленню [1].

Дотримання режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, установах, організаціях забезпечується через систему організаційних заходів. Стан діловодства характеризується дотриманням законності і дисципліни, рівнем професійної підготовки працівників та наукової організації управлінської праці. Керівники, окремі працівники, які володіють інформацією професійного, оперативного, ділового, службового та іншого характеру, самостійно визначають режим доступу до обмеженої інформації, але не встановлюють для неї системи захисту та не забезпечують її належну конфіденційність. З огляду на це, виникає необхідність проведення заходів щодо вдосконалення нормативної бази у сфері забезпечення режиму секретності в зазначених вище органах [2].

Це підтверджується численними публікаціями в засобах масової інформації. Також на це вказують результати проведеного опитування слідчих та оперативних працівників орга-

нів внутрішніх справ та громадян. Так, майже 70 % респондентів вважають за необхідне удосконалити законодавство про державну таємницю; 67 % висловили думку, що варто прийняти нові державні стандарти у сфері захисту інформації з обмеженим доступом; 53 % вказують на неефективну систему технічного захисту секретної інформації, причинами тому є недофінансування цієї сфери, застаріли засоби технічного захисту секретної інформації.

Таким чином, все вище викладене дає підстави дійти висновку, що інститут кримінальної відповідальності у сфері охорони державної таємниці та службової інформації, з огляду на його особливості й сучасний стан, вимагає подальшого удосконалення. Знання, що повязані зі способами вчинення злочинів в сфері охорони державної таємниці, дозволяють побудувати сучасну модель криміналістичної характеристики злочинів в досліджуваній сфері.

Доречним буде зауважити, що існує низка інших питань у діяльності державних органів щодо провадження по кримінальним провадженням по злочинах в сфері охорони державної таємниці осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності.

Аналізуючи практику розслідування кримінальних проваджень по злочинах в сфері охорони державної таємниці, видно, що основними причинами вчинення вказаних злочинів є недостатнє знання деякими особами, що мають допуск та доступ до державної таємниці, норм чинного законодавства про державну таємницю, а також нехтування вказаними особами нормами чинного законодавства.

Список використаних джерел: 1. О. Шамсутдінов Відповідальність за розголошення державної таємниці за Кримінальнам законодавством України [Електронний ресурс] Режим доступу: http://pnzzi.kpi.ua/2/02_p21.pdf; 2. Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державного кордону України, забезпечення призову та мобілізації. [Електронний ресурс] Режим доступу:.naiau.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_osob/Files/Lekc/T15/T15_P1.html.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.985 (477)

Пазинич Тетяна Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики,судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ҐРУНТІ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ЧИ РЕЛІГІЙНОЇ НЕНАВИСТІ

Прояви нетерпимості окремих осіб до представників суспільства, які відрізняються за кольором шкіри, формою очей, національністю, релігійними переконаннями тощо є соціальною і політичною проблемою майже кожної країни.

Для України зараз проблема ксенофобії вкрай актуальна. Окупація територій нашої держави, терористична активність, приниження національної гідності населення України через засоби масової інформації Російської Федерації призвела до крайнього загострення етнічного та ідеологічного протистояння між українцями різних регіонів проживання, та між українцями і росіянами. Особливі часи переживає зараз і спільнота кримських татар, агресивне ставлення до яких підігрівається політично-інформаційним середовищем тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим. Це виливається не тільки у систематичні образи, ізоляцію кримськотатарського населення, а й у масові акти вандалізму по відношенню до об'єктів пам'яті, культури і освіти татар, численних випадків нападів на них, побиття, викрадення і вбивств.

Розповсюдження і нав'язування негативних стереотипів в суспільстві представляю собою бомбу уповільненої дії, яка може призвести до соціального вибуху в державі.

Пунктом 3 частини 1 статті 67 Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлено, що суд повинен визначити обставину, що обтяжує покарання за будь-який злочин, - вчинення його на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату. Кримінальну відповідальність встановлено за ряд дій, що направлені на розпалювання ворожнечі, розбрату, дискримінації та ненависті серед насе-

лення, незалежно від мотивів вчинення (ч. 2 ст. 110, ст. 161, ст. 300 КК України), за ряд умисних дій, мотивом яких є расова, національна чи релігійна нетерпимість (п.14 ч.2 ст.115, ч. 2 ст. 121, ч.2 ст. 122, ч.2 ст. 126, ч.2 ст. 127, ч.2 ст. 129 КК України). А також, за ряд дій, об'єктивна сторона яких прямо пов'язана із образою і приниженням релігійних почуттів, честі і гідності національних меншин населення (ст. 178, ст. 179, ст. 180, ст. 297 КК України).

Статистичні дані Департаменту інформаційних технологій МВС України свідчать про реєстрацію досить невеликої частки досліджуваної категорії злочинів, але це не відображає дійсної картини їх вчинення.

Так, в період з 2013 по 2015 роки не зареєстровано кримінальних проваджень щодо посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, поєднане з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі (ч.2 ст.110), не дивлячись на загально відомий факт окупації частини території нашої держави під виглядом «захисту корінного російського населення».

Фактів порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань (ст.161) зареєстровано 79, і тільки 9 проваджень були направлені до суду с обвинувальним актом. Фактів дій направлених на розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300) зареєстровано 322, з яких в суд направлено тільки 225 проваджень. Випадків вбивств іноземців кваліфікованих за п.14 ч.2 ст.115 зареєстровано 2 факти, в Харкові в 2015 році, при цьому всі провадження були направлені з обвинувальними актами до суду. Про напади, в ході яких були завдані тілесні ушкодження різного ступеню тяжкості (ч. 2 ст. 121, 122) відкрито і завершено обвинуваченням тільки 5 проваджень.

Такі показники мають місце в той час, коли за даними незалежних експертів, кількість злочинів, вчинених на ґрунті расизму та ксенофобії, є не меншою, ніж 190 на рік в Україні. За статистичними даними Генеральної прокуратури України за період 2013-2015 роки потерпілими від злочинів стали 5 539 іноземних громадян, але тільки 1395 проваджень

по цих фактах були направлені до суду з обвинувальними актами.

Очевидно, що більша частина злочинних проявів ксенофобії і расизму залишається поза офіційною статистикою правоохоронних органів. Це обумовлено кількома факторами.

По-перше, потерпілі рідко повідомляють про злочини, вчинені на ґрунті ненависті, побоюючись дискримінації з боку міліції. Вони не вірять у те, що їхні заяви будуть розглянуті. Частина потерпілих перебуває в Україні нелегально, часто не знають своїх законних прав на захист і звернення із заявами про злочини, порядку своїх дій у випадках оскарження дій правоохоронних органів при відмові в реєстрації заяв. Значна кількість потерпілих не володіють мовою на рівні, який би дозволив скласти таку заяву, надати пояснення до неї, а слідчі та працівники чергових частин відділів міліції не мають адекватних можливостей для перекладу.

По-друге, слідчі стикаються з цілою низкою труднощів у розслідуванні вищезазначених злочинів, адже стрижнем процедури виступає доказування і детальне відображення в матеріалах кримінального провадження елементу суб'єктивної сторони злочину – спеціального мотиву нетерпимості підозрюваного до представників певної раси, національності чи релігійної групи. Для цього слідчому необхідно чітко уявляти природу формування цього стереотипу і вміти виокремлювати його зовнішній вираз в діях злочинця, в слідах і обстановці вчинення злочину. Уникаючи цих труднощів, слідчі часто кваліфікують злочинні прояви расизму і ксенофобії як хуліганство або за іншими загальними статтями без кваліфікуючої обставини – особливого мотиву.

Багато проблем викликає й те, що відкриття кримінального провадження за фактами вчинення злочинів, що направлені на розпалювання расової, національної чи релігійної ворожнечі та розбрату (за статтями 110, 161, 300), як правило, пов'язане із необхідністю попередньої експертної оцінки агітаційних матеріалів (друкованих видань, кінострічок), текстів публічних виступів (в засобах масової інформації, на зібраннях, концертах тощо). Розслідування цих досить специфічних злочинів вимагає від слідчого вміння швидко орієнтуватись у тому, які об'єкти підлягають вилученню і який порядок подальшої роботи з ними. Слідчі повинні чітко зна-

ти, які експертизи необхідно призначити для отримання висновків щодо оцінки висловлювань, символіки, як таких, що розпалюють ворожнечу, розбрат або принижують певні меншини.

І в той час, коли наявна ціла низка практичних проблем доказування таких злочинів, правоохоронні органи не мають належного науково-методичного забезпечення. Варто зазначити, що окремі аспекти розслідування злочинів, що пов'язані із проявами расової, національної чи релігійної нетерпимості, були предметом дослідження кількох робіт вітчизняних авторів, зокрема Дьоміної-Волок Н.В., Осики І.М., Канюс В.М., Корж Є.М., Лемешко О.М., Гора І.Ю., Тіщенко Ю.А., Савченко А.В. та інших. Проте, на сьогодні, комплексного криміналістичного аналізу на монографічному рівні злочинів цієї категорії та практики протидії ним не проводилося.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що однією з актуальних проблем сьогодення є потреба ретельного дослідження природи ксенофобії в суспільстві, аналізу особливостей механізмів вчинення злочинів на її ґрунті. Адже вони несуть особливу небезпеку для людства. На відміну від інших, від них потерпають не поодинокі жертви. Їх особливість в тому, що вони сіють розбрат і ворожнечу серед цілих груп населення, і поміж державами. Вони стають підґрунтям некерованих масових акцій, терористичних актів і, навіть, війн. Вкрай необхідно, на нашу думку, зараз приділити увагу формуванню низки концептуальних положень щодо методик розслідування злочинів, що вчиняються на ґрунті расової, національної чи релігійної ненависті, і виробленню механізму протидії цьому явищу.

Одержано 02.11.2015

УДК 343.985: 343.62 (477)

Пясковський Вадим Валерійович,
кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника
кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх, є немислимим без широкого використання різних форм взаємодії. Це пов'язано з тим, що дані злочини мають певну специфіку, яка полягає в їх високій латентності. Як правило, зареєстровані випадки насильницьких діянь, учинених в родині, навчальних, виховних, лікувальних установах, пов'язаних із втягненням або схиляннням неповнолітнього до вчинення злочину тощо, не відображають реальної картини їх кількості.

Швидке й повне розслідування злочинів в кримінальних провадженнях про насильницькі діяння щодо неповнолітніх багато в чому залежить від правильного використання процесуальних і непроцесуальних форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, особливо на початковому етапі розслідування. Вирішального значення у виявленні й викритті злочинців набуває комплексне використання всіх сил і засобів зазначених органів.

На початковому етапі розслідування кримінальних проваджень про насильницькі злочини, вчинені щодо неповнолітніх, процесуальні й непроцесуальні форми взаємодії слідчого з оперативними співробітниками переважно повинні бути спрямовані на достовірне встановлення події злочину й осіб, винних у його вчиненні, на виявлення свідків насильницького діяння, а також на встановлення обставин, що характеризують особу злочинця. Проведене дослідження дозволило виявити основні причини неналежної ефективності діяльності з розслідування таких злочинів:

– невміле, формальне проведення початкових слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів;

– використання старої схеми (затримання, визнання вини, обрання запобіжного заходу), заснованої на визнанні підозрюваним своєї вини у вчиненні злочину, що у нинішніх умовах не спрацьовує й нерідко веде до грубих порушень законності;

– відсутність цілеспрямованої організованої роботи із застосуванням науково-технічних засобів і методів, досягнень передового досвіду;

– незадовільне оперативне забезпечення процесу розслідування, слабка участь інших підрозділів (наприклад, кримінальної міліції у справах дітей, карного розшуку) у розслідуванні насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх.

З метою підвищення якості розслідування кримінальних проваджень про насильницькі злочини, вчинені щодо неповнолітніх, а також активізації взаємодії слідчого з посадовими особами оперативних підрозділів, на нашу думку, необхідно наступне:

– увести в структурі підрозділів досудового розслідування спеціалізацію по лінії неповнолітніх (при цьому передбачити розслідування злочинів, вчинених як щодо неповнолітніх, так і ними);

– на місце події направляти тільки слідчого, співробітників інших підрозділів ОВС, що спеціалізуються на розслідуванні насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх;

– співробітникам оперативних підрозділів більш якісно й вчасно виконувати доручення слідчих згідно ст. 41 КПК України. У свою чергу, слідчі повинні давати конкретні доручення;

– здійснювати відомчий контроль за складанням погоджених планів слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів з розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх;

– учасникам слідчо-оперативних груп або особам, які є безпосередніми виконавцями конкретних запланованих заходів, регулярно надавати звіти на нарадах з періодизацією, встановленою або керівником слідчо-оперативної групи, або за узгодженням між керівниками відповідних підрозділів або відомств;

– матеріали із засобів масової інформації, оперативні матеріали й заяви чи повідомлення за фактами вчинення щодо неповнолітніх насильницьких злочинів, до внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань розглядаються й обговорюються співробітниками відповідних підрозділів, при цьому конкретний слідчий повинен виступати в ролі консультанта, що визначає судову перспективу майбутнього кримінального провадження, і йому ж варто доручити розслідування цього провадження. Крім того, попередні консультації дозволять організувати цілеспрямовану роботу, виключити непотрібне, правильно визначити завдання кожного співробітника. У той же час оперативні співробітники повинні здійснювати оперативний супровід кримінального провадження протягом усього розслідування;

– взаємодія, як це показує проведене дослідження, варто здійснювати на різних рівнях: орган – орган, орган – співробітник, співробітник – співробітник.

Реалізація цих та інших пропозицій, на нашу думку, дозволить більш успішно здійснювати різні форми взаємодії слідчого з посадовими особами оперативних підрозділів на початковому етапі розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх.

Одержано 27.10.2015

УДК 343.132 (477)

Сербін Микола Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровского державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, СПРЯМОВАНИХ НА ВИЯВЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ СЛІДІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ

Характерні для виправних колоній (далі по тексту – ВК), умови детермінують спосіб дій злочинця. Найбільш загальним наслідком такої залежності є своєрідність структури злочинності в цих установах. Для неї властива переважна поширеність злочинів, способи вчинення яких засудженими так чи інакше пов'язані з фізичним насильством над особис-

тістю. Також відносно поширеними у ВК є втечі, не пов'язані з насильством, а також незаконне придбання і збут наркотичних речовин, частка яких у структурі злочинності поза цими установами також є значною. У переважній більшості випадків при вчиненні всіх цих злочинів виникають матеріальні сліди, які можуть мати доказове значення в кримінальних справах, що у свою чергу визначає необхідність провадження слідчих дій, спрямованих на збирання таких слідів. Необхідність проведення відповідних слідчих дій, особливо обшуків, при розслідуванні злочинів у ВК нерідко виникає навіть у тих випадках, коли спосіб вчиненого злочину безпосередньо не вказує на можливість утворення згаданих слідів.

При всій різноманітності слідів - матеріальних (предметних) носіїв інформації, що може мати доказове значення у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені у ВК, закономірності їх виникнення єдині. Такі сліди (їх наявність, характер, положення та взаєморозташування) є вираженням зовні механізму підготовки, вчинення й наступного приховування злочину як ситуаційно-необхідного результату дій злочинця в зовнішньому середовищі. Не змінюючи цих закономірностей, умови ВК у цілому визначають лише деякі специфічні тенденції їх прояву.

Так, для ВК характерний значний ризик навмисного чи ненавмисного знищення (зміни) засудженими матеріальних слідів злочину, у тому числі предметів, які можуть фігурувати в кримінальному провадженні в якості речових доказів. Це пояснюється не тільки зацікавленістю певних осіб у протидії розслідуванню, але й постійним рухом засуджених у межах житлових та виробничих зон.

Зазвичай ненавмисне знищення засудженими слідів злочину, особливо на місці події чи на окремих предметах, супроводжується утворенням нових слідів, які при провадженні слідчих (розшукових) дій можуть помилково розцінюватися як справжні сліди злочину.

Однак для виникнення таких слідів характерна й інша тенденція, що полягає у свідомому створенні особами, які вчинили злочин, матеріальних слідів, здатних уводити в оману розслідування при встановленні істини у кримінальному провадженні. Створення уявних матеріальних слідів злочину може полягати в інсценуванні обстановки місця події або об-

межуватися часом залишенням на місці події окремих предметів (речей), які належать непричетним до злочину особам.

Слід зазначити, що предмети (речі), які можуть мати доказове значення у кримінальному провадженні, не завжди знищуються особами, які вчинили злочин у ВК. Якщо такі предмети придатні для подальшого використання, а тим більше становлять для засудженого суб'єктивну цінність через певні витрати сил на виготовлення чи сплату їх вартості іншим особам, то після вчинення злочину ці предмети, як правило, приховуються. Особливо це стосується знарядь і засобів вчинення злочинів, виготовлення й придбання яких для засуджених становить труднощі через режимні обмеження, що полягають у забороні мати певні речі (ножі, шприци, цивільний одяг тощо). Крім доказового значення, що його здатні мати такі предмети за конкретними кримінальними провадженнями, вони можуть використовуватись засудженими для вчинення нових злочинів.

Наведені характеристики специфічних для ВК тенденцій процессу формування матеріальних слідів, що мають доказове значення, визначають насамперед дві найбільш загальні тактичні вимоги, що пропонуються у зв'язку з цим до розслідування. Вони полягають у негайності та, за можливості, одночасності провадження комплексу слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання матеріальних слідів кримінального правопорушення. Це головним чином стосується провадження у ВК таких слідчих (розшукових) дій, як слідчий огляд, освідування та обшук.

В якості процесуальних способів встановлення істини при провадженні розслідування в кримінальних провадженнях перераховані слідчі (розшукові) дії мають чимало спільного, оскільки єдність їх значення та змісту застосування в процесі доказування полягає у виявленні (вивченні), фіксації й вилученні матеріальних (предметних) відображень вчиненого злочину. Звідси випливає, й відома спільність ряду процесуальних вимог, що пропонуються до порядку проведення цих слідчих (розшукових) дій, а також низки тактичних прийомів їх найбільш успішного здійснення. Все це, зрозуміло, не виключає самостійності кожної з вищевказаних слідчих (розшукових) дій.

Єдність процесуальних і тактичних рис провадження

слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання матеріальних слідів злочинів, дозволяє усвідомити ту загальну організаційно-тактичну специфіку, що характерна для підготовки та проведення цих дій в умовах ВК.

Одержано 08.11.2015

УДК 343.135 (477)

Соловйова Олена Євгеніївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету права і масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРИМИРЕННЯ СТОРІН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Кримінальне провадження на підставі угоди про примирення (ст. 46 КК та ст. 468, 469, 471 КПК України) можна віднести до кола альтернатив (є компромісним засобом вирішення кримінальних конфліктів), як кримінальній відповідальності, так і кримінальному покаранню. Тобто примирення є нетрадиційним механізмом реакції на кримінальне правопорушення, який може існувати тільки при можливості і правомірності кримінальної відповідальності особи. Альтернатива вважається заміною покарання особи, іншими заходами (відшкодування заподіяної шкоди, примирення) [1, с. 476-477]. Звісно, що одними тільки посиленнями відповідальності за вчинення злочинів та застосуванням жорстоких покарань, не можна досягти стабільності у суспільстві. Тому держава повинна ширше застосовувати альтернативні заходи щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності, а, зокрема, примирення сторін, що буде значним кроком уперед до досягнення світових стандартів забезпечення прав осіб, особливо потерпілих від злочинів.

Конкретно на прикладі примирення вбачається, що його застосування можливе лише тоді, коли особа вперше вчинила кримінальне правопорушення невеликої або середньої тяжкості (наявні підстави для притягнення її до кримінальної відповідальності), але за виконанням деяких умов (відшкодування завданих збитків та примирення з потерпілим), вона може бути звільнена від кримінальної відповіда-

льності на підставі ст. 46 КК України. В даному випадку наявні всі матеріальні і процесуальні умови для звичайної реакції держави на кримінальне правопорушення у формі кримінального переслідування та покарання особи, але держава надає компетентним органам юридичну можливість вибрати інший засіб - примирення сторін, який не пов'язаний з механізмом кримінальної репресії.

Враховуючи вище наведене положення, про те, що звільнення від кримінальної відповідальності - є альтернативою самій відповідальності, а реалізуються вони обидва у процесуальному порядку (певній процесуальній формі), можна стверджувати, що норми КПК, які регламентують порядок звільнення від кримінальної відповідальності є альтернативою звичайному кримінальному переслідуванню. Це обумовлює необхідність докладної регламентації кожного кроку, кожного рішення в межах провадження щодо звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності на підставі угоди про примирення.

Можливість та доцільність звільнення особи від кримінальної відповідальності повинні оцінюватися у кожному конкретному випадку, перш за все, з точки зору публічних інтересів. В інших випадках, якщо виникає передбачена законом підстава, законодавець зобов'язує суд звільняти особу від кримінальної відповідальності (ст. 475 КПК України).

Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що під альтернативою кримінальній відповідальності розуміється можливість вибору між кримінальним переслідуванням і покаранням, з однієї сторони, і іншими формами реакції держави на кримінальне правопорушення, - з другої. Дійсна альтернатива кримінальній відповідальності існує лише тоді, коли немає ніяких формальних перешкод для кримінального переслідування особи, але компетентні органи мають право на іншу реакцію - звільнення від кримінальної відповідальності, тобто мають право на альтернативу. Підстави звільнення від кримінальної відповідальності є альтернативним механізмом розв'язання кримінально-правових конфліктів і результатом подолання шкідливих наслідків кримінального правопорушення зусиллями самого обвинуваченого, обминаючи традиційні репресивні засоби.

Деякі спеціалісти кримінальної юстиції побоюються, що примирення додасть труднощів для здійснення правосуддя і викличе розгул злочинності, так як обвинувачений буде психологічно здійснювати тиск на потерпілу особу, щоб вона погоджувалася на примирення, потерпілі будуть на все згодні і тим самим злочинці уникнуть відповідальності.

Сьогодні для підвищення ефективності кримінально-процесуальної діяльності, характер якої повинен відповідати тяжкості кримінального правопорушення, специфіки особи, ступеню складності встановлення обставин провадження, необхідності захисту інтересів потерпілого та обвинуваченого, треба поглибити диференціацію форм кримінального процесу [2, с. 38-39].

Належна правова процедура - це можливість дотримуватись процесуальних гарантій, а не втягнення всіх, хто звернувся до правоохоронних органів, до орбіти кримінального процесу. Диференціація форм кримінального процесу надасть можливості не затягувати розгляд проваджень та економити державні кошти, а також створювати відповідні форми кримінально-процесуальної діяльності, які будуть найбільш ефективними. Необхідно погодитися із обґрунтуванням необхідності введення спрощених процедур, так як між громадянами завжди виникає безліч конфліктів, частина яких не носить суспільно небезпечного характеру в умовах зростання кількості правопорушень, суперечок та конфліктів при слабкій ресурсній забезпеченості системи юстиції, логічно виникає необхідність введення у законодавчому порядку спрощеної форми. Такі форми можуть бути як судовими, так і зовні традиційних судових рамок [3, с. 79-80].

Тому завданням законодавця повинно бути вироблення оптимальних заходів щодо реагування та розв'язання подібних конфліктів з використанням як можна меншого примусу і часу провадження по таких процедурах, одночасно із запровадженням низки відповідних гарантій дотримання прав та законних інтересів сторін цього конфлікту, не виключаючи державу.

Список використаних джерел: 1. Головко Л.В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве./Л.В.Головко. - СПб.: Издательство "Юридический центр Пресс", 2002. – 544 с.; 2. Баулін О.В., Карпов Н.С., Поповченко О.І., Савицький Д.О. Спроще-

не досудове провадження в Україні: історія, сучасність, перспективи: Навчальний посібник./ О.В.Баулін, Н.С.Карпов, О.І.Поповченко, Д.О.Савицький– К.: Семенко Сергій, 2004. - 151 с.; 3. Рустамов Х.У. Уголовный процесс. Формы: Учебн. Пособие для вузов. /Х.У.Рустамов – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – 304 с.

Одержано 19.10.2015

УДК 343.98 (477)

Тунтула Александра Сергеевна,
кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры гражданского и уголовного права и процесса
Черноморского государственного университета им. П. Могилы

РАЗВИТИЕ ВИДОВОГО ДЕЛЕНИЯ ТРАССОСУБСТАНЦИЙ КАК ОБЪЕКТИВНЫХ ИСТОЧНИКОВ АНТИКРИМИНАЛЬНЫХ СВЕДЕНИЙ

Развитие видового деления трассосубстанций как объективных источников антикриминальных сведений сводится к появлению таких источников, как:

1. Субстанции, приобретающие антикриминальное (антиделиктное) значение субстанциональными свойствами (признаками внешнего и внутреннего строения, качественно-количественным составом, физико-химическими константами и пр.).

2. Трассы, значение которых проявляется уже в трассологических связях (пространственное материально фиксированное отображение признаков трассообразующего объекта) с деянием макроправонарушения (иного правонарушения), что, в свою очередь, определяет появление следующих разновидностей данного отображения:

2.1. Отпечатки – материально фиксированное отображение признаков внешнего строения одного твердого тела (трассообразующий объект) на поверхности и не исключено в структуре иного твердого тела или в сознании человека (трассовоспринимающие объекты) либо аналогичное отображение признаков внешности человека (трассообразующий объект) в сознании иного человека (трассовоспринимающий объект), когда исследованием данного отображения можно осуществить значимую для разрешения антикриминального (антиделиктного) дела (эффективного, рационального и ка-

чественного преодоления конкретного правонарушения) индивидуальную или групповую идентификацию трассообразующего объекта.

2.2. Диагностическое отображение – материально фиксированное отображение признаков общего характера внешнего воздействия (трассообразующий объект) на поверхности или в структуре твердого тела и, не исключено, веществ иного агрегатного состояния либо в сознании человека (трассовоспринимающие объекты), когда путем исследования данного отображения можно диагностировать факт наличия и характер такого внешнего воздействия и этим самым получить аналогичные значимые для антикриминального (антиделиктного) дела сведения.

Внешнее воздействие может проявляться в определенном «действии или бездействии внешнего окружения», т. е. в случае умышленной или случайной защиты указанных тел или веществ от такого воздействия.

2.3. Ситуативное отображение – материально фиксированное отображение механизма (ситуации) взаимодействия двух и более твердых тел или веществ иного агрегатного состояния (трассообразующие объекты) на поверхности или в структуре этих либо иных твердых тел и, не исключено, веществ иного агрегатного состояния либо в сознании человека (трассовоспринимающие объекты), когда путем исследования такого отображения можно получить значимые для дела сведения о механизме или ситуации взаимодействия этих объектов.

В свою очередь, специфика процессуальной и криминалистической или ордистической (оперативно-розыскной) работы с трассосубстанциями определяет необходимость появления таких их разновидностей, как

1. Макрообъекты (документирование и другие действия по собиранию и личному исследованию которых в силу их обычных размеров и иных свойств главные субъекты антикриминального (иного антиделиктного) судопроизводства (АДС) могут осуществить без применения увеличительных средств и без привлечения специальных знаний в форме экспертизы).

2. Микрообъекты, невидимые невооруженным глазом человека в силу их незначительных размерных характерис-

тик, по мере уменьшения которых такого рода трассосубстанции подразделяются на:

2.1. Максимикрообъекты (документирование и другие действия по собиранию и личному исследованию которых в силу их незначительных размерных характеристик главные субъекты АДС могут осуществить лишь с применением внелабораторной увеличительной техники, но без привлечения специальных знаний в форме экспертизы).

2.2. Ультрамикрообъекты (мизерные размерные характеристики которых обусловливают необходимость применения лабораторных увеличительных средств и привлечение специальных знаний в форме экспертизы).

2.3. Ультраобъекты (невидимые в силу еще более мизерных размерных характеристик даже в микроскоп, а поэтому их исследование возможно лишь при помощи опосредованных методов качественного или количественного анализа и с привлечением специальных знаний в форме экспертизы).

3. Параобъекты (имеющие опасные для здоровья или жизни человека свойства, а поэтому указанные действия в отношении них могут быть проведены лишь привлечением специальных знаний в форме экспертизы).

4. Латентнообъекты (невидимые в силу не мизерных размерных характеристик, а иных причин: внепороговые яркостные, цветовые, иные характеристики данного объекта либо его носителя, скрытость за слоем иного вещества и пр., что обусловливает аналогичную необходимость привлечения специальных знаний в форме экспертизы).

После выполнения предписанных в Кодексе антикриминального (иного антиделиктного) судопроизводства Украины особенностей работы с каждым из них трассосубстанции должны приобщаться соответственно в качестве макровещественных, микровещественных (максимикровещественных, ультрамикровещественных, ультравещественных), паравещественных или латентновещественных источников доказательств.

Одержано 12.10.2015

УДК 343.1 (477)

Удовенко Жанна Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістичних експертиз
ННІ ПФЕКП Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ТАЄМНИЦІ ОСОБИСТОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ Й СУДОВОМУ РОЗГЛЯДІ

Проблема розголошення інформації про особисте та сімейне життя громадян виникає під час проведення окремих процесуальних дій не лише протягом усього досудового розслідування, а й судового розгляду кримінальної справи. Найяскравіше зазначена проблема проявляється на стадії судового розгляду, фундаментальною засадою якої є гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами (пункт 20 частини 1 статті 7, стаття 27 КПК України). На стадії досудового розслідування чинність цієї засади суттєво обмежено вимогою про недопустимість розголошення даних досудового розслідування. Відомості досудового розслідування можуть бути оприлюднені лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають це можливим. У необхідних випадках слідчий попереджає осіб, які беруть участь у слідчих (розшукових) діях, і присутніх при цьому осіб про неприпустимість розголошення зазначених відомостей та про відповідальність за їх розголошення за статтею 387 КК України. У теорії кримінального процесу цей правовий інститут отримав назву таємниці досудового розслідування, яку низка дослідників відносить до числа професійних таємниць. Такий підхід видається не зовсім виправданим. Професійні таємниці є, по суті, особистими та сімейними таємницями громадян, довіреними представникам певних професій. У галузевому законодавстві закріплюється поняття відповідної професійної таємниці, вказується, на кого покладається обов'язок її зберігати, кому і за яких умов можуть бути повідомлені конфіденційні відомості.

Таємниця досудового розслідування, на наш погляд, не є професійною насамперед тому, що обов'язок нерозголошення цієї таємниці не пов'язаний з конкретною професією,

а охоплює всіх учасників кримінального провадження, які були попереджені про необхідність її збереження. Норми статті 222 КПК України традиційно розглядалися як такі, що охороняли інтереси досудового розслідування. Водночас, в останні роки відзначається тенденція до розширеного тлумачення зазначеної статті. Як негативні наслідки розголошення відомостей досудового розслідування, поряд з можливими складностями в розслідуванні кримінальних правопорушень, стали називати порушення прав і законних інтересів громадян. Вважаємо, тлумачення цієї норми слід розширити, вона повинна включати в себе положення про збереження таємниці, гарантовані різними галузями права, для забезпечення інтересів як учасників кримінального провадження, так й інших зацікавлених осіб. Звичайно, сформульовані в статті 222 КПК України правила можуть бути використані й для захисту суб'єктивних прав громадян, але в цілому вони спрямовані на забезпечення діяльності сторони обвинувачення. На слідчого і прокурора не покладено ніяких зобов'язань по збереженню особистої таємниці громадян, на їх розсуд залишено і можливе розголошення таких відомостей іншими особами. Водночас можна внести деякі пропозиції щодо вдосконалення аналізованої норми. Вважаємо, що слід закріпити письмову форму дозволу на розголошення відомостей досудового розслідування. Такий дозвіл доцільно оформляти у вигляді окремої постанови, де вказувати, хто саме, якому колу осіб, які матеріали досудового розслідування і у якому обсязі, в якій саме формі дозволяє оприлюднити. На наш погляд, письмову форму слід передбачити і для згоди учасників кримінального провадження на оприлюднення відомостей про їхнє особисте та сімейне життя. Виражена саме таким чином згода має стати єдиною підставою для розголошення такої конфіденційної інформації.

За розголошення даних досудового розслідування статтею 387 КК України передбачена кримінальна відповідальність. Вона настає в разі, якщо особу було попереджено в установленому порядку про неприпустимість розголошення відомостей, а згода прокурора, слідчого щодо можливості такого розголошення була відсутня. Слід зазначити, що КК України не передбачає відповідальності за розголошення відомостей, отриманих під час судового розгляду. Для захисту

інформації на судових стадіях кримінального провадження використовується інший механізм – проведення закритих засідань суду. У міжнародному праві й праві демократичних держав загальноприйнятим є положення про те, що судові засідання та інші процесуальні дії повинні бути відкритими, за винятком тих випадків, коли це суперечить іншим основним правам. Кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито. Слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини у випадках, передбачених частиною 2 статті 27 КПК України. Аналіз її змісту дозволяє виділити наступні гарантії невтручання в особисте та сімейне життя на стадії судового розгляду: 1) проведення закритого судового розгляду за рішенням суду у передбачених випадках; 2) необхідність отримання згоди на оприлюднення у відкритому судовому засіданні листування, записів телефонних та інших переговорів, телеграфних, поштових та інших повідомлень, що носять особистий характер (частина 3 статті 27 КПК України); 3) обов'язковість згоди сторін на фотографування, відеозапис в залі суду (частина 6 цієї ж норми); 4) право суду при проголошенні вироку обмежуватися лише вступною та резолютивною його частинами – у випадку, якщо справа розглядалася в закритому судовому засіданні (частина 7 статті 27 КПК України). На наш погляд, було б логічно поширити сферу дії цієї процесуальної норми на зміст щоденників, записних книжок та іншу особисту документацію. У таких паперах може міститися не менше інформації про особисте та сімейне життя їх власників, ніж у згаданих законодавцем листуванні та поштово-телеграфних повідомленнях.

Таким чином, співвідношення категорій гласності й таємниці на всіх стадіях кримінального провадження потребує оптимізації, а чинні норми – більш детального опрацювання. З прийняттям КПК України зроблено суттєвий крок у цьому напрямі. Вперше у вітчизняному законодавстві захист таємниці особистого та сімейного життя учасників кримінального провадження є складовою частиною інституту таємниці досудового розслідування: встановлено заборону на розголошення даних про особисте та сімейне життя учасників процесу без їх згоди, розширено перелік випадків, коли дока-

зи на вимогу сторін повинні досліджуватися у закритому судовому засіданні. Водночас, залишаються реальні можливості для подальшого вдосконалення правових норм, що дозволяють ефективно убезпечити приватне життя громадян від небажаного розголосу. При цьому важливо не завдати шкоди інтересам суспільства, з цілої низки причин зацікавленого у відкритому розгляді кримінальних справ.

Одержано 05.11.2015

УДК 343.13 (477)

Фоміна Тетяна Григорівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процессу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ВИПАДКІВ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Повідомлення про підозру - це процесуальна діяльність, зміст якої полягає у складанні слідчим або прокурором письмового повідомлення про підозру та вручення його особі. Дане повідомлення складається лише, коли є підстави для формулювання підозри. У законі міститься вичерпний перелік таких підстав (ч. 1 ст. 276 КПК України). Розглянемо їх більш детально.

Першим випадком повідомлення особі про підозру закон визначає затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення (п. 1 ч. 1 ст. 276 КПК України). У кримінальному процесуальному законі передбачені такі види затримання: 1) затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст.ст. 187-191 КПК); 2) законне затримання (ст. 207 КПК); 3) затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК); 4) затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами України, з метою екстрадиції (ст. 582 КПК). Слід вказати, що не всі види затримання можуть розглядатися як момент, за яким закон пов'язує обов'язковість повідомлення про підозру. Зокрема, затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затри-

мання з метою приводу (ст.ст. 187-191 КПК) здійснюється для забезпечення участі підозрюваного у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Таке затримання має превентивний характер і не пов'язано із необхідністю наділення особи статусом підозрюваного. Затримання на території України особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, здійснюється на виконання запиту цієї держави з метою екстрадиції такої особи (ст. 582 КПК України) і також не має на меті пред'явлення особі підозри. Законне затримання у порядку ст. 207 КПК України також не може розглядатися як підстава для висунення підозри, оскільки здійснюється будь якою особою, яка припиняє кримінальне правопорушення. У зв'язку з викладеним, можна казати, що КПК України пов'язує обов'язковість повідомлення про підозру лише при затриманні особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення, тобто при затриманні уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України).

Пункт 2 ч. 1 ст. 276 КПК України передбачає можливість повідомлення про підозру у випадку обрання до особи запобіжного заходу. Відповідно до ч. 1 ст. 177 КПК України, запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного й обвинуваченого з метою забезпечення виконання покладених на них обов'язків. Вивчення змісту положень КПК України щодо застосування запобіжних заходів (ч. 1 ст. 177, ч. 1 ст. 179, ч. 1 ст. 180, ч. 1 ст. 181, ч. 1 ст. 182, ч. 1 ст. 183) призводить до висновку, що обрати запобіжний захід на стадії досудового розслідування можна тільки щодо підозрюваного. Отже, порівняння змісту статей 276 і 177 КПК України приводить до висновку про їх протиріччя, оскільки застосовувати запобіжний захід до особи, яка не є учасником кримінального провадження, неприпустимо. Перш за все, у кримінальному провадженні повинен з'явитися підозрюваний як повноправний учасник досудового розслідування, як самостійна процесуальна фігура, а потім, за наявності підстав, до нього можна застосовувати запобіжний захід. Тому, вбачається дещо інша процедура залучення особи до судочинства. Спочатку слідчий або прокурор повинен повідомити особі про підозру і лише після цього звернутися до слідчого судді з клопотанням про

застосування запобіжного заходу. З урахуванням вищевказаного, вважаємо, що п. 2 ч. 1 ст. 276 КПК України необхідно виключити із закону.

Проблемним, на нашу точку зору, є питання щодо застосування п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України, яким визначено, що повідомлення про підозру здійснюється у випадку наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. Законодавець не роз'яснює, які саме «достатні докази» дають підставу підозрювати особу. Стаття 84 КПК України визначає, що є доказами у кримінальному провадженні. Проте, які дані можуть виступати достатніми для підозри особи, закон не розкриває. Що ж слід розуміти під «достатніми доказами», які повинні відповідно до вимог закону вказувати на вчинення кримінального правопорушення конкретною особою? Поняття «достатність» охоплює кількісні і якісні сторони явища. Яка кількість доказів потрібна для повідомлення особи про підозру, попередньо визначити неможливо. Ніякі докази для слідчого не мають наперед встановленої сили. Питання про достовірність доказів для правильного висновку про винуватість особи потрібно вирішувати виходячи з конкретних обставин кримінального провадження. Вважаємо, що під достатніми доказами для підозри слід розуміти достовірні відомості, зібрані і перевірені прокурором або слідчим у встановленому законом порядку, які в своїй сукупності приводять до висновку, що особа вчинила кримінальне правопорушення.

Особа, яка здійснює кримінальне провадження, повинна бути переконана, що отримані факти та обставини є достатніми для пред'явлення підозри. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 94 КПК України). Таким чином, лише внутрішнє переконання, а не припущення слідчого або прокурора, про достатність доказів для повідомлення особі про підозру є важливим засобом від неправомірного залучення особи до кримінального судочинства.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.98 (477)

Фурса Вікторія Анатоліївна,
кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Економіко-правовий аналіз матеріалів державного фінансового контролю і державного фінансового аудиту використання і збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів; достовірності бухгалтерського обліку і фінансової звітності в органах виконавчої влади, в державних фондах, у бюджетних установах і суб'єктів господарювання державного сектору економіки дає змогу виявити типові помилки і зловживання, які можна об'єднати у наступні групи:

перша – навмисні перекручення даних обліку і звітності;

друга – ненавмисні помилки у облікових записах, звітності.

Як свідчить аналіз, основними причинами перекручень та правопорушень є свідомі та несвідомі дії посадових осіб, які готують вихідні дані про використання бюджетних коштів та результати діяльності.

Навмисні перекручування облікових даних і даних звітності полягають в маніпуляціях обліковими записами і фальсифікації первинних документів, реєстрів обліку і звітності, навмисних змінах записів в обліку, які перекручують, викривляють суть фінансових і господарських операцій.

Навмисна неправильна оцінка активів і методів їх списання, пропуск або приховування результатів записів чи документів, навмисне невисвітлення змісту відображених операцій дає змогу незаконно отримати в особисту власність грошові чи матеріальні цінності (іноді у великих розмірах), які не відповідають відображеним записам в обліку і звітності. Такі дії посадових осіб розглядаються як правопорушення українського законодавства або прийнятої на підприємстві облікової політики і вимагають втручання правоохоронних органів.

Помилки – це ненавмисне перекручення фінансової інформації, яке виникає в результаті арифметичних дій або помилок в облікових записах і розрахунках, недогляду в дотриманні повноти обліку, невідповідне відображення в обліку окремих господарських операцій, наявності і складу майна, вимог і зобов'язань.

Під час проведення економіко-правового аналізу матеріалів контролю і перевірок, важливе значення має кількісна та якісна оцінка викривлення даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Для цього необхідно проаналізувати дані, які характеризують об'єкт контролю, у тому числі такі, як специфіка його діяльності, вартість активів, розмір власного капіталу тощо, розмір сум допущених помилок і перекручень.

Значна увага приділяється аналізу показників:

- абсолютна величина помилки;
- відносна величина помилки;
- зміст статті звітності та її зміни під впливом помилок.

Як свідчить аналіз, багато порушень, які виявлено під час проведення перевірок, пов'язані з неправильними арифметичними діями під час здійснення різних нарахувань. Ці факти як свідомі, так і несвідомі призводять до перекручення даних, наприклад, про рівень витрат на виробництво і фінансових результатів, а також до перекручення обсягу окремих статей звітності. Виявленні недоліки обґрунтовуються відповідними розрахунками і аналізом у тому числі такими, як перевірка правильності підсумкових даних у первинних документах та звітах, регістрах аналітичного і синтетичного обліку, звітних калькуляцій та відомостях за різними видами розрахунків.

Поряд з цим, як свідчить аналіз матеріалів державного контролю і перевірок бухгалтерського обліку і звітності зловживання і порушення мають свої особливості в залежності від виду діяльності і типу активів.

Так, аналізуючи матеріали контролю і перевірок обліку надходження, вибуття та ліквідації основних засобів, до типових правопорушень можна віднести наступні:

- випадки приховування нестачі основних засобів у наслідок незадовільного стану аналітичного обліку і неякісного проведення щорічної інвентаризації;

- заміну нових частин основних засобів застарілими, які були списані, але не знищені;

- списання основних засобів, які не підлягають ліквідації;

- неправильне визначення ліквідаційної вартості основних засобів та вартості, яка підлягає амортизації;

- списання основних засобів без оформлення відповідних нормативних документів тощо.

При перевірці грошових коштів до основних типових зловживань відносять:

- відсутність платіжних документів, що підтверджують факт здійснення операції;

- перерахування авансів за безтоварними чеками без попереднього оформлення угоди та за іншими сумнівними операціями;

- невідповідність даних у платіжних документах даним виписки банку;

- виплати підзвітним особам без оформлення звітів за раніше отримані аванси;

- допускаються випадки передачі підзвітних сум від однієї особи до іншої;

- нецільове використання бюджетних коштів;

- та інші.

Відповідні типові порушення можуть бути виявленні під час аналізу матеріалів контролю і перевірок обліку і звітності за іншими активами підприємств, установ, організацій.

Одержано 02.11.2015

УДК 343.132 (477)

Чича Руслан Павлович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процессу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ПІДСТАВ ТА ПОРЯДКУ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ В ЖИТЛІ ЧИ ІНШОМУ ВОЛОДІННІ ОСОБИ

З прийняттям, у 2012 році, Кримінального процесуального кодексу України окремі положення теорії та практики кримінального судочинства зазнали принципових змін,

пов'язаних, зокрема, з змінами низки нормативних положень інституту слідчих дій.

Так, згідно з статтею 237 КПК України, з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів. В ч. 3 ст. 214 КПК України згадується про огляд місця події, який у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей у Єдиний реєстр досудових розслідувань.

В.А. Колесник визначає огляд як слідчу (розшукову) дію, що передбачає безпосереднє спостереження й дослідження його учасниками матеріальних об'єктів з метою виявлення й фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та вилучення слідів й інших доказів, з'ясування обстановки кримінального правопорушення, а також інших обставин, що мають значення для кримінального провадження [3, с. 334].

Фактичною підставою для проведення огляду є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення його мети. При наявності достатніх даних, що вказують на необхідність проведення огляду, слідчий чи прокурор приймає рішення про його проведення. Як правило, це рішення не потребує окремого оформлення і фіксації. Вимога закону обов'язково отримати вмотивовану ухвалу слідчого судді встановлена тільки тоді, коли необхідно здійснити огляд житла чи іншого володіння особи. І якщо такий огляд запланований, то складностей при його оформленні та проведенні не виникає.

Інша ситуація може скластися, коли огляд житла чи іншого володіння особи носить невідкладний характер, а саме житло, наприклад, є місцем події.

Згідно з вимогами КПК України огляд житла чи іншого володіння особи, здійснюється згідно з правилами, передбаченими ст. 233, якою встановлено, що проникнення до житла чи іншого володіння особи проводиться і може бути здійснено лише на підставі ухвали слідчого судді. Слідчий суддя приймає рішення про проведення огляду в житлі або іншому володінні особи з додержанням порядку, встановленого ч. 3 ст. 233 КПК. Огляд житла чи іншого володіння особи може бути проведено без ухвали слідчого судді: 1) у невідкладних

випадках пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину; 2) за добровільною згодою особи, яка ними володіє. У вказаних випадках слідчий у протоколі огляду обов'язково зазначає причини, що зумовили проведення огляду без ухвали слідчого судді.

КПК України 1960 року у ч. 5 ст. 190 також говорив про можливість у невідкладних випадках, пов'язаних з врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, а також за письмовою згодою володільця, огляд житла чи іншого володіння особи провести без постанови судді. В той же час, ч. 6 ст. 190 дозволяла у невідкладних випадках огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи, який здійснюється за її заявою або повідомленням про вчинений щодо неї злочин, а так само у разі відсутності цієї особи або неможливості отримати від неї згоду на проведення невідкладного огляду місця події, проводити такий огляд без рішення суду [4, с. 107].

Таке положення дозволяло забезпечити своєчасність, невідкладність та об'єктивність огляду місця події [5, с. 5].

В свій час, С.А. Шейфер слушно зауважив: «Слід відзначити, що звернення слідчого до осіб, які проживають в жилому приміщенні і не бажають проведення в ньому огляду, розкриває наміри слідчого. При зверненні слідчого до суду за рішенням на огляд між оголошенням про огляд та його фактичним проведенням створюється часовий інтервал, достатній для того, щоб особи, які заперечують проти огляду змогли знищити уліки. Фактично складається ситуація, коли огляд стає слідчою дією, яка повинна проводитися невідкладно, тобто без рішення суду» [6, с. 52].

Невідкладність як одне з оцінних понять, що використовується в кримінальному процесі можна трактувати порізному. Так, І.А. Тітко в своїй роботі наводив такі приклади невідкладності, як наявність реальної загрози знищення, або переховування, предметів пошуку, вжиття особою заходів спрямованих на приховування чи знищення об'єктів, що мають значення для справи та інші [7, с. 150-151].

Чинний КПК, з огляду на конституційний принцип забезпечення недоторканності житла, не дозволяє невідкладний доступ до житла чи іншого володіння особи для прове-

дення огляду місці події крім випадків зазначених в законі (ст. 13 КПК України), що досить часто приводить до втрати важливої доказової інформації на початкових етапах досудового розслідування.

Враховуючи, що закон передбачає можливість проведення огляду без ухвали слідчого судді, з подальшою процедурою розгляду клопотання згідно з вимогами КПК, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді.

Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про огляд або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання, встановлені внаслідок такого огляду докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню.

На нашу думку, доречно розглянути можливість доповнення ч. 3 ст. 233 КПК України відповідними положеннями, що б дозволяли у невідкладних випадках проводити огляд місця події в житлі чи іншому володінні особи, який здійснюється за її заявою або повідомленням про вчинений щодо неї злочин, а так само у разі відсутності цієї особи або неможливості отримати від неї згоду на проведення невідкладного огляду місця події з подальшим зверненням з клопотанням до слідчого судді для перевірки законності такого огляду та легітимізації отриманої доказової інформації.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – Х. : Право, 2015. – 366 с; 2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. редакцією В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К: Юстініан, 2012. – 1224 с; 3. Кримінальне процесуальне право України. Навчальний посібник / за редакцією В. Г. Гончаренка, В. А. Колесника. – К. : Юстініан, 2014. – 572 с; 4. Кримінально-процесуальний кодекс України. – Х. : Одіссей, 2011. – 232 с; 5. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: Науково-практичний посібник / за ред. Н. І. Клименка. – К. : «Юрінком Інтер», 2005. – 216 с; 6. Шейфер С. А. Следственные действия. Основания процессуальный порядок и доказательственное значение / С. А. Шейфер. – Москва. : Юрлитинформ, 2004. – 184 с; 7. Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України : монографія / І. А. Тітко. – Х. : Право, 2010. – 216 с.

Одержано 02.11.2015

УДК 343.102 (477)

Шехавцов Руслан Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процессу
Львівського державного університету внутрішніх справ

ЩОДО ОКРЕМИХ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Аналіз практики здійснення спеціального досудового розслідування злочинів, передбачених главою 24-1 КПК, призводить до виокремлення ряду проблемних питань, викликаних недосконалістю його нормативно-правової регламентації, розв'язання яких повинне відображуватись у відповідних криміналістичних рекомендаціях:

1. Ч. 1 ст. 297-1 КПК містить вказівку та те, спеціальне досудове розслідування здійснюється відповідно до загальних правил досудового розслідування та вимог глави 24-1 КПК. Однак, у КПК переліку таких загальних правил не має. Виходячи із назв та змісту окремих статей Розділу ІІІ КПК доходимо до висновку, що: по-перше, законодавець має на увазі, що у кожній статті глав 19-23, 26 КПК містяться загальні правила досудового розслідування; по-друге, здійснення досудового розслідування пов'язане не тільки із проведенням слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), а й інших процесуальних дій та прийняттям відповідних процесуальних рішень, правила щодо яких викладені у розділах І, ІІ КПК. Тому, під загальними правилами досудового розслідування слід розуміти нормативні приписи, які стосуються як здійснення досудового розслідування в цілому, так й окремих процесуальних рішень та дій і містяться у відповідних статтях розділів І-ІІІ КПК України. Слід зазначити, що хоча положення глави 40 КПК не відносяться до загальних правил досудового розслідування, однак, це не виключає їх застосування у випадках наявності відомостей, що становлять державну таємницю, у кримінальному провадженні щодо злочинів, перелічених у ч. 2 ст. 297-1 КПК. Також, у зв'язку із тим, що підозрювані по кримінальних провадженнях розглядуваної категорії знаходяться у міждержавному та/або міжнародному розшуку і по ним застосовний порядок спеціального

досудового розслідування це ніяк не виключає необхідності продовжувати застосовувати засоби міжнародного співробітництва згідно із правилами розділу IX КПК;

2. Сформульовані у главі 24-1 КПК правила спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень прямо не передбачають обов'язок слідчого або прокурора негайно ініціювати перед слідчим суддею питання про здійснення спеціального досудового розслідування після прийняття процесуального рішення про оголошення особи у міждержавний та/або міжнародний розшук. Також в Законі не визначений строк, протягом якого або після закінчення якого, слідчий за погодженням з прокурором або прокурор повинні внести відповідне клопотання до слідчого судді. Вважаємо, що у кожному кримінальному провадженні про злочини, перелічені у ч. 2 ст. 297-1 КПК, слід враховувати те, що ч. 1 ст. 28 КПК вимагає прийняття процесуальних рішень у розумні строки, тобто в даному випадку перебіг цих строків залежить від часу, який фактично проходить з моменту прийняття процесуального рішення про оголошення підозрюваної особи у міжнародний та/або міждержавний розшук до отримання відповідного підтвердження про початок здійснення заходів щодо розшуку цієї особи на міждержавному та/або міжнародному рівні;

3. Законодавцем не визначено яким чином діяти у ситуаціях, коли в одному кримінальному провадженні в порядку ст. 217 КПК об'єднані матеріали досудових розслідувань щодо особи, яка оголошена у міждержавний та/або міжнародний розшук як підозрювана у вчиненні хоча б одного зі злочинів, вказаних у ч. 2 ст. 297-1 КПК, та злочину, який до цього переліку не входить. Аналіз положень ст. 217 та ч. 2 ст. 297-1 КПК вказує на те, що у таких випадках доцільно виділити у окреме провадження матеріали досудового розслідування щодо злочину, який внесений до переліку ч. 2 ст. 297-1 КПК, і після того ініціювати перед слідчим суддею застосування у кримінальному провадженні спеціального досудового розслідування. Однак, ч. 4 ст. 217 КПК містить правило, згідно з яким матеріали досудового розслідування не можуть бути виділені в окреме провадження, якщо це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду. Це правило, серед іншого, гарантує підозрюваному

встановлення та оцінку під час досудового розслідування та подальшого судового розгляду обставин злочинів взаємопов'язаних між собою та вчинених ним, або за його участі. У цих випадках слідчий, прокурор у клопотанні до слідчого судді, а слідчий суддя у своїй ухвалі повинні обґрунтувати наявність такого зв'язку, розірвання якого шляхом здійснення окремих кримінальних проваджень по кожному з таких злочинів може вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду, а як наслідок порушити право підозрюваного на справедливий суд, яке передбачене статтею 6 ЄКПЛ;

4. Під час здійснення спеціального досудового розслідування участь захисника згідно із положеннями ст. 49 та п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК в обов'язковому порядку забезпечують слідчий, прокурор. Закон не містить окремих правил участі захисника у проведенні слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій під час спеціального досудового розслідування. Однак, з метою забезпечення права підозрюваного на захист доцільним є запрошення захисника для участі у проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій під час яких підозрюваний міг бути присутнім (наприклад, обшук житла чи іншого володіння підозрюваного, слідчий експеримент, тимчасовий доступ до речей і документів, арешт майна підозрюваного). Не з'явлення захисника для участі у проведенні цих процесуальних дій повинна бути зафіксована у відповідних процесуальних документах та вона не є перешкодою для їх проведення.

Одержано 01.11.2015

УДК 343.985 (477)

Щербаковський Михайло Григорович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ ТЕОРІЇ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ В КПК УКРАЇНИ

У теорії судових експертиз досліджені і сформульовані концептуальні теоретичні положення, які мають не тільки виключно наукове, але й важливе практичне значення у су-

дово-експертній та процесуальній діяльності. До них відносяться поняття «об'єкт» і «предмет» експертного дослідження, «наукова компетенція» і «компетентність» судового експерта та ін.

Під об'єктом експертизи розуміються матеріальні (матеріалізовані) джерела інформації, які направляються експерту. Конкретним предметом експертизи розглядаються фактичні дані, які сформульовані в питанні експерту і підлягають встановленню в ході експертного дослідження. Наукова компетенція – категорія об'єктивна, що являє собою область завдань, які правомочний вирішувати експерт певної спеціальності (спеціалізації). Компетентність – суб'єктивна характеристика конкретного експерта, яка визначає його здатність провести певне дослідження, виконувати покладені обов'язки. Відмічені поняття широко використовуються в КПК України, однак їх вживання в контексті процесуальних норм викликає в ряді випадків обґрунтоване заперечення. Розглянемо деякі з них.

Абсолютно правильно використовуються зазначені поняття в ст. 69 КПК, згідно з якою експерт має право «знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження»; «бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження»; «ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні»; правильно ставиться експерту в обов'язок «забезпечити збереження об'єкта експертизи». Разом з тим, не зовсім чітко сформульована вимога, згідно з якою «експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи» а також право експерта «відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків». В даному випадку під «матеріалами для проведення експертизи» слід розуміти об'єкти дослідження.

Відзначимо помилкове використання термінів судової експертизи.

В ч. 6 ст. 244 УПК зазначено, що однією з підстав клопотання про необхідність призначення експертизи є доведення стороною захисту слідчому судді того, що «на вирішення залученого стороною обвинувачення експерта були

поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи...». У наведеному формулюванні є три неточності. По-перше, за своїм змістом фраза являє приклад «порочного кола», відомого з логіки, а саме – «питання не дозволяють вирішити питання, для вирішення яких вони були поставлені». По-друге, повнота експертного висновку залежить не від поставленого питання, а представлених експерту об'єктів і обсягу проведеного ним дослідження. По-третє, належність висновку також обумовлена не питаннями, а отриманими в ході експертизи результатами. У зв'язку з викладеним, підставами клопотання сторони захисту слідчому судді є таке: «експерту були надані об'єкти, що не дозволяють дати повний та обґрунтований висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи».

У ч. 3 ст. 266 КПК вказано, що «носії інформації та технічні засоби, за допомогою яких отримано інформацію, можуть бути предметом дослідження відповідних спеціалістів або експертів». Цілком очевидно, що вказані носії та засоби є об'єктами експертних досліджень.

Згідно ч. 4 ст. 356 УПК «суд має право призначити одночасний допит двох чи більше експертів для з'ясування причин розбіжності в їхніх висновках, що стосуються одного і того самого предмета чи питання дослідження». Як було зазначено вище, предмет експертизи випливає з поставлених на вирішення експерта питань, тому в наведеній нормі правильним формулюванням є наявність розбіжностей у висновках експертів, «що стосуються одного і того самого предмета та об'єктів дослідження».

Згідно ч. 1 ст. 69 КПК експертом є особа, якій доручено проведення дослідження з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Таким чином в законі окреслена компетенція експерта.

Одною із підстав проведення експертизи стороною захисту є наявність достатніх підстав «вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок» (ст. 244 КПК). Більш точним є вказівка на відсутність у експерта

компетентності, що призвело до давання ним неповного чи необґрунтованого висновку.

Відповідно до ч. 3 ст. 356 КПК під час допиту експерта в суді йому можуть бути поставлені запитання щодо наявності спеціальних знань, кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, наукового ступеня тощо) та інших питань, що стосуються висновку експерта. Згідно ч. 5 цієї статті «кожна сторона кримінального провадження для доведення або спростування достовірності висновку експерта має право надати відомості, які стосуються знань, вмінь, кваліфікації, освіти та підготовки експерта». Обсяг відомостей щодо особи експерта може бути розширено, тому доцільно в обох частинах статті стисло вказати, що вони стосуються даних про компетенцію та компетентність експерта.

Різне позначення одних і тих же понять або їх помилкове використання в КПК України не сприяє правильному застосуванню процесуальних приписів в практиці кримінального судочинства та вимагає від законодавця відповідних уточнень.

Одержано 02.11.2015

УДК 343.98 (477)

Юнацький Олександр Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

проблеми ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Характеризуючи процес експертного дослідження, можна відзначити, що в ньому тісно поєднуються пізнавальна і практична діяльність. Пізнавальна діяльність експерта більш наближена до наукової роботи, проте, відрізняється від неї деякими особливостями.

По-перше, згідно зі ст. 242 КПК України [1] експерт проводить експертизу (практичне дослідження) за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Мета пізнавальної діяльності експерта полягає у здобутті нових наукових знань, встановленні зага-

льних закономірностей явищ, що вивчаються, вирішенні теоретичних проблем.

По-друге, пізнавальна діяльність експерта спрямована на виявлення конкретного явища (властивостей) досліджуваного об'єкту. Загальні закономірності даного явища експертові як фахівцеві вже відомі до проведення дослідження, яке має лише підтвердити наявність або відсутність їх в об'єкті, що досліджується. Проте, метою наукового дослідження є встановлення в об'єктах пізнання невідомих або маловідомих об'єктивних закономірностей або властивостей.

По-третє, завдання практичного експертного дослідження зрештою зводиться до встановлення певних доказових фактів, що відносяться до подій, які вже сталися і виникнення яких може бути наслідком будь-яких причин. Це зумовлює варіативне використання в ході дослідження наукових прийомів і засобів в залежності від можливих ситуацій, в яких відповідно до експертної версії, протікав процес виникнення і виявлення речових доказів – об'єктів експертного дослідження. Подібного роду варіативність в наукових дослідженнях, зазвичай, відсутня.

Проте, не дивлячись на відмінні особливості, пізнавальна діяльність експерта, так само як і наукова робота, заснована на застосуванні спеціальних знань для вирішення певних завдань, тобто полягає головним чином в розумовій діяльності.

Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність. Це означає, що експерт має право дати висновок, лише якщо він переконаний в правильності зроблених ним досліджень. Принцип внутрішнього переконання лежить в основі концепції висновку експерта [2].

Будучи цілеспрямованою психічною діяльністю, процес формування експертного переконання носить чітко виражений вольовий характер і продовжується протягом всього часу провадження експертизи. Закінчується ця діяльність висновком експерта.

Таким чином, позиція експерта щодо істинності інформації, отриманої ним про об'єкт експертизи, виробляється поступово, в результаті перевірки і оцінки отриманих даних, з урахуванням теоретичних положень науки, фахівцем якої він є, експертної практики і особистого досвіду.

Відзначимо, що проблеми впливу суб'єктивного фактора в експертній діяльності, в тому числі, на формування об'єктивних висновків у спеціальній літературі розглядалися багатьма вченими.

Так, А.І. Вінберг та Н.Т. Малаховська одним з напрямків в системі судової експертології називають вчення про суб'єкта судової експертизи, в рамках якого визначають основні якості "ідеального" експерта [3, с. 41]. В.Г. Гончаренко і В.Є. Бергер характеризують особистісні якості, що притаманні експерту-криміналісту [4, с. 112]. Ф.М. Джавадов дає досить повну характеристику соціально-моральних, професійних, психологічних і психофізіологічних якостей судового експерта, що обумовлені специфічними завданнями експертизи [5, с. 234-239] і пропонує професіограму визначення необхідних суб'єктивних якостей для виконання експертної роботи.

Таким чином, різні характеристики пізнавальної і практичної діяльності судового експерта можна умовно розподілити на дві групи: питання професійних якостей судового експерта і питання структури його спеціальних знань, які є основою компетентності та компетенції судового експерта.

Також зазначимо, що в роботи судового експерта особливого значення набувають питання відповідного технічного забезпечення його діяльності. Тому, характерною умовою виникнення пізнавальних експертних помилок (суб'єктивного фактора) слід визнати відсутність необхідної технічної бази, ефективне використання якої, повинно забезпечити можливість отримання якісних результатів дослідження, вирішення складних, нетипових експертних завдань.

Сьогоднішній етап використання інформаційних систем, заснованих на застосуванні комп'ютерної техніки, розвитку нових інформаційних технологій, має бути пов'язаний з орієнтацією на створення інтелектуальних технологій, що істотно полегшить працю судового експерта. До найбільш значущих проблем треба віднести:

— необхідність максимального усунення впливу суб'єктивного фактора при використанні програмних методів та засобів;

— удосконалення нових способів користування і передачі інформації (в тому числі візуалізації програм);

– подальше комплексне вдосконалення комп'ютерних методів та засобів обробки інформації, шляхом залучення передових технологій з інших галузей науки і техніки.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – 2012. – № 4651-VI. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651a-17; 2. Арсеньев В.Д. К вопросу о внутреннем убеждении судебного эксперта // Сб. науч. трудов ВНИИСЭ МЮ СССР / В.Д. Арсеньев. – М., 1982.– Вып. 5. – С. 147; Пустовалов Л.В. Внутреннее убеждение судебного эксперта при даче заключения // Сб. науч. трудов ВНИИСЭ МЮ СССР / Л.В. Пустовалов, Ю.И. Соседко. – М., 1988. – С. 183; 3. Винберг А.И. Судебная экспертология (общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз) / А.И. Винберг, Н.Т. Малаховская. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1979. – 184 с; 4. Гончаренко В.И. Криминалистика и криминалисты / В.И. Гончаренко, В.Е. Бергер. – Київ : Вища школа, 1989. – 124 с; 5. Джавадов Ф.М. Концептуальные основы развития судебной экспертизы в современных условиях : дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Ф.М. Джавадов. – Баку, 2000. – 306 с.

Одержано15.10.2015

УДК 343.12 (477)

Абламський Сергій Євгенович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процессу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Процес реформування кримінального процесуального законодавства України, знаковою подією якого стало прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, вимагає концептуального переосмислення ряду запроваджених новел. Це пояснюється тим, що сучасна доктрина кримінального процесу ґрунтується на додержанні засад верховенства права, законності та змагальності, що якнайкраще дозволить досягнути завдання кримінального провадження (ст. 2 КПК України). Водночас узагальнена практики застосування окремих його положень свідчить про існування певного кола проблемних питань, які гальмують швидке, повне і

неупереджене здійснення досудового розслідування. Розглянемо одну із них, а саме визначення кола учасників кримінального провадження, адже від цього залежить можливість реалізації відповідними особами наданих їм процесуальних прав.

Уперше в історії кримінального судочинства України, зокрема в п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України 2012 р., законодавець ввід правову дефініцію як «учасники кримінального провадження». Окрім цього, у п. 26 вживається поняття «учасники судового провадження», яке, на нашу думку, співвідноситься з поняття «учасники кримінального провадження» як частина і ціле.

Безумовно, введення правової конструкції, як-то поняття учасників кримінального провадження, є позитивним зрушенням у напрямі одноманітного його розумінні, оскільки в КПК України 1960 року можна було зустріти досить таки різноманітний виклад змісту цього поняття. Зокрема, як: «учасники кримінального судочинства», «учасники слідчої дії», «учасники судового розгляду» та інші. Однак питання класифікації суб'єктів (учасників) кримінального процесу неодноразово ставало предметом гострих дискусій серед учених. І це недивно, адже, як слушно вказав С. А. Альперт, від правильного його вирішення безпосередньо залежить успішна реалізація завдань кримінального судочинства, а також дієвість захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Разом з тим учений відмітив, що не можна не враховувати характер і значення діяльності того чи іншого суб'єкта процесу, яке він займає під час здійснення провадження. Діяльність одних суб'єктів робить вирішальний вплив на хід і результат руху справи, а інших, хоча і пов'язана з активною участю у процесі, але такого значення не має. Нарешті, діяльність третіх пов'язана з виконанням конкретних, часом епізодичних процесуальних дій. Такі відмінності у правовому статусі суб'єктів кримінального процесу дозволили вченому класифікувати їх на три групи: 1) органи, які ведуть кримінальний процес (основні суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності); 2) учасники та 3) інші суб'єкти кримінального процесу. З огляду на це учений цілком справедливо вказав, що не можна погодитися з поглядом, що поняттям «учасники процесу» охоплюються всі особи, які бе-

руть ту чи іншу участь, оскільки це позбавляє класифікацію суб'єктів кримінального процесу сенсу [1, с. 1]. З цього питання слід підтримати наукову позицію тих учених, які наголошують на необхідності розмежування поняття «учасники кримінального провадження» та «суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності» [2, с. 529-544], хоча у чинному КПК України термін «суб'єкт» уже не згадується.

Вбачається, що в КПК України 2012 року запроваджено не досить таки логічну правову конструкцію визначення кола учасників кримінального провадження Так, включивши слідчого і керівник органу досудового розслідування до числа учасників провадженням, законодавець тим самим позбавив їх об'єктивності досудового розслідування, а діяльність направив в одну площину - обвинувальну. Щодо прокурора, то на стадії досудового розслідування він здійснює нагляд за додержанням законів у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а вже в судовому провадженні підтримує обвинувачення, але може й відмовитись від останнього. Отож, на нашу думку, таких учасників провадження доцільно іменувати саме як суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності.

Крім того, законодавець представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження та особу, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію) відніс до учасників кримінального провадження, а не до сторони захисту. У зв'язку з цим на практиці можуть виникнути певні труднощі під час реалізації ними своїх прав та законних інтересів. Наприклад, у ч. 1 ст. 159 КПК України закріплено, що тимчасовий доступ до речей і документів надається стороні кримінального провадження. В ч. 1 ст. 242 КПК України передбачено, що «експертиза проводиться за зверненням сторони провадження…». Зі змісту ст. 243 КПК України вбачається, що під час залучення експерта вказані учасники взагалі позбавлені такого права, при цьому частиною 2 цієї ж статі стороні захисту надано право самостійно залучити експерта.

Також здається невиправданим віднесення потерпілого, його представника та законного представника до сторони обвинувачення лише у випадках, встановлених КПК України (п. 19 ч. 1 ст. 3). Таких випадків лише два. Перший стосується

відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді. У цьому разі функція обвинувачення, яка набуває приватного характеру, може здійснюватися потерпілим (ст. 340 КПК України), його представником (адвокатом) чи законним представником неповнолітнього потерпілого (близьким родичем або членом сім'ї, опікуном чи піклувальником) [3, с. 28]. Другий, це безпосереднє здійснення провадження у формі приватного обвинувачення. Відтак у більшості кримінальних проваджень потерпілий позбавлений права клопотатися про тимчасовий доступ до речей і документів, що не дозволяє йому в повному обсязі реалізувати права та законні інтереси.

У тексті КПК України можна зустріти такого учасника провадження як володілець речей і документів (Глава 15), процесуальний статус якого взагалі не передбачений. Водночас законодавець допускає обмеження його прав, свобод та законних інтересів, адже судовий розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів може здійснюватися без його безпосередньої участі. При цьому аналіз Глави 15 КПК України дає змогу ствердити, що володільця все ж таки наділено певним об'ємом прав, зокрема: бути присутнім на судовому засіданні (ст. 163 КПК України); ознайомитись з оригіналом ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ і речей та отримати її копію (ч. 2 ст. 165 КПК України); отримати опис вилучених речей і документів (ч. 3 ст. 165 КПК України) та ін.

Відтак, можна констатувати, що недоліки законодавчої техніки породжують теоретичні та практичні проблеми щодо одноманітного розуміння поняття «учасники кримінального провадження». На сьогодні окреслені питання потребують свого більш глибшого дослідження з метою подальшого удосконалення законодавчих положень по існуючих прогалинах. Це пов'язано з тим, що обов'язком держави є створення належних умов кожному учаснику провадження з тим, щоб завдання кримінально провадження були досягнуті у повному обсязі. Однак підняті питання не є остаточними і потребують свого комплексного наукового вивчення.

Список використаних джерел: 1. Альперт С. А. Субъекты уголовного процесса / С. А. Альперт. – Харьков, 1997. – 60с; 2. Якимович Ю.К. Избранные труды / Ю. К. Якимович. – СПб. : Юридический

центр-Пресс, 2011. – 772 с; 3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.

Одержано 09.11.2015

УДК 340.66(041) (477)

Алєксєєва-Процюк Діана Олександрівна,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ

Брисковська Оксана Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Національної академії внутрішніх справ

ПОРЯДОК ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ ОВС, ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА ПРОКУРАТУРИ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ФАКТУ СМЕРТІ ЛЮДИНИ БЕЗ ОЗНАК НАСИЛЬНИЦЬКОЇ СМЕРТІ АБО ПІДОЗРИ НА ТАКУ

Встановлення факту смерті людини відбувається за тісної взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури (наказ МВС України, Міністерства охорони здоров'я України, Генеральної прокуратури України № 1095/955/119 28 листопада 2012 р.) та спрямований, насамперед, на запобігання приховуванню вбивств та інших злочинів проти життя та здоров'я людини [1].

КПК України 2012 року привнесло зміни в роботу як медичних працівників, так і підрозділів ОВС та прокуратури. Однією особливістю кримінального процесуального законодавства вважається норма, що закріплює обов'язковість видачі трупів, щодо яких є сумніви у ненасильницькому характері смерті, лише з письмового дозволу прокурора й виключно після проведення судово-медичної експертизи та встановлення причин смерті (ст. 238 КПК) [2].

Відтепер обов'язковій судово-медичній експертизі підлягають: 1) трупи людей з ознаками насильницької смерті (дія тупих предметів, у тому числі транспортна травма, падіння з висоти, дія гострих предметів, вогнепальної зброї, асфіксії, дії крайніх температур, електричного струму, про-

меневої енергії, низького та високого атмосферного тиску, отруєнь тощо) або підозри на таку; 2) трупи людей, смерть яких настала поза місцем їх проживання; 3) трупи людей, особу яких не встановлено; 4) трупи людей віком до 60 років, які померли за місцем проживання, за відсутності диспансерного спостереження за хворим. Водночас до цього переліку слід віднести ще декілька категорій трупів, які приймаються на судово-медичну експертизу: 1) трупи іноземних громадян; 2) мертвонароджені поза лікувальними закладами; 3) частини трупів (розчленовані, трупи у стані ранніх та пізніх гнильних змін) [6].

Можуть не направлятися для проведення судово-медичної експертизи трупи людей лише у двох випадках: 1) при виявленні трупів людей, які померли за місцем їх проживання, за наявності диспансерного спостереження за хворим, при відсутності ознак насильницької смерті чи підозри на таку; 2) при виявлення трупів людей віком понад 60 років, які померли за місцем їх проживання, за відсутності ознак насильницької смерті чи підозри на таку. Отже, лише у цих двох випадках може йтися про відсутність підозр на насильницьку смерть, що має встановлюватися лікарем спільно з працівником ОВС.

Спільні дії працівників ОВС, закладів охорони здоров'я та прокуратури в цих випадках: 1. Працівники закладів охорони здоров'я за телефоном екстреного виклику ("102") негайно повідомляють ОВС про установлення ними факту смерті людини, яка померли за місцем їх проживання, повідомляючи про факт диспансерного спостереження за хворим та відсутність ознак насильницької смерті чи підозри на таку або про установлення ними факту смерті людини віком понад 60 років, які померли за місцем їх проживання, за відсутності ознак насильницької смерті чи підозри на таку. 2. Уповноважені працівники ОВС реєструють повідомлення про факт смерті людини, вносить відповідні відомості до ЖЄО, доповідає про це начальнику органу досудового розслідування та інформує керівника ОВС. 3. При надходженні такого повідомлення про факт смерті людини працівники ОВС негайно виїздять на місце події разом з лікарем або з фельдшером, а за необхідності – з іншими спеціалістами. 4. Фельдшер, лікар або спеціаліст констатує факт смерті,

проводить зовнішній огляд трупа, за результатами якого інформує орган внутрішніх справ і адміністрацію цього закладу охорони здоров'я про можливість встановлення причини смерті без патологоанатомічного розтину та видачі лікарського свідоцтва про смерть (фельдшерської довідки про смерть) [3]. 5. За результатами зовнішнього огляду трупа та після з'ясування обставин смерті людини, при відсутності ознак насильницької смерті чи підозри на таку працівником ОВС складається **висновок щодо ненасильницької смерті людини за місцем проживання**, до якого додаються фотознімки трупа та місця його виявлення. 6. Висновок щодо ненасильницької смерті людини за місцем проживання в обов'язковому порядку погоджується з керівником слідчого підрозділу ОВС і керівником структурного підрозділу ОВС, в якому працює особа, яка його склала, та затверджується начальником ОВС у строк не пізніше семи днів з моменту надходження повідомлення про смерть людини, після перевірки якості та повноти складання такого Висновку. В разі виявлення недоліків Висновок повертається особі, яка його склала, для їх усунення та в установленому цим пунктом порядку подання для повторного погодження та затвердження.

7. Затверджені Висновки зберігаються в підрозділах інформаційно-аналітичного забезпечення міських, районних, лінійних ОВС. 8. Видача трупів людей, відносно до яких не проводився розтин з бюро судово-медичної експертизи проводиться також з дозволу прокурору.

В обох зазначених випадках, якщо під час попереднього огляду трупа все ж таки встановлюються ознаки насильницької смерті або виникає підозра на таку, працівником ОВС через чергового викликається слідчо-оперативна група з судово-медичним експертом (лікарем), повідомляється прокурору, відомості вносяться до ЄРДС, проводиться огляд трупу, призначається судово-медична експертиза трупу та інші процесуальні дії.

Список рекомендованих джерел: 1. Про затвердження Порядку взаємодії між органами внутрішніх справ, закладів охорони здоров'я та органів прокуратури при встановлення факту смерті людини : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Генеральної прокуратури України № 1095/955/119 від 28 листоп. 2012 р; **2.** Кримінальний процесуальний

кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с; **3.** Про впорядкування ведення медичної документації, яка засвідчує випадки народження і смерті: Наказ МОЗ України 08 серп. 2006 р. № 545 / Офіційний вісник України. – 2006 р. – № 43. – ст. 2913; **4.** Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України : наказ МВС України № 940 від 22 жовт. 2012 р; **5.** Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : наказ МВС України № 700 від 14 серп. 2012 р; **6.** Взаємодія органів внутрішніх справ із закладами охорони здоров'я та прокуратури при встановленні факту смерті людини : метод. рек. / С. С. Чернявський, Д. О. Алексєєва-Процюк, В. В. Стеблюк та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – 52 с.

Одержано 10.10.2015

УДК 343.9 (477)

Антонюк Поліна Євгенівна,
кандидат юридичних наук,
професор кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ЩОДО ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧИМИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Професійна діяльність судового експерта безпосередньо пов'язана з розслідуванням правопорушень і здійсненням правосуддя. Від висновків експерта вимагається відповідність двом основним вимогам: вони повинні бути науково обґрунтованими та витікати із матеріалів дослідження. Зважаючи на соціальну значимість висновку судового експерта, слушною є думка В.Є. Коновалової, яка підкреслює, що судовий експерт повинен сполучати у собі комплекс знань: правових, спеціальних, суспільно-політичних. Таким чином, кваліфіковане проведення досліджень, за якими буде зроблений єдино правильний висновок, можливе лише при наявності у експерта професійних знань і досвіду таких досліджень. Останнє у поєднанні з професійними навичками, вмінням у проведенні того чи іншого виду досліджень складає психологічну структуру,

так званий «експертний досвід». Засвоєння певного обсягу наукових теорій, вироблення спеціальних практичних умінь, навичок ведуть до професійної майстерності і у поєднанні із соціально-психологічними особливостями сприйняття, мислення, стереотипізації, аргументації і пам'яті мають своєю кінцевою метою - створення професійно значимих якостей будь-якого фахівця, у тому числі судового експерта.

Соціальні функції судового експерта вимагають від нього особливого відношення до об'єктів дослідження. Пізнавальний характер діяльності експерта знаходиться у прямій залежності від індивідуальних особливостей сприйняття проявів властивостей об'єкту (явища, процесу), який він спостерігає, зокрема: від рівня розвитку розумової діяльності; від стану пам'яті; уміння систематично аналізувати, а потім інтегрувати ознаки з урахуванням їх інформативності, взаємозалежностей, на підставі аналізу особистого та колективного експертного досвіду, який утримується в пам'яті експерта. Нарешті, це вміння синтезувати і оцінювати виявлену сукупність ознак як найбільш відповідальний етап, який передує прийняттю рішення.

Специфіка кожної діяльності висуває на перший план найбільш суттєву професійну якість суб'єкта цієї діяльності. У практичній діяльності це – професійний досвід, елементами якого є спеціальні знання, вміння, навички. У судово-експертній діяльності особливу значимість, на наш погляд, має досвід.

Основне місце у вихованні досвідченого фахівця відводиться знанням: суті і закономірностям їх формування. Відомо, що спеціальні знання визначаються цілями і задачами діяльності.

Разом з тим, знання поза діяльністю не можуть бути ні засвоєні, ні збережені, ні застосовані, а сама діяльність формується у процесі набуття знань. Тобто, в поняття знань входять не лише засвоєні теоретичні знання, отримані у процесі особистої і колективної трудової діяльності, а також загальножиттєві знання, які набуті на підставі життєвого досвіду.

Характер діяльності судового експерта передбачає необхідність дослідження різноманітних об'єктів, явищ і процесів і потребує відповідно різнобічних глибоких знань. Так, для вирішення ряду завдань щодо рукопису, в одних випадках необхідні

знання почеркознавця (для вирішення питання щодо виконавця тексту), в інших – хіміка і біолога (для дослідження матеріалів письма: фарбуючої речовини, паперу) тощо. Природньо, це не під силу одному фахівцю. Експертна практика підтвердила життєвість вузької спеціалізації судових експертів. При чому ускладнення методів дослідження може привести з часом до ще більш дрібної диференціації спеціальних знань.

Спеціалізація судових експертів передбачає засвоєння експертами широкого комплексу теоретичних і практичних знань як базових, так і предметних судово-експертних наук. Однак фахівець будь-якого профілю тільки тоді може досягнути успіхів у своїй вузькій галузі, коли він буде оволодівати знаннями з позицій передової теорії пізнання.

Загальними базовими науками для предметних судових наук є логіка, психологія, прикладна математика, кібернетика. Суттєве значення для предметних судових наук мають процесуальні, криміналістичні і кримінологічні знання.

Розробка актуальних теоретичних проблем судових наук знаходиться у прямій залежності від практичних завдань, які виникають у процесі розслідування злочинів і судового розгляду кримінальних проваджень і цивільних справ.

Саме процесуальні, криміналістичні і кримінологічні знання складають наукові процесуально-кримінологічні засади судової експертизи.

Разом з тим, процес набуття професійних теоретичних знань, хоча і дуже суттєвий етап у становленні фахівця, проте без навичок їх застосування, без вироблення вміння інтегрувати знання, а також спеціальних умінь у застосуванні цих знань, тобто без активної діяльності суб'єкта, може залишитися мало ефективним.

Система набутих спеціальних знань дозволяє закріпити у пам'яті судового експерта, який тільки починає практичну діяльність, взаємопов'язані поняття, найбільш ретельно їх засвоїти і у процесі оволодіння практикою проведення судових експертиз перетворювати їх в практичні знання.

Якими б глибокими ні були теоретичні знання в галузі науки судової експертизи, вони недостатні без уміння практично їх застосовувати. Саме поєднання спеціальних знань з «експертним досвідом» складає професійну компетентність судового експерта.

Одержано 12.10.2015

УДК 343.132 (477)

Бурак Марія Василівна,
кандидат юридичних наук, науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної міліції навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИПУСКОМ НА РИНОК УКРАЇНИ НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Ефективність розслідування злочинів, пов'язаних з випуском на ринок України небезпечної продукції, значною мірою зумовлена своєчасністю та грамотним проведенням слідчих (розшукових) дій, їх послідовність у кожному конкретному випадку залежить від слідчих ситуацій, які виникають під час розслідування такого виду правопорушення.

Однією із першочергових слідчих (розшукових) дій у провадженнях по даній категорії злочинів, є обшук, порядок проведення якого регламентовано статтею 234 КПК України [1, с. 519].

Від так, завданнями обшуку при розслідуванні злочинів, пов'язаних з випуском на ринок України небезпечної продукції, є: відшукання і вилучення знарядь правопорушення, речей і цінностей, здобутих злочинним шляхом, а також предметів і документів, що можуть мати значення для кримінального провадження (небезпечної продукції, підроблених документів тощо); виявлення майна, на яке може бути накладено арешт для забезпечення відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні.

Залежно від об'єктів обшуку (тобто від того, щодо чого (кого) здійснюється обстеження) при розслідуванні злочинів розглядуваної категорії застосовується обшук приміщень, місцевості, транспортних засобів, особи.

Так, за даними ВЗГ УМВС України в Полтавській області, під час низки обшуків, проведених у мережі торгівельних точок одного з полтавських підприємців, правоохоронці вилучили майже 1,5 тонни м'ясних виробів і молочної продукції на суму понад 100 тисяч гривень. За ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 227 Кримінального кодексу України (умисне введення в обіг на ринку

України небезпечної продукції) відкрито кримінальне провадження [2; 3].

За характером об'єктів пошуку (тобто того, що необхідно знайти, виявити) застосовується обшук, спрямований на виявлення людей, знарядь і засобів вчинення злочину, предметів злочину, слідів, документів та інших об'єктів.

Обшук передбачає виявлення: фальсифікованих ярликів цін; ярликів прейскурантів, цінників, що приховуються від споживача; тарифів, чорнових записів, накладних, охоронних розписок, документів про одержання товару, записів, що свідчать про злочинну діяльність особи, документів, що свідчать про наявність товарів, сировини, дійсну відсутність майстрів, книг скарг і пропозицій, рахунків, фактур та інших документів, що мають значення для справи, а також забракованих примірників підроблених документів (зім'яті, розірвані, у кошику для непотрібних паперів);

- підготовленої сировини для вчинення порушення прав споживачів, необхідних для цього предметів, документів, що можуть знаходитися в спеціально відведеному для цього приміщенні (наприклад, можуть бути виявлені сургуч, коркові пробки, віскозні і металеві ковпачки для закупорки пляшок, етикетки, прилади для підігрівання сургучу, фіктивні печатки заводів, технічні засоби для виготовлення підроблених документів тощо);

- фальсифікованої, небезпечної продукції, надлишків продукції, тканин, скла, іншої продукції, коштів, одержаних внаслідок порушення прав споживачів;

- одягу підозрюваного, на якому виявлені ознаки слідів злочину;

- комп'ютерів, комплектуючих, електронних документів, що мають значення для справи.

Оскільки місцем вчинення правопорушень, пов'язаних з випуском на ринок України небезпечної продукції, може бути транспортний засіб, (наприклад, при виїзній торгівлі – транспортний засіб, з якого здійснюється продаж товарів; транспортні засоби, якими здійснюється перевезення (транспортування товарів), по даній категорії злочинів може бути проведено обшук транспортного засобу.

Об'єктами, що мають доказове значення і виявлені при обшуку особи, по категорії злочинів, пов'язаних з умисним вве-

денням в обіг на ринку України небезпечної продукції, є: прибутково-видаткові документи на продукти або товари, одержані працівником; документи з підробленим цінами (прейскуранти, цінники, ярлики тощо) та іншими фальсифікованими даними, що їх працівник ховає в момент перевірки або збирається знищити; різні чорнові записи, позначки про продажні ціни, кількість одержаних під звіт товарів, продуктів, прізвища осіб, яким продано або від яких одержано продукцію. Особливо ретельно слід шукати документи "чорної" бухгалтерії.

По даній категорії справ ефективний результат може бути досягнутий шляхом проведення групового пошуку, тобто проведення одночасно декількох обшуків по одному провадженню в різних осіб, у різних місцях. Необхідно також забезпечити єдине керівництво щодо часу початку обшуку на всіх об'єктах (чи то житло, службове приміщення, склад, цех, різні філії одного підприємства тощо). Для проведення групового обшуку створюється декілька слідчо-оперативних груп, обшук проводиться при налагодженій взаємодії слідчих і підрозділів ДПЗСЕ МВС України.

Список використаних джерел: 1.Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. .В. Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М. Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1328 с; 2. Правоохоронці Полтавщини вилучили 1,5 тонни небезпечної м'ясної продукції. [Електронний ресурс // mvs.gov.ua]; 3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. - 5-те вид., допов. – Х.: Право, 2013. – Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.

Одержано 17.10.2015

УДК 343.1 (477)

Валькова Євгенія Валеріївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства МНУ ім. В.О. Сухомлинського

Крижовець Ольга Володимирівна,
студентка ННІ історії, політології та права МНУ ім. В.О.Сухомлинського

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

2 червня 2011 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про безоплатну правову допомогу» (далі -

Закон) [1]. Цим Законом визначено зміст права на безоплатну правову допомогу, порядок реалізації цього права, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги. Разом з тим, певні питання в Законі залишаються не врегульованими, одним з яких є заміна призначеного захисника. Закон встановлює перелік підстав для заміни адвоката, він є вичерпним. Так, відповідно до ст. 24 Закону адвоката, який надає безоплатну вторинну правову допомогу, може бути замінено у разі: хвороби адвоката; неналежного виконання адвокатом своїх зобов'язань за умовами договору; недотримання адвокатом порядку надання безоплатної вторинної правової допомоги; виключення адвоката з Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

На нашу думку, перелік цих підстав слід розширити, вказавши в Законі таку підставу як відмова від призначеного адвоката. Відсутність такої підстави в зазначеній статті суперечить принципу верховенства права, згідно з яким людина є найвищою соціальною цінністю у державі, а також не відповідає, *по-перше,* ст. 59 Конституції України, яка закріплює право на безоплатну правову допомогу та на вільний вибір захисника своїх прав, *по-друге,* ст. 54 Кримінального процесуального кодексу України [2], в якому закріплено право на заміну захисника; *по-третє,* Закону України «Про безоплатну правову допомогу», відповідно до якого безоплатна правова допомога – це гарантована державою можливість для доступу осіб до правосуддя.

Крім того, слід зазначити, що порядок надання правової допомоги за рахунок коштів Державного бюджету України визначається ще низкою підзаконних нормативно-правових актів, якими регулюються питання надання безоплатної правової допомоги. Одним з таких актів є наказ Координаційного центру від 25.12.2014 року № 33, яким регулюється питання щодо видачі доручень центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Відповідно до п. 5 наказу, видання декількох доручень для підтвердження повноважень захисника в одному кримінальному провадженні не допускається, крім наступних випадків: у разі виявлення технічної помилки (описки, друкарської, граматичної помилки), коли доручення для надання безоплатної вторинної пра-

вової допомоги уточнюється на підставі доповідної записки уповноваженої службової особи (чергового) центру; залучення захисника для здійснення захисту за призначенням підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого, який раніше відмовився від призначеного захисника; залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії [3].

З п. 5 зазначеного наказу випливає, що особа, якій було надано безоплатну вторинну правову допомогу, і яка добровільно відмовилася від такої допомоги має право знову отримати допомогу за рахунок держави, проте в Законі, який має вищу юридичну силу, це питання не регульовано, що обумовлює необхідність усунення цієї прогалини.

Ще одне питання, яке, на наш погляд, підлягає врегулюванню – це питання щодо виду правових послуг, які має той чи інший суб'єкт права на безоплатну вторинну правову допомогу. Відповідно до ст. 13 Закону, безоплатна вторинна правова допомога, як вид державної гарантії, включає такі види правових послуг: захист; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру.

З 1 липня 2015 року розпочалося надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному та адміністративному судочинстві. Виконання даної функції покладено на місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Суб'єкти, які мають право на надання безоплатної вторинної правової допомоги передбачені в ст.14 Закону. В ній перелічені усі суб'єкти такого права незалежно від сфери правовідносин. На нашу думку, це є не правильно. Так, наприклад, згідно з положеннями ст.14 Закону, особи, які перебувають під юрисдикцією України, мають право на безоплатну вторинну правову допомогу стосовно усіх видів зазначених послуг, якщо середньомісячний сукупний дохід їхньої сім'ї нижчий суми прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, інвалідів, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі менше двох прожиткових мінімумів для непрацезда-

тних осіб. Постає питання, чи може особа у цивільній справі користуватися таким правом як захист. На нашу думку, суб'єкти даної категорії справ можуть користуватися лише послугою щодо складення документів процесуального характеру та представництва інтересів в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами.

Здається законодавцю тут також є над чим подумати. Можливо слід доповнити Закон статтею 14-1, в якій окремо закріпити суб'єкти права на безоплатну правову допомогу у кримінальному, цивільному та адміністративному процесі.

Список використаних джерел: 1. Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3460-17; 2. Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 № 4651-VI[Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651; 3. Наказ Координаційного центру від 25.12.2014 року № 33 Питання видання доручень центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://legalaid.gov.ua/ua/zakonodavstvo/orhanizatsiino-rozporiadchi-dokumenty.

Одержано19.10.2015

УДК 343.98 (477)

Веприцький Роман Сергійович,
кандидат юридичних наук,
здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ МІНІМІЗАЦІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ

Основну роль у мінімізації легалізації злочинних доходів виконує Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань фінансового моніторингу - Державна служба фінансового моніторингу України [1] (далі - Держфінмоніторинг України), діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України. Це обумовлено його основним завданням – відповідно до Положення про Державний фінансовий моніторинг України (далі Держфінмоніторинг)

Держфінмоніторинг України виконує нормотворчі, інформаційні, координаційні, контрольні, облікові та інші повноваження, здійснення яких забезпечує виявлення фінансових операцій з ознаками легалізації злочинних доходів, а отже, і мінімізацію латентності цих злочинів.

Одним із ефективних чинників протидії легалізації злочинних доходів є здійснення належної ідентифікації та вивчення фінансової діяльності *клієнтів фінансової установи.* Така процедура, що у світовій практиці отримала назву "Знай свого клієнта", допомагає звести до мінімуму наміри використання фінансової установи для легалізації злочинних доходів за умови наявності достатнього обсягу інформації про своїх клієнтів (місце постійного перебування, професійна діяльність, джерела походження коштів, мета відкриття рахунку тощо). Кожна фінансова установа відповідно до Стандартів Базельського комітету банківського нагляду "Належне ставлення банків до клієнтів" (2001 р.) розробляє власну Програму ідентифікації клієнтів з відповідними рекомендаціями з метою отримання від клієнтів відповідних документів і відомостей. За законодавством України механізм здійснення ідентифікації клієнта визначений Законом України "Про банки і банківську діяльність" [3] та Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу[2].

Іншим заходом мінімізації латентності легалізації злочинних доходів є постійний аналіз (моніторинг) та оцінка фінансовими установами, а також іншими уповноваженими суб'єктами фінансового стану клієнтів і їх операцій.

Відповідно до законодавства України фінансові операції аналізуються як перед їх проведенням, так і в процесі обслуговування клієнта, а ті, які мають ознаки таких, що використовуються з метою легалізації злочинних доходів, підлягають фінансовому моніторингу і реєстрації у відповідному реєстрі.

Особливе місце у зменшенні латентності легалізації злочинних доходів належить діяльності відповідальних працівників банків та Держфінмоніторингу України щодо зупинення фінансових операцій, стосовно яких є підозра, що вони пов'язані з легалізацією злочинних доходів, за відповідною процедурою [4].

Сутністю цього механізму відповідно до розділу V Положення є обов'язок банку ідентифікувати та здійснювати вивчення фінансової діяльності: клієнтів, які встановлюють ділові відносини з банком (відкривають рахунки, укладають договори); клієнтів, які здійснюють фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу; клієнтів, які здійснюють фінансові операції з готівкою без відкриття рахунку на суму, що дорівнює або перевищує 150000 гривень, або на суму, еквівалентну зазначеній сумі в іноземній валюті; осіб, які діють від імені зазначених клієнтів, мають право розпоряджатися відкритими в банку рахунками таких клієнтів, та осіб, від імені або за дорученням чи в інтересах яких проводиться фінансова операція.

Важливим чинником мінімізації латентності аналізованих злочинів є *управління ризиками легалізації злочинних доходів та їх оцінка,* що здійснюється суб'єктами первинного фінансового моніторингу за певними критеріями. Діяльність фінансових установ має свідчити, що ними ризики відстежуються та підтримуються на прийнятному рівні з урахуванням результатів ідентифікації та вивчення й аналізу фінансової діяльності клієнтів, послуг, що йому надаються клієнту.

У системі чинників мінімізації латентності легалізації злочинних доходів особливе місце належить *організації проведення фінансового моніторингу.*

Система фінансового моніторингу України яка охоплює фактично всіх надавачів фінансових послуг, суб'єкти фінансового моніторингу зобов'язані контролювати фінансові операції за визначеними критеріями та при наявності мотивованої підозри в їх зв'язку з легалізацією повідомляти уповноважений орган. Це забезпечується шляхом проведення обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу. Обов'язковий фінансовий моніторинг - це сукупність заходів Держфінмоніторингу України з аналізу інформації щодо фінансових операцій, що надається суб'єктами первинного фінансового моніторингу, а також заходів з перевірки такої інформації відповідно до законодавства України.

Важливим чинником мінімізації латентності злочинних доходів є узагальнення суб'єктами державного фінансового моніторингу інформації про актуальні методи і спосо-

би легалізації злочинних доходів, метою якого є запобігання цим злочинам, виявлення та ідентифікування ризиків легалізації злочинних доходів і пропозиції заходів, що їх мінімізують, виявлення окремих ознак проведення ризикових операцій, які можуть свідчити про можливість їх проведення з метою легалізації.

Важливим запитом мінімізації латентності легалізації злочинних доходів є *ефективна взаємодія між різними суб'єктами, зокрема:*

- між клієнтами фінансових операцій та суб'єктами первинного фінансового моніторингу (така взаємодія може мінімізувати ризик легалізації доходів);

- між власниками, менеджерами та персоналом суб'єктів первинного фінансового моніторингу та між суб'єктами первинного та державного фінансового моніторингу.

У цілому вітчизняна модель фінансового моніторингу сприяє протидії легалізації злочинних доходів, оскільки базується на міжнародних стандартах та включає систему суб'єктів з визначеними повноваженнями у цій сфері, механізм ідентифікації клієнтів фінансових установ та аналізу їх фінансових операцій, управління ризиками й узагальнення актуальних способів і методів легалізації злочинних доходів, взаємодію різних суб'єктів у цій сфері.

Список використаних джерел: 1. Положення про Державний фінансовий моніторинг України, затв. Указом Президента України від 13 квітня 2011 року № 466/2011. 2. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затв. постановою Правління Національного банку України від 14.05.2003 р. № 184. 3. Про банки і банківську діяльність : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 5-6. – Ст. 30. 4. Про затвердження порядку прийняття Державною службою фінансового моніторингу України рішення про зупинення операцій : наказ Міністерства фінансів України від 14.09.2012 р. № 992.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.98 (477)

Гусєва Влада Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗАПАХОВИХ СЛІДІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Запахові сліди хоча і мають матеріальну природу, але є невидимими і не сприймані людиною на відміну від традиційних слідів злочину у вигляді конкретних, видимих неозброєним оком відбитків і макрооб'єктів. Відповідно щодо приховування або знищення запахових слідів, особи, що вчиняють злочини дбають в меншій мірі. Необхідність посилення боротьби зі злочинністю стимулює залучення нових методів і засобів для збирання і дослідження джерел доказової інформації. Завдання встановлення особи, що залишила сліди на місці події, займає одне з центральних місць в розкритті та розслідуванні кримінальних проваджень. В даний час здійснюється безліч різних злочинів і перед співробітниками правоохоронних органів стає традиційне завдання: розкриття, розслідування та попередження злочинів. Однак сучасні злочинці в достатній мірі інформовані про методи роботи правоохоронних органів, і в більшості випадків, моделюють їх дії з наступним приховуванням або знищенням слідів злочину. У зазначених випадках для успішного і правильного розслідування кримінального провадження правоохоронці змушені вдаватися до так званих «нетрадиційних» методів отримання доказової інформації, до числа яких належить одорологічне дослідження запахових слідів.

Так, природа і механізм утворення запаху свідчить про те, що майже всі матеріальні тіла несуть запахову інформацію, яка є або власною, або придбаною від іншого тіла. У слідчій практиці найчастіше звертаються до слідів запаху людини. Всі об`єкти, яких торкалась людина, або частки, які відділились від її тіла або одягу несуть запахову інформацію. Такими носіями запахових слідів є: шматки тканини, волосся, кров, потожирові речовини, сперма, слина та інші виділення, які відділились від тіла людини і пов`язані з її фізіологічною

діяльністю; предмети постійного контакту з тілом людини: одяг, взуття, особисті речі; об`єкти тимчасового контакту з тілом людини – знаряддя вчинення злочину, предмети праці та інструменти, речі матеріальної обстановки, яких торкалась людина. Отже, дослідження запахових слідів людини може встановлювати наступне: походження запахових слідів від конкретних осіб при комплексному експертному дослідженню волосся, слідів крові, предметів одягу тощо; учасників події по їх запаховим слідам; індивідуальний запах особи в слідах, вилучених з різних місць злочинів; приналежність предметів певній особі.

Аналіз спеціальної літератури, результати вивчення слідчої та експертної практики дозволяють виділити комплекс проблемних питань, пов'язаних з використанням запахових слідів під час розслідування кримінальних проваджень. Так, по-перше, до теперішнього часу дискутується питання про можливість віднесення одорологічного дослідження до криміналістичних експертиз, окремі вчені вважають, що одорологічне дослідження слід розглядати в якості самостійної слідчої дії, інші, розглядають, як заходи під назвою «оперативно - слідча вибірка».

По-друге, не повною мірою розроблена методика одорологічного дослідження. Відсутній конкретний перелік дій, які необхідні для проведення дослідження. Регламентовано лише те, що необхідно винести постанову про призначення одорологічної експертизи та, що після її проведення експерт складає висновок. Тому, для того щоб судова одорологія отримала офіційне закріплення на практиці, необхідно чітко визначити її статус, створити більш детальну регламентацію методики одорологічного дослідження.

По-третє, існує проблема збирання запахових слідів в ході слідчого огляду. З метою вилучення слідів слідчому необхідно здійснити ряд додаткових дій: викликати на місце події кінолога з собакою, обмежити доступ будь-кого на місці події, бо можуть залишитися сторонні запахи. Так само необхідно правильно вилучити запахові сліди, щоб надалі їх можна було використовувати при проведенні одорологічної експертизи. Все це ускладнює слідчий огляд, тому практичні працівники часто нехтують можливістю вилучення запахових слідів, оскільки на один лише огляд місця події затрачається

значна кількість сил і часу, і тому їм простіше збирати «традиційні» сліди злочину. Рішення даної проблеми полягає у включенні до слідчо-оперативної групи крім фахівця - криміналіста, фахівця, який володіє знаннями в області збирання запахових слідів, що в свою чергу полегшить роботу слідчого і виключить можливі помилки в їх виявленні, фіксації і вилученні.

По-четверте, постає проблемне питання про те, чи можна використовувати результати одорологічної експертизи як доказ. Одні вчені та практичні працівники вважають, що результати одорологічної експертизи та одорологічної вибірки достовірні і можуть використовуватися як докази у кримінальному провадженні, інші, ставляться до даних результатів негативно, аргументуючи це тим, що експертизу «проводять собаки», нехай навіть і спеціально вивчені, і результати, які отримують в ході одорологічного дослідження за допомогою собак дуже сумнівні, так як і не виключена можливість підказки кінолога. Зрозуміло, що можуть бути допущені помилки, що собака може вказати на не той зразок, але помилковими можуть бути і докази, зокрема свідчення допитуваних осіб, або документ, який можна підробити. І в даному аспекті оформлені у встановленому порядку результати одорологічної експертизи, ніяк не можуть бути менш достовірними, ніж інші докази в кримінальному провадженні.

Таким чином, повноцінне використання запахових слідів у кримінальному судочинстві можливе лише за умови, якщо судова одорологія отримає офіційне закріплення на практиці, буде створена детальна регламентація методики одорологічного дослідження, результати одорологічних експертиз використовуватимуться як повноцінні докази у кримінальних провадженнях.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.373 (477)

Дараган Валерій Валерійович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕТАПІВ ЗДІЙСНЕННЯ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Важливе значення для побудови «моделі» злочинної діяльності у сфері державних закупівель має співставлення аналізу економічних показників, які характеризують діяльність замовника та учасників конкурсних торгів з наявною в оперативному підрозділі інформацією та нормативно-правовою базою у сфері державних закупівель, з метою встановлення законності здійсненних зазначеними суб'єктами господарювання дій у сфері державних закупівель, тобто застосування економіко-правового аналізу.

Відповідно до завдань поставлених перед підрозділами протидії злочинності у сфері економіки МВС України, пропонуємо виділяти наступні етапи проведення економіко-правового аналізу під час виявлення злочинів у сфері державних закупівель: 1. Визначення документальної бази економічної частини аналізу; 2. Визначення нормативно-правової бази юридичної частини аналізу; 3. Вивчення наявної документальної бази на відповідність діючим нормативно-правовим актам, що регулюють відносини у сфері державних закупівель; 4. Встановлення характеру виявленого порушення та визначення меж відповідальності (кримінальна, адміністративна, дисциплінарна); 5. Прийняття правового рішення.

Відповідною документальною базою економічної частини аналізу є аналіз документального оформлення процесу державної закупівлі. До основних документів, які потребують дослідження під час виявлення злочинів у сфері державних закупівель є: річний план закупівель; посадові інструкції; посвідчення спеціаліста у сфері здійснення державних закупівель; статутні документи; документи, що підтверджують реєстрацію в податкових органах тощо; бухгалтерські реєстри; звіти; договір про закупівлю, рахунки-фактури; рахунки;

накладні; акти приймання-здачі; оголошення про проведення процедури закупівлі; обґрунтування застосування переговорної процедури закупівлі; документація конкурсних торгів; кваліфікаційна документація; протокол розкриття пропозицій конкурсних торгів; протокол відхилення пропозицій конкурсних торгів; звіт про результати проведення процедури закупівлі; пропозиції конкурсних торгів; сертифікати; посвідчення якості; технічні паспорти; ліцензії; дозволи та ін.

Зазначений перелік не є вичерпним та може змінюватись відповідно до умов договору, предмету та процедури закупівлі.

Відправною базою юридичних оцінок, під час застосування економіко-правового аналізу, завжди виступають певні правові норми, які визначають основні ознаки та «модель» злочинної діяльності. До основних нормативно-правових актів, які необхідно використовувати під час виявлення злочинів у сфері державних закупівель, можна віднести: Закон України «Про здійснення державних закупівель»; Закон України «Про особливості здійснення закупівель в окремих сферах господарської діяльності»; Закон України «Про природні монополії»; Кримінальний кодекс України; Кодекс України про адміністративні правопорушення; Господарський Кодекс України; Закон України «Про запобігання корупції»; Наказ Міністерства економіки України № 916 від 26.07.2010 року «Про затвердження Типового положення про комітет з конкурсних торгів»; Наказ Міністерства економіки України № 919 від 26.07.2010 року «Про затвердження стандартної документації конкурсних торгів»; Наказ Міністерства економіки України № 921 від 26.07.2010 року «Про затвердження порядку визначення предмету закупівлі»; Наказ Міністерства економіки України № 922 від 26.07.2010 року «Про затвердження форм документів у сфері державних закупівель»; Наказ Міністерства економіки України № 925 від 27.07.2010 року «Про затвердження Типового договору про закупівлю товарів (робіт або послуг) за державні кошти та Інструкції щодо заповнення Типового договору про закупівлю товарів (робіт або послуг) за державні кошти»; Наказ Міністерства економіки України № 932 від 28.07.2010 року «Про визначення офіційного друкованого видання з питань державних закупівель, міжнародного інформаційного видання з

питань державних закупівель та веб-порталу Уповноваженого органу з питань закупівель»; внутрішні накази замовника: «Про затвердження порядку укладання договорів», «Про організацію та планування закупівель товарів, робіт і послуг», «Про призначення на посаду», «Про призначення відповідальних осіб за підготовку документації конкурсних торгів», «Про порядок здійснення вхідного вихідного контролю товарів, робіт і послуг» та інші. Список визначених нами нормативно-правових актів можу бути доповнений окремими нормативно-правовими актами в залежності від предмету закупівлі та статусу державного замовника.

Як вбачається з вище зазначеного, перелік документів та нормативно-правових актів, які необхідно використовувати під час здійснення економіко-правового аналізу діяльності щодо здійснення державних закупівель є доволі широким і на його відпрацювання може знадобитись значна кількість часу. Тому для застосування економіко-правового аналізу під час виявлення злочинів у сфері державних закупівель, оперативному працівнику підрозділу ПЗСЕ необхідно мати відповідні навички роботи з документами, які складаються під час проведення державної закупівлі, знати порядок та строки їх формування, порядок дій членів комітету конкурсних торгів під час проведення тієї або іншої процедури закупівлі. Крім того, оперативний працівник повинен володіти знаннями щодо способів вчинення злочинів у сфері державних закупівель.

Наступним етапом аналізу є вивчення наявної документальної бази на відповідність діючим нормативно правовим актам, що регулюють відносини у сфері державних закупівель. Зазначений етап спрямований на виділення серед таких документів тих, що не відповідають положенням нормативно-правових актів, а також можливих причин такої невідповідності.

Під час встановлення характеру виявленого правопорушення з'ясовується можливий механізм вчинення протиправних дій, з метою надання в подальшому таким діям кримінально-правової, адміністративної або дисциплінарної кваліфікації.

Завершальним етапом економіко-правового аналізу є прийняття правового рішення. Форми такого рішення мо-

жуть прийматися на підставі Кримінального-процесуального кодексу України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу законів про працю України тощо.

Що стосується додаткових напрямків використання отриманої в результаті економіко-правового аналізу інформації, то в наукові літературі виділяють наступні напрямки: а) здійснення комплексних досліджень причин економічних злочинів та умов, які сприяють учиненню розкрадань, безгосподарності, посадових та господарських злочинів; б) розробка пропозицій щодо збереження майна підприємств шляхом правових, організаційних і економічних заходів; в) участь у розробці проектів законодавчих і нормативних актів, які регламентують соціально-правові відносини в галузі зберігання майна державних підприємств та підприємств недержавних форм власності; г) прогнозування злочинних проявів в економіці держави; д) здійснення координації з відомчими науковими установами, державними органами і громадськими організаціями в розробці комплексних заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинами у сфері економіки [1, с. 64].

Список використаних джерел: 1. Камлик М.І. Судова бухгалтерія: Підручник [Текст] / М.І. Камлик. - К. : Атіка, 2000. - 336 с.

Одержано 19.10.2015

УДК 343.98 (477)

Євдоківменко Світлана Вікторівна,
кандидат юридичних наук,
судовий експерт з економічних досліджень,
директор ДП «Харківський науково-дослідний
та проектний інститут землеустрою»

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБЛІКОВИХ ДОКУМЕНТІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Безперервне розширення кола господарських операцій обумовлюється процесом швидкого розвитку та ускладнення економічних відносин, що є характерним для більшості країн із ринковою економікою. Такий процес призводить до збільшення нормативно-правових документів, що регламентують господарську діяльність, з одного боку та стає причиною великої кількості правопорушень у сфері економіки з

іншого. Ускладнення правопорушень передбачає володіння експертом-економістом методиками дослідження документів.

Відповідно до ст. 98 КПК одним із джерел доказів правопорушення є різноманітні документи, а практично вся діяльність експерта-економіста тісно пов'язана із дослідженням облікових документів (бухгалтерських документів, документів податкового обліку тощо). Документ може бути знаряддям злочину, коли за підробленою накладною були отримані та незаконно привласнені товарно-матеріальні цінності, або зберігати на собі сліди злочину, як, наприклад, інвентаризаційні описи та звіряльні відомості, що встановлюють нестачу цінностей. Такі документи являються речовими доказами, що визначає ст. 99 КПК. Якщо документ визнано речовим доказом, про це оформлюється слідчим відповідна постанова і даний факт фіксується у протоколі огляду відповідно до ст. 223 КПК. При дослідженні документів у своєму висновку експерт-економіст обов'язково помічає працював він із оригіналом документа чи із його копією.

Обсяг матеріалів, які надаються експерту-економісту для дослідження, залежать від питань, які на вирішення експерта виносить слідчий, а також від кримінального провадження проти осіб організації тієї чи іншої галузі національної економіки. Найчастіше на експертне дослідження при призначенні судово-економічної експертизи направляються такі документи:

– акти документальних ревізій, в яких на підставі документів відображено рух товарно-матеріальних цінностей та грошових коштів за досліджувальний період;

– документи інвентаризації (інвентаризаційні описи, порівняльні відомості, акти інвентаризації);

– товарні, касові звіти, а також звіти матеріально-відповідальних осіб з усіма первинними прибутково-видатковими документами;

– первинні документи, що відображають господарські операції, щодо яких перед експертом-економістом поставлені питання;

– розрахунково-платіжні відомості, депонентські відомості, особові картки та інші касові документи;

– трудові договори, договори про матеріальну відповідальність, накази на призначення та звільнення з посади;

– протоколи допитів обвинувачених та свідків, протоколи очних ставок та огляду документів;

– висновки експертів інших спеціальностей;

– неофіційні документи та інші матеріали, які мають значення для судово-економічної експертизи.

Всі документи, які досліджуються експертом-економістом, перевіряються ним з формальної точки зору і за суттю відображених у них операцій. Всі документи, з якими працює експерт-економіст при проведенні судово-економічної експертизи, можна поділити на доброякісні та недоброякісні. Якщо документи доброякісні, вони завжди правильно оформлені і містять повну і достовірну інформацію про операцію, яку описують. Недоброякісні документи можуть бути оформлені неправильно (недоброякісні за формою), містити неповну або перекручену інформацію про здійснену операцію (недоброякісні за суттю).

Недоброякісні за формою документи у свою чергу поділяються на недооформлені, у яких відображені не всі реквізити або оформлені на бланках не встановленої форми. У таких документах вся інформація щодо опису здійснених господарських операцій відмічена у повному обсягу і є достовірною.

Недоброякісні документи за суттю відображених у них господарських операцій в залежності від викривлення інформації можна поділити на такі групи:

– із випадковими помилками;
– із відображенням незаконних операцій;
– фальсифіковані (підроблені).

До випадкових помилок, які зустрічаються в облікових документах можна віднести неправильне найменування організації, якій направлено документ, або її поточного рахунку, неправильний номер видаткового ордеру на відпущення товарно-матеріальних цінностей або період за який здійснено операцію.

До документів із відображенням незаконних операцій відносять правильно оформлені документи, в яких відображені операції не відповідають вимогам діючого законодавства. Наприклад, видатковий касовий ордер на видачу готівки працівнику під звіт без повного звітування ним про попередньо отримані кошти.

Фальсифікованими є документи, які мають підроблені підписи посадових осіб або печатки організації, містять перекручені реквізити або саму інформацію про господарську операцію, маються арифметичні помилки. Фальсифіковані документи, що поступають на дослідження експерту-економісту прийнято ділити на три групи. Перша група об'єднує документи із матеріальними підробками, в яких є видимі незаконні виправлення, підчистки тощо, наприклад, чеки із підробленими підписами або розмитою печаткою, де неможна прочитати реквізити організації. До другої групи відносять фальсифіковані документи з інтелектуальними підробками, які містять явно неправдиву інформацію про характер та обсяги господарських операцій, наприклад, завищені обсяги робіт з метою незаконного привласнення коштів за невикористані матеріали та нарахування фактично не зароблені заробітної плати. У третій групі знаходяться документи, які одночасно містять підробки матеріального та інтелектуального характеру. Фальсифіковані документи бувають безтоварними (повністю або частково) та безгрошовими (повністю або частково). Так, безтоварними документами оформлюють рух товарно-матеріальних цінностей, які були розкрадені, привласнені або залишились без руху, у свою чергу безгрошовими документами оформлюють фіктивні операції з грошовими коштами.

Велику допомогу експерту-економісту в процесі дослідження надають неофіційні документи (чернетки), які використовуються для порівняння з даними офіційних облікових документів. Так, чернетки можуть допомогти визначити розмір нестач і лишків товарно-матеріальних цінностей, часу їхнього оприбуткування, виписування та видачі, розподілу суми збитків між матеріально-відповідальними особами. При проведенні судово-економічної експертизи використання неофіційних записів допускається лише якщо чітко визначено їхнє походження, ці документи мають однозначний зміст і надані експерту як первинні данні.

Таким чином, до об'єктів судово-економічної експертизи слід відносити всю первинну документацію, в якій із застосуванням грошових та натуральних показників відображається фінансово-господарська діяльність суб'єкта, а також бухгалтерські регістри, фінансова звітність, розпоряд-

чі та інші документи, які регламентують діяльність суб'єкта господарювання. Наведена класифікація документів є важливою для їхнього правильного дослідження при проведенні судово-економічних експертиз, оскільки сприяє вибору найбільш раціональної методики дослідження і значно полегшує експерту формулювання відповідей на поставлені питання. При цьому експерт-економіст не може втручатись у вирішення питання про дійсність документа, оскільки це виходить за межі його компетенції.

Одержано 07.11.2015

УДК 343.132 (477)

Ємець Олег Миколайович,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри спеціальної техніки
та оперативно-розшукового документування
Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Законодавство України сьогодні змінюється згідно з вимогами, пов'язаними з євроінтеграційним курсом держави, що впливає на сталу практику розслідування злочинів, у тому числі в аспекті взаємодії слідчих та оперативних підрозділів. Цим обґрунтовується поставлена нами мета щодо виявлення юридичних проблем, які виникають при здійсненні оперативно-розшукової діяльності та проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, а також вироблення пропозицій з їх усунення.

Законодавцем до підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності (стаття 6 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" [1]) віднесено наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються, а також осіб, які готують вчинення злочину. Оперативний підрозділ при отриманні достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про зло-

чини, що готуються або осіб, які готують вчинення злочину, заводить оперативно-розшукову справу та здійснює оперативно-розшукову діяльність.

В той же час наголосимо, що за готування до злочину передбачається відповідальність Кримінальним кодексом України [2]. Тільки готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності (частина 2 статті 14 КК України). Згідно зі статтею 7 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" [1], у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [2], до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України [3]. Лише у випадку, якщо ознаки злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [2], до відповідного органу досудового розслідування. Відповідно до статті 214 Кримінального процесуального кодексу України [3] досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Після цього проводяться не оперативно-розшукові заходи, а негласні слідчі (розшукові) дії.

Таким чином, оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [2], до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування. За готування

до злочину, крім невеликої тяжкості, настає кримінальна відповідальність. Отже, якщо в зібраних матеріалах зафіксовано фактичні дані про готування до злочину, крім невеликої тяжкості, то їх необхідно невідкладно направити їх до відповідного органу досудового розслідування, який повинен розпочати та поводити досудове розслідування [4, с. 123]. Виникає питання щодо того, яким чином здійснювати оперативно-розшукову діяльність при вказаних підставах, якщо одразу треба розслідувати готування до злочину?

На нашу думку вирішення проблеми можливе шляхом виключення з переліку підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності такої підстави, як наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються, а також осіб, які готують вчинення злочину. Іншим шляхом може бути виключення зобов'язання оперативного підрозділу невідкладно направити до відповідного органу досудового розслідування матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про готування до злочину, що дозволить не тільки завести оперативно-розшукову справу, але розпочати та продовжувати протягом необхідного часу проведення оперативно-розшукових заходів в рамках оперативно-розшукового провадження, тільки після чого направляти матеріали до органу досудового розслідування.

Список використаних джерел: 1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст. 303; 2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131; 3. Кримінальний процесуальний кодекс від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Голос України від 19.05.2012, № 90-91; 4. Ємець О. М. Юридичні проблеми здійснення оперативно-розшукової діяльності в Україні / О. М. Ємець // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ : наук. журн. / Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2015, № 1. – С. 118-125.

Одержано 20.10.2015

УДК 343.1 (477)

Качинська Мар'яна Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративної діяльності
органів внутрішніх справ факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ МАЙНОВИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ ВІДПОВІДНО ДО ПОЛОЖЕНЬ ПЕРШОГО ЛИТОВСЬКОГО СТАТУТУ 1529 РОКУ

Литовський Статут 1529 року був першим кодифікованим нормативних документом, який увібрав у собі прогресивні ідеї та погляди середньовічної Європи. Він став визначним пам'ятником законодавства XVI століття [1, с.9]. Означений документ вперше об'єднав норми матеріального (кримінального, цивільного) та норми процесуального права [2, с.14]. У Статуті вказувалось, що його дія розповсюджується на всіх корінних жителів земель Великого князівства Литовського, незалежно від походження та класової приналежності, від віросповідання (католицького, православного) та ін. Означений нормативний документ встановлював та закріплював правовий режим всіх сфер суспільного життя Великого князівства Литовського. Окрема увага, приділялась правому визначенню майнових злочинів та діяльності органів охорони правопорядку під час їх розслідування.

Судовий захист феодальної власності регламентувався положеннями Першого Литовського Статуту 1529 року у двох аспектах:

- у першому, при визначенні покарання у випадку здійснення майнового злочину і встановлення винної особи (злочинця);
- у другому, при визначенні збитків внаслідок злочину, які необхідно відшкодувати злочинцю.

При визначенні міри покарання враховувались особистість звинуваченого та майно, яким він володів. У випадку, коли особу правопорушника не вдалось встановити, то вимога відшкодування збитків висувалась іншим особам так чи інакше причетними до завдання збитків [3, с.56].

Заслуговує на увагу деталізація у положеннях Статуту 1529 року окремих видів злочинів таких як крадіжка. Саме цьому злочину приділялась значна увага Сеймом, як законодавчим органом Великого князівства Литовського, бо майнова захищеність осіб, а особливо заможних феодалів була пріоритетним напрямом діяльності органів охорони правопорядку.

Заволодіння чужим майном згідно із положеннями Першого Статуту могло бути здійснено кількома способами:

- перший, відкрите самовільне заволодіння майном шляхом застосування насильства або без нього;
- другий, грабіж;
- третій, крадіжка [3, с.56].

Формування таких видів заволодіння чужим майном були обумовлені необхідністю захисту власності феодалів та інших потерпілих від даних злочинів. Так, крадіжки поділялась на два види:

- крадіжка явна, тобто викриття особи з наміром вчинити правопорушення, затримання під час заволодіння майном або зізнання особою вчиненого діяння;
- крадіжка, яку необхідно розкривати шляхом розшуку винної особи.

У вказаних випадках злочин мав публічний характер [3, с.58].

Зауважимо, що досить цікавим та схожим до сучасного кримінального процесу України є процес притягнення винного до відповідальності за Першим Литовським Статутом. Так, процес розкриття крадіжки поділявся на дві стадії:

- досудового розслідування;
- судове розслідування.

У випадку, коли винна особа під час досудового розслідування визнавала себе винною, крадіжка ставала явною. Коли ж винна особа була невідома, то розпочинався особливий судовий процес. На судовій стадії останнього висувався особливий позов до тієї особи, яка у обставинах, що склались була причетна або підозрювалась у вчинені злочину. Литовський Статут 1529 р. передбачав такі види позовів:

- позов потерпілої особи до причетних до крадіжки осіб;

- зустрічний позов невинної, але підозрюваної особи до потерпілої особи [3, с.58].

Було також передбачено є встановлення відповідальності за звинувачення, яке не буде доведено. У цьому випадку особа, що обвинувачувала повинна понести адекватне покарання [4, с.102].

Перший вид позову потерпілий міг пред'явити причетному до крадіжки. Литовський Сейм у положеннях Статуту 1529 року дає чітке визначення поняттю «особа причетна до крадіжки»:

- особа, у якої у присутності свідків було виявлено вкрадену річ, хоча означена особа цю річ не викрадала (XII. 17,18,19);
- особа, яка перешкоджала встановленню істини (XII. 2,3) [3, с.58].

Заслуговує на увагу класифікація позовів підозрюваної особи до потерпілого від крадіжки згідно з ступенем невинності:

- позов підозрюваної особи, яка погодилась на катування, щоб довести свою невинність. Якщо особа під час цієї процедури не зізналась у крадіжці, то тим самим підтвердила свою невинність;
- позов родичів підозрюваної особи, яка погодилась на катування до потерпілого від крадіжки. У випадку смерті першого під час катування (XII) [3, с.58].

Отже, при розслідуванні злочинів виникали стадії кримінального процесу (судове та досудове розслідування). Однак, не зважаючи на прогресивні положення Першого Статуту, судова діяльність характеризувалась середньовічними процедурами, а саме катуванням. Розслідування злочинів проти власності (крадіжка, грабіж, відкрите самовільне заволодіння майном шляхом застосування насильства або без нього) носило класовий характер. Перевага надавалась захисту власності заможних феодалів.

Список використаних джерел: 1. Бикялис А. Вступительная речь доктора, проректора Вильнюсского университета им. В. Капсукаса / А. Бикялис // Первый Литовський Статут 1529 года: материалы республиканской научной конференции. Вильнюс, 1982 год. – Вильнюс.: «Вайздас», 1982. – С.9-11. 2. Юргинис Ю. Литовский статут пам'ятник истории права и культуры Великого княжества Литовського / Ю.Юргинис // Первый Литовський Статут 1529 года:

материалы республиканской научной конференции. Вильнюс, 1982 год. – Вильнюс.: «Вайздас», 1982. – С.14-19. 3. Андрюлис В. Некоторые процессуальные особенности судебной защиты феодального движимого имущества по Литовскому Статуту 1529 года / В. Андюлис // Первый Литовський Статут 1529 года: материалы республиканской научной конференции. Вильнюс, 1982 год. – Вильнюс.: «Вайздас», 1982. – С.55-58. 4. Конон Гуманистические стоки статута Великого княжества Литовского 1529 года / В.М. Конон // Первый Литовський Статут 1529 года: материалы республиканской научной конференции. Вильнюс, 1982 год. – Вильнюс.: «Вайздас», 1982. – С.94-103.

Одержано15.11.2015

УДК 343.98 (477)

Комаринська Юлія Борисівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЯ – ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У РОЗСЛІДУВАННІ ТА ПОПЕРЕДЖЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Фраза Уїнстона Черчіля: «Хто володіє інформацією – той володіє світом», не втрачає своєї актуальності сьогодні, та набуває особливо важливого значення під час розслідування кримінальних правопорушень.

Успіх будь-якої людської діяльності, у тому числі й такої специфічної, як розкриття злочинів, прямо залежить від рівня забезпечення необхідною інформацією. Саме кваліфікований аналіз і синтез інформації про об'єкти, що мали відношення до події злочину, отриманої з різноманітних джерел, її інтерпретація, уміле використання лежать в основі розкриття злочинів.

Необхідність накопичення й обрання інформації для неодноразового використання в майбутньому свого часу ініціювала появу величезної кількості інформаційних систем у різних сферах людської діяльності. Сьогодні своєрідним підґрунтям удосконалення основ інформаційного забезпечення розслідування стала інформатизація суспільства, зростання ролі інформації в управління та вирішенні найрізноманітніших завдань. Указані технології надають обліковій діяльності іншого якісного витоку розвитку. Завдяки інтеграції різних за змістом і формою відображення даних з інформаційних

масивів створюються інформаційні системи, що включають величезну кількість розподілених баз даних з можливістю доступу до інформації з будь-якої віддаленої точки доступу через ядро інтегрованого банку даних. Але й це ще далеко не все. Сучасні автоматизовані інформаційні системи завдяки програмному забезпеченню самостійно в автоматичному режимі здійснюють аналіз інформації всіх баз даних, включених до ІБнД, дозволяють виявляти зв'язки між окремими об'єктами, між певними системами, у яких на облік узято однакові об'єкти, та ін. при цьому вони здатні самостійно за формами, що реалізовані в певних програмах, формулювати відповіді на запити й видавати користувачеві інформацію в зручній для сприйняття формі – у вигляді таблиць, схем з установленими зв'язками між елементами схеми, частки топографічної карти чи плану з позначеними на них об'єктами [1, с. 3-4].

Починаючи від моменту реєстрації інформації про кримінальне правопорушення у ЄРДР, обираючи заходи організаційного плану та виконання їх, планування та проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій і взагалі весь хід досудового розслідування здійснюється в рамках інформаційного потоку.

З метою запобігання, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень при здійсненні досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності, а також з метою підвищення рівня інформаційного забезпечення проведення експертних досліджень в системі органів внутрішніх справ ведуться та функціонують криміналістичні обліки, які у своїй сукупності утворюють систему, що у криміналістиці визначається як кримінальна реєстрація [2, с. 248].

Така узагальнена система інформації потребує постійного поповнення, вдосконалення, налаштування її функціонування потребам практики, доступу до її підсистем не залежно від територіальної віддаленості.

Не слід забувати і про зворотну сторону інформаційного потоку, а саме те що все частіше злочинці вчиняють незаконні дії саме за допомогою використання доступної інформації. Наприклад, інформація про методи та засоби виявлення ознак злочинної діяльності, виявлення, вилучення та дослідження слідової інформації під час проведення проце-

суальних дій, способи інсценування події та інше, дозволяє злочинцям не залишати по собі сліди, тим самим уникаючи законного покарання.

Все поширенішими стають злочини, що вчиняються через інформаційні системи: розповсюдження неправдивої інформації, незаконна торгівля (документи, фото-, відеопродукція з авторськими правами, наркотичні засоби, люди, людські органи тощо), порнографія, розповсюдження насилля, викрадення та використання особистої інформації та багато інших способів вчинення злочинів.

Тому не дивним є увага всіх правоохоронних органів України до методик розслідування зазначених злочинів, до нових, а головне сучасних методик щодо: виявлення слідової інформації втручання в роботу інформаційних систем; встановлення особи злочинця, який вчиняє злочини використовуючи інформаційні системи; накопичення та аналіз криміналістично-значимої інформації; можливостей та особливостей функціонування інформаційних обліків. Посилення та вдосконалення саме цих методик, що дозволяють працювати із інформаційними потоками та за їхньою допомогою виявляти та розслідувати кримінальні правопорушення, є запорукою оптимізації процесу розслідування будь-якого виду злочину, виявлення злочину та злочинців, вдосконалення тактики проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел: 1. Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів: Монографія / Бірюков Валерій Васильович./ Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. – 664 с. – Бібліогр. : С. 627 – 660. 2. Криміналістика : Підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алєксєєв та ін. – К. : „Центр учбової літератури, 2015. – 544 с.

Одержано
25.10.2015

УДК 343.98 (477)

Корнієнко Василь Володимирович,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ШАХРАЙСТВ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Останнім часом поширення набули факти шахрайства з грошовими коштами, що знаходяться на рахунках клієнтів банку з використанням систем дистанційного банківського обслуговування (ДБО). При цьому при виявленні та розслідуванні подібних злочинів особливі труднощі викликають співучасть та зловживання з боку представників банківських установ щодо розкрадання грошей з рахунків клієнтів банку з подальшим переведенням їх на рахунки фіктивних підприємств та подальшою легалізацією через мережу «конвертаційних» центрів. Середою здійснення шахрайств дуже часто виступають електронні системи банківського обслуговування «Клієнт-Банк», як-то Internet-banking або Mobile-banking. Інструментарій шахрайських дій: від вербального введення в оману або зловживання довірою, до активного застосування спеціального обладнання, у тому числі комп'ютерних програм.

Слід зазначити, що даний напрямок протидії злочинним посяганням на ресурси банку ще залишається недостатньо дослідженим. Зокрема, на перший погляд здається, що крадіжки з рахунків клієнтів банку за допомогою систем дистанційного обслуговування (напр. з банківських кредитних карток) вчиняються злочинцями - «хакерами», які не мають відношення до банківської установи. Дійсно, така практика має місце. Але більш масштабні збитки для кредитно-фінансової установи мають факти, коли до подібних дій причетні представники банків. У цьому випадку і схеми злочинної діяльності більш складні, і виявити такі зловживання досить важко з огляду на закритий характер банківської діяльності та обізнаність злодіїв як якісно сховати сліди злочинів та протидіяти розслідуванню.

Останнім часом активність кіберзлочинців значно зросла щодо несанкціонованого втручання в ДБО. Причому зменшується вплив одиночок і збільшується – організованих груп злочинців. Якщо ще два роки тому це були поодинокі випадки, то в 2013-2014 рр. кількість і обсяг злодійських трансакцій зросли в рази. Банкіри також занепокоєні тим, що у 2013 р. зафіксовані випадки масового застосування проти банків (одночасно проти десяти і більше банків) розподілених кібератак на зовнішні сервіси типу «відмова в обслуговуванні» (DDos-атаки). Несанкціонований доступ до систем ДБО в більшості випадків шахраї отримують з вини клієнтів. Шахраї виводять досить великі суми з рахунків юридичних осіб, після чого переводять їх по ланцюжку з фіктивних юридичних або фізичних осіб і знімають готівкою. Як вказує практика, по рахунках фізичних осіб шахрайство в системах ДБО незначне.

На стадії відкриття кримінального провадження ознаки протиправних дій повинні бути зіставлені з елементами складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою. При отриманні даних про злочинні дії важливе місце займає аналіз перевірки вихідних даних, а саме:

Матеріали оперативно-розшукових підрозділів у яких повинні бути узагальнюючі дані про проведену оперативно-розшукову роботу з виявлення і документування фактів несанкціонованого втручання у ЕОМ та незаконного переказу грошових коштів клієнтів банку.

Заява та письмове пояснення від потерпілої сторони (як правило, це особа від керівництва банківської установи) про факт протиправної діяльності та заподіяної шкоди.

Письмові пояснення очевидців протиправних дій. Це можуть бути пояснення як представників банківської установи (головний бухгалтер банку, керівництво та працівники кредитного, валютного, розрахункового відділів, відділу інформаційно-програмного забезпечення тощо), так і представників підприємницьких структур чи фізичних осіб з приводу встановлених порушень або інших обставин злочину. Також долучаються свідчення, що спростовують причетність окремих осіб до події злочину.

Документи (копії) від банківських установ, які є підтвердженням злочинних дій:

▪ що були використанні як засіб вчинення злочину;
▪ що послугували засобом приховання злочину;
▪ що є предметом злочину.

Це можуть бути дійсні або підроблені бухгалтерські, розрахунково-банківські й інші документи, що відображають окремі бухгалтерські операції, рух грошей, матеріальних цінностей (банківські баланси дня, форми фінансової звітності, меморіальні ордери банківського обліку, документи з кредитної справи, договори на відкриття поточного або депозитного рахунків, угоди на розрахунково-касове обслуговування, акредитиви, платіжні доручення /вимоги/, виписки за поточними рахунками, аналіз руху грошей, платіжні доручення тощо).

Тимчасово вилучена техніка (носії інформації – вінчестери, диски, флеш-накопичувачі, тощо), яка слугувала знаряддям вчинення чи приховання злочину, або зберегла на собі сліди злочинних акцій.

Матеріали спеціальних перевірок. До вказаних матеріалів входять: акти документальних ревізій підрозділів фінансової інспекції України, інспекційні перевірки НБУ щодо дотримання порядку здійснення операцій з іноземною валютою, матеріали ревізійних комісій комерційних банків, висновки незалежних аудиторів, довідки про проведені дослідження фахівцями в галузі бухгалтерського обліку, аудиту, фінансів та комп'ютерної техніки тощо.

Письмове пояснення особи (осіб), що підозрюються у вчиненні
злочину про факти вчинення протиправних дій. Наявність пояснень забезпечує об'єктивність та неупередженість оцінки первинного матеріалу щодо наявності ознак злочину (або інших правопорушень). Крім того, вони мають важливе тактичне значення, оскільки певною мірою дозволяють спрогнозувати можливу поведінку підозрюваного під час слідства, визначити його лінію захисту та позицію (активне протистояння або часткова співпраця). Більше того, пояснення може містити дані про інших співучасників, їх роль у протиправній діяльності. Зрозуміло, що порушнику невигідно давати пояснення щодо інших епізодів своєї злочинної діяльності або участі інших осіб, оскільки це веде до обтяження кримінальної відповідальності. Тому висновки про можливий зв'язок

злочину з іншими злочинами слідчому доведеться робити, виходячи з механізму злочину (технології злочинної діяльності) та представлених даних.

Інші документи – це можуть бути запити до відповідних наглядових установ, звернення, листування, чорнові записи, рапорти про проведення оперативних та розшукових заходів, рішення судів у рамках цивільного або господарського провадження тощо.

Зазначений перелік документів не є вичерпним, але в ньому відображається типова структура первинних матеріалів перевірки інформації про злочини у сфері, що розглядається. Винесенню процесуального рішення за матеріалами дослідчої перевірки передує оцінка отриманих даних. У кожному конкретному випадку слідчий може судити про наявність або відсутність підстави для ухвалення процесуального рішення лише після оцінки отриманої в ході дослідчої перевірки криміналістично значимої інформації. До такої інформації відноситься інформація про криміналістичні ознаки злочину: типові сліди, особистість злочинця, обставини здійснення злочину й інші фактичні дані, які мають значення для початку кримінального провадження та дозволяють висувати визначені версії.

Одержано 05.11.2015

УДК 343.1 (477)

Коровайко Олександр Іванович,
кандидат юридичних наук,
голова Апеляційного суду Херсонської області

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ

Функцію утвердження та забезпечення права і свободи людини і громадянина у більшості демократичних країн покладено на суди. І це не випадково, адже як свідчить історія людства, держави та права, саме ці органи займали та продовжують займати особливе місце в системі взаємовідносин людини, суспільства та держави. На сучасному етапі розвитку нашої країни саме через суди завдяки їх функціонуванню здійснюється як охорона і захист прав та свобод особи, так і забезпечується реалізація права на справедливий суд. Останнє є певною квінтесенцією системи гарантій, які надає

кожній особі демократична, соціальна, правова держава. Важливе значення цього права підкреслюється визнанням та закріпленням його на рівні основних міжнародно-правових актів в сфері прав людини (ст. 10 Декларації прав людини, ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), що характеризує його як одне із фундаментальних прав особи.

Але від того як у державі організована діяльність суду та на яких засадах здійснюється ним правосуддя безпосередньо залежить можливість утвердження і забезпечення прав і свобод людини, реалізація судом ідеї справедливого суду. Однак така функція суду можлива лише за умови, коли він, як свого часу було вказано у Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, функціонує на засадах верховенства права відповідно до цих стандартів і гарантує право особи на справедливий суд.

Саме тому слід відмітити, що в сучасних умовах продовження в країні судово-правової реформи, що втілилися у численні зміни до закону України «Про судоустрій і статус суддів», прийняття цілої низки спеціальних законів щодо покращення діяльності судової гілки влади (закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань судоустрою та статусу суддів», «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», «Про забезпечення права на справедливий суд»), знову гостро постає питання приведення судочинства у відповідність із світовими і європейськими стандартами у сфері кримінального судочинства, коли мова йде про реальне забезпечення незалежності та безсторонності суду. Принаймні на це спрямована реалізація Стратегії сталого розвитку "Україна - 2020" за вектором безпеки, де передбачено проведення судової реформи, метою якої є реформування судоустрою, судочинства задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом. Нарешті звертає на себе увагу і той нормотворчий процес, який розпочато щодо внесення змін до Основного Закону, що знайшов своє втілення у проекті закону України «Про внесення змін до

Конституції України (щодо правосуддя)» № 3524 від 25.11.2015. Як вказано у пояснювальній записці до цього законопроекту, у ньому переглянуті конституційні повноваження Верховної Ради України та Президента України у сфері правосуддя відповідно до міжнародних стандартів, що спрямовано насамперед на відновлення довіри громадян до судової гілки влади.

Постійна увага керівництва держави, законодавця до міжнародних стандартів у сфері кримінального судочинства цілком зрозуміла, що пояснюється їх роллю у встановлені балансу в системі взаємовідносин людини, суспільства та держави. Значення цих міжнародних стандартів полягає не тільки у тому, що вони визнані та застосовуються у всіх демократичних країнах, де діє принцип верховенства права. Їх цінність полягає у тому, що вони втілюють у собі ідеї свободи, рівності, справедливості, які відстоювалися людством впродовж тривалого часу його цивілізаційного розвитку.

Отже, поза всяким сумнівом є підстави вести мову про те, що організація судової влади та здійснення правосуддя в Україні повинні бути засновані та відповідати за формою і змістом тим світовим та європейським стандартам у сфері судочинства, які вже тривалий час ні як не можуть бути належним чином реалізовані на теренах нашої країни. Завдання сучасної юридичної науки полягає не тільки у визнанні і так беззаперечного факту необхідності їх впровадження у вітчизняне право та правозастосовну діяльність. Актуальним завданням є опрацювання питання змісту кожного із положень цих міжнародних стандартів кримінального судочинства, у тому числі і з урахуванням того як їх тлумачить Європейський суд з прав людини, а також розробці реальних форм їх безпосередньої реалізації в діяльності не тільки суддів, а й слідчих, прокурорів, адвокатів.

Таким чином, можна констатувати, що дискусія щодо ролі міжнародних стандартів кримінального судочинства в діяльності суду, яка триває вже не один десяток років та пройшла не один етап судово-правової реформи, отримує нового наповнення. А її результатом повинно стати формування такої судової системи, яка здійснює правосуддя відповідно до тих очікувань суспільства, які були ним висловлені майже два роки тому. Сутність їх проста – здійснення право-

суддя в України повинно дійсно відбуватися на засадах верховенства права, забезпечувати кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Мабуть тоді нам вдасться побудувати нашу країну як демократичну, соціальну, правова державу, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю.

Одержано 15.11.2015

УДК 343.122 (477)

Кочура Олександра Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процессу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

Даниленко Анастасія Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процессу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАСАДА (ПРИНЦИП) ПІДВИЩЕНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У національному кримінальному процесі стало вже традицією виділення особливостей провадження за участю неповнолітніх. Насамперед, зазначеними особливостями характеризуються провадження відносно неповнолітніх, які беруть участь в них як підозрювані, обвинувачені (гл. 38 «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх» КПК України). Разом з тим, у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України закріплена також низька правових положень, що забезпечує підвищений захист прав та законних інтересів неповнолітніх потерпілих. До таких положень відносяться норми, які встановлюють особливості провадження слідчих (розшукових) дій за участю осіб, які не досяг-

ли 18-річного віку (ст.ст. 226, 227, 232, 336 КПК України); норми, що регулюють захист права неповнолітнього потерпілого і цивільного позивача завдяки залученню їх законного представника (п. 1 ст. 59, п.1 ст. 64 КПК України).

Все викладене вище пов'язано з тим, що гарантована державою рівність прав і свобод людини й громадянина (в тому числі у сфері кримінального процесу) не може бути досягнута за рахунок наділення всіх громадян однаковим набором прав. Осіб різного віку та тих, які відрізняються рівнем розвитку, станом здоров'я, освітою, і володіють однаковими правами, не можна визнавати забезпеченими правами в рівній мірі. Очевидно, що громадянин, який досяг повноліття та володіє життєвим досвідом і має більш високий освітній рівень, здатний незрівнянно більш ефективно використовувати в ході проведення кримінального провадження надані йому права. Якби держава не враховувала подібних відмінностей й не передбачала додаткових правових гарантій, що дозволяють компенсувати правову незахищеність осіб, які через свій вік не здатні здійснювати повноцінний захист законних інтересів, що надаються у кримінальному процесі, то в цьому випадку конституційний принцип рівності перед законом і судом слід було б вважати декларативним [1, с. 37]. Необхідність у забезпеченні більш підвищеного захисту прав та законних інтересів неповнолітніх потерпілих обумовлена їх фізичною, емоційною, інтелектуальною незрілістю та ін. Як зазначено в резолюції 40/33 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року «молодь, перебуваючи на ранньому етапі розвитку людської особистості, потребує особливої турботи и допомоги в галузі фізичного, духовного і соціального розвитку, а також у правовому захисті в умовах миру, свободи, гідності та безпеки» [2]. Крім цього, в преамбулі к Декларації прав дитини, яка була прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року вказано, що дитина потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист, внаслідок її фізичної і розумової незрілості [3], що ми підтримуємо. У зв'язку з цим ідея про те, що діти мають право на особливу турботу і допомогу, стала відправною при розробці норм національного законодавства, спрямованих на забезпечення гарантій, які дозволяють підвищити правову допомогу неповнолітнім у всіх сферах суспільного життя, включаючи правосуддя. При проведенні криміналь-

ного провадження необхідність у забезпеченні особливих гарантій прав неповнолітніх потерпілих обумовлена не лише турботою про їх інтереси як особи, а й міркуваннями суспільної користі. Зацікавленість суспільства в тому, щоб дитина, яка на собі відчула будь-яке насильство і стала жертвою злочину, мала можливість повернутися до нормального життя і згодом була законослухняним громадянином, не викликає сумнівів. Тому, з метою компенсації обумовленої емоційною, духовною та інтелектуальною незрілістю, нездатністю неповнолітнього потерпілого самостійно здійснювати повноцінний захист своїх прав і законних інтересів та створення умов для подальшої реінтеграції цієї дитини в суспільство, в національному кримінальному процесуальному законодавстві України сформовано систему взаємопов'язаних норм, що встановлюють додаткові процесуальні гарантії, які забезпечують режим підвищеного захисту прав і законних інтересів цих учасників кримінального провадження. Таким чином, убачається, що зміст засади (принципу) підвищеного захисту прав і законних інтересів неповнолітніх є органічною частиною системи засад (принципів) національного кримінального процесу та утворює сукупність кримінальних процесуальних норм, покликаних, зокрема: 1) компенсувати обумовлену емоційною, інтелектуальною незрілістю нездатність неповнолітніх самостійно здійснювати повноцінний захист своїх прав і законних інтересів; 2) мінімізувати негативний вплив, який може здійснений відносно неповнолітніх учасників кримінального провадження в ході проведення процесуальних дій (як в ході досудового розслідування, так і судового провадження); 3) забезпечити створення умов для подальшої ресоціалізації дитини, яка стала жертвою злочину.

Втім підняті питання не є вичерпними і потребують свого комплексного теоретико-прикладного переосмислення, з огляду на що пропонує вченим і практикам висловити власну точку зору з окресленої проблематики, на основі чого запропонувати пропозиції щодо подолання законодавчих прогалин.

Список використаних джерел: 1. Дикарев И. С. Принцип повышенной защиты прав и законных интересов несовершеннолетних / И. С. Дикарев // Российская юстиция. – 2007. – № 5. – С. 37–39; 2. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 01.02.1995 р. (ратифікація від 09.12.1997) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_055; 3. Декларация прав

ребенка, принята резолюцией 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20 ноября 1959 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/childdec.shtml; 4. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (редакція від 03.04.2003) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

Одержано 08.11.2015

УДК 343.985.7 (477)

Кофанова Олена Сергіївна,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри криміналістичних
експертиз Навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для експертно-криміналістичних підрозділів
Національної академії внутрішніх справ

ТВОРИ МИСТЕЦТВА ЯК ОБ'ЄКТ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Твори мистецтва є вельми специфічними видами власності, що мають ряд властивостей, які відрізняють їх від інших видів власності, таких, як нерухомість, майнові комплекси, машини тощо. Оцінка нерухомості, машин і устаткування, транспортних засоби, землі, підприємства, заснована на цілком певних розділах економічної науки.

Що ж до творів мистецтва, то оцінка цих видів власності не має теоретичної економічної бази і в даний час в цьому виді оціночної діяльності відсутній будь-який механізм регулювання.

Дійсно, оцінка цих видів власності не може бути заснована на загальноприйнятих економічних підходах. Відсутні загальні теоретичні принципи з економічним обґрунтуванням для створення єдиної методики вартісної оцінки творів мистецтва і предметів антикваріату, швидше за все, для теоретиків-економістів це нездійсненне завдання.

Процедура оцінки творів мистецтва і предметів антикваріату, безумовно повинна починатися з атрибуції і закінчуватися проведенням експертного дослідження, предмету, що оцінюється.

Визначення достовірності, автентичності художнього твору, його автора, місця й часу створення на підставі аналізу стилістичних і технологічних особливостей, тобто атрибуція, потребує застосування спеціальних знань в галузі мистецт-

вознавства. В цьому випадку оцінювач, якщо він не володіє спеціальними знаннями, повинен звернутися до експерта-мистецтвознавця, який дасть відповідь на поставлені питання.

Основним питанням є встановлення авторства і автентичності об'єкту оцінки, тобто тих параметрів, які і визначають ринкову вартість конкретного твору мистецтва. Справжнім твором конкретного художника вважається лише той, який виконаний ним власноручно.

В той же час мистецтвознавча експертиза не завжди може дати відповідь на питання про авторство, місце і час створення твору, не вирішивши питання про його достовірність. Проте для того, щоб відрізнити підробку від оригіналу, необхідні спеціальні відомості про предмет дослідження, а саме особливості техніки автора, матеріалів, які використані і ряд інших важливих параметрів, що визначають його автентичність.

При цьому, крім можливостей мистецтвознавчої експертизи, необхідне знання ринку цих предметів. Недостатнє розуміння специфіки ринку антикваріату і творів мистецтва може призвести до серйозних помилок у визначенні ринкової вартості предмету. Зростання попиту на твори мистецтва і особливо предмети антикваріату призвело до появи великої кількості підробок і фальшивок. Між експертами і авторами підробок відбувається постійне «змагання». Експерти намагаються зловити шахраїв на найдрібніших порушеннях у складі матеріалів або технології. А ті, у свою чергу, враховуючи промахи, удосконалюють свою майстерність.

В результаті такого змагання у ряді випадків підробка набуває самостійної художньої цінності. З цієї причини крім мистецтвознавчої експертизи часто виникає необхідність в техніко-технологічній експертизі, що включає фізичні і хімічні методи дослідження. Експерт, який проводить дослідження, окрім володіння власне методами дослідження, повинен бути фахівцем в історичному матеріалознавстві і в історії методів і технологій, що використалися при створенні творів мистецтва.

Сенс всієї цієї роботи зводиться до того, щоб виділити унікальні ознаки матеріалів або техніку, яка дозволить встановити автентичність досліджуваного об'єкту.

Що ж слід віднести до об'єктів оцінки в даному випадку? Згідно до статті 1 Закону України "Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей" до рухомих

культурних цінностей відносяться: художні цінності, у тому числі картини й малюнки (цілком ручної роботи на будь-якій основі та з будь-яких матеріалів); оригінальні скульптурні твори, у тому числі рельєфи, оригінальні художні композиції і монтажі (з будь-яких матеріалів); художньо оформлені предмети культового призначення, зокрема ікони; гравюри, естампи, літографії і їх оригінальні друкарські форми; твори декоративно-прикладного мистецтва, у тому числі художні вироби зі скла, кераміки, дерева, металу, тканини та інших матеріалів; старовинні книги, видання, що становлять особливий інтерес (історичний, художній, науковий і літературний), окремо або в колекціях; рідкісні рукописи і документальні пам'ятки; архіви, включаючи фото-, фоно-, кіно- і відеоархіви; унікальні й рідкісні музичні інструменти.

Очевидно, що в перелік предметів, що є культурними цінностями, входять різні за своїм змістом і призначенням речі, які тісно пов'язані з історією розвитку того або іншого народу, з його культурою і національними особливостями.

Кожен предмет, що відноситься до культурних цінностей вимагає своїх методів дослідження. Експерти стародавнього живопису наполягають на першочерговості застосування техніко-технологічної експертизи. Саме використовуючи весь комплекс технологічних досліджень можливо встановити по етапне створення того чи іншого об'єкту, що має історичну та художню цінність.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.98 (477)

Ланцедова Юлия Александровна,
кандидат юридических наук,
доцент кафедры уголовного права и процесса
юридического института Национального авиационного университета

АЛГОРИТМ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ЛИЧНОСТНЫХ ИСТОЧНИКОВ И СОБИРАНИЯ ТРАССОСУБСТАНЦИЙ В АНТИКРИМИНАЛЬНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

Алгоритм привлечения личностных источников антикриминальных сведений проявляется в такой последовательности действий:

1. Поиск (предположительное установление среди

лиц, тех из них, которые могут стать личностным источником в контексте преодоления конкретного правонарушения).

2. Выявление:

2.1. Констатация аутентичности (установление наличия у предполагаемого личностного источника его трех базисных юридических свойств – антиделиктной значимости, вменяемости и сознательности лица).

2.2. Индивидуализация (установление анкетных данных личностного источника).

3. Розыск (установление места нахождения личностного источника с известными анкетными данными).

4. Встреча (любое практическое действие антиделиктолога или личностного источника, которое может обеспечить в процессе общения или негласного контакта с личностным источником получение от него антиделиктных сведений: добровольная явка личностного источника, его привод, негласный контроль средств связи личностного источника и др.).

В этой связи алгоритм действий с трассосубстанциями в антикриминальном судопроизводстве проявляется в такой их последовательности:

1. Поиск (предположительное установление среди существующего разнообразия материальных объектов, тех из них, которые являются трассой и/или субстанцией и могут стать источником сведений, значимых для эффективного и/или рационального и/либо качественного преодоления конкретного правонарушения).

2. Выявление:

2.1. Констатация аутентичности (установление таких признаков материального объекта, по которым можно сделать вывод о наличии субстанции или трассы, в последнем случае – какой именно трассы: отпечатка, диагностического отображения, ситуационного отображения).

2.2. Индивидуализация (установление тех признаков внешнего строения трассосубстанции, по которым ее можно будет распознать среди иных трасс и/или субстанций, когда отсутствие достаточного количества такого рода признаков понуждает антиделиктолога прибегнуть к искусственной индивидуализации трассосубстанции посредством ее упаковки в присутствии понятых и, при наличии, иных участников де-факто процессуального действия).

3. Розыск (установление места нахождения трассы и/или субстанции с известными индивидуальными признаками).

4. Принятие (фактический переход трассы и/или субстанции посредством ее выемки из владения физического или юридического лица к антиделиктологу).

5. Закрепление (применение таких физических и иных средств, которые должны полностью исключить или хотя бы предельно возможно минимизировать дальнейшую порчу либо иное неконтролируемое и нежелательное изменение трассы и/или субстанции).

6. Изъятие (применение таких технических средств и манипуляций с трассой и/или субстанцией, которые позволяют ее перенести на любой иной носитель, в т. ч. в упаковку).

7. Упаковка (применение таких технических средств и методов, которые позволяют в присутствии понятых и, при наличии, иных участников де-факто процессуального действия искусственно индивидуализировать трассу и/или субстанцию, исключить неконтролируемое проникновение к ней иных лиц, исключить или максимально минимизировать порчу и иное нежелательное и неконтролируемое ее изменение).

8. Хранение (применение таких технических средств и создание таких условий, которые должны исключить или максимально минимизировать порчу и неконтролируемое и нежелательное изменение трассы и/или субстанции).

9. Транспортировка (применение таких технических средств, которые позволяют безопасно и контролируемо перемещать трассу и/или субстанцию из одного места в иное).

10. Получение образцов трассы и/или субстанции для сравнительного его личного либо экспертного исследования.

Полный же алгоритм действий антиделиктолога с личностными источниками и трассосубстанциями кроме изложенных действий по привлечению первых и собиранию вторых включает также выяснение сущности, последовательности и иных закономерностей работы с такого рода источниками, взаимосвязанное версирование [выдвижение (построение), анализ, динамическое развитие и проверка версий], планирование и организация работы с ними, получение от личностных источников или посредством исследования трассосубстанций антикриминальных сведений, оценку и исполь-

зование в доказывании такого рода сведений, а также документирование каждого из этапов работы с личностными источниками антикриминальных сведений и с трассосубстанциями как объективными источниками этих же сведений.

Одержано 12.10.2015

УДК 343.14 (477)

Лукашкіна Тетяна Василівна,
доцент кафедри кримінального процессу
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТОРОНА ЗАХИСТУ ЯК СУБ'ЄКТ ДОКАЗУВАННЯ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Питання про те, яких учасників кримінального провадження слід віднести до суб'єктів доказування (процесу доказування), чи слід віднести до них суд, є в науці кримінального процесуального права дискусійним. Не торкаючись суті різних думок, висловлених з цього питання, зазначимо, що ми виходимо з того, що всі суб'єкти кримінального провадження є і суб'єктами доказування, виконуючи в ньому різні ролі (виконуючи обов'язок, реалізуючи право, повідомляючи інформацію, яка слугуватиме доказом тощо). Слід також зробити зауваження: ми вважаємо, що поняття доказування має два значення, зараз ведемо мову про доказування як діяльність із збирання, перевірки та оцінки доказів з метою встановлення фактичних обставин кримінального провадження (про два значення поняття доказування див.: [1, с. 237]).

Аналізуючи відповідні статті чинного КПК України (ст.ст. 42, 93, 220, 223) можна дійти висновку, що сторона захисту бере участь у доказуванні у двох формах: 1)шляхом самостійного збирання речей та документів, які сторона захисту використовує в суді як докази; 2)шляхом участі у доказуванні (збиранні, перевірці доказів), яке здійснює сторона обвинувачення.

Самостійне збирання речей та документів здійснюється шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок (ч.3 ст. 93 КПК); в разі, коли одержати

речі чи документи внаслідок витребування неможливо, сторона захисту має можливість звернутися до слідчого судді з клопотанням про надання тимчасового доступу до речей та документів (ст. 159, 160 КПК). Сторона захисту має можливість самостійно звернутися до експерта для проведення експертизи та одержати висновок (ст. 242 КПК), а також за певних умов звернутися до слідчого судді з клопотанням про призначення експертизи (ст. 244 КПК), після проведення експертизи, призначеної слідчим суддею, висновок передається стороні захисту. Крім того, сторона захисту може звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення стаціонарної психіатричної експертизи (ст. 509 КПК), кому буде передано висновок експертизи КПК не визначає. Відповідно до ст. 225 КПК сторона захисту має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення допиту свідка чи потерпілого, за наявності підстав, передбачених в даній статті, слідчий суддя проводить допит, і хоч КПК не визначає, кому слід передати матеріали допиту, вважаємо, що їх повинна одержати сторона, яка зверталась з клопотанням.

Участь у доказуванні, яке здійснює сторона обвинувачення, сторона захисту приймає шляхом звернення з клопотаннями про проведення слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій (ініціювання, як визначено в ст. 93 КПК) та наступної участі в таких діях, під час яких має право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу (ч. 6 ст. 223 КПК). Сторона захисту має право звернутися також з клопотанням про приєднання до матеріалів кримінального провадження речей та документів. На жаль, чинний КПК на передбачає прямо такого засобу збирання доказів стороною обвинувачення, як прийняття речей та документів від учасників кримінального провадження, не визначає процесуальної форми прийняття їх, але ж вважаємо, що надане підозрюваному право подавати докази слідчому судді, слідчому та прокурору (п. 8 ч. 3 ст. 42 КПК), право звертатися з клопотанням про проведення будь-яких процесуальних дій (ч. 1 ст. 220 КПК) дозволяє вести мову про такий засіб участі сторони захисту у доказуванні, яке здійснює слідчий, прокурор.

Чинний КПК називає сторону захисту суб'єктом самостійного збирання доказів, але не визначає, з якого моменту одержані стороною захисту предмети та документи, а також висновки експертизи, матеріали допиту набувають статусу доказів. Справа в тому, що сторона захисту не зобов'язана всі одержані нею матеріали в обов'язковому порядку використовувати в доказуванні, підозрюваний, його захисник самостійно вирішують, які саме дані надавати слідчому судді або суду. Одержавши за запитом довідку або висновок експерта, сторона захисту може дійти висновку, що відомості, які в них містяться, не свідчать на користь підозрюваного, отже не надавати їх в суді. Навіть, якщо сторона захисту здійснить відкриття матеріалів стороні обвинувачення, як це передбачено ст. 290 КПК, це не зобов'язує її надати відповідні матеріали в суді.

Мабуть це слугувало підставою для висловлення деякими авторами точки зору, відповідно до якої питання про використання одержаних стороною захисту матеріалів як доказів у провадженні вирішує суд, а до того моменту одержані стороною захисту дані не можуть розглядатися як докази [2, с. 86]. Така позиція викликає заперечення. Оскільки кримінальне процесуальне законодавство декларує право сторони захисту на збирання доказів, є підстави вважати, що матеріали, одержані стороною захисту, набувають статусу доказів з моменту, коли сторона захисту надає їх слідчому судді чи суду. Відмовити в дослідженні цих доказів вони не мають права. Не можна відмовити стороні захисту і у допиті свідків, оскільки це буде порушенням права на конфронтацію, передбаченого підпунктом «d» п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Отже, одержані стороною захисту речі, документи, висновки, інші матеріали, які сторона захисту надає слідчому судді та суду, саме з моменту їх надання є доказами, слідчий суддя та суд повинні їх прийняти, перевірити та оцінити за правилами, визначеними ст. 94 КПК, тобто визначити, чи є вони належними, допустимими, достовірними, які саме обставини можна встановити на їх підставі.

Список використаних джерел: 1. Кримінальнийпроцесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп.ред.:С.В.Ківалов, С.М.Міщенко, В.Ю.Захарченко.-Х.: Одіссей,

2013; 2. Малахова О.В. Реалізація favor defensionis під час розгляду клопотань сторони захисту у судовому провадженні // Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / відп. ред. Ю.П.Аленін. – Одеса, 2015.

Одержано 06.11.2015

УДК 343.1 (477)

Наумова Анна Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
викладач Харківського інституту
«Міжнародна академія управління персоналом»

ПОНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ПРАВ І СВОБОД РЕАБІЛІТОВАНОГО

Права і свободи людини, їх гарантії становлять зміст і цілі держави, у зв'язку з цим призначення інституту реабілітації – є поновлення прав і свобод особи, визнаної в установленому порядку невинуватою, відшкодування завданої шкоди.

У юридичній літературі Р. В. Гаврилюк, О. В. Капліна, Г. З. Климова, О. О. Подопригора, Т. Т. Таджиєв, М. Є. Шумило та інші досліджували окремі питання поновлення прав і свобод реабілітованого. Однак зазначена проблема є актуальною і потребує подальшого наукового дослідження. Вона має істотне значення як для кримінально-процесуального права, так і для правозастосовчої практики.

Науковий аналіз юридичної літератури, правозастосовчої практики дозволяє окреслити низку конституційних прав і свобод людини і громадянина, які були порушені у зв'язку із незаконним і необґрунтованим кримінальним переслідуванням, незаконним засудженням особи, не винуватої у вчиненні злочину і підлягають поновленню у повному обсязі. Насамперед це:

1) *особисті права і свободи реабілітованого* (право на життя; право на повагу до людської гідності; право на свободу та особисту недоторканність; право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, право на шлюб та на володіння, користування і розпорядження майном, яке є спільною власністю одного із подружжя, утримання і вихо-

вання дітей до їх повноліття, утримання непрацездатних батьків, які потребують допомоги; право на освіту, інші);

2) *трудові права реабілітованого* (право на працю, вільний вибір професії, роду трудової діяльності, належні, безпечні і здорові умови праці, заробітну плату, не нижчу від визначеної законом; право на підприємницьку діяльність; право на рівний доступ до державної служби, служби в органах місцевого самоврядування;

3) *соціальні права реабілітованого*, якщо вони були порушені, а саме право на соціальний захист.

Підлягають поновленню й *інші права реабілітованого*, а саме:

– право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням недостовірної інформації про себе ;

– право брати участь в окремих адміністративних провадженнях: у провадженні з отримання дозволу на придбання мисливської та газової зброї, у провадженні з отримання права на керування транспортним засобом тощо.

Вважаємо, що поновлення вищевказаних прав і свобод реабілітованого дозволить поновити добре ім'я особи, незаконно і необґрунтовано притягнутого до кримінальної відповідальності чи незаконно і необґрунтовано засудженої; задовольнити його почуття справедливості; а також максимально, наскільки це можливо за обставинами справи, усунути матеріальні, моральні та інші наслідки неправильного обвинувачення і засудження.

Слід зазначити, що незаконно засуджені особи мають право як на поновлення перелічених вище прав і свобод, так і на скасування обмежень, які встановлені судом в якості основного чи додаткового покарання. *У зв'язку з цим у судовому порядку підлягає скасування обмеженъ та поновлення інших* прав *реабілітованого*. А саме: відновлення військового, спеціального звання, рангу, чину, кваліфікації, класу; відновлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; відновлення права на соціальні пільги, які надавалися відповідно до вимог законів України; повернення конфіскованого майна, грошових коштів, стягнутих у вигляді штрафів, відрахованих в дохід держави із заробітку засудженого до виховних робіт.

Вважаємо доцільним дослідити механізм поновлення окремих майнових прав і нематеріальних благ реабілітованого. Так, *до майнових прав реабілітованого*, що підлягають поновленню, належать: право на одержання заробітку та інших трудових доходів, що є основним джерелом засобів до існування громадянина, яких він позбавився в результаті незаконних дій, а також пенсії або соціальної допомоги, виплата яких була призупинена у зв'язку з незаконним засудженням; право на повернення грошових коштів, цінних паперів (у т.ч. грошових вкладів та відсотків від них, облігацій, державних позик, виграшів), майна, конфіскованого або зверненого в дохід держави за рішенням суду, та майна, на яке був накладений арешт, а також грошових коштів, стягнутих у примусовому порядку: штрафів, судових витрат та коштів, виплачених за надання правової допомоги.

Крім поновлення раніше вказаних прав і свобод, реабілітований має право на *відновлення нематеріальних благ* у позасудовому і судовому порядку. Насамперед це: поновлення на роботі, в посаді; визнання недійсним запису в трудовій книжці про звільнення особи з посади у зв'язку із засудженням; зарахування до загального трудового стажу терміну утримання особи під вартою, строку відбування міри покарання; призначення пенсії при наявності встановленого законом права на одержання пенсії, в тому числі за пільговими умовами; спростування в засобах масової інформації за місцем мешкання та місцем роботи інформації про кримінальне переслідування особи за вчинення злочину чи її засудження;поновлення права реабілітованого на навчання у відповідному закладі освіти, з якого він був відрахований у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності.

Поновлююча функція реабілітації спрямована на повне поновлення прав і свобод невинуватого, повернення йому доброго імені, честі, гідності, ділової репутації та усунення інших негативних наслідків, відшкодування майнової шкоди, усунення моральної шкоди.

У кримінально-процесуальному законодавстві не врегульовані питання про поновлення прав і свобод реабілітованого. У зв'язку з цим доцільно доповнити КПК главою «Реабілітація», в якій викласти статтю «Поновлення

порушених прав і свобод реабілітованого» у наступній редакції:

«***Стаття*** **Поновлення порушених прав і свобод реабілітованого**

Поновлення порушених прав реабілітованого включає сукупність правопоновлювальних заходів, спрямованих на припинення дій, які порушують права та свободи, відновлення правового статусу, поновлення трудових, соціальних, особистих та інших прав і свобод».

Одержано 08.11.2015

УДК 342.9 (477)

Пономарьов Сергій Павлович,
кандидат юридичних наук,
здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СФЕРІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сучасні процеси державотворення та оновлення механізму державного управління, що тривають в України і пов'язані з подальшою розбудовою нашої країни як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, повинні бути забезпечені надійною охороною та захистом, що безпосередньо залежить від ефективної діяльності правоохоронних органів, у тому числі органів сектору безпеки України. Відповідно, вдосконалення правоохоронних органів сектору безпеки України в цілому та окремих служб зокрема, виступає умовою належного виконання державою правоохоронної функції, захисту прав та свобод особи.

У зв'язку з цим наукові дослідження та практичні напрацювання, спрямовані на вдосконалення діяльності сектору безпеки України, перш за все, такої важливої його складової як протидії організованій злочинності, є актуальною потребою сьогодення, адже їх вирішення забезпечить формування вітчизняної правоохоронної системи європейського зразка.

Організована злочинність є однією з найактуальніших проблем сучасності, оскільки здатна вражати різні види органів державної влади та напрямки їх діяльності, а

завдана нею шкода стосується різних сфер життєдіяльності сучасної держави, зменшує рівень довіри до державного апарату та її міжнародний авторитет. Зазначена проблема є актуальною і для України, для якої організована злочинність становить безпосередньо загрозу національній безпеці.

Підтвердженням актуальності дослідження діяльності підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю сектору безпеки є ціла низка рішень вищих органів та посадових осіб держави, в яких прямо наголошується на необхідності вжиття вичерпних заходів щодо удосконалення діяльності, спрямованої на нейтралізацію чинників, які зумовлюють організовану злочинність, підвищення ефективності діяльності по попередженню і розкриттю злочинів, пов'язаних з організованими групами і злочинними організаціями. Вказана проблема (існування організованих груп і злочинних організацій) та шляхи її подолання (належна організація діяльності Національної поліції України, органів служби України, досудового слідства, прокуратури та інші) не втратили своєї актуальності і зараз, залишаючись в центрі уваги керівництва держави та потребуючи свого подальшого вирішення.

Отже, є всі підстави вказати на те, що важливість та актуальність боротьби з організованою злочинністю пов'язуються з необхідністю науково обґрунтованого опрацювання питань організаційно-правового забезпечення діяльності підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю всіх суб'єктів сектора безпеки України, у тому числі удосконалення їх повноважень, форм та методів діяльності. Саме завдяки цьому з'явиться можливість більш ефективно впливати на організовані групи і злочинні організації, здійснювати контроль за організованою злочинністю, запропонувати шляхи їх локалізації та нейтралізації.

Різні аспекти діяльності правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю, розглядали у своїх наукових роботах Л.В. Багрій-Шахматов, О.М. Бандурка, В.Т. Білоус, М.Г. Вербенський, А.Ф. Волобуєв, В.В. Голіна, В.Л. Грохольський, І.М. Даньшин, О.М Джужа, О.Ф. Долженков, С.О. Єфремов, О.Г. Кальман, О.М. Костенко, М.В. Корнієнко, О.М. Литвак, І.М. Мельник, С.С. Овчинський, Б.В. Романюк, В.Т. Трубніков та ряд інших. Проте,

наукові дослідження діяльності різних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю дотепер були зосереджені переважно на характеристиці оперативно-розшукового, кримінального чи кримінально-процесуального законодавства, проблеми ж організації та особливості державного управління діяльністю таких підрозділів залишилися поза увагою вчених. Попри те, що функція боротьби з організованою злочинністю залишається вельми злободенною, підрозділи боротьби з організованою злочинністю перебувають в занедбаному стані, будучи професійно не укомплектованими або переданими, приєднаними до інших підрозділів. Визначення їх організаційної та функціональної структури, місця у структурі державних правоохоронних органів, встановлення умов та порядку проходження служби працівниками підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, здійснення контролю та нагляду за їх правоохоронною діяльністю, організація відомчої та міжвідомчої взаємодії між суб'єктами, які протидіють організованій злочинності, кадрове та штатне визначенні працівників підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, питання їх дисциплінарної відповідальності потребують негайного вирішення.

Окреслене свідчить про особливе місце та значення норм адміністративного законодавства в регулюванні діяльності підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю. Огляд наукової літератури свідчить, що дослідження вказаних проблем залишається епізодичним і неповним, а питання адміністративно-правового забезпечення діяльності підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю на рівні комплексного наукового дослідження не розглядалися, у наявних наукових працях висвітлювалися фрагментарно.

Необхідність удосконалення правового регулювання діяльності щодо протидії організованій злочинності в Україні, потреба у системному оновленні функціонально-організаційної структури, форм та методів правоохоронної діяльності підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, визначення їх підпорядкованості та меж автономності, з одного боку, та відсутність комплексних наукових досліджень цієї проблематики – з іншого, обумовлюють актуальність і важливість комплексного дослідження адміністр-

ративно-правового забезпечення відновлення та організації підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.135 (477)

Рось Ганна Василівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процессу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІНСТИТУТУ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством України (ст. 283 КПК України) закриття кримінального провадження є однією з форм закінчення досудового розслідування.

Зазначена форма закінчення досудового розслідування, як слушно зазначається в літературі, являє собою історично апробовану, теоретично та практично обґрунтовану процесуальну форму закінчення розслідування [1, с. 13–20].

Під закриттям кримінального провадження розуміють таке закінчення досудового розслідування, яке відбувається в силу наявності обставин, що виключають кримінальне провадження або за наявності підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Слід зазначити, що закриття кримінального провадження – явище багатоаспектне й у теорії кримінального процесу розглядається з різних сторін: як процесуальний акт (дія); як юридичний факт; як самостійний правовий інститут; як одна із форм закінчення досудового розслідування; як процесуальна гарантія проти незаконного притягнення до кримінальної відповідальності.

Так, П.М. Давидов, Д.Я. Мирський розуміють під закриттям кримінальної справи (кримінального провадження) кримінально-процесуальну дію органів дізнання, слідчого, прокурора, суду, яка здійснюється у встановленому законом порядку [2, с 5]. С.А. Шейфер розглядає закриття провадження в кримінальній справі як процесуальну гарантію проти необґрунтованого притягнення громадянина до кримінальної

відповідальності [3, с. 4]. М.В. Жогін, Ф.Н. Фаткуллін, формулюють поняття «закриття кримінальної справи» як процесуальний акт, що виражає рішення уповноваженої на те посадової особи про відсутність необхідних для кримінального судочинства передумов та про відмову від подальшого його ведення [4, с. 304]. А.Я. Дубинський вважав закриття кримінальної справи заключним етапом розслідування, заключним комплексом процесуальних дій, пов'язаних з аналізом й оцінкою доказів, систематизацією матеріалів кримінальної справи, ознайомленням із закінченням провадження, розглядом клопотань, формуванням висновків та рішень [5, с. 11–12].

Існують й інші погляди на закриття кримінального провадження [6, с. 5; 7, с. 692], що підтверджує багатоаспектність зазначеної правової категорії.

Вважаємо слід погодитися з Г.І. Глобенком, який зазначає, що вихідним для усіх інших визначень є розуміння закриття кримінального провадження як правового інституту. Тому, загострюючи увагу на якомусь одному аспекті закриття кримінального провадження, важко відобразити цілісну сутність цього інституту. Адже і процесуальний акт, і форма закінчення досудового розслідування, і юридичний факт, і процесуальна гарантія – це прояви інституту закриття кримінального провадження, форма реалізації норм, що охоплюються ним [1, с. 43].

Проведення ретроспективного аналізу [8; 9; 10; 11; 12; 13; 14] інституту закриття кримінального провадження, з метою з'ясувати тенденцію його розвитку, дозволило дійти висновку, що цьому правовому інституту, як і в цілому українському кримінальному судочинству, притаманний розвиток у напрямі демократизації, гуманізації, розширення змагальних засад, посилення захисту прав і свобод особи, залученої до сфери кримінального судочинства. Але, зважаючи на те, що кримінальне судочинство України історично пов'язано з російським та радянським кримінальним процесом, періоди розвитку котрого відповідають основним етапам розвитку дореволюційної Росії та СРСР [15, с. 11], то так само, як і в цілому процес розвитку кримінального судочинства, процес розвитку інституту закриття кримінального провадження не був послідовним, а інколи й суперечливим. Одні етапи, на яких визначальним було посилення змагальних засад, наявні

елементи захисту прав і свобод людини, змінювали інші, на яких кримінальний процес, передусім досудове провадження, набували яскраво виражених розшукових рис, з притаманним такому виду процесу обмеженням прав і свобод людини.

Отже, розвиток у напрямі демократизації, гуманізації, розширення змагальних засад, посилення захисту прав і свобод особи не можна визначити як тенденцію розвитку інституту закриття кримінального провадження. Певну послідовність у розвитку цього інституту у вказаному напрямі можна простежити тільки з прийняттям 28 грудня 1960 р. КПК УРСР, який набрав чинності 1 квітня 1961 р., й, як зазначається в юридичній літературі, став важливим етапом у розвитку демократичних засад кримінального судочинства в нашій державі [15, с. 26]. Але оскільки ще Статутом кримінального судочинства 1864 р. визначалися, на наш погляд, більш прогресивні положення стосовно досліджуваного інституту, зокрема, передбачався судовий порядок закриття кримінального провадження (стаття 277 Статуту). Тож, так би мовити відправну точку у послідовності розвитку інституту закриття кримінального провадження не можна визнати оптимальною. Але доречним буде зазначити, що значним кроком у розвитку цього інституту у визначеному вище напрямі було внесення, зумовлених прийняттям КК України 2001 р., змін до КПК України 1960 р., якими передбачено виключно судовий порядок закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності. Зберігається такий порядок і в чинному КПК України.

Список використаних джерел: 1. Глобенко Г. І. Закриття кримінальних справ з нереабілітуючих підстав : дис… кандидата юрид. наук : 12.00.09. / Глобенко Геннадій Іванович. – Х., 2007. – 212 с. 2. Давыдов П. М. Прекращение уголовных дел в советском уголовном процессе / П. М. Давыдов, Д. Я. Мирский. – М. : Госюриздат, 1963. – 100 с. 3. Шейфер С. А. Прекращение дела в советском уголовном процессе : автореф. дисс. на сосикание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс ; криминалистика и судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность» / С. А. Шейфер. – М., 1963. – 20 с. 4. Жогин Н. В. Предварительное следствие в советском уголовном процессе / Н. В. Жогин, Ф. Н. Фаткуллин. – М. : Юрид. лит., 1965. – 367 с. 5. Дубинский А. Я. Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования : Учебное пособие / Анатолий Яковлевич Дубинский. – К. :

КВШ МВД СССР, 1975. – 132 с. 6. Михайлов В. А. Процессуальный порядок прекращения уголовных дел в стадии предварительного расследования : [учебное пособие] / Виктор Александрович Михайлов. – Волгоград, 1970. – 140 с. 7. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підручник / Володимир Митрофанович Тертишник. – [4-те вид., доп. і перероб.]. – К. : А.С.К., 2003. – 1120 с. 8. Временное положение о народных судах и революционных трибуналах 1919 г. // Гришин Ю. А. Из истории развития системы досудебного расследования в Украине: учебное пособие / Ю. А. Гришин. – Луганск : РИО ЛИВД, 1998. – С. 45–52. 9. Инструкция для народных следователей 1919 г. // Гришин Ю. А. Из истории развития системы досудебного расследования в Украине : учебное пособие / Ю. А. Гришин. – Луганск : РИО ЛИВД, 1998. – С. 77–103. 10. Инструкция к Временному положению о народных судах и революционных трибуналах 1919 г. // Гришин Ю. А. Из истории развития системы досудебного расследования в Украине : учебное пособие / Ю. А. Гришин. – Луганск : РИО ЛИВД, 1998. – С. 52–77. 11. Положение о народном суде Украинской Советской Социалистической Республики // Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины. – 1920. – № 25. – Ст. 563. 12. Уголовно-процессуальный кодекс Украинской Советской Социалистической Республики : с изменениями на 1 марта 1925 г., приложением алфавитно-предметного указателя и таблицы сроков. – Харьков : Юридическое издательство Наркомюста УССР, 1925. – 116 с. 13. Уголовно-процессуальный кодекс Украинской Советской Социалистической Республики. – Офиц. изд. в редакции 1927 г. – Харьков : Юридическое издательство Наркомюста УССР, 1927. – 126 с. 14. Устав уголовного судопроизводства от 20 ноября 1864 г. // Российское законодательство X – XX веков : в 9 т. – М. : Юрид. лит.,1991. – Т. 8 : Судебная реформа. – 1991. – С. 120–251. 15. Гришин Ю. А. Из истории развития системы досудебного расследования в Украине : учебное пособие / Юрий Александрович Гришин. – Луганск : РИО ЛИВД, 1998. – 146 с.

Одержано 01.11.2015

УДК 343.985 (477)

Савчук Тетяна Іванівна,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

Некрасова Олена Володимирівна,
викладач вищої категорії ЦК «Хірургічних дисциплін та вузьких
пеціальностей» Харківського медичного коледжу №2

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ДІТОВБИВСТВ

Останнім часом збільшилася кількість випадків вчинення дітовбивств. Під дітовбивством деякі вчені розуміють вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини відразу ж або незабаром після пологів, а деякі - умисне позбавлення життя дитини віком до 14 років, яке вчинене її батьками, членом її родини або близьким родичем. Ми не будемо дискутувати з цього приводу лише зазначимо, що друге визначення є значно ширшим і тому, говорячи про дітовбивство як криміналістичну категорію, буде більш доцільним вести мову саме про позбавлення життя дитини віком до 14 років.

Специфіка розслідування вказаного виду злочинів полягає у сукупності обставин, які підлягають з'ясуванню. Перелік таких обставин визначається, по-перше, нормами кримінального процесуального законодавства, по-друге, особливостями механізму вчинення конкретного дітовбивства.

Якщо говорити про процесуальну сторону вказаного питання, то сукупність обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні дітовбивств визначена ст. 91. КПК «Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні». До таких обставин законодавець відносить:

1) подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Звісно вказані обставини мають загальний характер і впливають на повноту та об'єктивність встановлення істини у кожному кримінальному провадженні. А тому підлягають конкретизації відповідно до окремого вчиненого злочину. Тому конкретні обставини, що мають бути з'ясовані під час розслідування дітовбивства залежать від елементів механізму його вчинення та слідчої ситуації, що складається на конкретний момент розслідування.

Аналіз матеріалів слідчої та судової практики, а також літературних джерел дозволяє виділити типовий перелік обставин, що підлягають встановленню при вчиненні дітовбивства, до яких належать наступні:

1) встановлення причин смерті дитини, віку дитини та наявності певних аномалій у її організмі тощо;

2) встановлення часу вчинення дітовбивства: часу виникнення умислу, здійснення підготовчих дій та безпосереднього вчинення вбивства;

3) способу вчинення дітовбивства: активних дій на заподіяння смерті дитині чи пасивних дія, які можуть полягати у залишенні в небезпеці;

4) встановлення особи злочинця: породілля, батько чи мати дитини, інші члени сім'ї, наявність між ними співучасті тощо;

5) встановлення характеризуючи відомостей, що до особи злочинця: фізичний та психічний стан матері; наявність інших дітей; перебування її в шлюбі; матеріальне становище сім'ї тощо;

6) встановлення наявності чи відсутності умислу на вчинення вбивства;

7) причини дітовбивства: психічні порушення матері, скрутне матеріальне становище, погані відносини між подружжям, народження дитини у малолітньому віці, не у шлюбі або у наслідок подружньої зради тощо;

8) встановлення місця знаходження можливих слідів дітовбивства;

9) встановлення наявності та місця знаходження свідків злочину.

Вказаний перелік типових обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні дітовбивств не є вичерпним, однак може стати основою для розробки типових тактичних завдань розслідування вказаного злочину.

Одержано 01.11.2015

УДК 343.98 (477)

Севідов Олександр Анатолійович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ОЗНАК НЕВІДПОВІДНОСТІ ПРИМІРНИКІВ РОЗПОВСЮДЖУВАНОГО ТВОРУ ЛІЦЕНЗІЙНИМ ЕКЗЕМПЛЯРАМ

У випадках, коли незаконне використання творів пов'язане з нелегальним відтворенням примірників творів, у розпорядженні правоохоронних органів повинна бути інформація про ознаки легальних примірників творів. Зазначена

інформація повинна містити вичерпні відомості про законні примірники творів: їхнє пакування; матеріальні носії; про супутні матеріали (ліцензії і буклети) та інші об'єктивні показники, які дозволяють правоохоронним органам фіксувати ознаки злочину, передбаченого ст. 176 КК України.

Отримавши відомості про вчинення злочину, передбаченого ст. 176 КК України, працівники правоохоронних органів можуть, навіть не маючи спеціальних знань, виявити й зафіксувати в належній процесуальній формі, зокрема, невідповідність примірників вилученого твору ознакам відповідної легальної продукції. Для цього їм потрібно мати зразок ліцензійного продукту.

Ознаки невідповідності можна умовно розділити на дві групи. Візуальні ознаки (тобто ознаки визначувані „на око", без використання спеціальних знань або залучення фахівця) і ознаки невідповідності, які можна встановити тільки при проведенні попереднього дослідження фахівцем. На думку О.А. Дворянкіна, до першої групи необхідно відносити такі ознаки:

– відсутність поліграфічної упаковки;

– очевидна підробленість поліграфічної упаковки;

– вказівка на поліграфічній упаковці або самому продукті іншого правовласника, що не є таким насправді;

– відсутність на упаковці знаку охорони авторського або суміжних прав, попередження про те, що вони захищені;

– наявність декількох продуктів авторського права на одному носії інформації, не обумовлена специфікою продукції.

Можливе розподілення візуальних ознак ще на дві групи: загальні ознаки (тобто ознаки, характерні для одного виду продукції, яка захищена авторським або суміжним правом), специфічні ознаки (тобто ознаки упроваджені самим правовласником і що не зустрічаються в решті видів аналогічних продуктів).

Специфічні ознаки:

– наявна поліграфічна упаковка має дизайн, відмінний від оригінального дизайну даного правовласника;

– відсутність, неправильне або повторне нанесення оригінальної захисної етикетки, голограми або іншого технічного засобу, що забезпечує цілісність упаковки;

– наявність на упаковці або продукті підробленої, виготовленої кустарним способом голограми, марки, іншого технічного пристосування, або їх невідповідність оригінальній маркіровці;

– невідповідність носія інформації тому носію, який використовує для даної продукції правовласник;

– відсутність спеціального тиснення на поліграфічній упаковці;

– невідповідність вигляду і способу упаковки тим, що використовуються на оригінальному продукті.

На нашу думку, візуальними ознаками невідповідності можна вважати таки:

– невідповідність вигляду і способу упаковки вилучених предметів упаковці оригінальної продукції;

– низька якість поліграфічного оформлення носіїв та їхніх упакувань (нечіткість, здвоєність, невисока яскравість і т.ін.);

– відсутність на носії і його упаковці інформаційно-довідкових реквізитів (відомостей про авторів, про фірму-виробника, правовласників на території України тощо), передбачених законодавством;

– відсутність засобів захисту (голографічної марки або інших, передбачених законодавством та/або виробником, засобів захисту);

– відсутність або нечіткість зареєстрованих товарних знаків, знаків охорони авторського й суміжних прав;

– відсутність на носії і його упаковці інформаційно-довідкових реквізитів (відомостей про авторів, про фірму-виробника, правовласників на території України і т.ін.), передбачених законодавством;

– відсутність засобів захисту (голографічної марки або інших, передбачених законодавством та/або виробником, засобів захисту);

– відсутність або нечіткість зареєстрованих товарних знаків, знаків охорони авторського або суміжного прав;

– використання імітацій захисних контрольних марок або невідповідність серії контрольної марки носію ;

– неправильне зазначення найменувань і реквізитів правовласника;

– невідповідність способу впакування способу, використовуваному при виготовленні ліцензійних продуктів (паперових футлярів замість пластикових і навпаки, неякісне впакування тощо);

– розміщення більше одного твору на одному носії (найчастійше це стосується програмного забезпечення, ігрових програмних продуктів, аудіовізуальних творів);

– невідповідність носія інформації тому носію, який використовує для даної продукції правовласник.

Але слід зазначити, що, по-перше, перелік цих ознак не є вичерпним, а по-друге, використання цих ознак можливо при наявності оригінальної (ліцензійної) копії та можливості порівняння її з розповсюджуваним примірником твору.

Залучення фахівця до проведення огляду місця події або проведення попереднього дослідження з метою встановлення ознак контрафактності є бажаним. Якщо при проведенні огляду місця події участь фахівця неможлива з певних причин, то огляд примірників твору може провести і особа, яка не володіє спеціальними знаннями, але знайома з ознаками авторської продукції, а так само з переліком візуальних ознак невідповідності твору. Надалі необхідно на дослідження фахівцю надати вилучені примірники твору. На наш погляд, у необхідних випадках доцільним є проведення попереднього авторознавчого, мистецтвознавчого, почеркознавчого або літературознавчого дослідження.

Одержано 09.11. 2015

УДК 343.12 (477)

Терещук Сергій Сергійович,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінального процессу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

За дослідженням положень КПК України негласні слідчі (розшукові) дії суттєво змінили кримінальну процесуальну діяльність з досудового розслідування злочинів, відкри-

ваючи для суспільства увесь арсенал гласних та негласних засобів збирання доказів у кримінальних провадженнях та замикаючи на слідчому їх визначення та застосування. Такі зміни стали наслідком сприйняття українським законодавцем багаторічної практики Європейського суду з прав людини та досвіду діяльності органів досудового розслідування цілої низки європейських країн, який був систематизований та у Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про «особливі методи розслідування» тяжких злочинів, в тому числі терористичних актів» N Rec (2005) 10 від 20 квітня 2005р. [1,127-134].

У главі 21 КПК України передбачено певну винятковість проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій, наголосивши на тому, що їх застосування можливо лише в разі, якщо відомості про злочин і особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (ч. 2 ст. 246 КПК України). Беручи до уваги той факт, що негласні слідчі (розшукові) дії можуть обмежувати конституційні права та свободи громадян у кримінальному провадженні, то контроль за дотриманням прав і свобод громадян законодавець поклав на слідчого суддю, який приймає рішення про можливість проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Головною метою проведення негласних слідчих (розшукових) дій є пошук та фіксація фактичних даних, що підлягають використанню у доказуванні на досудових та судових стадіях кримінального провадження, також для розшуку осіб, що безвісно зникли, або переховуються від органів досудового розслідування та суду або ухиляються від відбування кримінального покарання. Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій також забезпечується розшук предметів, документів, що можуть використовуватись у кримінальному провадженні як докази.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України суттєво змінив структуру досудового розслідування кримінальних правопорушень, у зв'язку з чим до законодавства України про оперативно-розшукову діяльність внесено низку змін та доповнень.

Безперечно, низка нововведень до кримінального процесуального законодавства є поступальним кроком законодавця у напрямі приведення національного кримінального

судочинства у відповідність до світових та європейських правових стандартів. Однією із таких особливостей негласних слідчих (розшукових) дій є характер правовідносин, які виникають при їх проведенні. При провадженні слідчих (розшукових) дій правовідносини мають двосторонній характер і правам одного суб'єкта безальтернативно кореспондують обов'язки іншого суб'єкта цих правовідносин та навпаки. Ця двосторонність досягається шляхом виконання вимоги ч. 3 ст. 223 КПК України, згідно з якою слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час їх проведення осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Вони мають право знайомитися з протоколом слідчої (розшукової) дії, робити до нього зауваження та доповнення, оскаржувати, на їх погляд, незаконні дії слідчого, а у випадках, передбачених ч. 6 ст. 223 КПК України, ставити питання, висловлювати свої пропозиції та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.

Таким чином, ознаками негласних слідчих дій є: 1) спрямованість на збирання (перевірку) доказів; 2) їх прихованість, неочевидність, негласність; 3) необхідність збереження у таємниці відомостей про факт і методи їх проведення; 4) характер правовідносин, які виникають при їх проведенні;

5) специфічність суб'єкта проведення; 6) спеціальний порядок прийняття рішення про їх проведення, виходячи із чого можемо зробити наступний висновок: Кримінальним процесуальним кодексом забезпечено потужний інститут негласних слідчих (розшукових) дій, який є ефективним засобом кримінально-процесуального доказування. Слід зробити висновок, та підтримати наукову позицію Гусарова С.М., що введення у чинний КПК України правового інституту негласних слідчих (розшукових) дій значно підвищує ефективність правових засад оперативно розшукової діяльності правоохоронних органів, які мають право на її здійснення відповідно до положень глави 21 чинного КПК України [2, с.48]. Вказаний висновок підкріплюється тим, що завдяки своєчасному застосуванню негласних слідчих (розшукових) дій за результатами розкривається та розслідується майже 85% тяжких і особливо тяжких злочинів, а в окремих випад-

ках навіть й 95%. В той же час на практиці виникають труднощі щодо оформлення результатів негласних слідчих (розшукових) дій, як доказів оприлюднення їх окремими учасниками кримінального провадження, фіксування їх технічної частини проведення. Залишаються недосконалим форми координації взаємодії працівників слідчих, оперативних та інших підрозділів та приведення їх у відповідність до Закону України «Про національну поліцію» від 02.07.2015. Втім підняті питання не є остаточними і підлягають подальшому дослідженню або науковому вивченню.

Список використаних джерел: 1. Шеханцов Р.М. «Умови визначення доказами результатів негласних слідчих (розшукових) дій» Вісник Академії адвокатури України: наук. Журн./Акад. адвокатури України.-Вц Акад. адвокатури України, 2015.-Том12.-Число1(32).-С.129-134; 2. Гусаров С.М. Теоретичні та прикладні проблеми запровадження негласних слідчих (розшукових) дій // Гусаров С.М.// Наше право.- 2013.- №5. – с. 47-52; 3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.

Одержано 01.11.2015

УДК 343.98:343.72 (477)

Фурман Ярослав Володимирович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем експертно-криміналістичногозабезпечення діяльності ОВС
навчально-наукового інституту підготовки фахівців для експертно-
криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРШОЧЕРГОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗНИЩЕННЯМ, РУЙНУВАННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯМ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Як показує практика, що основою типових ситуацій першочергового етапу розслідування знищення або пошкодженням об'єктів культурної спадщини є дані про предмет злочинного посягання, спосіб скоєння злочину, сліди, що залишилися на місці події, ймовірну особу злочинця, його цілі та мотиви.

Зазвичай основні типові ситуації початку розслідування можна звести до трьох видів.

1. Перша типова ситуація характеризується наступним обсягом інформації: відомостей про злочинця або злочинців в розпорядженні правоохоронних органів немає або майже немає, але є відомості про предмет злочинного посягання і сліди злочину. Ця інформація дозволяє висунути загальні версії про характер події та окремі версії про особу злочинця, організувати і провести слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи.

За даними, що наводяться у криміналістичній літературі, ця ситуація є найбільш характерною (60,2 %) та вкрай несприятливою для першочергового етапу розслідування вказаного виду злочинів.

Переважна більшість таких злочинів вчиняється в умовах неочевидності. Зазвичай об'єктами посягання злочинців є монументальні пам'ятники у вигляді стел, бюстів, композицій, частини яких розкрадаються, псуються, знищуються. Якщо це археологічні пам'ятники, то на їх місці лишаються ями й розкопки, що призводить до псування, руйнації або знищення археологічного об'єкту.

Слідами, що зазвичай залишаються на місці вчинення таких злочинів, є знаряддя злочину – інструменти (лопати, ломи) із нашаруваннями матеріалу, з якого виготовлені об'єкти посягання, ґрунту з місця їх встановлення; робочі рукавички з такими ж слідами-нашаруваннями, всередині – лусками епідермісу, інших клітин та виділень людини (в разі отримання нею ушкоджень в процесі демонтажу пам'ятника або розкопок). В окремих випадках можуть бути виявлені сліди транспорту (в разі значної кількості викраденого).

Складність слідчих ситуацій першочергового етапу розслідування полягає у тому, що зазвичай: 1) на місці події відсутні сліди, які прямо або побічно вказують на здійснення злочину певною особою або групою осіб; 2) присутні лише сліди, що характеризують спосіб скоєння злочину, та деякі інші сліди, що дозволяють висунути типові версії щодо кола підозрюваних; 3) відсутні очевидці та свідки злочину; 4) відсутня яка-небудь інформація оперативно-розшукового характеру про підготовку, вчинення та приховування.

Основними завданнями в такій ситуації є: подальший збір інформації про подію злочину і підозрювану особу (осіб), їх встановлення, затримання і первинний допит.

Версії висувають у цьому випадку щодо особи злочинця (злочин вчинено однією особою або групою осіб, місцевим жителем або приїжджим, раніше не судимим або судимим тощо). Головним завданням у цій ситуації є встановлення злочинця, його розшук і затримання.

Для досягнення цієї мети рекомендується провести такий алгоритм дій:

1) проведення огляду місця події (якщо не проводився), від результатів огляду місця події значною мірою залежить перебіг подальшого розслідування;

2) допити заявника, свідків, можливих очевидців злочину про обставини, що підлягають доказуванню;

3) вирішення питання про призначення експертиз об'єктів, виявлених в ході огляду, звернення до криміналістичних обліків (дактилоскопічному, за способом скоєння злочину та ін.);

4) встановлення і допит офіційних осіб, працюючих на території, де знаходиться пам'ятник, або, які здійснюють його охорону; осіб, які доглядають за монументальною спорудою, які проводять роботи по його реставрації та дослідженню;

5) проведення, одночасно з оглядом місця події, розшукових заходів, спрямованих на подальший пошук можливих свідків (поквартирний та подвірний обхід будинків тощо);

6) здійснення заходів по виявленню осіб без певного місця проживання, які мешкають у районі скоєння злочину та спеціалізуються на викраденні предметів з кольорових металів (особливо актуально, якщо викрадено частину конструкції пам'ятника, яка являє собою цінність з точки зору вартості матеріалу, з якого вона виготовлена), їх допит з метою встановлення можливих свідків та осіб, причетних до злочину;

7) виявлення неповнолітніх та їх неформальних груп, які найбільш часто проводять досуг у місці знаходження пам'ятника; перевірка їх на причетність до вчиненого злочину за допомогою працівників КМСД;

8) доручити оперативним працівникам перевірити причетність до вчинення даного злочину осіб, які, відповідно до криміналістичної характеристики цього виду злочину, можуть скоювати такі правопорушення;

9) звернення до населення через засоби масової інформації із проханням допомогти у встановленні свідків, злочинців та розкритті злочину;

10) здійснення заходів по перевірці причетності до вчинення злочину: раніше засуджених за подібні, а також за вчинення корисливих злочинів; якщо зіпсовано чи знищено монументальний пам'ятник – осіб, раніше засуджених за скоєння злочинів проти громадського порядку і моралі (у тому числі проведення розшукових заходів в ІТТ, СІЗО, приймальниках-розподільниках); осіб, які ніде не працюють і не вчаться, зловживають спиртними напоями; які мешкають в районі скоєння злочину і схильні до вчинення протиправних дій (входять до "групи ризику"); компаній неповнолітніх, які проводять своє дозвілля в районі пам'ятника і схильні до здійснення протиправних дій;

11) вжиття заходів щодо виявлення місць зберігання викраденого (новобудови, господарські двори, покинуте приватне домоволодіння, схованки і т. п.);

12) проведення спільно з органами виконавчої влади повномасштабної перевірки пунктів прийому лому кольорових металів, звертаючи особливу увагу на пункти, розташовані поблизу пам'ятника.

Одержано 11.10.2015

УДК 343.98 (477)

Безсонна Тетяна Федорівна,
старший викладач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університета внутрішніх справ

Тесля Олександр Віталійович,
курсант навчально-наукового інституту підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університета внутрішніх справ

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ПАСПОРТНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ

Найважливішим документом, що посвідчує особу, який має широке правове і соціальне значення є паспорт. Саме він забезпечує громадянам можливість реалізації своїх прав у сфері освіти, праці, відпочинку, інших цивільно-

правових відносин. Історія запровадження паспортної системи та власне паспорта тягнеться далеко з минулого. Як свідчать проаналізовані джерела, поняття «паспортної системи» виникло ще в XV ст. Головною задачею так званого «паспорта» було відмежовування осіб, які є суб'єктами господарювання та комерційної діяльності, від бідної верстви населення, що не мали постійного місця проживання. А також надавала особам право вільно пересуватися країною, та далеко за її межами [1, 38].

Історія становлення сучасної системи паспортної реєстрації має більш як трьохсотрічну історію, яку для зручності поділяють на 7 наступних етапів:

Перший етап – причини та передумови створення паспортної системи та документу, що посвідчує особу. Даний етап характеризується розподілом населення держави на категорії, зародженням у світі інституту громадянства як такого, виникненням документів, що посвідчували особу різного виду та значення (таблички, бронзові пластини, громадянські списки),а також появою першого документа для подорожей морем - паспорта. [1, 38]

Другий етап - виникнення паспортної системи у світі (XV століття). У даний період часу розпочався процес реєстрації громадян, обліку їхнього пересування по території та за її межами. З'являються різні види паспортів, зовнішній вигляд яких розділяв їх власників на певні соціальні групи [1, 38].

Третій етап – характеризується появою системи факультативної легітимності в країнах Європи та характеризується пом'якшенням паспортних правил, а точніше, обов'язок мати паспорт замінено на право; винятки становили іноземці та особи, які виїздили за кордон [1, 39].

Четвертий етап – становлення паспортної системи у Царській Росії (Петровський період) 1649-1878 рр. У даний період відбулось законодавче закріплення посвідчень особи, які встановлювали деякі обмеження стосовно переміщення та видачі населенню друкованого паспорта.[1, 39]

П'ятий етап – проведення реформування паспортної системи (дореволюційний період) 1884-1906 рр. У цей період визначались територіальні межі, при перетинанні яких зобов'язувало особу мати паспорт, впроваджуються різні види паспортів у залежності від соціального та правового статусу особи - вибірковість визначення надання паспорта.[1, 39]

Шостий етап - зародження паспортної системи у Радянському Союзі (післяреволюційний період) 1918-1990 рр. З'являється інститут прописки, який поширювався не на всі категорії населення, обмежувались у правах селяни, військовослужбовці та осудні особи. Завершенням на даному етапі стало проведення паспортної реформи, у результаті якої з'являється основний паспорт, який був наділений окремими засобами захисту, який був наданий усім громадянам держави в обов'язковому порядку. [1, 39]

Сьомий етап – характеризується власне створенням самої системи паспортної реєстрації незалежної та самостійної України. Даний етап характеризується зміною інституту прописки на реєстрацію, а також становлення інституту громадянства, затвердженням низки паспортів нового зразка та нових сучасних засобів захисту їх від підроблення.

Після здобуття та визнання Україною незалежності на її території ще певний час діяла паспортна система Радянського Союзу. Перед новоствореною незалежною державою постала проблема, яка проявляла себе у створенні та впровадженні власної паспортної системи. Для досягнення вказаної мети було розроблено ряд нормативно-правових документів, зокрема: Постанову Верховної Ради України від 26 червня 1992 р. «Про паспорт громадянина України»; Указ Президента України від 28 жовтня 1993 р. «Про паспорт громадянина України для виїзду за кордон», Постанови Кабінету Міністрів № 1086 від 31 грудня 1993 р. «Про першочергові заходи щодо забезпечення видачі паспортів громадянина України» та № 1001 від 14 грудня 1995 р. та ін.[2, 30]

Із 1 січня 2014 в Україні почали видавати новий тип захищеного закордонного документа – біометричний паспорт. Згідно з умовами вступу до ЄС, це обов'язковий крок для наближення до безвізового режиму.

Найбільшою перевагою для українців у біометричних паспортах – те, що держава стає на крок ближчою до безвізового режиму з ЄС. Відповідного документу на офіційному рівні вимагає Єврокомісія. Цілком можливо, що нарешті із впровадженням вільних кордонів в'їзд для власників біометричного паспорту стане миттєвим, чого не можна сказати про тих, хто не внесе свою біометрію до Єдиного реєстру.

Також, досить великою перевагою біометричного паспорта є те, що його практично не можливо підробити. Пер-

ший заступник міністра внутрішніх справ у своєму інтерв'ю зазначила, що персональні дані власників паспортів нового покоління не зберігатимуться ніде. «Сам апарат знищує відбиток пальця, на чіпі зберігаються цифрові параметри і порівнювати їх можна лише з вашим пальцем».

Із появою біометричних паспортів у світі значно була спрощена процедура перетину кордону. На пунктах пропуску працівникам Прикордонної служби не доводиться власноруч вводити дані особи. Тепер за допомогою оснащеного приладу дану інформацію зчитують із чіпа, що знаходиться в документі. Тут і пояснення, чому людський фактор при перетині кордону мінімальний. Тому перехід до використання біометричних паспортів безумовно надає ряд переваг як власникам цих документів так і державним установам.

Список використаних джерел: 1. Патик Л. Л. Історичні етапи розвитку та становлення системи паспортної реєстрації України // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 7. – С. 38-39; 2. Патик Л. Л. Історичні етапи розвитку та становлення системи паспортної реєстрації України // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 9. – С. 29-33; 3. Патик Л. Л. Проблеми кримінального дослідження підробленого паспорта громадянина України // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 10. – С. 34-36; 4. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2014 року №152 «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, його тимчасового затримання та вилучення».

Одержано 04.11.2015

УДК 343.9 (477)

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри криміналістичних експертиз навчально-наукового інституту підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ФІКСАЦІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Застосування комп'ютерних технологій для обробки криміналістичної інформації не тільки спричинило корінні зміни в техніці її фіксації, але й привело до появи нових типів документів на нетрадиційних матеріальних носіях.

Правові основи їх застосування широко обговорюються в літературі протягом останніх трьох десятиліть. За цей час носії інформації, що з'явилися на початку розвитку комп'ютерних технологій, такі як перфострічки і перфокарти, поступилися місцем магнітним, магнітооптичним і оптичним носіям. Технології фіксації інформації засобами комп'ютерної техніки під впливом науково-технічного прогресу постійно вдосконалюються.

Як відомо, основною метою комбінованої (у двох і більше формах) фіксації криміналістично значимої інформації є найбільш повне й об'єктивне відображення ознак об'єктів, явищ, що фіксуються. Виходячи з особливостей матеріальних носіїв, цілей фіксації й для зручності демонстрації закріпленої інформації фактичні результати технічного документування в матеріалах кримінального провадження можуть бути представлені як самостійними джерелами доказів, так й у якості складових деяких документів.

Аспекти застосування й кінцева форма документів, підготовлених з використанням комп'ютерних технологій, різні. Отже, різним буде й порядок їх оформлення для надання статусу документа-доказу.

Серед джерел інформації, сконцентрованих у матеріалах кримінального провадження, як і раніше, домінують письмові документи або фотознімки, зафіксовані на папері. Електронні документи найчастіше є проміжною ланкою. Підготувавши документ в електронній формі, суб'єкт перед тим, як надати йому офіційний статус, оцінює його з погляду вірогідності й об'єктивності закріпленої інформації й тільки після цього наділяє відповідними реквізитами. Тверда копія електронного документа на паперовому носії засвідчується традиційним способом - підписом і печаткою.

Такий документ нічим не відрізняється від інших письмових документів. Аналогічним способом оформляються й електронні фотознімки, роздруковані на папері (тверді копії).

Як і звичайні фотознімки, зображення, отримані з використанням комп'ютерних технологій, є фотооптичними елементарними відображеннями дійсності, тобто інформаційна значимість тих і інших однакова. Різні лише методи й засоби їх обробки.

На нашу думку, фотознімки, які є носіями криміналістично значимої інформації, доцільно розділити на три групи: фотознімки - речові докази; фотознімки, що входять до висновку експерта; фотознімки, що виступають як додатки до протоколів слідчих (розшукових) дій.

У юридичній літературі зустрічаються думки про те, що фотознімки можуть включатись безпосередньо до тексту у протоколу, у ту його частину, де описується сфотографований об'єкт. Звичайно, такі протоколи мали б досить високий рівень інформативності.

На наш погляд, підготовка протоколів таким способом стане доцільною. Цьому буде сприяти широке впровадження в практичну діяльність комп'ютерних технологій, у тому числі цифрової фотографії. Складаючи протокол огляду місця події з використанням портативного комп'ютера й цифрової фотокамери, слідчий одним натисканням клавіші маніпулятора зможе зафіксувати й вставити необхідне електронне фотозображення в текст протоколу. У такому випадку, можна сказати, не буде часового розриву між фотозйомкою й монтажем документа.

Аналіз чинного законодавства показує, що всі норми КПК України, нормативних актів, а також відповідних відомчих наказів, що стосуються використання фотозйомки при проведені слідчих (розшукових) дій, містять вказівки лише на можливість її застосування й на те, що фотознімки додаються як додатки до протоколів відповідних слідчих (розшукових) дій.

У якій формі вони повинні надаватися: у вигляді набору окремих фотознімків або фототаблиць із наклеєними фотознімками без пояснювальних написів; або у вигляді документа, що містить вихідні дані й відомості про особу, що склала?

Фототаблиці фігурують практично у всіх кримінальних провадженнях, у процесі розслідування яких здійснювалась фотозйомка. Як і протоколи слідчих (розшукових) дій, вони складаються особою, яка була запрошена для здійснення фотофіксації. Кути фотознімків опечатуються відбитками мастичної печатки, тим самим спеціаліст, що виготовив фототаблицю, засвідчує дійсність розміщених фотознімків і захищає їх від підробки. Крім того, наприкінці фототаблиці

наявні вихідні дані, що містять інформацію про особу, що її склала, і особистий підпис особи, також завірений відбитком печатки.

Написи у вступній частині фототаблиці й під фотознімками дозволяють визначити характер події, а також пояснюють сутність і співвідношення зображених об'єктів.

Отже, фототаблиця - це документ, що виготовляється особами, діяльність яких безпосередньо пов'язана з розслідуванням кримінального правопорушення.

Подібного роду приєднання фотознімків до матеріалів кримінального провадження не є достатньою гарантією того, що розміщено саме всі ті знімки, які виконувалися в ході слідчої (розшукової) дії, і на фотовідбитках збережена вся інформація, отримана в результаті фотозйомки, причому без яких-небудь перекручувань. На сьогоднішній день наявність таких гарантій важлива.

Сучасні комп'ютерні технології дозволяють реально наблизити процес виготовлення фотозображень до місця події, іншими словами, до «польових умов».

Одержано 01.11.2015

УДК 343.135 (477)

Єдин Руслан Вікторович,
старший викладач кафедри кримінального процессу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

Погосян Левон Ашотович,
курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ У ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Правова регламентація у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) різновидів кримінального провадження свідчить про те, що законодавець намагається створити більш досконалий і розгалужений механізм захисту прав та свобод особи. Вважаємо, що здійснена диференціація проваджень, зокрема у розділі VI КПК України їх передбачено сім, сприятиме більш змістовному враху-

ванню процесуальних особливостей відповідних різновидів кримінальних проваджень. Прикладом такого різновиду є кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення.

На наш погляд, це провадження є одним із найбільш виразних втілень у кримінальному процесі засади диспозитивності, подальша реалізація яких є однією із визначальних тенденцій розвитку вітчизняного кримінального судочинства України.

Підстави для закриття кримінального провадження на досудовому розслідуванні, у тому числі у формі приватного обвинувачення передбачені ст. 284 КПК України. проаналізувавши яку, можна дійти висновку, що у цій стадії закриття кримінального провадження може бути здійснено слідчим або прокурором шляхом прийняття відповідної постанови. Причому залежно від того, чи повідомлено особі про підозру, чи ні, визначається суб'єкт уповноважений прийняти зазначене рішення.

Виходячи зі змісту ч. 3 ст. 284 КПК України слідчий уповноважений прийняти постанову про закриття кримінального провадження лише з підстав передбачених пунктами 1, 2, 4 цієї статті і лишу у тому випадку, коли в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру. Повноваження ж прокурора щодо закриття кримінального провадження розповсюджуються на усі підстави зазначені у ч.1 ст.284 КПК України, але тільки щодо підозрюваного (абз.3 ч.3 ст. 284 КПК України).

Таке рішення законодавця є цілком логічним, адже державне обвинувачення у кримінальному проваджені підтримує саме прокурор, саме він доводить його переконливість перед судом та вживає всіх передбачених законом заходів з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Отже, за загальним правилом, коли у кримінальному провадженні встановлюються юридичні факти передбачені ст. 284 КПК України, то в залежності від їх змісту та факту повідомлення особі про підозру таке провадження може бути закрито слідчим або прокурором. Це загальне правило стосується кримінальних проваджень, що здійснюються як у формі публічного, так і приватного обвинувачення.

Однак, кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення має власну специфіку. В контексті його особливостей звернемо увагу на те, що як свідчить аналіз норм КПК України, воно представляє собою прояв вільного (диспозитивного) розпорядження особою наданих їй державою засобів захисту її прав і свобод у сфері публічно-правової діяльності, якою є кримінальне судочинство України. Насамперед це проявляється у тому, що таке провадження може бути розпочато лише на підставі заяви особи (ч. 4 ст. 26 КПК України). Логічним продовженням права на власний розсуд вирішити питання про рух такого кримінального провадження є право особи вимагати його закриття, що і передбачено у наступному положенні зазначеної правової конструкції про те, що відмова потерпілого від обвинувачення є безумовною підставою для закриття цього провадження.

Але, якщо проаналізувати наведений вище порядок закриття кримінального провадження та врахувати відмічену нами реалізацію диспозитивності у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, то можна відмітити певну колізію. Остання полягає у тому, що згідно вимог ст. 284 КПК України реалізація її п. 7 (потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення) носить не безумовний, як зазначено у ч. 4 ст. 26 КПК України, а умовний характер. Такою умовою є те, що кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення може бути закрито на підставі п. 7 цієї статті лише за умови, якщо в ньому певній особі повідомлялося про підозру

Таким чином, колізія має місце між ч. 4 ст. 26 та ч. 3 ст. 284 КПК України. Її існування може призвести до ситуації, коли потерпілий або його законний представник відмовляється від обвинувачення, але слідчий закрити провадження не має можливості, бо закриття провадження на підставі п. 7 ст. 284 КПК України виходить за межі його компетенції, а прокурор не може закрити таке провадження, бо для цього слід встановити особу, яка вчинила злочин та повідомити йому про підозру. Відповідно право потерпілого відмовитися від кримінального позову реалізоване бути не може.

Допускаємо, що участь прокурора у такому провадженні є додатковою гарантією прав потерпілого та підозрюваного, але ставити повноваження прокурора вище за зміст та засади кримінального провадження навряд чи доцільно. Навіть якщо припустити, що встановлення підозрюваного та повідомлення йому про підозру є складовою формування обвинувачення, від якого потім і відмовляється потерпілий, то в такому разі для потерпілого більш доцільно завершити провадження примиренням, що дає йому більше гарантій захисту та відновлення його прав, ніж просто відмовитися від обвинувачення.

На наш погляд, законодавець чітко і цілком обґрунтовано для кримінального провадження у формі приватного обвинувачення вказав у ч. 4 ст. 26 КПК України, що відмова потерпілого від обвинувачення є безумовною підставою для його закриття. Тому вважаємо, що у наведеному випадку пріоритет слід надавати загальній нормі (ст. 26 КПК України), адже, як ми відмітили, вона визначає сутність диспозитивності як засаду кримінального провадження, яка є нормою більш високого рівня. Тому відповідні зміни з цього приводу слід внести до ч. 3 ст. 284 КПК України, передбачивши, що у випадку відмови потерпілого від обвинувачення слідчий (у випадку, якщо у цьому кримінальному провадженні особі не повідомлялося про підозру) або прокурор приймають рішення про закриття такого провадження. Певною гарантією для потерпілого у цій ситуації можна вважати те, що слідчий, прокурор будуть зобов'язані впевнитися у добровільності відмови потерпілого від обвинувачення.

Наведене вирішення питання про закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення у досудовому слідстві в разі відмови потерпілого від обвинувачення, на нашу думку, у більшому ступені відповідає правовій природі цього провадження та відображує реалізацію у ньому засади диспозитивності.

Одержано 04.11.2015

УДК 343.985.3+343.14 (477)

Захарченко Сергій Олексійович,
старший викладач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ

Проблема реалізації стороною захисту своїх процесуальних прав, а саме право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертиз, у тому числі обов'язкових залишається одним з невирішених питань у кримінальному процесі. З реалізацією цього положення на практиці виникає чимало проблемних питань як у сторони захисту, так і в інших учасників кримінального провадження.

Експерт може бути залучений до кримінального провадження стороною обвинувачення за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого, стороною захисту на договірних умовах, а також слідчим суддею за клопотанням сторони захисту (ст. 243 КПК України). Водночас законодавець передбачив можливість сторони захисту подати клопотання про залучення експерта для проведення експертизи до слідчого судді, якщо вона не може самостійно залучити експерта через відсутність коштів.

Вимога ч. 2 ст. 69 КПК України щодо неможливості бути експертом особи, яка перебуває у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого покликана сприяти реалізації принципу змагальності в кримінальному провадженні, оскільки забезпечує об'єктивність та незацікавленість експерта у кримінальному судочинстві України. Сьогодні на практиці виникають певні суперечності, які потребують свого вирішення. Йдеться про ситуацію, коли досудове розслідування проводить слідчий відповідного підрозділу МВС та призначає експертизу експерту експертної служби цього ж відомства. Дійсно, напряму вони, начебто, не залежать один від одного, але зустрічаються випадки, коли експерти заступають чергувати у складі слідчо-оперативних груп у якості спеціалістів, а старшими

цих груп є слідчі, тобто фактично спеціаліст-експерти в цей час стає певним чином службово-залежним від останнього [1]. Н.І. Клименко вказує, що експерти сторони обвинувачення та захисту не можуть надати суду об'єктивні висновки, якщо вони будуть працівниками однієї установи та підпорядковані одному керівнику. Отже, слід розраховувати на систему експертних установ недержавної форми власності, експерти якої будуть виступати на стороні захисту [2].

Ст. 243 КПК України встановлюючи порядок залучення експерта для проведення експертизи, повністю не розмежовує у яких випадках сторона захисту може подавати стороні обвинувачення клопотання про залучення експерта, а в яких випадках залучати експерта самостійно. Також не визначено, які документи сторони кримінального провадження повинні направити до експертної установи, щоб залучити експерта для проведення експертизи. Ч. 3 ст. 244 КПК України встановлює, що клопотання про залучення експерта розглядається слідчим суддею не пізніше п'яти днів із дня його находження до суду.

У певних випадках для проведення експертизи сторона захисту повинна надати експерту зразки для порівняльного дослідження, певні предмети, документи тощо. Проте, оскільки доволі часто оригінали документів і предмети, необхідні для дослідження, знаходяться в матеріалах кримінального провадження і можуть визнаватися органом досудового розслідування речовими доказами, сторона захисту позбавлена можливості надати експерту потрібні зразки для проведення експертизи. Тобто, хоча за загальним правилом зразки для проведення експертизи відбирає сторона кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею (частина перша ст. 245 КПК України), проте, якщо вони знаходяться в матеріалах досудового розслідування, зрозуміло, що слідчий чи прокурор добровільно не надасть їх стороні захисту. У цьому випадку К.В. Легких пропонує вирішувати цю проблемну ситуацію шляхом звернення сторони захисту до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів[3].

Відповідно до ч. 2 ст. 102 КПК України, у висновку експерта повинно бути зазначено, що його попередили про

відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Враховуючи те, що сторона обвинувачення наділена всіма процесуальними засобами щодо попередження експерта про кримінальну відповідальність, а сторона захисту – ні, це може призвести до порушення принципу змагальності, оскільки висновок експерта, який залучений стороною захисту і не був попереджений про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок, буде визнаний недопустимим доказом. У такому випадку стороні захисту залишається лише звертатися до експертів, які працюють у державних експертних установах, або звертатися з клопотанням про залучення експерта до слідчого судді чи сторони обвинувачення, а це, в свою чергу призводить, до обмеження сфери використання конкурентної (альтернативної) експертизи в кримінальному провадженні України.

Питання залучення експертів на договірних умовах для проведення експертизи у КПК України нині має декларативний характер і починає реалізовуватися у діяльності судово-експертних установ України. Для залучення експерта на договірних умовах сторона захисту має звернутися з клопотанням та додатками до нього до керівника експертної установи.

Отже висновок експерта, залученого слідчим суддею за клопотанням сторони захисту, дозволяє їй отримати повноцінний доказ, який не потребує жодної додаткової легалізації.

Список використаних джерел: 1. Бондар В.С. Інституту судової експертизи в умовах реформування кримінального судочинства / В.С. Бондар // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В. Салтевського (м. Одеса, 2 листопада 2012 року). – Одеса : Фенікс 2012. – С.272-275. 2. Клименко Н.І. Щодо інституту конкурентної (альтернативної) експертизи / Н.І. Клименко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – 2011. – Випуск 11. – С. 211-216. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tpsek_2011_11_30.pdf. 3. Легких К.В. Отримання стороною захисту для експертного дослідження зразків, які знаходяться в матеріалах кримінального провадження / К.В. Легких // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. - 2013. - № 2. - С. 196-200.

Одержано 9.11.2015

УДК 343.137.5 (477)

Романюк Віталій Володимирович,
старший викладач кафедри кримінального процессу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИВОДУ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Заходи забезпечення, що застосовуються до неповнолітніх свідків, підозрюваних, обвинувачених, як правило, мають характер примусових заходів, адже коли йдеться про застосування цих заходів, то мається на увазі застосування примусу до цих особливих його учасників. Те, що заходи забезпечення – це частина кримінального процесуального примусу, вказується у науковій літературі [1, с. 68; 2, с. 88]. КПК України передбачає, що застосування примусу щодо особи у кримінальному судочинстві здійснюється за наявності відповідних підстав та в порядку, передбаченому законом, за умови, «щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу» (ст. 2 КПК України). Наслідком невиконання заходів забезпечення кримінального провадження є адміністративна (накладання грошового стягнення) або процесуальна (застосування приводу) відповідальність.

Оскільки обов'язок по явці є особистим обов'язком неповнолітнього підозрюваного (п. 1 ч. 7 ст. 42 КПК України), свідка (п. 1 ч. 2 ст. 66 КПК України), потерпілого (п. 1 ст. 57 КПК України), то, відповідно, і процесуальні санкції застосовуються до нього.

Щодо приводу як одного з заходів забезпечення кримінального провадження, то відповідно до ст.ст. 139, 140 КПК України, він може бути застосований до підозрюваного, обвинуваченого та свідка, але ч. 3 ст. 140 КПК України передбачає, що привід свідка не може бути застосований до неповнолітньої особи. Це означає, що цей захід забезпечення щодо неповнолітнього може бути застосований лише якщо він має статус підозрюваного, обвинуваченого. У такому випадку ця норма суперечити положенням міжнародно-правових актів [3; 4] у яких йдеться про виключність застосування примусу як заходу впливу, дотримання при цьому честі та гідності неповнолітнього, відповідність заходу примусу тяжкості та обставинам кримінального правопорушення, врахування осо-

бливостей особистості неповнолітнього, якнайкраще забезпечення інтересів дитини та положенням ч. 2 ст. 10 КПК України, яка передбачає, що певні категорії осіб (зокрема, неповнолітні) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями?

Свого часу, КПК України 1960 року у ст.ст. 70, 72 за неявку без поважних причин до свідка або потерпілого уповноважував орган дізнання, слідчого, прокурора та суд правом застосовувати привід через органи внутрішніх справ (ст. 135 КПК України 1960 року) [5]. Наказом МВС України від 28.12.95 р. № 864 у п. 14 було передбачено можливість приводу неповнолітнього свідка, потерпілого, обвинуваченого чи підсудного, які не досягли шістнадцяти років [6]. Звісно, якщо щодо підозрюваного у слідчого є достатні докази для підозри у вчиненні кримінального правопорушення, він є центральним учасником кримінального провадження, але це жодним чином не виключає дію щодо цієї особи принципу презумпції невинуватості. Так, ч. 5 ст. 17 КПК України передбачає, що поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поводженню з невинуватою особою. Зокрема, такою ж невинуватою особою вважається потерпілий, якого взагалі не можна піддати приводу, та свідок, якщо він неповнолітній. Вести мову про те, що потерпілий може бути підданий штрафу в порядку ст. 185-4 КУпАП, що замінює привід, ми не можемо, адже ця стаття передбачає відповідальність за злісне ухилення свідка, потерпілого, експерта, перекладача від явки до органів досудового розслідування чи прокурора. За неявку за викликом до того ж свідка застосовується привід. До речі, про це свідчить розташування частин ст. 139 КПК України, де у другій частині мова йде про наслідки неявки, а вже у третій – про злісну неявку.

Таким чином, відзначимо, що існує певна неузгодженість у наслідках невиконання одного і того ж процесуального обов'язку особами, яким за КПК України однаково повинні надаватися додаткові гарантії. Відповідно, слід або скасувати можливість застосовувати привід до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, з чим навряд чи погодиться наукова спільнота та практичні працівники, або передбачити

його застосування до всіх без виключення неповнолітніх учасників кримінального провадження, які мають обов'язок прибути за викликом до слідчого (підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого). Підтвердженням зазначеного є результати опитування слідчих СУ УМВС України в Харківській області, де 68 % опитаних вважають за доцільне розповсюдження можливості застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як привід не тільки до неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого), а й до неповнолітнього свідка.

В ситуації, яка має місце щодо правових наслідків неявки неповнолітньої особи, слід вжити заходи до усунення неузгодженості між обов'язками неповнолітніх учасників кримінального провадження та наслідками їх невиконання і застосувати однакові підходи до вирішення цього питання до неповнолітніх, який би статус вони не мали.

При цьому вважаємо, що до неповнолітніх, насамперед, слід застосувати засоби переконання. Звідси на початку кримінального провадження доречно було б проводити відповідну роз'яснювальну роботу з неповнолітніми та їх батьками, що дало б можливість зменшити випадки застосування приводу.

Список використаних джерел: 1. Кожевніков Г. Заходи забезпечення кримінального провадження / Г. Кожевніков // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 3(27). – С. 68–70; 2. Рюмшина Г. В. Сутність кримінально–процесуального примусу та його застосування / Г. В. Рюмшина // Наше право. – 2011. – № 2, ч. 1. – С. 84–88; 3. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила") від 29 листопада 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_211; 4. Руководящие принципы Организации Объединенных Наций для предупреждения преступности среди несовершеннолетних (Эр–Риядские руководящие принципы) : приняты резолюцией 45/112 Генеральной Ассамблеи от 14 декабря 1990 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/juveniles_deinquency_prevention.shtml; 5. Кримінально-процесуальний Кодекс України від 28.12.1960 р. № 1001-05 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15; 6. Про затвердження Інструкції про порядок виконання постанов прокурорів, суддів, слідчих, органів дізнання і ухвал судів про привід підозрюваних, обвинувачених,

підсудних, свідків і потерпілих : Наказ МВС України від 28 грудня 1995 р. № 864 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0014–96.

Одержано 11.10.2015

УДК 343.13 (477)

Сичов Сергій Олександрович,
старший викладач кафедри кримінального процессу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПІДОЗРЮВАНОГО ЗА ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Одні з найбільш спірних у науці кримінального процесуального права України та в практичній діяльності правоохоронних органів є питання, що стосуються обмеження прав людини та громадянина задекларовані у Конституції України. Так, статтею 3 Основного закону визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Також, у статті 29 Конституції України чітко зазначено, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого.

Беззаперечно, що наведені декларативні положення повністю враховані при прийнятті чинного Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК), адже в України не можуть бути прийняті законі, що не відповідають Конституції України. Однак, аналізуючи положення КПК, які визначають процесуальний статус підозрюваного, а також ті, що стосуються затриманої особи по підозрі у вчиненні злочину, виявляємо їх неоднозначне розуміння.

Так, у частині 1 статті 214 КПК визначено, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.

Також у частині 2 тієї ж статі вказано, що досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Частиною 3 вказаної статті передбачено, що здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду.

Статтею 207 КПК визначено, що є законне затримання:

1. Ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду, крім випадків, передбачених КПК. Особливості

затримання окремої категорії осіб визначаються главою 37 КПК.

2. Кожен має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу, крім осіб, зазначених у статті 482 КПК: 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення; 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

3. Кожен, хто не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання) і затримав відповідну особу в порядку, передбаченому частиною другою цієї статті, зобов'язаний негайно доставити її до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

А статтею 208 передбачено затримання уповноваженою службовою особою, та визначено, що уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Крім того, частиною 1 статті 42 КПК визначено, що підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 цього Кодексу, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

Аналізуючи вказані положення чинного КПК доходимо до висновку, що при затриманні особи у вчиненні злочину вона автоматично набуває статусу підозрюваного, а тому уповноважена службова особа здійснюючи затримання цієї особи під час вчинення нею злочину або замаху на його вчинення; фактично здійснює процесуальні дії щодо підозрюваної особи, які можна проводити, якщо ґрунтуватись на вимогах частини 2 статті 214 КПК, тільки після внесення відомос-

тей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і початку досудового розслідування.

Наведенні неоднозначні вимоги чинного Кримінального процесуального кодексу України потребують свого негайного вирішення з метою недопущення здійснення незаконних дій щодо осіб, які потрапили в поле зору правоохоронних органів, а також уникнення відповідальності посадових осіб, що зобов'язані виконувати вимоги КПК.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.1 (477)

Балац Раїса Михайлівна,
викладач кафедри кримінального процессу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Одне з найбільш важливих місць у механізмі функціонування протидії злочинності належить законодавчому регулюванню, яке в загальному плані повинно вбирати в себе, передусім, правове забезпечення системного здійснення власне державою та її відповідними інституціями широкого комплексу економічних, соціальних, ідеологічних, організаційно-управлінських, культурно-виховних, інформаційно-пропагандистських та інших заходів, спрямованих на посилення соціально-правового контролю в сфері боротьби з усіма видами злочинів.

Головна ж суть цього завдання полягає, по-перше, у невідворотності правового реагування на вчинені кримінального провапорушення, а також у виявленні винних осіб та притягненні їх до передбаченої законом відповідальності, а, по-друге, у запобіганні злочинам на всіх стадіях їх зародження та розвитку.

На сьогоднішній день, в України вже здійснені певні кроки щодо формування системи нормативно-правового регулювання протидії злочинності та запобігання кримінальним правопорушенням. Перш за все, відправну, базову основу в цьому являє чинна Конституція України, яка визначає

головні пріоритети суспільства, що підлягають охороні з боку держави.

Вимоги ст.1 Кримінального кодексу України закріпляють положення, згідно яких завданням є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням У зв'язку з цим слідчий в межах службової і процесуальної компетенції повинен вживати заходів відносно запобігання кримінальним правопорушенням чи їх припиненню, а також інших неправомірних дій, які вчинюються учасниками кримінального процесу та направлені на перешкоджання встановлення істини у кримінальному провадженню, ухилення від слідства, та продовження злочинної діяльності. Слідчий є суб'єктом кримінального процесу, який відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства наділений процесуальною самостійністю у виборі слідчих та процесуальних дій, а також при прийнятті процесуальних рішень у зв'язку з розслідуванням кримінального провадження за винятком окремих по яким потребується рішення прокурора та ухвала слідчого судді.

Правові засоби запобігання та усунення порушень кримінально-процесуального законодавства це передбачені законодавством кримінально-процесуальні, кримінально–правові, адміністративні та дисциплінарні санкції які спричиняють будь-які негативні наслідки для суб'єктів, які порушують кримінально-процесуальні норми.

Таким чином, сутність запобіжної діяльності слідчого під час розслідування кримінального провадження полягає в наступних кримінально-процесуальних заходах, передбачених чинним КПК. Так, наприклад, в окремих заходах забезпечення кримінального провадження: щодо виконання приводу; щодо тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом; щодо відсторонення від посади; щодо тимчасового вилучення майна; щодо арешту майна: щодо обрання запобіжних заходів та затримання особи.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що метою запобіжної діяльності слідчого є застосування заходів,

встановлених кримінально-процесуальним законодавством для запобігання намірам учасникам кримінального процесу перешкоджати встановленню істини у кримінальному провадженню, запобігання спробам підозрюваного ухилитися від слідства, продовжити злочинну діяльність, також для забезпечення виконання процесуального рішення.

Аналізуючи зазначене, можна визначити, що запобіжна діяльність слідчого це комплекс процесуальних заходів та слідчих дій, які направлені на забезпечення дотримання встановлених чинним законодавством правових норм з метою запобігти спробам ухилитися від слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальному провадженню або продовжити злочинну діяльність, також для забезпечення виконання процесуальних рішень. Втім, вказані питання не є остаточними і підлягають окремому науковому вивченню та дослідженню.

Одержано 13.11.2015

УДК 343.98 (477)

Бурбело Богдан Анатолійович,
викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Слідчий під час розслідування кримінальних проваджень, окрім встановлення і доказування обставин вчинення злочину та винних осіб повинен виконувати інші важливі функції, зокрема, пов'язані з попередженням злочинів у майбутньому. Профілактична функція кримінального судочинства поряд з іншими завданнями є об’єктивно обумовленою потребою суспільства. Попередження злочинності, як явища, завжди передбачає ефективну профілактику конкретних злочинів. Цей аспект важливо усвідомлювати при вивченні методик розслідування злочинів окремих видів.

Аналіз чинного Кримінального процесуального кодексу України дозволяє констатувати зниження виховного – профілактичного потенціалу органів, що здійснюють досудове розслідування.

Профілактична діяльність здійснюється шляхом виявлення й усунення причин та умов конкретних злочинів. Під причинами і умовами, які сприяють вчиненню злочину, варто розуміти фактори об'єктивної дійсності, що викликали у особи рішучість вчинити умисний злочин, чи призвели до вчинення злочину з необережності або полегшили його вчинення. Слідчий може успішно виконати це завдання тільки за умови ретельного вивчення особи підозрюваного, а також стану виховної діяльності на підприємстві, установі або організації, де він навчався чи працював.

Причини конкретного злочину - це ті активні фактори, які викликають у певної особи інтереси, мотиви для його вчинення. В основі злочинної мотивації як суб'єктивного психофізіологічного процесу знаходяться певні людські вади: корисливість, правовий нігілізм, егоїзм, кар'єризм, запальність, жорстокість та інші негативні особливості. Саме вони в певній життєвій ситуації дають імпульс злочинної поведінки, запускають її механізм.

Встановлення суб'єктивних умов конкретного злочину під час його розслідування пов'язано з вивченням конкретної життєвої криміногенної ситуації. По-перше, під кутом зору виявлення сприятливих для вчинення злочину умов вивчається матеріальна обстановка (огляд місця події). По-друге, крім злочинця вивчається поведінка інших учасників події злочину: потерпілих, свідків. По-третє, в окремих випадках вивченню підлягають представники найближчого оточення злочинця, які тим чи іншим чином мали змогу підштовхнути його до злочину (члени сім'ї, сусіди, колеги по роботі, друзі).

Об'єктивними умовами злочинів прийнято вважати соціальні суперечності, які безпосередньо не залежать від свідомості й волі конкретних осіб (стан економіки, соціальні відносини).

Положення про те, що робота слідчого щодо встановлення причин і умов злочину повинна починатися з моменту прийняття справи до свого провадження і здійснюватися протягом усього процесу розслідування паралельно з встановленням інших обставин, стало вже аксіомою. Тому вирішення цього тактичного завдання досудового розслідування відбивається в змісті багатьох слідчих дій.

Зважаючи на важливість і масштабність даного завдання в структурі процесу розслідування злочинів, на наш погляд, є цілком логічним включення питань профілактичної діяльності слідчого в методики розслідування злочинів як окремого їх структурного елементу.

Криміналістичні засоби профілактики повинні спиратися не тільки на дані криміналістичної техніки або тактики, але і на результати кримінологічних досліджень та здійснюватися відповідно до задач, порядку та форм, що встановлені кримінальним процесуальним законом.

На нашу думку причини та умови, які сприяли вчиненню злочину, необхідно віднести в законодавчому порядку до обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Доповнення КПК України статтями регламентуючими обов'язкове встановлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів та вжиття заходів до їх усунення, буде істотною гарантією дотримання законності у кримінальному судочинстві. Профілактична діяльність слідчого під час розслідування злочинів є проблемою комплексною.

Одержано 03.11.2015

УДК 343.132 (477)

Варваринець Василь Іванович,
викладач кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ

ПРОНИКНЕННЯ В ЗЛОЧИННІ УГРУПОВАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З МЕТОЮ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ

Організована злочинність та корупція є одним з основних чинників що реально загрожують національній безпеці та конституційному ладу України. Політичне, соціальне та економічне оновлення суспільства зумовлює необхідність адаптації правових, організаційних, структурних та інших засад функціонування суб'єктів боротьби з організованою злочинністю та корупцією до сучасних вимог.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом [1, ст. 17]. Проте, в суперечність положень Основного Закону, злочинні анклави сьогодні не тільки існують і функ-

ціонують на постійній основі, а ще й створюють нові злочинні угруповання та організації, що становить суспільну небезпеку для українського народу та підриває авторитет держави в цілому.

Проблема протидії організованій злочинності була предметом дослідження багатьох вітчизняних та закордонних вчених. Однак, на нашу думку сьогодні існує нагальна потреба вивчення широкого кола питань, пов'язаних з цією проблемою, але з урахуванням сучасних змін в роботі правоохоронних органів, що є для нас метою.

Згідно з КК України, організованою злочинною групою визнаються три чи більше особи, які попередньо зорганізувалися у стійке ієрархічне об'єднання для вчинення одного чи більше злочинів і які об'єднані єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи [2, ч. 3 ст. 28]. Проникнення в організовану групу чи злочинну організацію це негласна слідча (розшукова) дія, яка полягає у комплексі заходів, спрямованих на впровадження співробітника уповноваженого органу або особи, яка конфіденційно з ним співпрацює, в організовану групу або злочинну організацію з метою виявлення, попередження чи розкриття їх злочинної діяльності, а також впливу на членів кримінального середовища для припинення їх злочинної діяльності [3, ст. 272].

Саме організована злочинність у силу її усталеності, конспіративності, ієрархічної побудови структур злочинних організацій та угруповань, наявності вдосконаленої системи злочинних зв'язків, структур розвідувального і контррозвідувального характеру, що зрощуються з різноманітними соціальними системами громадського суспільства, складають найбільшу небезпеку серед інших видів співучасті. З метою попередження чи розкриття злочинної діяльності організованих груп чи злочинних організацій правоохоронні органи, що ведуть боротьбу з організованою злочинністю, застосовують такий дійовий метод як проникнення у ці структури і своїх штатних працівників або осіб, які на добровільних засадах допомагають їм у боротьбі зі злочинністю.

Правомірність таких дій підтверджується чинним законодавством, зокрема у законі "Про організаційні основи боротьби з організованою злочинністю" записано, що при

здійсненні боротьби з організованою злочинністю спеціальні підрозділи мають право використовувати штатних і не штатних негласних співробітників, які вводяться під легендою прикриття в організовані угруповання [4].

Законодавець в інтересах боротьби з організованою злочинністю та корупцією, а також для захисту життя й здоров'я вказаних осіб, вважає, допустимим та правомірним, вчинення ними певних діянь які в інших випадках тягнуть за собою кримінальну відповідальність. Отже, виходячи з цього не є злочином вимушене заподіяння шкоди право охоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження тяжкого чи особливо тяжкого злочину або розкриття їх злочинної діяльності. Крім того, згідно з п. 9 ч.1 ст. 66 КК України виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням злочину у випадках, передбачених КК, завжди є обставиною, яка пом'якшує покарання.

За результатами проведеного дослідження, уважаємо обґрунтовано необхідними внесення змін до окремих Законів України, зокрема до КПК, які би надавали можливість негайно проводити невідкладні негласні слідчі (розшукові) дії при виконанні спеціальних завдань з наступним повідомленням прокурора.

Список використаних джерел: 1. Конституція України // Відомості Верховної ради України(ВВР), 1996.-№30.ст.141; 2. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001.-№25-26.-Ст.131; 3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т.Т.1/К82 О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін..; за аг.ред. В.Я. Таців, В.П. Пшонки, А.В.Портнов.-Х.: Право, 2012.-768 с; 4. Закон України Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю //Верховна рада України/ від 30.06.1993 № 3341- XII.

Одержано 20.10.2015

УДК 343.98 (477)

Котлубаєва Ксенія Сергіївна,
викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

Допит посідає одне з основних місць у збиранні доказової інформації. Більшість криміналістів визначають допит як процес інформаційної та психологічної взаємодії слідчого з допитуваним, що полягає в керованому слідчим спілкуванні, застосування тактичних прийомів під час якого дозволяє досягти головну мету цієї вербальної слідчої дії – отримання від допитуваного повної та правдивої інформації, що сприяє встановленню істини у справі.

Але враховуючи те, що при розслідування злочинів інтереси слідчого та допитуваної особи, особливо якщо цією особою є підозрюваний, не завжди співпадають, слідчий може отримати не достовірну інформацію.

Така несумісність, а іноді і зовсім протиріччя інтересів слідчого та осіб, що так або інакше контактують зі слідчим під час розкриття та розслідування злочинів, нерідко призводять до виникнення конфліктних ситуацій та конфліктів, що постійно супроводжують діяльність слідчого.

Конфліктними ситуаціями допиту прийнято вважати випадки, коли допитувана особа відмовляється давати показання або дає неправдиві показання. У зв'язку з цим треба пояснити, що назва «конфліктна» до певної міри є умовною і не означає обов'язкової конфліктності відносин учасників допиту з усіма її характерними проявами. Це поняття використовується лише для констатації факту - людина не бажає говорити правду.

Проблема вивчення «конфліктних ситуацій» постійно привертає увагу вчених-криміналістів як В.П. Бахіна, Р.С. Бєлкіна, А.В. Дулова, В.О. Коновалова, Н.І. Клименко, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевича, Н.І. Порубова, М.В. Салтевського, М.С. Строговича, В.Ю. Шепітька та ін..

Зважаючи на те, що рівень професійності злочинців їх технічна оснащеність та інтелектуалізація неухильно зрос-

тає, появляються нові форми злочинності виникає необхідність в розробленні та удосконаленні тактичних прийомів допиту підозрюваного в конфліктних ситуаціях.

Найбільш типові конфліктні слідчі ситуації, які виділяє В.О. Коновалова є відмова підозрюваного від давання показань, та повідомлення неправди у показаннях.

На думку М.В. Салтевського негативна позиція допитуваного в конфліктній ситуації проявляється в даванні явно неправдивих показань, замовчуванні відомих фактів або у відмові від спілкування взагалі.

Процюк О.М. вважає, що конфліктні ситуації виникають у випадках відмови особи від давання показань, навмисного умовчання про деякі факти, обмови під час допитів окремих осіб.

Як підмічає М.І. Порубов, результат допиту, що проводиться в умовах конфліктної ситуації, залежить від низки факторів: від наявності у слідчого достатньої інформації за тим чи іншим фактом; від гостроти конфлікту, який виник між слідчим та підозрюваним; від умов, у яких буде проходити спілкування з конфліктуючою особою; вміння слідчого застосовувати тактичні прийоми допиту та ін..

Але в усіх випадках під час допиту підозрюваного повинні використовуватися тактичні прийоми, спрямовані на виявлення неправди, які обираються слідчим у тій послідовності й у тому сполученні, який йому вбачається найбільш доцільним.

На нашу думку до системи таких прийомів необхідно віднести: постановка додаткових запитань; постановка деталізуючих запитань; постановка уточнюючих запитань; пред'явлення речових доказів; оголошення показань інших осіб; ознайомлення з протоколом огляду місця події; оголошення висновку експерта; оголошення результатів слідчого експерименту та ін..

У свою чергу М.П. Яблоков серед основних тактичних прийомів допиту підозрюваних розглядає такі: демонстрація перед допитуваним можливого механізму вчинення злочину; демонстрація доказів із роз'ясненням їх значення; створення уявлення про перебільшену поінформованість слідчого; приховування поінформованості слідчого від допитуваних; використання елементу раптовості.

Вважаємо, що для розв'язання конфліктної ситуації слідчому необхідно використовувати всі наявні у нього можливості. Так коли слідчий не пред'являє допитуваному докази, повністю не реалізує слідчу інформацію, якою він володіє, чи застосовує її мінімально. За такої форми вирішення конфлікту слідчий, як правило не досягає негайно потрібного стратегічного ефекту. Головним у цьому є те, що слідчий не тільки цілком зберігає свої можливості , але й визначає тактику їх подальшої реалізації на основі знання про можливості й особистісні якості допитуваного. Таким спосіб характерний найчастіше для стадії встановлення контакту з допитуваним. Подібна форма вирішення конфлікту не змінює суті об'єктивних факторів, що лежать у його основі (соціальні позиції сторін, розбіжностей і суперечливості їх інтересів, безупинний процес засвоєння і оцінки слідчим одержуваної інформації та такої, що переробляється).

Розв'язання конфлікту слідчим з активним використанням всіх своїх можливостей, цілком реалізує наявну слідчу інформацію. Але при такому способі слідчий ризикує втратити певну частину своїх ресурсів.

Використання тактичних прийомів допиту в конфліктній ситуації, виходячи з кількості доказового матеріалу у справі, в цілому правильно орієнтує слідчого і сприяє досягненню мети допиту. Кажучи про тактичні прийоми, не можна не вказати на те, що, як правило, найбільший ефект їх використання досягається у разі, коли в рамках однієї слідчої дії вони об'єднані в цілісну систему.

Таким чином, ми спробували проаналізувати, оцінити поширені тактичні прийоми допиту підозрюваного і умови їх реалізації при допиті. Але справедливою є думка деяких криміналістів про те, що кількість тактичних прийомів допиту не залишається постійною, вони дуже різноманітні і варіації їх безмежні.

Одержано 06.11.2015

УДК 343.131.8 (477)

Кривопишин Віталій Георгійович,
викладач Сумського училища професійної підготовки працівників міліції, підпорядкованого УМВС України в Сумській області

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Намою думку ефективність досудового розслідування злочинів у значній мірі залежить від налагодження належної взаємодії між органами досудового розслідування та оперативними підрозділами. Тільки органічне поєднання гласних процесуальних засобів і негласних методів оперативно-розшукової діяльності (пошукових, розвідувальних і контррозвідувальних заходів) здатне забезпечити своєчасне виявлення злочинів і повне їх розслідування (підготовлюваних або вже вчинених), особливо тих, які вчиняються і маскуються організованими групами осіб. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій, передбачений в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (надалі КПК), на перший погляд, сприятиме налагодженню такої взаємодії названих структур.

Виконання зазначених завдань потребує взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів на всіх стадіях ведення оперативно-розшукової діяльності чи кримінального провадження. Взаємодія суб'єктів, які здійснюють зазначені види проваджень, має свої особливості не тільки з огляду відмінностей підстав, умов, основних засад (принципів), процесуальних форм діяльності тощо, а й у залежності від її етапів (початковий, подальший, завершальний), видів кримінальних правопорушень тощо.

Характеризуючи форми і принципи взаємодії оперативних підрозділів і слідчих під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій, необхідно зазначити, що обрання форми взаємодії пов'язане з характером слідчої або оперативно-розшукової ситуації, що склалася у зв'язку з кримінальним провадженням чи ОРС, залежить від слідчого й реалізується за його ініціативою та під його процесуальним контролем.

Обґрунтовано, що ефективна взаємодія оперативних та слідчих підрозділів при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій є запорукою досягнення так званого принципу

«збігання інтересів», а саме: виявлення припинення і розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб.

Разом із тим аналіз практики показує, що з набуттям чинності КПК України 2012 р. сталося розбалансування взаємодії між слідчими та оперативними працівниками. Потрібно зазначити, що в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень була здійснена спроба зберегти раніше вироблені та усталені організаційні форми взаємодії. Зокрема, йдеться про взаємодію за наступними напрямками: 1) при надходженні до органу внутрішніх справ заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та реагуванні на них; 2) при направленні оперативним підрозділом матеріалів за результатами оперативно-розшукової діяльності до слідчого підрозділу; 3) при здійсненні оперативно-розшукового супроводження досудового розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів шляхом створення слідчо-оперативних груп. Але реалії практичної реалізації положень КПК України 2012 р. показали неможливість ефективної реалізації названих напрямків взаємодії. Значна частина практичних працівників слідчих та оперативних підрозділів відзначають, що в цьому аспекті стало працювати гірше ніж в умовах КПК 1960 р.

На основі результатів вивчення емпіричного матеріалу доцільно зупинитись на основних принципах взаємодії оперативних підрозділів і слідчих під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій: а) взаємна допомога; б) використання сучасних методик; в) оптимальне використання наявних можливостей; г) дотримання загальних засад оперативно-розшукового та кримінального провадження; д) нерозголошення відомостей про факт і результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

Крім того, як показує практика, особливе місце в процесі взаємодії відводиться його формам. Мною виділено на-

ступні основні форми взаємодії оперативних підрозділів і слідчих під час проведення оперативно- розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій: а) процесуальні: передача протоколу прокуророві про проведення негласної слідчої (розшукової) дії, (ст. 252 КПК України); доручення слідчого щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії (ст. ст. 40, 246 КПК України); надання допомоги слідчому при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 40 КПК України), б) організаційні: обмін інформацією; координація; консультації; реалізація матеріалів ОРД; аналіз причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

Отже, взаємодія оперативних підрозділів та слідчих при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій це спільна, узгоджена діяльність, заснована на законах і підзаконних нормативних актах (відомчих25 інструкціях), не підлеглих один одному органів при керівній та організуючій ролі слідчого, з розподілом компетенції, функцій, повноважень, взаємних обов'язків, яка спрямована на вирішення завдань кримінального судочинства.

Одержано 25.10.2015

УДК 343. 982. 327 (477)

Приходько Владлена Олександрівна,
викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Діяльність з розслідування злочинів, як і злочинна діяльність, здійснюються у суспільстві, де кожен суб'єкт стає об'єктом обліку багатьох інформаційних систем. Необхідність з'ясування різних обставин в ході розслідування змушує суб'єктів, що його здійснюють, звертатися до різноманітних інформаційних систем органів виконавчої влади, контрольно-наглядових та правоохоронних органів. Питання, пов'язані з використанням інформаційних систем правоохоронними органами, розглядаються в межах інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів.

Під інформаційно-довідковим забезпеченням розслідування злочинів слід розуміти – діяльність суб'єктів розслі-

дування, яка спрямована на пошук та одержання, а в необхідних випадках оновлення та коригування інформації, яка міститься в інформаційних системах, незалежно від їх відомчої належності, з метою використання її в процесі розслідування злочинів [1, с. 69].

Ефективність розслідування злочинів багато в чому залежить від наявності у суб'єктів розслідування достовірної та у необхідній кількості інформації про криміналістично значущі об'єкти, що може бути отримана з різноманітних джерел. Серед джерел такої інформації важливе місце належить численим інформаційним системам (базам даних), що функціонують у різних сферах людської діяльності.

В умовах сьогодення, при розслідуванні кримінальних проваджень слідчим, оперативним працівникам чи експертам доводиться звертатися до будь-яких інформаційних систем різної відомчої належності з метою отримання відомостей, що можуть суттєво вплинути на хід розслідування чи встановлення певного об'єкта або факту. В залежності від категорії кримінального провадження суб'єкти розслідування можуть надсилати запити до наступних інформаційних систем: криміналістичних обліків МВС України; баз даних державних податкових інспекцій України; баз даних Бюро технічної інвентаризації; баз даних державного підприємства «Інформаційний центр» Міністерства юстиції України; баз даних територіальних державно-архітектурно-будівельних інспекцій; баз даних банківських установ та інших. Отримана інформація аналізується і в подальшому дозволяє висувати версії, прогнозувати певні ситуації слідчих дій, визначати можливість виникнення у підозрюваного реакцій на використання того чи іншого тактичного прийому або небажаного психічного стану, обирати найдоцільніші способи встановлення психологічного контакту та складати плани слідчих (розшукових) дій.

Змістом інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів є створення, функціонування та вдосконалення інформаційних систем, що дозволяють здійснювати збір, обробку, а також накопичення криміналістично-значущих даних з подальшим їх наданням на запити безпосереднім користувачам.

Підрозділи Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення (ДІАЗ) та Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру (ДНДЕКЦ) є суб'єктами з накопичення, збереження та аналітичного оброблення інформаційних масивів у системі МВС. В них зосереджені криміналістичні інформаційні системи на чотирьох рівнях – міждержавному (обліки Інтерполу, Європолу, міждержавний інформаційний банк (МІБ) держав СНД); центральному (обліки ДІАЗ, ДНДЕКЦ, ДКР та ін.); регіональному (обліки УІАЗ чи ВІАЗ, НДЕКЦ при ГУМВС, УМВС обласного рівня); місцевому (обліки відділів, відділень або груп УІАЗ та НДЕКЦ на рівні міськрайлінорганів).

Вони створюються і функціонують на підставі відповідних положень законів України, постанов Кабінету Міністрів, а також відомчих й міжвідомчих наказів й інструкцій. Закони України «Про інформацію», «Про Національну поліцію», «Про захист персональних даних», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про розвідувальні органи України» визначають необхідність створення та функціонування інформаційних систем у правоохоронних органах. У відомчих наказах та інструкціях детально регламентовано функціонування певних видів обліку в межах певної служби, таких як: Положення про Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, затвердженого Наказом МВС України від 5.11.2012 № 1010 МВС України; Положення про Експертну службу МВС України, затвердженого Наказом МВС України від 9.08.2012 № 691; Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України, затверджена Наказом МВС України від 10.09.2009 № 390 та інші.

Особливе значення інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів має під час розслідування кримінальних проваджень в умовах дефіциту відомостей, коли слідчий відчуває нестачу даних необхідних йому, як для організації розслідування так і для виявлення слідів злочину, з'ясування механізму злочинної діяльності, встановлення винних у вчинення злочину та інше.

Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів є невід'ємною частиною діяльності правоохоронних органів з виявлення, розслідування та профілактики злочи-

нів, і на сьогодні є одним з найважливіших чинників, що визначають успіх та ефективність боротьби зі злочинністю в нашій державі. Саме тому співробітникам правоохоронних органів належить знати про існування та можливості використання інформаційних систем в ході розслідування злочинів, і разом із цим активно застосовувати такі знання у своїй повсякденній діяльності.

Список використаних джерел: 1. Бірюков В.В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів: Монографія. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім.. Е.О.Дідоренка, 2009. -664с; **2.** Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України [Електронний ресурс]: Наказ МВС України №390 від 10.09.2009, режим доступу www. rada. gov.ua; **3.** Про затвердження Положення про Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України [Електронний ресурс]:Наказ МВС України №1010 від 5.11.2012, режим доступу www. rada. gov.ua; **4.** Про затвердження Положення про Експертну службу МВС України [Електронний ресурс]: Наказ МВС України №691 від 9.08.2012, режим доступу www. rada. gov.ua.

Одержано 08.11.2015

УДК 343.13 (477)

Салманов Олексій Валерійович,
викладач кафедри кримінального процессу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

АСПЕКТИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ОТРИМАННЯ ДОЗВОЛУ НА ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

В умовах стрімкого розвитку державності України, як європейської демократичної країни, постає питання щодо формування правової системи, в якій одним з елементів є права людини як внутрішньодержавного, так і загальносвітового характеру. Міжнародно-правові акти у сфері прав людини серед основоположних прав людини декларують право на житло та його недоторканість. В ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. проголошено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Крім того, аналогічні права закріплено низкою інших міжнародних ак-

тів. Щодо національного законодавства, то ст.30 Конституції України гарантується недоторканість житла. Згідно з положеннями цієї норми, забороняється проникнення в житло чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку не інакше, як за вмотивованим рішенням суду. Крім того, Конституцією і законами України передбачено можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, під час здійснення досудового розслідування, що закріплено ст. ст. 30, 31, 32 Конституції України. Підстави і порядок здійснення заходів, пов'язаних із тимчасовим обмеженням вищезазначених конституційних прав і свобод людини і громадянина, знайшли своє відображення у Кримінальному процесуальному кодексі (далі КПК) України.

Кримінальним процесуальним кодексом України передбачено, що обшук житла чи іншого володіння особи проводиться на підставі ухвали слідчого судді. У разі необхідності проведення обшуку, слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням. Сторона захисту чи потерпілий мають право подати клопотання про проведення обшуку тільки до особи, яка здійснює досудове розслідування. Клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника про виконання будь-яких процесуальних дій слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк, не більше трьох днів з моменту подання, і задовольнити їх за наявності відповідних підстав. Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин надсилається їй. Клопотання слідчого, погодженого з прокурором, прокурора про проведення обшуку повинно відповідати вимогам ст. 234 КПК України. Підстави для проведення обшуку мають бути достатніми, що вказують на можливість досягнення його мети, інакше слідчий суддя відмовляє в задоволенні відповідного клопотання. Підставами для задоволення клопотання про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи є його обґрунтованість та відповідність вимогам ст. 234 КПК України.

Вважаємо за доцільне звернути увагу на той факт, що у чинному КПК України зазначаються єдині підстави та єдиний порядок призначення обшуку особи, обшуку житла, обшуку іншого володіння особи, незалежно від форми власності. Обшук призначається ухвалою слідчого судді; іншого порядку призначення обшуку не існує. Згідно з ч.4 ст. 234 КПК України клопотання про обшук розглядається у суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора. При цьому чинний КПК України не вказує прямо, хто саме визначає склад учасників розгляду клопотання про обшук. Ми вважаємо, направлення клопотання до суду слідчого чи прокурора, повинна бути виключно ініціативою прокурора. При цьому слідчий суддя вправі вимагати присутності саме слідчого чи саме прокурора, але при цьому участь одного з них (наприклад, прокурора) не перешкоджає участі у розгляді клопотання іншого (тобто слідчого) і навпаки.

Зазначимо що п. 1 ч. 5 ст. 234 КПК встановлено, що слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про обшук, якщо «1) прокурор, слідчий не доведе наявність достатніх підстав вважати, що було вчинено кримінальне правопорушення». Виникає колізія, щодо відсутності необхідності проведення обшуку, оскільки факт кримінального правопорушення вже встановлений. Адже факт кримінального порушення вважається наявним, коли встановлено, що особа, яка вчинила правопорушення є суб'єктом злочину, тобто злочин кваліфікований правильно, особа, яка його вчинила, встановлена, а її вина доведена. Аспект достатності даних про факт кримінального правопорушення повинен вирішуватись на стадії внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, оскілки на підставі цього вже встановленого факту і виникло питання про проведення обшуку. Якщо при вирішенні питання про призначення обшуку слідчий суддя визначатиме, чи мав місце наявний факт кримінального правопорушення, тим самим він вирішуватиме справу по суті, покладаючи на себе повноваження суду першої інстанції. На нашу думку, цей пункт необхідно виключити із ч.5 ст.234 КПК.

Також слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про обшук, якщо прокурор, слідчий не доведе наявність достатніх підстав вважати, що: “відшукувані речі і до-

кументи мають значення для досудового розслідування; відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду".

З урахуванням викладеного можна зробити висновок. Обшук згідно чинного КПК України – це слідча (розшукова) дія, змістом якої є примусове обстеження будівель, приміщень і споруд, ділянок місцевості, інших сховищ, які знаходяться у володінні осіб, та окремих фізичних осіб, спрямована на виявлення та фіксацію відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, з метою отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні шляхом відшукання і вилучення матеріальних об'єктів (знарядь кримінального правопорушення, майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, живих людей і тварин, трупів людей та тварин, біологічних об'єктів, слідів різноманітного походження, документів, тощо). Питання щодо отримання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи не вичерпано. Що свідчить про те, що тема дослідження потребує подальшого вивчення та постійного розвитку і вдосконалення.

Одержано 04.11.2015

УДК 343.985 (477)

Бічурін Рінат Халітович,
ад'юнкт докторантури та ад'юнктури
Харківського національного університету внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ ТИПОВИХ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ У МЕТОДИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ З ХУЛІГАНСЬКИХ МОТИВІВ

Тактичні операції відіграють значну роль у вирішенні завдань кримінального провадження за окремими категоріями злочинів. Успішна їх реалізація дозволяє значно підвищити ефективність роботи слідчого, що є особливо актуальним для розслідування складних, багатоепізодних, резонансних злочинів. Одним із таких видів кримінальних правопорушень, безумовно, є умисне вбивство.

Питанням розслідування вбивств в криміналістичній літературі традиційно приділяється значна увага. В результаті сформовано низку ґрунтовних рекомендацій як загаль-

ного характеру, так і щодо окремих аспектів досудового розслідування вбивств. У тому числі досліджувались і питання тактичних операцій за цією категорією злочинних посягань. У цьому сенсі особливо слід відзначити наукове дослідження С. Ф. Здоровка, присвячене типовим тактичним операціям при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими злочинними групами [1]. Приділялась певна увага і тактичним операціям, характерним для розслідування деяких інших різновидів убивств [2-3]. Проте до сьогодні окрема підвидова методика розслідування умисних вбивств, вчинених з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК України), залишається не розробленою. Не розглядалась і специфіка тактичних операцій за цією категорією кримінальних проваджень.

Ставлячи за мету розроблення типових тактичних операцій як складової частини методики розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів, відзначимо, що її реалізація потребує критичного переосмислення та удосконалення існуючих положень щодо цього питання на підставі сучасної слідчої практики в умовах дії чинного КПК України.

В цілому щодо методик розслідування вбивств науковцями сформовано цілу низку типових тактичних операцій. Так, В. О. Коновалова наголошує на тактичних операціях «Особа вбивці», «Знаряддя злочину», «Склад і рольові функції злочинної групи», «Свідоцька база», «Місце перебування злочинця» [4, с. 282]. С. Ф. Здоровко наводить наступні тактичні операції: «Організований характер убивства», «Вид убивства», «Зв'язок убивства з іншими злочинами», «Умови вбивства», «Механізм вчинення (організації) вбивства», «Механізм приховування вбивства», «Знаряддя вбивства», «Віктимність жертви», «Груповий конфлікт», «Ідентифікація невпізнаного трупа» («Атрибуція трупа»), «Соціальний статус жертви», «Зв'язки жертви», «Особа вбивці», «Зв'язки вбивці з організованим формуванням», «Склад і структура організованої групи», «Замовник убивства», «Пошук злочинця», «Захист свідків», «Захист доказів» [5, с. 129]. А. М. Чорний виокремлює тактичні операції: «Затримання злочинця з речовими доказами», «Встановлення особи злочинця», «Розшук викраденого майна», «Розшук злочинця», «Викриття злочинця», «Перевірка алібі», «Атрибуція трупа», «Встановлення особи жертви», «Подолання протидії розслідуванню» та інші [6, с.

238]. Г. С. Фоміна веде мову про тактичні операції: «Розшук і затримання підозрюваного (обвинуваченого)», «Перевірка показань особи, що визнала себе винуватою», «Атрибуція трупа», «Виявлення та викриття особи, що вчинила серію вбивств» [2, с. 18-23].

З аналізу наведених точок зору можна зробити деякі висновки, зокрема: а) під час розслідування вбивств може застосовуватись великий арсенал тактичних операцій; б) їх перелік і специфіка залежать від різновиду вбивства та обставин конкретного провадження; в) деякі тактичні операції є характерними для будь-якого різновиду вбивства; г) зміст типових тактичних операцій має уточнюватись щодо певного різновиду вбивства.

Отже, зважаючи на проведене нами дослідження проблем розслідування умисних убивств з хуліганських мотивів, спробуємо визначити найбільш типові тактичні операції, характерні саме для цієї категорії кримінальних проваджень.

Для вбивств з цього різновиду досить типовою є ситуація вчинення злочину в умовах очевидності, коли злочинець вбиває жертву в присутності інших осіб, під час сумісного проведення часу, нерідко після вживання алкоголю, наркотиків, через сплеск емоцій, особисту неприязнь, вихваляння своєю силою тощо. При цьому сам убивця, а нерідко й очевидці, знаходяться у стані сп'яніння, погано пам'ятають деталі злочину. Жертвами таких убивств переважно є особи, знайомі зі злочинцем та/або очевидцями. Проте звертає на себе увагу велика кількість як убивць, так і постраждалих, з числа осіб, які ведуть асоціальний спосіб життя (осіб без постійного місця проживання, безробітних, алкоголіків тощо). Чимало злочинів вчинюються групами осіб, правопорушники діють з особливою жорстокістю. Помітною є і частка неповнолітніх злочинців, осіб з психічними вадами. Отже, на початковому етапі розслідування у більшості випадків вдається встановити підозрюваного або досить вузьке коло можливих підозрюваних та особистість жертви. Крім того, провадження за такими злочинами рідко супроводжується активною протидією. Водночас найбільш проблемними тактичними завданнями розслідування вбивств з хуліганських мотивів є з'ясування конкретних обставин події злочину та встановлення співучасників вчинення вбивства і ролі кожного. На початковому

етапі слідчому нерідко досить складно повністю встановити всі обставини вчинення вбивство через суперечливість показань підозрюваного й очевидців. Також, якщо з встановленням основного виконавця вбивства частіше за все проблем не виникає, то роль інших учасників події з'ясовувати складніше, адже вони намагаються заперечити свою причетність до злочину і видають себе лише за очевидців події, хоча насправді є співучасниками.

Таким чином, на нашу думку, у методиці розслідування умисних убивств, вчинених з хуліганських мотивів є необхідність формування рекомендацій з організації тактичних операцій 1) «Затримання вбивці»; 2) «Співучасники»; 3) «Перевірка показань підозрюваного».

Проведення саме цих тактичних операцій має здійснюватись на практиці найчастіше. При цьому під час розслідування вказаного різновиду вбивств можуть здійснюватись і інші тактичні операції, зокрема, «Атрибуція трупа», «Розшук злочинця», «Захист доказів» тощо. Проте вони є менш поширеними й їх доцільність визначається обставинами конкретного кримінального провадження.

Список використаних джерел: 1. Здоровко С. Ф. Розслідування вбивств, що вчиняються організованими злочинними групами (типові тактичні операції) / С. Ф. Здоровко. – Х. : Гриф, 2004. – 176 с; 2. Фомина А. С. Основные тактические операции при расследовании серийных убийств : автореф. дис. … канд. юрид. наук ; спец. 12.00.09 / А. С. Фомина. – Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 2003. – 24 с; 3. Чорний А. М. Особливості розслідування вбивств з корисливих мотивів : дис. канд. юрид. наук ; спец. 12.00.09 / А. М. Чорний. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2010. – С. 206–233; 4. Коновалова В. Е. Убийство: искусство расследования : монография / В. Е. Коновалова. – Х. : Факт, 2001. – 311 с; 5. Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями : дис. … канд. юрид. наук ; спец. 12.00.09 / С. Ф. Здоровко. – Х. : Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого, 2002. – 210 с; 6. Чорний А. М. Тактичні операції при розслідуванні корисливих вбивств / А. М. Чорний // Право і суспільство. – 2011. – №. 2. – С. 238–242.

Одержано 30.10.2015

УДК 343.98:343.347 (477)

Гук Ольга Григорівна,
ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ПЛАНУВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ СТОСОВНО ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА ОБІГУ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Планування розслідування у кримінальній справі є складним розумовим процесом, сутність якого полягає у визначенні цілей і завдань розслідування, способів і засобів їх розв'язання. Воно є методом розслідування, оскільки саме по собі не є засобом встановлення істини. «Планування ще не означає здійснення цієї діяльності, це лише передумова, умова - іноді необхідне - досягнення поставленої мети. І в той же час планування - метод, але не розслідування, а організації розслідування. І в цьому сенсі слід говорити про нього як про організовану основу розслідування». [1, с. 475]

Розслідування повинне бути організованим і цілеспрямованим, слідчі (розшукові) дії повинні виконуватися у визначеній послідовності. З цією метою здійснюється планування (в усній чи письмовій формі). Усна форма полягає у тому, що, отримавши повідомлення про факт фальсифікації лікарських засобів чи обіг фальсифікованих лікарських засобів, орган дізнання чи слідчий оцінює його і визначає, чи є достатньо підстав для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ст. 214 КПК України та ст. 321-1 КК України).

Відповідно до п.1.2. Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії «Джерелом інформації про вчинення кримінальних правопорушень та інших подій, що надходить до органу внутрішніх справ, уповноваженого розпочати досудове розслідування, є: повідомлення будь-яких осіб та самостійно виявлені слідчим або іншою службовою особою органів внутрішніх справ з будь-якого джерела обставини кримінальних правопорушень; повідомлення будь-яких осіб, які затримали підозрювану особу

на місці вчинення правопорушення». [2] У той же час бажано, як доречно зазначає І.В. Басиста, закріпити в законодавстві приводи та підстави для прийняття слідчим початкового процесуального рішення про внесення відомостей до ЄРДР. [3, с. 35]

Наші дослідження показали, що планування розслідування злочинів, пов'язаних з виробництвом і реалізацією фальсифікованих товарів, спираючись на сукупність інформації, що надходить, сприяє дотриманню всіх принципів кримінального процесу, особливо принципів об'єктивної істини, законності та деяких інших, що мають значення для успішного завершення розслідування у кримінальному провадженні.

При цьому планування ґрунтується на всебічному врахуванні вхідних відомостей, які в ході розслідування неухильно поповнюються, уточнюються, переосмислюються. У силу цього коригується і змінюється план. Тому процес планування від прийняття справи до свого провадження і аж до складання обвинувального акту безперервний. Планування усуває нерівномірності в роботі, сприяє ритмічності трудового процесу, знижує перевантаження.

Планування розслідування за фактом виробництва і реалізації фальсифікованих лікарських засобів, як показує практика, переслідує одну, але дуже важливу ціль: затрачати на одну й ту ж роботу менше часу, але результату при цьому домагатися більш високого. У цьому випадку варто погодитися з точкою зору М.О. Селіванова, який вважає, що «планування покликане забезпечити точність, повноту, швидкість розслідування при мінімальних витратах часу, сил і засобів ». [4, с. 110]

Хотілося б відзначити, що сенс планування за фактом виробництва і реалізації фальсифікованих лікарських засобів полягає в тому, щоб внести в процес розслідування певну систему, гарантувати, що нічого не буде упущено, що всі заходи, включені до плану, будуть реалізовані, не порушуючи при цьому норми кримінально-процесуального законодавства та інші нормативні акти. У зв'язку з цим представляється можливість виділити деякі особливості такого планування. Зокрема, основні розділи планів при розслідуванні даного злочину можуть включати:

1) слідчі версії на основі детальної та всебічної оцінки показань осіб, потерпілих від дій злочинців;
2) обставини, що підлягають доказуванню;
3) перелік і зміст невідкладних слідчих дій, необхідних для фіксації слідів злочину, які можуть бути втрачені; послідовність слідчих дій та оперативно-розшукових заходів;
4) перелік сил і засобів, які необхідно задіяти при розкритті та розслідуванні злочинів;
5) терміни виконання намічених заходів та осіб, відповідальних за них.

Враховуючи вище зазначене та, спираючись на результати наших досліджень, по-перше, плани, складені слідчим у кримінальних провадженнях, порушених за фактами фальсифікації лікарських засобів, спрямовують і координують його діяльність з розслідування та усувають аврали і перевантаження в роботі, по-друге, планування у кримінальному провадженні дозволяє рівномірно виконувати проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, а також інших заходів; веде до прискорення, злагодженості і підвищенню ефективності всієї процедури розслідування. Нарешті, по-третє, робочі плани полегшують систематичний контроль виконання процесуальних дій, що є однією з найважливіших функцій кожного слідчого.

Список використаних джерел: 1.Криміналістика: Підручник для вузів / Під ред. Р.С. Бєлкіна. - М .: НОРМА, 2000. 2. Наказ МВС України №1050 від 19.11.2012р. «Про затвердження Інструкції про порядок ведення Єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчиненні кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії». 3. Басиста І.В. Прийняття початкових процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування за КПК 2012 та 1960 років / І.В. Басиста // Перспективи розвитку діяльності органів досудового розслідування: процесуальний та організаційний аспекти: матеріали Міжнар.-практ. конф. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. Дідоренка, 2013. 4. Селіванов М.О. Радянська криміналістика: Система понять / М.О. Селіванов. - М .: Юрид. літ. - 1982.

Одержано 22.10. 2015

УДК 343.982:343.985 (477)

Гусаченко Євгенія Олександрівна,
ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИМИ ПОДІЯМИ

Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу у 20-му столітті дав людству можливість використання нового транспортного засобу – автомобіля. Кількість дорожньо-транспортних пригод, які скоюються на дорогах України, за кількістю жертв та матеріальної шкоди становлять велику суспільну небезпеку для громадян, суспільства та держави.

Своєчасне і повне розкриття кожної ДТП , є одним з важливих завдань органів внутрішніх справ, оскільки воно вимагає застосування знань з різних галузей науки, зокрема фізики, хімії, математики, медицини, психології і, безумовно, юриспруденції.

Від своєчасного і якісного досудового слідства залежить ефективність боротьби зі злочинністю, зокрема, і з розслідування дорожньо-транспортної події. Однак, слідча практика показує, що при розслідуванні допускаються серйозні помилки, неточності, не цілком використовуються надані законом можливості і засоби виявлення, вилучення і фіксації слідів, речових доказів, тобто використання спеціальних знань спеціалістом, що приводить до неякісного розслідування та затягування досудового слідства. Встановлення механізму вчинення ДТП є однією з найскладніших проблем, що виникають при їх розслідуванні. Слід зазначити, що більшість кримінальних проваджень про ДТП ведуть слідчі, які не спеціалізуються на їх розслідуванні.

Важливе місце під час розслідування ДТП має використання спеціальних знань при огляді місця події, вивчення особи злочинця, проведення слідчого експерименту, проведення експертиз, огляду транспортних засобів та стану доріг.

Головним суб'єктом при організації використання спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту є слідчий. Діяльність спеціаліста протікає у рамках повноважень

слідчого при застосуванні ним спеціальних знань. Отже, саме слідчий вирішує питання залучення спеціаліста у кримінальному провадженні у будь-якому випадку лише для надання йому спеціальної допомоги. Спеціаліст при проведенні слідчого експерименту виступає як помічник слідчого у вирішенні низки спеціальних знань, які вимагають професійного володіння спеціальними знаннями та навичками їх застосування.

Слідчий експеримент при розслідуванні дорожньо-транспортних подій - це слідча дія, яка є досить поширеною і найчастіше проводиться з метою встановлення:

1) можливості сприйняття будь-якого факту або явища (наприклад, чи міг водій у конкретних умовах місця і часу бачити перешкоду; чи могли учасники ДТП чути звукові сигнали, шум транспорту; яка видимість і оглядовість з місця водія; чи міг свідок з певної відстані впізнати особу, яка перебувала за кермом);

2) можливості здійснення певної дії в даних обставинах (розвороту, повороту транспорту на конкретній ділянці дороги; гальмування автомобіля; наявності чи відсутності у водія професійних навичок, необхідних для керування і обслуговування транспорту);

3) можливості існування якого-небудь явища (наприклад, раптового виникнення несправності певної системи чи деталі транспортного засобу в даних умовах; заносу транспорту; самовільного скочування транспортного засобу з ухилу; осліплення водія світлом фар);

4) окремих елементів механізму злочинного порушення правил безпеки дорожнього руху (наприклад, можливості утворення слідів на дорожньому полотні при певному розташуванні учасників події).

Особливу увагу при проведенні слідчого експерименту з рухомим транспортом слід звертати на забезпечення безпеки його учасників і оточуючих осіб. Тому до проведення слідчого експерименту слідчий визначає мету; допустимість експерименту у конкретних дорожніх умовах; відсутність у транспортного засобу несправностей, що загрожують безпеці руху; зміст дослідів; порядок їх проведення; багаторазовість повторюваних експериментів; заходи щодо забезпечення безпеки; необхідні науково-технічні засоби. До участі в експерименті завжди доцільно залучити експерта-автотехніка, а

в деяких випадках й інших спеціалістів (судового медика, криміналіста).

Рішення про залучення спеціаліста при проведенні слідчого експерименту слідчий або прокурор приймає на власний розсуд (ст. 240 КПК України), але, як правило, на основі аналізу та оцінки сформованої слідчої ситуації.

Вважаємо, що в окремих випадках участь конкретного спеціаліста з криміналістичних позицій слід визнати обов'язковою вимогою ефективності слідчої дії і об'єктивності отриманих результатів, наприклад, слідчий експеримент за участі спеціаліста в галузі автотехнічної експертизи під час проведення відтворення механізму дорожньо-транспортної події. Взагалі спеціалісти-автотехніки залучаються при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ДТП, майже у 90 % випадків. Вони проводять спеціальні спостереження для виконання водієм певних дій управління транспортним засобом і його поведінкою. Спеціалісти в більшості випадках, наприклад, звертають увагу слідчого на обставини, які свідчать про можливість водія в певній обстановці прийняти заходи щодо попередження наїзду, аварії чи навпаки про відсутність таких можливостей.

Отже, використання слідчим допомоги фахівця-автотехніка вбачається корисним під час проведення таких операцій: а) визначення мети й вироблення плану проведення слідчого експерименту; б) підготовка умов відтворення з максимальним наближенням до реальної обстановки на всіх стадіях ДТП; в) підготовка транспортних засобів та/або учасників ДТП до відтворення обстановки та обставин події; г) розроблення окремих завдань відтворення; д) підготовка до застосування та саме застосування науково-технічних засобів і методів з метою виявлення та фіксації обставин, що мають доказове значення; є) для правильної оцінки результатів, отриманих під час проведення відтворення обстановки й обставин події.

Таким чином, можна зробити висновок, що належна організація використання спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту під час розслідування злочинів, пов'язаних з ДТП, уможливлює одержання слідчим інформації, що полегшує збирання доказів, зменшує обсяг роботи з викриття осіб, які скоїли злочинні дії, тобто суттєво впливають на якість розслідування.

Одержано 22.10.2015

УДК 343.13 (477)

Даль Адам Лаврентійович,
ад'юнкт докторантури та ад'юнктури
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Як свідчить аналіз кримінального процесуального законодавства України, в ньому відсутнє офіційне тлумачення поняття «тримання під вартою». Зважаючи на це серед учених також немає єдиної точки зору щодо його тлумачення. Так, на думку Р.В. Орлова, тримання під вартою є виключним заходом запобігання, що застосовується тільки на підставі судового рішення стосовно обвинувачених (у виключних випадках щодо підозрюваних) та підсудних на підставах та в порядку, що встановлених законом [1, с. 7]. У наведеній правовій дефініції автор звернув увагу на такі ознаки тримання під вартою як виключний характер, особливий порядок застосування, а також специфічний суб'єкт застосування. При цьому, на нашу думку, науковцем не розкрито сутнісної характеристики вказаного запобіжного заходу. За таких обставин представлена дефініція є досить загальною та може бути застосована до визначення й інших запобіжних заходів, наприклад, до домашнього арешту.

Аналогічне визначення поняття «тримання під вартою» запропонував В.І. Фаринник. Зокрема, на його думку, тримання під вартою це винятковий запобіжний захід, який полягає в ізоляції підозрюваного, обвинуваченого від суспільства, ув'язненні (арешті) й утриманні його під вартою на встановлених законом підставах і умовах [2, с. 329]. Вбачається, що запропоноване визначення також не можна вважати таким, що виявляє його сутність та включає в себе основні ознаки, які характерні саме для тримання під вартою. У даному визначенні дієслова «тримання» та «утримання» є близькими за значенням, у зв'язку з чим вони не розкривають його значення, а тільки доповнюють одне одного.

Натомість Г.В. Юркова та О.М. Дєлієв пропонують вважати взяттям під варту (арештом) запобіжний захід, що застосовується судом і полягає в позбавленні волі підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого за загальною вимогою на строк не більше двох місяців, а у виняткових ви-

падках - до чотирьох, дев'яти чи вісімнадцяти місяців, й утримані їх у місцях попереднього ув'язнення [3]. Автори наведеного визначення в якості специфічних ознак тримання під вартою вказують його тимчасовий характер, обмежений, відповідно до положень КПК України, певними строками. В той же час варто відмітити, що в такі правові дефініції поняття арешту та тримання під вартою розглянуто як тотожні. Вважаємо за доцільне звернути увагу на те, що в даному визначенні автори не конкретизували, який саме вид арешту мається на увазі. Так, арешт як міра покарання не є тотожним триманню під вартою, оскільки зазначені заходи мають різну правову природу. Відтак, якщо автори мали на увазі тимчасовий арешт чи екстрадиційний арешт, то як справедливо вказали Ю.М. Грошевий та О.Г. Шило, зазначені запобіжні заходи за своєю правовою природою дійсно є тотожними за виключенням деяких особливостей їх застосування[4, с. 221].

В свою чергу О.О. Чувільов визначив тримання під вартою як позбавлення обвинуваченого можливості сховатися від дізнання, попереднього слідства і суду, або перешкоджати встановленню істини у кримінальній справі, або займатися злочинною діяльністю, а також забезпечення виконання вироку [5, с. 6]. На нашу думку, в даному випадку науковцем не охоплено всі значущі, індивідуальні ознаки тримання під вартою, що виокремлюють його серед інших, а лише перераховано ризики, які є підставою для застосування усіх видів запобіжних заходів. Тому таку дефініцію можна застосувати для визначення не тільки тримання під вартою, але й інших видів запобіжних заходів, передбачених ст. 176 КПК України.

Досліджуючи правове регулювання тримання під вартою підозрюваних і обвинувачених у слідчих ізоляторах Р.Р. Байрамов дійшов висновку, що взяття під варту це запобіжний захід, який полягає в обмеженні свободи обвинуваченого, а у виняткових випадках - підозрюваного, тобто осіб, винність яких не встановлено вироком суду, що вступив у законну силу в передбаченому порядку, з тим щоб вони не ховалися від дізнання, попереднього слідства і суду, не стали на заваді встановленню істини у кримінальній справі, не продовжували займатися злочинною діяльністю, а також для забезпечення виконання вироку [6, с. 11]. Таким чином, учений акцентував увагу на меті застосування даного запобіжно-

го заходу та особі, до якої він може бути застосований. Ми вважаємо таке визначення дещо неповним, оскільки домашній арешт також певним чином обмежує свободу підозрюваного, обвинуваченого, отже, така ознака може бути застосована не лише стосовно характеристики запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

У підсумку можна зазначити, що для більш повного і чіткого формування поняття «тримання під вартою» слід враховувати ознаки, які притаманні як заходам забезпечення кримінального провадження, так і запобіжним заходам.

Список використаних джерел: 1. Орлов Р.В. Применение заключения под стражу в качестве меры пресечения на предварительном расследовании в российском уголовном судопроизводстве: автореф. дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Роман Викторович Орлов. – Иркутск, 2008. – 26 с; 2. Фаринник В.І. Підстави та процесуальний порядок застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту [Електронний ресурс] / В. І. Фаринник // Форум права. - 2015. - № 1. - С. 329–336; 3. Юркова Г.В. Застосування в слідчій практиці запобіжного заходу взяття під варту / Г.В. Юркова, О.М. Дєлієв. - Херсон: ХЮІ, 2002. - 36 с; 4. Грошевий Ю.М. Підстави для обрання запобіжних заходів за новим КПК України / Ю.М. Грошевий, О.Г. Шило // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. - №1. - С. 220-226; 5. Чувилев, А. А Заключение под стражу в качестве меры пресечения : Лекция /А. А. Чувилев ; Московская высшая школа милиции МВД СССР. - М., 1989. -48 с; 6. Байрамов Р. Р. Правовое регулирование содержания под стражей подозреваемых и обвиняемых в следственных изоляторах : автореф. дисс…. к.ю.н.: специальность 12.00.08 / Рамзи Раджабович Байрамов. - СПб.,2003. - 20 с.

Одержано 02.11.2015

УДК 343.1 (477)

Джевага Сергій Вікторович,
ад'юнкт докторантури та ад'юнктури
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ПО КПК РРФСР 1922 ТА 1923 РОКІВ

Гносеологічний процес формування та розвитку інституту спеціальних знань досить складний та недосконалий. На його становлення вливав практичний досвід застосування

спеціальних знань у кримінальному провадженні та його законодавче регламентування.

Першим перехідним положенням судоустрою та виконавчих органів Російської республіки з законодавства Російської імперії слугував Декрет «Про суд» № 1, який затверджений 22 листопада 1917р. Радою Народних Комісарів. Декрет скасував загальні судові установи, інститути судових слідчих, прокурорського нагляду, інститути присяжного і приватної адвокатури. В той же час ввів місцеві та третейські суди, по цивільним та кримінальним справам невеликої тяжкості (для третейського суду по кримінальним справам приватного обвинувачення), для інших кримінальних справ створювався робітничий та селянський революційний трибунал. Згідно Декрету № 1, досудове слідство по злочинам невеликої тяжкості покладалось на місцевого суддю одноособово та по іншим злочинам на слідчу комісію робітничого та селянського революційного трибуналу [1]. Після громадянської війни та відносно мирного співіснування законодавцю стало ясно, що такого роду форми досудового слідства та суду непридатні. Відбулась ліквідація революційних трибуналів та деяких інших надзвичайних органів, а заодно і тих «силових» і спрощених процедур, якими вони керувались.

В таких умовах з'явився перший Кримінально-Процесуальний Кодекс РРФСР, який було прийнято 25 травня 1922р. третьою сесією ВЦВК, дев'ятого скликання [2]. При більш детальному розгляді основних новел цього кримінально-процесуального закону, яке стосується спеціальних знань, слід заначити, що вперше законодавчо встановлювалась доказова сила висновку експерта, як доказу, що було передбачено ст. 62 КПК 1922р. Давалось опосередковане визначення особи «експерта» в ст. 67 КПК 1922р., що являло собою особу, яка володіє спеціальними знаннями в науці, мистецтві чи ремеслі. А також законодавчо закріплювалось в примітці цієї статті випадки, коли обов'язково потрібно залучати експерта, зокрема з метою: встановлення смерті і характеру тілесних ушкоджень; визначення психічного стану обвинуваченого або свідка в тих випадках, коли у суду або слідчого з цього приводу виникають сумніви.

Крім цього надавались повноваження слідчому в залученні експерта при проведенні слідчих дій, зокрема при

огляді або освідуванні, згідно ст. 195 КПК 1922р., що полягало в допомозі слідчому в науково-обґрунтованому, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин вчиненого злочину.

Було встановлено обов'язкову професію якою повинен був володіти експерт, а саме бути лікарем: при огляді та розтині трупу; для освідування потерпілого і обвинуваченого та в інших випадках, де потрібна медична експертиза (мається на увазі встановлення психічного стану свідка чи обвинуваченого),- це передбачалось ст. 196 КПК 1922р. Також було регламентовано, що слідчий повинен був залучати лікаря, в якості експерта, через 2 відділ медичної експертизи губернських відділів охорони здоров'я, а у разі неможливості, запрошувати найближчого лікаря за місцем знаходження. А при встановленні психічного стану обвинуваченого, залучати лікаря-експерта з галузі психіатрії, згідно ст.ст. 199, 201 КПК 1922р.

Було регламентовано, що проведення експертизи здійснювалось через слідчу дію «допит експерта», згідно ст.ст. 172-176 КПК 1922р. Крім цього висновок експерта (експертів) оформлювався експертом у письмовому вигляді (у разі незгоди експертів у поставлених питаннях, вони повинні особисто викласти кожен висновок окремо) та слідчим наприкінці експертизи зіставляв протокол, в який заносився сам висновок експертизи та усні свідчення по експертизі експерта (експертів), а в разі незгоди з оформленням, експерт (експерти) міг вимагати доповнення протоколу та внесення в нього поправок. Також зазначимо, що експерт (експерти) мав право за своєю вимогою вносити свідчення до протоколу особисто. Протокол повинен був підписуватись слідчим та експертом (експертами). Допит експерта в суді, згідно ст. 302 КПК 1922р., проводився в усній формі та являвся висновком експерта, що подальше повинно бути оформлено експертом у письмовому вигляді, котрий долучається до справи. Підсумовуючи цю новелу КПК 1922р., на нашу думку, це значний еволюційний крок, що полягало в законодавчому визнанні доказом експертного дослідження по справі та свідчень експерта по експертним дослідженням або консультаційному висновку, але процесуального розділення цих процесів не відбулось, котрі входять в слідчу дію «допит експерта» та обов'язково оформлювались висновком експерта, який

потім вносився в протокол слідчого. Зазначимо, що процесуально не встановлювався порядок проведення експертизи або посилань на виконавчий орган, який повинен був затвердити цей порядок. Це могло призвести до відмінностей призначених експертиз у різних експертів по єдиній обставині вчиненого злочину, що в свою чергу ставить під сумнів у повному та об'єктивному досудовому розслідуванні. Також, на нашу думку, не може визначатись доказом консультаційні свідчення експерта та прирівнюватись до експертного дослідження матеріального об'єкта, явища, процесу. Зазначимо позитивний початковий етап законодавчого узагальненого визначення комплексної або комісійної експертизи, та визначення права кожного експерта на свою думку, по проведеній експертизі.

Вперше законодавчо зазначались умови та вимоги при проведенні повторної експертизи, яка, згідно ст. 177 КПК 1922р., полягало в тому, що в разі визнання слідчим експертизи недостатньо ясною чи неповною, слідчий вправі був за власною ініціативою або за клопотанням обвинуваченого, призначити виробництво нової експертизи, запросивши для цього інших експертів. Також одноразово використовувався термін «повторна експертиза» у ст. 201 КПК 1922р., що стосувалось встановлення психічного стану обвинуваченого, яка в свою чергу регламентувало проведення повторної експертизи через лікарів - експертів у числі не менше двох.

Законодавчо було закріплено право експертів на відшкодування витрат майнового, фізичного та інтелектуального характеру за виконання покладених на них обов'язків. А саме за ст. 69 КПК 1922р., експерти мали право на відшкодування понесених ними витрат по явці та на винагороду за відволікання від звичайних занять, у тому числі винагороду за виконання ними своїх обов'язків по проведенні експертизи та дачі показань. Розміри сум, що підлягали сплаті експерту, визначалось особливими інструкціями Народного комісаріату юстиції РРФСР. А в разі залучення експерта судом, згідно ч.1 ст. 93 КПК 1922р., суми які видались експерту. вносились до судових витрат, які повинні бути відшкодовані засудженим або лягали на державні витрати у випадку: вироку суду про виправдування підсудного або про звільнення підсудного,

визнаного винним, від покарання за амністією або давністю злочину; та в разі закриття кримінальної справи.

Підсумовуючи вище викладене в КПК 1922р., слід зазначити, що на той час вперше законодавчо закріплено термін «експерт», який замінив раніше вживаний термін «обізнана особа». Якщо провести аналогією з сьогоденням, то термін «експерт» об'єднував якості спеціаліста та експерта. Особливих вимог до експерта не висувалось (окрім наявності професії лікаря, лікаря-експерта у окремих випадках), слідчий лише засвідчувався в особі експерта перед проведенням слідчої дії «допит експерта» (ст. 173 КПК 1922р.). Позитивним моментом цього КПК треба відмітити, що передбачались права обвинуваченого на клопотання про проведення експертизи, виборі експерта та повторної експертизи, проте останнє слово залишалось за слідчим. Також позитивною новелою було попередження про відповідальність експерта за відмову від дачі висновку та за дачу неправдивого висновку, яка передбачено ст. 173 КПК 1922р.

Новою редакцією КПК РРФСР 1922 р. став Кримінально-Процесуальний Кодекс РРФСР від 15 лютого 1923р., затверджений ВЦВК 4 сесією, 9 скликання [3]. Причиною прийняття нового КПК стало затвердження нового тексту, який відкоригували відповідно до приписів прийнятого Постановою ВЦВК від 11 листопада 1922р. «Про введення в дію Положення про судоустрій Р.С.Ф.С.Р.» [4]. Це призвело до невеликої зміни КПК та зменшенні кількості статей з 481 до 465.

Зазначимо основні зміни в КПК 1923р. у порівнянні з попередньою його редакцією 1922р. Слід зазначити, що вперше було використано термін «обізнана особа» в примітці ст. 68 КПК 1923р., що рекомендував залучати обізнаних осіб для упаковки та пересилки речових доказів на дослідження, якщо при пересилці вони можуть змінити свій склад або зовнішній вигляд. Згідно ст. 193 КПК 1923р., замість «лікаря» вказувався «судово-медичний експерт», якого залучав слідчий через губернський відділ охорони здоров'я: для огляду та розтину трупу; для освідування потерпілого і обвинуваченого, та в інших випадках, де потрібна медична експертиза. Ліквідовувалась необхідність у разів проведенні повторної експертизи при встановленні психічного стану обвинуваченого в залученні не менше двох лікарів-експертів, а також скасову-

валась пряма вказівка на залучення нових експертів при проведенні експертиз не пов'язаних з медичною експертизою. Проте була введена пряма вказівка на залучення нових судово-медичних експертів при проведенні нової експертизи за невирішеними питаннями попередньої експертизи (повторна експертиза), виклик яких здійснювався вмотивованою постановою слідчого до відповідного губернського або повітового органу Народного Комісаріату Охорони здоров'я, згідно ст.174 КПК 1923р.

Підсумовуючи положення КПК 1923р., слід зазначити, що правове закріплення залучення спеціальних знань у досудове розслідування відбулись мінімальні та у свою чергу відкрило прогалину щодо залучення того ж експерта при призначенні повторної експертизи, що не пов'язано з медичною експертизою. Крім того, нова редакція КПК 1923р. та подальші її зміни на протязі 37 років не повністю вирішили проблеми пов'язані з залучення спеціальних знань у досудове розслідування, аж до прийняття 28.12.1960р. Кримінально-процесуальний кодексу УРСР [5].

Список використаних джерел: 1. Декрет «О суде» № 1 от 22 ноября (5 декабря) 1917 г. URL: http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/o_sude1.htm.
2. Постановление ВЦИК от 25.05.1922г. «Об Уголовно-Процессуальном Кодексе (вместе с Уголовно-Процессуальным Кодексом Р.С.Ф.С.Р.) URL: http://www.lawrussia.ru/bigtexts/law_3889/index.htm. 3. Постановление ВЦИК от 15 февраля 1923 года «Об утверждении Уголовно-Процессуального Кодекса Р.С.Ф.С.Р.» / «СУ РСФСР», 1923, № 7, ст. 106, «Известия ВЦИК», № 37, 18.02.1923 URL: https://ru.wikisource.org/wiki/Постановление_ВЦИК_от_15.02.1923_Об_утверждении_Уголовно-Процессуального_Кодекса_Р.С.Ф.С.Р.
4. Постановление ВЦИК от 11.11.1922 «О введении в действие Положения о судоустройстве Р.С.Ф.С.Р.» URL: http://www.bestpravo.ru/sssr/gn-gosudarstvo/b8k.htm. 5. Кримінально-процесуальний кодекс України / Верховна Рада УРСР; Кодекс України, Закон, Кодекс від 28.12.1960 № 1001-05 URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1001-05.

Одержано 21.10.2015

УДК 342.9 (477)

Євдокіменко Сергій Анатолійович,
здобувач кафедри загально правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ВІЙСЬКОВИХ ПРОКУРАТУР ПРИ ЗДІЙСНЕННІ НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ОРГАНАМИ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЗДІЙСНЮЮТЬ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Забезпечення правопорядку в країні, попередження, припинення та розкриття кримінальних правопорушень є одним із важливих завдань, вирішення якого забезпечується державою за допомогою діяльності правоохоронних органів. Однак, виконання цього завдання пов'язано із наділенням органів правопорядку широким колом повноважень, здійснення яких іноді може стати джерелом небезпеки для особи, бо істотно здатне обмежувати конституційні права та свободи, завдати шкоди її законним інтересам. Саме тому з метою недопущення зловживання владними повноваженнями з боку посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність та здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, а також виключення випадків безпідставного та незаконного обмеження прав особи держава утворює певні організаційно-правові механізми гарантування законності під час здійснення цих видів правоохоронної діяльності. Одним із елементів цього механізму є діяльність органів прокуратури. Так, згідно до п. 3 ч. 1 ст. 121 Конституції України до числа їх функцій віднесено нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. Її виконання покладається на відповідні структурні складові органів прокуратури, до числа яких віднесено військові прокуратури (ст. 7 Закону України «Про прокуратуру»).

Розглядаючи нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, як окрему сферу діяльності прокуратури, від-

мітимо певну подвійність її значення, що передбачає особливість організаційно-правового забезпечення її реалізації.

Так, з одного боку, цей вид нагляду виступає в якості функцій прокуратури. Тобто військова прокуратура, як складова органів прокуратури України створюються для її виконання. Так, державний орган (прокуратура України та її складова військова прокуратура) створюється для виконання відповідної функції або ролі (захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави), що втілюється у певний напрям його діяльності (нагляд) із одночасним визначенням предмета його відання (ОРД та досудове розслідування), які вже і визначають зміст тих владних повноважень, якими орган повинен бути наділений (це, насамперед, положення ст. 25 Закону України «Про прокуратуру», та відповідні права, передбачені Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність" та Кримінальним процесуальним кодексом України). Це так би мовити статутний аспект реалізації цієї функції, що знаходить своє відображення в правовому статусу органів прокуратури, у тому числі і військової.

Але з іншого боку, визначившись із колом підвідомчих справ та отримавши повноваження, прокуратура здійснює певну діяльність у відповідних сферах (ч. 1 ст. 121 Конституції України), кожна з яких становить окремий напрям реалізації її повноважень. Тобто з площини статики нормативного закріплення повноважень військових прокуратур вони переходять в площину динаміки їх реалізації. В такому розумінні ми можемо вести мову про здійснення нагляду військовими прокуратурами за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність та здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень у воєнній сфері, як про окремий напрям їх діяльності. Його регулювання забезпечується явищами та процесами, завдяки яким здійснюється управління органами прокуратури в цілому та військовими прокуратурами зокрема, де ці явища та процеси реалізуються в межах відповідних функцій управління (планування, організація, контроль тощо). Тобто належна реалізація повноважень військових прокуратур по здійсненню нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність та здійснюють досудове

розслідування кримінальних правопорушень передбачає вжиття відповідних організаційно-управлінських заходів.

Такти чином відмічаємо, що нагляд військової прокуратури у досліджуваній сфері втілюється у двох відмінних, але взаємно пов'язаних аспектах – функція та напрям. Це пов'язано із необхідністю розмежування їх у змісті поняття «нагляд». І якщо йдеться про функцію нагляду, то це означає наділення органу повноваженнями у певній сфері як вияву делегування державою щодо органів прокуратури частини своїх владних повноважень по виконанню життєво важливої функції. У випадку, коли йдеться про напрям діяльності, то це означає вжиття організаційних заходів, які стосуються створення державою відповідного державного органу, забезпечення його функціонування та здійснення ним безпосередньої реалізації відповідної функції.

І хоча ці два аспекти фактично розмежувати неможливо, адже створюючи орган держава одночасно наділяє його компетенцією та повноваженнями, але з іншого боку, наділяючи орган правами, держава не може не здійснити відносно нього організаційні заходи по закріпленню його статусу. На цій підставі ми доходимо висновку, що належне здійснення нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність та здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, потребує уведення в дію адміністративно-правового механізму його реалізації, у тому числі і реалізації такого аспекту як повноваження. Цей висновок носить методологічний характер, адже дає можливість визначити напрями дослідження цього питання

В якості перспективного напряму подальших наукових досліджень питання здійсненні військовими прокуратурами нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність та досудове слідство вбачаємо опрацювання науково-методичних рекомендацій щодо особливостей здійснення прокурорської діяльності у цій сфері з урахуванням специфічних положень чинних підзаконних актів військового управління, дією його принципів та особливостей діяльності державних органів, підприємств, установ та організацій у цій сфері.

Одержано 15.11.2015

УДК 343.132 (477)

Калиниченко Анна Олександрівна,
ад'юнкт Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
прокурор прокуратури Шевченківського району м. Запоріжжя

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ УГОД ПРО ПРИМИРЕННЯ МІЖ ПОТЕРПІЛИМ ТА ПІДОЗРЮВАНИМ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Угода, укладена на досудовому слідстві за своїм характером – це ***компроміс між сторонами***, досягнутий під час проведення досудового слідства на підставі їх добровільного волевиявлення, щодо взаємних прав та обов'язків, пов'язаних із вирішенням кримінально-правового спору.

За формою та кримінально-правовими наслідками ***угода у кримінальному провадженні*** – це ***процесуальний документ***, погоджений та підписаний сторонами, який засвідчує їх взаємну домовленість за всіма пунктами угоди та є підставою для здійснення кримінального провадження в особливому порядку. В усному порядку укладення такої угоди не передбачено.

Укладення угоди про примирення на досудовому слідстві може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру і аж до направлення обвинувального акту до суду.

Ініціаторами (суб'єктами) укладення угод можуть виступати тільки потерпілий, підозрюваний або обвинувачений. Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження. Не можуть ініціювати укладення угод про примирення та домовлятися про її зміст слідчий, прокурор чи судді. [4] Обов'язком цих осіб є проінформувати підозрюваного (обвинуваченого) та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення[2, с. 47].

Однак, на практиці, дуже часто ключову роль в укладенні угод про примирення відіграють органи прокуратури та слідства. Так, процесуальний прокурор ще до пред'явлення

особі підозри може поставити їй питання чи визнає вона себе винною та роз'яснити право на примирення. Також прокурор може поспілкуватися із потерпілим та роз'яснити дане право. Іноді, на практиці, прокурор викликає обидві сторони для знаходження компромісного рішення по справі та допомагає укласти угоду про примирення, її оформити належним чином, адже потерпілі та підозрювані зазвичай не розуміють зміст норм даного інституту, а слідчі часто не можуть правильно роз'яснити їх значення.

Рішення про укладення угоди про примирення повинно прийматися її сторонами, у той час як їх ***представникам (законним представникам)*** надано лише право проведення домовленостей стосовно угоди (узгодження деталей примирення, умов угоди тощо). ***Самостійно вирішувати питання про укладення чи безпосередньо укладати таку угоду вони не вправі.***

Водночас наведене не стосується ***представника юридичної особи***, яку визнано потерпілим: у разі завдання юридичній особі майнової шкоди угода про примирення укладається саме з її представником, уповноваженим укладати угоди від її імені (відповідні роз'яснення з цього приводу містяться в п. 1 листа ВССУ № 223-1679/0/4-12) [3].

Одними із провідних питань при укладенні угоди про примирення є **підстави** її укладення. Так, згідно з вимогами ст. 469 КПК *угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо*: кримінальних проступків; злочинів невеликої тяжкості; злочинів середньої тяжкості; у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. Окрім цього, існують спеціальні вимоги до *змісту угоди про примирення,* які визначено у ст. 471 КПК, а саме: сторони угоди; формулювання підозри чи обвинувачення; розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строк її відшкодування чи перелік дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строк їх вчинення; узгоджене покарання та згода сторін на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням*;* наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК; наслідки невиконання угоди[1, с. 275].

Таким чином, можна зробити висновок, що запровадження в кримінальне судочинство України норм судового компромісу це не тільки надзвичайно великий прогрес, та наближення до Євро стандартів, це перебудова раніше набутого сприйняття норм кримінального процесу, наближення його до розуміння простого громадянина.

Список використаних джерел: 1. Кримінально-процесуальний кодекс України : за станом на 21 вересня. 2015 р – Відповідає офіц. текстові – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2014. — 382 с. — (Кодекси України); 2. Повноваження прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод: методичні рекомендації Генеральної прокуратури України /[авт.-упоряд. Малихіна С.М. та ін.]. – Київ, – 2013. – с. 101; 3. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ № 223-1679/0/4-12 від 15.11.2012. [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://sc.gov.ua/ua/informacijni_listi.html; 4. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: Наказ Генерального прокурора України № 4 гн від 19.12.12р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.132 (477)

Кузубова Тетяна Олексіївна,
ад'юнкт докторантури та ад'юнктури
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ ЗДІЙСНЕННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ

Інститут тимчасовий доступ до речей і документів є новелою чинного Кримінального процесуального кодексу України. Метою цього заходу забезпечення кримінального провадження відповідно до положень п.п. 5,6 ч. 2 ст. 160, п. 2 ч. 5, ч. 6 ст. 163 КПК України є встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження та збирання доказів. Водночас практика його застосування свідчить про наявність проблемних питань, які потребують свого комплексного наукового дослідження і вирішення. Насамперед, не-

обхідно закріпити чіткий процесуальний механізм застосування даного інституту.

В юридичній літературі, спираючись на положення ч. 1 ст. 159 КПК України, виділяють три способи здійснення тимчасового доступу до речей і документів, зокрема: ознайомлення з ними, виготовлення їх копій та вилучення [1, с. 282]. Разом з тим, можна зустріти й поділ на дві форми: пов'язану та не пов'язану з виїмкою [2, с. 164]. На нашу думку, враховуючи положення ст. 159 КПК України, доречно виділяти саме три способи здійснення дослідженої процесуальної дії. Більш того, це додатково пояснюється й тим, що слідчий суддя, суд надає дозвіл на здійснення тимчасового доступу до речей і документів у вигляді одного із зазначених трьох способів або поєднуючи їх.

Відмітимо, що відповідно ч. 1 ст. 104 КПК України у випадках, передбачених цим Кодексом, хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі. Однак, нормами глави 15 КПК України, що безпосередньо регламентують порядок застосування тимчасового доступу до речей і документів, не передбачено складання відповідного протоколу. Лише у ч. 3 ст. 165 КПК України закріплено, що в разі вилучення речей і документів обов'язково оформлюється їх опис, який залишається володільцю вилученого. Проте, всупереч зазначеному, існує практика складання слідчими та прокурорами протоколу тимчасового доступі до речей і документів, який чинним КПК України не регламентований. Таким чином, зафіксована в ньому інформація не відповідає ознакам допустимості (ч. 1 ст. 86 КПК України).

При здійсненні тимчасового доступу до речей і документів способом вилучення у володільця речей і документів залишається опис вилученого, а у разі його бажання, відповідно до ч. 4 ст. 165 КПК України, копії вилучених документів. Сторона кримінального провадження отримує речі і документи, які мають значення для кримінального провадження та в подальшому можуть бути визнані доказами. У матеріалах кримінального провадження безпосередньо залишається другий екземпляр опису, який підтверджує здійснення цієї процесуальної дії, а також законність отримання речей і документів, які в подальшому можуть бути визнані речовими доказами.

У разі здійснення тимчасового доступу до речей і документів способом ознайомлення, слідчий, прокурор чи сторона захисту фактично не отримує будь-яких процесуально оформлених відомостей, що мають значення для кримінального провадження. Навіть факт ознайомлення з речами і документами, які можуть бути визнані в якості доказів, не фіксується. Відмітка володільця речей і документів в ухвалі суду про отримання її копії та ознайомлення з нею не є фактом фіксації ознайомлення з речами і документами, зазначених в ухвалі. На нашу думку, в такому випадку втрачається мета цієї процесуальної дії, адже вона не досягається.

Копії документів або інформації, знятої з електронних інформаційних систем, їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку фактично позбавлені допустимості, оскільки відсутня документальна фіксація часу, місця, обставин їх виготовлення. Відмітка володільця речей і документів в ухвалі суду про отримання її копії та ознайомлення з нею не є фактом фіксації зняття копій з документів або інформації. У цьому разі також мета проведення процесуальної дії не досягнута.

Таким чином, можна зробити загальний висновок, що для слідчого, прокурора єдиним способом здійснення тимчасового доступу до речей і документів, що забезпечує досягнення мети його проведення, є лише вилучення речей і документів, тобто їх виїмка. Враховуючи викладене, вважаємо за необхідне внести доповнення до ст. 165 КПК України щодо зобов'язання складати протокол тимчасового доступу до речей та документів.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х.: Право, 2014. – 824 с; 2. Кримінальний процес України: загальна частина: підручник / О.О. Волобуева, Л.М. Лобойко, Т.О. Лоскутов та ін. – К: ВД «Дакор», 2015. – 172с.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.13 (477)

Певна Олена Віталіївна,
ад'юнкт докторантури та ад'юнктури
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ ПРЕДСТАВНИЦТВА НЕПОВНОЛІТНІХ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У світлі актуальних політичних змін України, яка розпочала свій шлях до соціальної, правової європейської спільноти, відбувається утвердження і забезпечення основних демократичних принципів, приділяється значна увага захисту прав і свобод громадян. Особливу увагу на фоні сучасних подій, на нашу думку, також необхідно приділити проблемі зростання підліткової злочинності, адже неповнолітні особи все частіше з різних причин стають учасниками кримінальних процесуальних правовідносин, і є при цьому найменш захищеними. Це зумовлює необхідність постановки та вирішення цілого ряду теоретичних та практичних питань, пов'язаних із посиленням правового захисту, врегулювання представництва неповнолітніх учасників кримінального провадження. Адже злочинність дорослих сягає корінням у дитинство, коли в людини виробляється життєва орієнтація, коли актуальними є проблеми виховання та становлення. Ті, хто ще в юному віці стали на шлях порушення закону, надалі важко піддаються виправленню та перевихованню.

В умовах реформування велика увага законодавців приділяється превентивній діяльності Національної поліції України, що ми підтримуємо. Адже дуже часто працівники органів внутрішніх справ під час профілактичної роботи з неповнолітніми порушують психологічну атмосферу ознайомчої чи попереджувальної бесід, які повинні відображати поєднання доброзичливості, зацікавленості в долі дитини з вимогливістю до неї та її поведінки та повинні здійснювати безпосередній виховний вплив. Не завжди зважають на ту обставину, що неповнолітні за рівнем інтелектуального і вольового розвитку відстають від дорослих, життєвий досвід у них ще недостатній, а якщо є упущення у вихованні, то вони можуть неправильно оцінювати конкретну ситуацію та обирати лінію поведінки. Інколи нехтується проведення ознайо-

млювальних, попереджувальних бесід із батьками дитини, її законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які спонукають до вчинення адміністративного чи кримінального правопорушення.

Звертаючи увагу на особливості проведення окремих слідчих дій за участю неповнолітніх учасників кримінального провадження, необхідно, через поширеність застосування у слідчій практиці, виділити допит. Для України, окрім універсальних стандартів ООН, також актуальними є і регіональні стандарти, зокрема документи Ради Європи. Одним з документів, в якому найбільш докладно визначаються вимоги до допиту дитини, є Конвенція Ради Європи № 201 «Про захист дітей від сексуальної експлуатації та зловживань сексуального характеру», яка була підписана Україною ще у 2007 р., і у 2011 р. внесена на ратифікацію до Верховної Ради України.

Згідно ст. 168 КПК України допит неповнолітнього учасника кримінального провадження у разі потреби віком до 14 років, а на розсуд слідчого і до 16 років здійснюється у присутності його законного представника. Дуже важливим, на нашу думку, є створення психологами методики «Зелена кімната», яка застосовується для допиту неповнолітніх учасників кримінального провадження та передбачає проведення інтерв'ювання дитини, яка потерпіла або стала свідком злочину, в умовах, що мінімізують та не допускають повторної травматизації психіки дитини, з урахуванням її індивідуально-психологічних та психофізіологічних властивостей. «Зелені кімнати» є новим явищем для України, цей термін уперше з'явився у Методичних рекомендаціях щодо організації та функціонування «зеленої кімнати» для дітей, які потребують соціально-психологічного захисту, 2008 року.

При проведенні допиту слідчий може використовувати допоміжні засоби комунікації, такі як іграшки, малюнки, у тому числі анатомічні (особливо з дітьми дошкільного віку) для налагодження атмосфери довіри та взаєморозуміння, подолання в дитини страху перед незнайомою дорослою людиною. Проте через недостатнє матеріально-технічне забезпечення вищевказана методика впроваджується досить повільно у містах і зовсім не впроваджується у селах та селищах міського типу нашої держави.

Слід зупинитися на деяких особливостях у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх, на які звернула увагу Судова палата з кримінальних справ Верховного Суду України. Основними причинами повернення кримінальних проваджень на додаткове розслідування за КПК 1960 року, згідно даних апеляційних судів було істотне порушення процесуальних прав неповнолітніх учасників на захист, у тому числі, коли вимоги КПК України виконані без участі законного представника, адвоката тощо.

Згідно з даними апеляційних судів багатьох областей, в органах внутрішніх справ поширена практика, коли неповнолітніх, щодо яких відкрито кримінальне провадження, впродовж досудового розслідування до пред'явлення обвинувачення і застосування запобіжного заходу допитували як свідків. При цьому їх попереджали про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за надання завідомо неправдивих показань, тобто фактично примушували свідчити проти себе. Таким чином порушувалося право неповнолітнього на захист, гарантоване ст. 59 Конституції України та право мати представника, яке покликане забезпечити його додатковою правовою допомогою.

Зважаючи на вищевказане, слід зробити висновок, що існує ряд загальнотеоретичних та практичних проблем представництва неповнолітніх учасників кримінального провадження. Враховуючи викладене можна констатувати, що впровадження міжнародних стандартів щодо захисту дітей, врахування їх вікових особливостей під час проведення слідчих дій дозволить не допустити подальших обмежень та порушень прав неповнолітніх.

Таким чином, питання представництва інтересів неповнолітніх учасників кримінального провадження потребує подальшого дослідження та наукового вивчення.

Пропоную учасникам науково – практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань.

Список використаних джерел: 1. Конституція України станом на 06.10.2013 року / Верховна Рада України – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр; 2. Кримінальний процесуальний кодекс України станом на 11.08.2013 р. / Верховна Рада України – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17; 3. Кочура О.М. Процесуальний статус неповнолітнього потерпі-

лого при проведенні досудового розслідування. Дис. канд. юрид. наук – Х., 2015. – 20 с; 4. Лазарева В.А. Охрана прав и законных интересов несовершеннолетних потерпевших в советском уголовном процессе. Автореф. дис. канд. юрид. наук – М., 1980. – 20 с; 5. «Зелені кімнати»: нормативно-правове забезпечення функціонування / К.Б. Левченко, М.В. Євсюкова ; за заг. ред. О.М. Бандурки та К.Б. Левченко. – К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2012. – 24 с; 6. Інструкція з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей; 7. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.12. 2012 р. № 1176.

Одержано 03.11.2015

УДК 343.125 (477)

Петров Олексій Сергійович,
ад'юнкт докторантури та ад'юнктури
Харківського національного університету внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

> «Залежно від того, як законодавець визначив баланс інтересів держави і особи через урегулювання підстав та порядку застосування запобіжних заходів, можна судити про ступінь свободи в державі і турботу в ній про права людини» [1]

Запобіжні заходи у кримінальному процесуальному судочинстві це заходи забезпечення кримінального провадження, застосування яких супроводжується обмеженням конституційних прав і свобод осіб, які підозрюються (обвинувачуються) у вчиненні кримінальних правопорушень [2, с. 446]. Систематизація запобіжних заходів допомагає краще зрозуміти їх внутрішню побудову та з'ясувати їх значну роль у забезпеченні кримінального провадження. Разом з тим, для того щоб визначити роль запобіжних заходів, необхідно розкрити правову сутність кожного заходу. Відповідно до ст. 176 КПК України запобіжними заходами є: 1) особисте зобов'язання; 2) особиста порука; 3) застава; 4) домашній арешт; 5) тримання під вартою; 6) затримання як тимчасовий запобіжний захід. Крім того, до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого можуть бути застосовані такі запобіжні за-

ходи: 1) передання під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників; 2) передання під нагляд адміністрації дитячої установи (ст. 493 КПК України). До особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, можуть бути застосовані судом запобіжні заходи у виді передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом чи поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (ст. 508 КПК України). При здійсненні видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції), застосовуються тимчасовий арешт (ст. 583 КПК) та екстрадиційний арешт (ст. 584 КПК). Дані запобіжні заходи за своєю правовою природою є триманням під вартою, але застосовується в особливому порядку і спрямовані на забезпечення можливості видачі особи. Тобто закріплена в законі система запобіжних заходів дозволяє індивідуалізувати їх застосування з урахуванням різних обставин. Наявність такої системи забезпечує можливість ситуативного підходу до їх застосування у практиці здійснення досудового розслідування і судового розгляду. Запобіжні заходи характеризуються такими ознаками: 1) вони завжди пов'язані із обмеженням конституційних прав людини; 2) застосовуються слідчим суддею, судом виключно у випадках, передбачений ст. 177 КПК України; 3) застосовуються до обмеженого кола осіб - підозрюваного, обвинуваченого; 4) мають специфічну мету - забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам його можливої неправомірної поведінки; 5) їх перелік встановлений законом, та є вичерпним (ст. 176, 493, 508 КПК України) [3, с. 296]. Окрім того, слід звернути увагу на імперативну вимогу законодавця про необхідність у діях слідчого, прокурора під час звернення до слідчого судді, суду обґрунтувати потребу у застосуванні певного запобіжного заходу. Вказаний підхід іменується як винятковий, тобто коли на підставі наявних у конкретному кримінальному провадженні даних можна із певною вірогідністю стверджувати, що інші запобіжні заходи не забезпечать належної поведінки підозрюваного чи обвинуваченого, відповідно, не буде забезпечено виконання завдань кримінального судочинства. Частина 4 ст. 176 КПК України

визначає учасників кримінального провадження, які мають право ініціювати обрання запобіжних заходів та приймати рішення про їх застосування. Так, виключно слідчий суддя місцевого суду в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, може дати дозвіл на їх застосування під час досудового розслідування та суд - під час судового провадження. Для цього за слідчим, прокурором закріплені повноваження вносити відповідне клопотання слідчому судді, суду. Розмежовуючи компетенцію слідчого і прокурора у цьому аспекті, слід звернути увагу на деякі процесуальні особливості: 1) слідчий має право вносити клопотання тільки після його погодження з прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва; 2) слідчий вносить клопотання тільки під час досудового розслідування і після погодження з прокурором лише слідчому судді; 3) прокурор уповноважений на самостійне внесення клопотання як під час досудового розслідування, так і судового провадження [2, с. 447-450]. Разом з тим розширення та подальший розвиток інституту запобіжних заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, позначає необхідність у обранні та застосуванні тих запобіжних заходів, які найефективніше сприятимуть запобіганню вчиненню нових злочинів, при цьому забезпечуючи оптимальне поєднання свободи і справедливості; надаючи превентивно-виховний вплив на обвинуваченого або підозрюваного.

Список використаних джерел: 1. Попелюшко В. Кримінальний процесуальний кодекс України : курс лекцій від авторів науково-практичного коментаря / В. Попелюшко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kpku.info/pro_popelyushko.html; 2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с; 3. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки. – Х. : Право, 2013. – 824 с.

Одержано 04.11.2015

УДК 343.98.067 (477)

Ревенко Ольга Ігорівна,
ад'юнкт кафедри загальноюридичних дисциплін
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка

СЛІДОВА КАРТИНА, ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОГО ВИДОБУВАННЯ ВУГІЛЛЯ

Типова слідова картина вчинення екологічних злочинів є невід'ємною частиною їхньої криміналістичної характеристики. Істотний внесок у дослідження теоретичних питань, пов'язаних із вивченням слідової картини вчинення екологічних злочинів, зробили такі відомі вчені-криміналісти, як Р.С. Бєлкін, Л.Я. Драпкін, В.Ф. Єрмолович, А.В. Іщенко, С.О. Книженко, О.Н. Колесниченко, В.О. Коновалова, Г.А. Матусовський, О.В. Одерій, М.В. Салтевський, М.П. Яблоков та ін. Щодо слідової картини вчинення незаконного видобування вугілля, то вона не знайшла свого відображення у сучасних криміналістичних дослідженнях. Заслуговує на увагу точка зору М. В. Салтевського, який зазначає, що типова слідова картина вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики – поняття збірне і включає опис матеріальних та ідеальних відображень ознак злочину на момент його вчинення [1, с. 269]. Типова слідова картина злочинів, пов'язаних з незаконним видобуванням вугілля уособлює в собі всю сукупність матеріальних й ідеальних слідів, оскільки в механізмі події злочину беруть участь люди і речі, які, взаємодіючи, створюють як сліди пам'яті (ідеальні), так і матеріальні (сліди-предмети, сліди-відображення, сліди-речовини).

Як свідчить проведене нами вивчення матеріалів кримінальних проваджень (справ) про факти незаконного видобування вугілля, залежно від умов, обстановки, особистості злочинця та предмета посягання, найбільш характерними матеріальними слідами, що утворюються під час готування, вчинення і приховання незаконного видобування вугілля є такі:

1. Сліди людини (40%) (папілярних візерунків; взуття; особистих речей злочинців (предметів одягу, взуття, рукавичок); куріння (недопалки, сірники, запальнички), виявлення

яких на місці вчинення злочину може служити доказом їхньої причетності до незаконного видобування вугілля.

2. Сліди знарядь, виробничих механізмів та транспортних засобів (59%) (лопат, кірок, ломів; електричних пилок, кутових шліфувальних машин, відбійних молотків; мотолебідок, волокуш; коліс легкових транспортних засобів; коліс технологічних транспортних засобів), значення яких визначається можливістю ідентифікації слідоутворюючих знарядь вчинення незаконного видобування вугілля.

3. Сліди вугільної маси (89%) у вигляді поверхневих нашарувань на одязі злочинців (25%), ґрунті з місця події (57%), предметах, за допомогою яких здійснювалось незаконне видобування вугілля з надр (94%) – лопатах, кірках, ломах, відбійних молотках, мотолебідках тощо. Значення цих слідів визначається можливістю ідентифікації особи злочинця, установлення обстановки та способу видобування вугілля.

4. Сліди в документах (змістовно-інтелектуальні) (36%). Зокрема це документи, які підготовлюються злочинцем для надання вигляду законного походження вугілля. Специфіка слідів, які виявляються в документах, полягає в тому, що вони нерідко являють собою записи про початок та закінчення діяльності копанки; кількість реалізованого незаконно видобутого вугілля; місце його зберігання та збуту; осіб та підприємств співучасників (працівників приватних та державних шахт; вугільних складів та конвертаційних центрів), які надають ці документи.

Місцями виявлення зазначених слідів є: добуте вугілля (54%); гірничі виробки (кар'єри) (37%); ділянки місцевості, прилеглі до місць незаконного видобування вугілля (82%); будівлі та споруди на території копанки, які використовувалися як склади для зберігання видобутого вугілля та робочого інструменту (35%); транспортні засоби (49%); місця (склади, підприємства та ін.) зберігання (відстоювання) транспортних засобів (45%) та вугілля (32%) до його реалізації тощо.

Проведений нами аналіз матеріалів 150 кримінальних проваджень (справ) за фактами незаконного видобування вугілля свідчить про те, що у 60% із них під час розслідування жодних наслідків незаконного видобування вугілля або можливість їх настання не встановлено, а у 40 % - визначається лише матеріальна шкода у розмірі вартості незаконно видо-

бутого вугілля або використання земельної ділянки. Однак, варто звернути увагу на те, що площа розробок з видобування вугілля та тривалість злочинного діяння може бути різною, у зв'язку з чим шкода навколишньому природному середовищу є не менш значущою за небезпеку для здоров'я та життя людей.

Отже, окрім зазначених груп слідів, на нашу думку, необхідно визначити *сліди-наслідки* вчинення злочинів з незаконного видобування вугілля. З огляду на те, що однією з визначальних рис злочину, передбаченого ст. 240 КК України, є можливість спричинення шкоди відразу кільком об'єктам кримінально-правової охорони, слушною є пропозиція Н.В. Нетеси визначити *основні* та *додаткові наслідки* злочину [2, с. 220-221].

У контексті досліджуваного питання слід зазначити, що *основними наслідками* незаконного видобування вугілля є зменшення родовищ корисних копалин (вугілля) шляхом його видобування із порушенням нормативних вимог. Також, під час розслідування зазначеного різновиду злочину необхідно встановити, що *додаткові наслідки* злочину, а саме загибель, захворювання людей, інші тяжкі наслідки чи небезпека їх настання є наслідком саме тієї шкоди, яка була завдана надрам (корисним копалинам) як складовій частині довкілля і яка, викликаючи будь-які зміни у надрах, через змінене у гіршу сторону навколишнє природне середовище негативно впливає на життя та здоров'я людини. Слід відмітити, що під час незаконного видобування вугілля небезпека може загрожувати як особам, які безпосередньо незаконно видобувають вугілля з гірничих виробок без дотримання заходів безпеки праці, так і стороннім особам. Наприклад, провал, який утворився в результаті неправильної розробки родовищ корисних копалин (вугілля) або незабезпечення обмеження доступу необізнаних сторонніх осіб до викопаної гірничої виробки в землі, може становити реальну загрозу падіння в нього невизначеного кола осіб, що створює небезпеку для життя та здоров'я людей.

Виокремлення наслідків незаконного видобування вугілля дозволяє не лише більш повно розкрити криміналістичні особливості розглядуваних злочинів, а й викласти рекомендації з оптимізації їх розслідування, тим більше, що й

законодавець у ч. 1 ст. 91 КПК України до обставин, які підлягають доказуванню, відносить суспільно небезпечні наслідки – вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що слідова картина як структурний елемент криміналістичної характеристики незаконного видобування вугілля, має важливе значення як у теоретичному значенні – для методики розслідування даного різновиду злочинів, так і у практичному – для висунення й опрацювання версій. Детальне дослідження слідової картини часто є основною запорукою успішного розслідування незаконного видобування вугілля.

Список використаних джерел: 1. Салтевський М. В. Криміналістика: підручник : у 2 ч./ М.В. Салтевський. - Х. : Консум, 2001. - Ч. 2. -528 с. 2. Нетеса Н.В. Суспільно небезпечні наслідки порушення правил охорони або використання надр / Н.В. Нетеса // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць ІВПЗ НАПрН України. - Вип. 22. - Х. : Право, 2011. - С. 219-231.

Одержано 28.10.2015

УДК 343.98 (477)

Сезонов Віктор Станіславович,
ад'юнкт докторантури та ад'юнктури
Харківського національного університету внутрішніх справ,
старший експерт Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

КОМПЛЕКСНЕ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ

Однією з несприятливих криміногенних тенденцій останнього часу є стійке зростання злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням автотранспортними засобами, а саме викрадень автомобілів, підробкою ідентифікаційних номерів вузлів і агрегатів, підробкою документів з метою легалізації викраденого. Завдання недопущення обороту нелегальних транспортних засобів вирішується за участю експерта-криміналіста, який досліджує справжність ідентифікаційних номерів автомобіля та документів, його супроводжуючих, при реєстрації, перереєстрації, знятті з обліку або інших опе-

ративно-розшукових процедурах, які проводяться уповноваженими співробітниками правоохоронних органів. З 1998 року в науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС. Комплексне дослідження транспортних засобів є одним з основних заходів у діяльності співробітників органів внутрішніх справ по розкриттю і розслідуванню незаконного заволодіння транспортними засобами.

Джерелом накопичення інформації про способи вчинення будь-яких злочинів є практика. Узагальнюючи практичний досвід, можна виділити кілька типів злочинів:

1) викрадення на замовлення. У цьому випадку викрадення транспортного засобу здійснюють професіонали із застосуванням сучасних технічних засобів з метою заволодіння переважно автомобілями преміум-класу. Такі автомобілі проходять процедуру перефарбовування, зміни ідентифікаційних номерів та державних номерних знаків, відповідну підробку документів для подальшого продажу автомобіля або його частин. Замовлення можуть розміщуватися навіть на інтернет-форумах. Зазначені автомобілі збувають зазвичай в інших регіонах країни, або в інших країнах, що значно ускладнює їх пошук. Даний тип злочинів нерідко має транснаціональний характер, його розкриття неможливе без проведення комплексного експертно-криміналістичного дослідження;

2) викрадення для продажу по запчастинах. Це стосується переважно автомобілів середнього класу, популярних в даному регіоні. Злочинці в результаті продажу коліс, двигуна та інших деталей можуть отримати значно більший дохід, ніж після легалізації і продажу. Відсоток розкриття таких злочинів дуже низький, що визначає важливість їх профілактики;

3) викрадення з метою розваги (покататися). На цей вид злочинів припадає найбільша частка розкриття, тому в даній роботі проблематика його експертного супроводження не розглідається.

Розглядаючи питання характеристики викрадень транспортних засобів, необхідно розуміти механізм їх вчинення, який можна розділити на наступні етапи:

- Підготовчий етап починається, як правило, з вибору певного транспортного засобу. Визначальними факторами при цьому є: наявність конкретного замовлення, престиж-

ність марки, термін експлуатації. Після вибору об'єкта за ним встановлюється спостереження, в ході якого з'ясовують наявність протиугінних засобів, охорони на місцях паркування, уважність власника, маршрути пересування. Зрештою, вибирають сприятливий час і обставини для викрадення. У той же час готують місця відстою викраденого транспортного засобу (приватні гаражі, бокси в кооперативах, стоянки тощо) і маршрути руху після вчинення злочину;

- Етап викрадення транспортного засобу. Він вчиняється заздалегідь підготовленими особами, озброєними сучасними технічними засобами для проникнення в автомобіль і запуску двигуна. Злочинці можуть мати дублікати ключів, отримані через співучасників на станціях технічного обслуговування, сервісних центрах або заздалегідь викрадені у власників.

- Етап укриття (відстою) викраденого транспорту. Після викрадення транспортного засобу його перевозять в заздалегідь визначене місце або негайно вивозять за межі населеного пункту або країни. Злочинцям необхідно певний час для виготовлення документів, розукомплектування на запчастини, маскування зовнішнього вигляду (заміни кольору, обробки салону і т.п.). У випадках, коли транспортний засіб негайно вивозитися, використовуються заздалегідь виготовлені підроблені документи, міняють номерні знаки (переважно на номери дипломатичних представництв чи органів влади, викрадені або виготовлені заздалегідь). Можуть також використовувати спецодяг та підроблені бланки посвідчень співробітників правоохоронних органів. Переміщення здійснюють як у межах країни, так і за кордон. В останньому випадку - за наявності проїзду поза прикордонних пунктів пропуску або налагоджених злочинних зв'язків з працівниками пунктів пропуску з бездоганно виготовленими документами і підробленими ідентифікаційними номерами. Адже, згідно з чинним законодавством, повний огляд транспортного засобу з перевіркою ідентифікаційних номерів проводять у виняткових випадках, до того ж, на пунктах пропуску немає фахівців-криміналістів відповідної кваліфікації;

- Легалізацією викрадених транспортних засобів рідко займаються особи, які вчинили його викрадення. Для легалізації використовують різноманітні засоби і прийоми. Напри-

клад, заміна номерних агрегатів «під документи» (часто документи від автомобіля, який постраждав в результаті ДТП); завідомо неправдиве повідомлення про незаконне заволодіння транспортним засобом аналогічної марки з наступним його виявленням зі знищеними номерами агрегатів; виготовлення підроблених документів на таку ж модель автомобіля, яка стоїть на обліку в Україні (так звані «двійники»). Такі автомобілі з підробленими документами продають третім особам, адже перевірка по базі НАІС (Національна Автомобільна Інформаційна Система МВС України) покаже тільки наявність такої реєстрації, а проведення дослідження ідентифікаційних номерів при купівлі-продажу не практикують. На підставі Наказу МВС України від 31.05.2013 року № 537 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення криміналістичних досліджень транспортних засобів та реєстраційних документів, що їх супроводжують, працівниками експертної служби МВС України» дослідження транспортних засобів та реєстраційних документів проводиться на основі письмової вимоги власника або уповноваженої особи.

Пропонований перелік етапів, звичайно, може змінюватися в залежності від обставин конкретного злочину. Слід врахувати, що злочинці постійно розробляють нові способи викрадень та легалізації транспортних засобів. Тому для працівників правоохоронних органів вкрай важливі систематизація, аналіз і обмін інформацією по даному виду злочинів, як з метою збільшення їх розкриття, так і з метою їх запобігання.

Для зміни ідентифікаційних номерів транспортного засобу найбільш поширеними є внесення повних або часткових змін в номери кузова (шасі) і двигуна шляхом видалення первинного номери і набиття на його місці нового. Повне знищення всіх цифрових і літерних позначень номера є трудомістким і помітним для фахівця. Простим і ефективним способом є зміна 1-2 чисел: помітити складно, а машина - інша. З'ясування приналежності таких транспортних засобів може тягнутися роками.

Заміна первісного ідентифікаційного номера кузова (шасі) на інший номер реалізується шляхом: 1) заміни панелі або фрагмента панелі з номером кузова; 2) заміни елемента кузова (ділянки металу або таблички) з ідентифікаційним

номером кузова; 3) заміна номерних панелей із суміжними елементами кузова.

При легалізації викрадених автомобілів продовжують використовувати різні методи підробки документів. Сьогодні незаконні дії з документами від примітивної підробки шляхом підчистки, травлення і дописки дійшли до внесення неправдивих відомостей в бланки суворої звітності.

Розрізняють два типи документів, що супроводжують транспортний засіб: 1) виготовлені типографським способом на бланках встановленого зразка (свідоцтво про реєстрацію, митні декларації та ін.); 2) і виготовлені з дотриманням встановлених нормативними актами вимог до їх форми і змісту (договору купівлі-продажу, довіреності та ін.).

Принципово можливі два види підробок документів на транспортні засоби: 1) повна підробка; 2) часткова підробка (зміна первісного змісту реквізитів). Повна підробка має два різновиди: а) підробка з використанням справжніх бланків шляхом зміни реквізитів; б) підробка, пов'язана з виготовленням підроблених бланків.

З метою підвищення ефективності роботи з виявлення транспортних засобів із зміненими ідентифікаційними номерами, їх обліку, а також контролю над результатами експертної роботи в МВС України створено інформаційно-пошукову систему "Автоексперт". Дана система дозволяє оперативно відслідковувати наявність в базі даних транспортні засоби з зміненими ідентифікаційними номерами, формувати за одним або кількома реквізитами транспортного засобу запити і отримувати список "схожих" автомобілів для подальшої криміналістичної ідентифікації. На основі даних системи "Автоексперт" заповнюються відповідні реєстри статистичних даних по формах і методах підробок ідентифікаційних позначень.

У процесі комплексного дослідження транспортного засобу експертами також використовуються сервісні програми, які надають інформацію по конкретному автомобілю, хоча різного об'єму. Наприклад, база даних заводів виробників транспортних засобів: https://vin.su.

Процедура взаємодії правоохоронних органів різних країн при розкритті злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням транспортними засобами, сьогодні є трудомісткою і

не дозволяє оперативно реагувати на можливі виверти злочинців.

Таким чином, завданням сучасної експертної практики є дослідження цілого комплексу різних ознак досліджуваного об'єкта, які можуть свідчити про його кримінальне походження. Тому, кваліфікаційні вимоги до експерта з комплексного дослідження транспортних засобів повинні включати спеціальні знання в області технологій нанесення маркувальних позначень номерних агрегатів транспортних засобів, з питань дослідження лакофарбових покриттів. У його компетенцію також повинні входити трасологічні дослідження автомобільних замків і замикаючих пристроїв, слідів знарядь злому на них і на агрегатах управління, інших ознак, які можуть мати кримінальне походження.

Комплексні криміналістичні дослідження транспортних засобів і документів до них, мають також важливе профілактичне значення.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.132 (477)

Соф'їн Михайло Ігорович,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МАЙНА ТИМЧАСОВО ВИЛУЧЕНИМ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Одним із найбільш дієвих механізмів відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням є застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як тимчасове вилучення майна, яке полягає у фактичному позбавленні підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене у ч. 2 ст. 167 КПК України майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном до вирішення питання про арешт майна або про його повернення (ч. 1 ст. 167 КПК України). На нашу думку, звернуте в подальшому на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням може бути тимчасово вилучене майно у вигляді *речей, документів, грошей тощо*, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони надані особі з ме-

тою схилити її до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення (п. 2 ч. 2 ст. 167 КПК України) або одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено (п. 4 ч. 2 ст. 167 КПК України).

Також це може бути майно, яке є предметом кримінального правопорушення (п. 4 ч. 2 ст. 167 КПК України), однак це не може предмет кримінального правопорушення, вільний оббіг якого заборонено законодавством України. На нашу думку, в окремих випадках це може бути майно, що підпадає під п. 1 ч. 2 ст. 167 КПК України та є підшуканим, виготовленим, пристосованим чи використаним як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди (якщо це гроші, цінні речі та ін.).

Аналіз норм глави 16 КПК України свідчить про те, що тимчасово вилученим може вважатися майно (за умови відповідності критеріям, зазначеним у ч. 2 ст. 167 КПК України), яке одержане під час затримання особи в порядку, передбаченому ст. 207, 208 КПК України, обшуку (ст. 236 КПК України) чи огляду (ст. 237 КПК України) [2].

Саме *огляд місця події* є однією з найбільш поширених слідчих (розшукових) дій. За загальним правилом, вилучені в ході огляду місця події речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном (ч. 7 ст. 237 КПК України).

Це положення ч. 7 ст. 237 КПК України є загальним для всіх видів огляду (місцевості, приміщень, речей, документів). Однак практики та окремі науковці вважають помилковим судження про те, що всі вилучені в ході огляду речі та документи, за винятком тих, які не належать до предметів, що вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном [6].

Наразі огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами КПК України, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи, так зазначено у ч. 2 ст. 237 КПК України. Відтак, він проводиться за клопотанням слідчого чи прокурора за ухвалою слідчого судді, яка за вимогами п. 6 ч. 2 ст. 235 КПК України має містити відомо-

сті про речі та документи, для виявлення яких проводиться слідча (розшукова) дія. Відповідно до цього слідчі судді в ухвалах розмежовують вилучені речі та документи на речі та документи, які входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на їх відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку і речі та документи, які не входять до цього переліку. І саме останні вони вважають тимчасово вилученим майном яке перебуває в такому статусі відповідно до частини 1 ст. 167 КПК України до вирішення питання про його арешт або повернення [7].

Вважаємо, що оскільки огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється за правилами, передбаченими ст. 236 КПК України, вищезазначені положення можуть бути застосовані і до огляду місця події. Тому кримінально-процесуальне законодавство в цьому питанні потребує доопрацювання і подальшого уточнення, оскільки саме відсутність або наявність згоди слідчого судді є вирішальним аргументом при визнанні майна тимчасово вилученим та зумовлює дотримання обмежений строків необхідності прийняття рішення щодо накладення арешту або повернення останнього.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процес : підручник / За заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 544 с.; 2. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 01.10.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rada.gov.ua.; 3. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 берез. 1995 р. № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rada.gov.ua.; 4. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05 квіт. 2013 р. № 223-558/0/4-13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://www.rada.gov.ua.; 5. Про окремі питання здійснення слідчим суддею суду апеляційної інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 29 січня 2013 р. № 223–158/0/4–13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rada.gov.ua; 6. Процесуальна діяльність слідчого щодо відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням :

метод. реком. / Л. Д. Удалова , С. С. Чернявський, Д. О. Алєксєєва-Процюк та ін. – К. : НАВС, 2014. – 92 с.; 7. Ухвала слідчого судді Святошинського районного суду міста Києва № 759/537/13 від 25.01.2013.

Одержано 17. 10.2015

УДК 343.37 (477)

Брильов Михайло Олександрович,
здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту
з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ОСІБ, ЯКІ СТАНОВЛЯТЬ ОПЕРАТИВНИЙ ІНТЕРЕС, У ПРОЦЕСІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З РОЗКРАДАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ПІД ЧАС БУДІВНИЦТВА, РЕМОНТУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ

Аналіз євроінтеграційних процесів в Україні у сучасних умовах свідчить про те, що один з векторів пріоритетної політики держави спрямований на відновленню автодоріг. Зазначена обставина є невід'ємним елементом розвитку транспортної інфраструктури країни. Щорічно на будівництво в цій області з бюджетних коштів різних рівнів витрачаються мільярди гривень.

Однак поряд з цим сфера будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг традиційно пов'язана з великими фінансовими потоками і великим оборотом матеріальних цінностей, що в свою чергу є сприятливим ґрунтом для їх розкрадання.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває контроль за належним додержанням законодавства під час витрачання бюджетних коштів на зазначені цілі. Ефективність даного контролю, безсумнівно, є важливою складовою стану економіки країни, та опосередковано впливає на економічну безпеку в цілому.

Акумулюючи і об'єктивно оцінюючи викладене можна констатувати, що в таких умовах особливого значення набуває діяльність оперативних підрозділів ОВС України щодо протидії злочинам, пов'язаним з розкраданням бюджетних

коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг.

Виявлення осіб, що становлять оперативний інтерес, є однією із основних форм діяльності підрозділів ПЗСЕ МВС України. У процесі документування злочинної діяльності, пов'язаної з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг важливо визначити групи осіб, які володіють певною інформацією про протиправну діяльність розроблюваних, серед яких, у подальшому, можна буде виявити майбутніх свідків.

Вивчення та узагальнення матеріалів кримінальних проваджень, а також аналіз наукових досліджень з даної тематики дозволили нам виділити такі групи осіб.

До першої групи можна віднести осіб, які безпосередньо працюють у відповідних підрозділах Державного агентства автомобільних доріг України або відповідної Служби автомобільних доріг в областях та можуть спостерігати протиправні дії (заміна документів конкурсної пропозиції, внесення неправдивих даних до протоколів розкриття конкурсних пропозицій, виконання будівельних (ремонтних) робіт до проведення процедури закупівлі або укладання договору, виконання будівельних (ремонтних) робіт працівниками підприємства замовника тощо), але які самі не пов'язані із здійсненням процедур державної закупівлі (прибиральники, охоронці, водії тощо).

Другу групу можуть складати працівники Державного агентства автомобільних доріг України або відповідної Служби автомобільних доріг в областях, які безпосередньо здійснюють контроль за виконанням умов договору або з оплатою виконаних робіт: працівники відділів внутрішнього аудиту, працівники відділів управління фінансами (фінансово-економічних відділів), працівники відділів проектних робіт, працівники відділів якості, технічного контролю та нових технологій, працівники лабораторій з контролю якості виробництва, працівники бухгалтерії тощо. Таким особам часто відомі відомості про неналежне виконання умов договору тощо.

Третю групу складають члени комітету з конкурсних торгів. Як правило, останні не охоче йдуть на співпрацю з правоохоронними органами, оскільки безпосередньо викону-

ють одну з основних функцій організації проведення конкурсних торгів. Здебільшого, у разі залучення таких осіб до негласного співробітництва, вони надають інформацію про факти підробки документів пропозиції конкурсних торгів, наявність ознак пов'язаності між учасниками процедури закупівлі тощо. Також зазначені особи використовуються для отримання інформації, доступ до якої має обмежене коло осіб – накази та розпорядження розпорядника державних (бюджетних) коштів; внутрішні інструкції замовника; акти перевірок контролюючих органів; документи поставки та інше [1, с. 117]. Крім того, до зазначеної групи можна включити також працівників тендерно-договірних відділів Служб автомобільних доріг в областях, адже до їхніх обов'язків входить організація і проведення конкурсних торгів, заключення договорів на виконання робіт з будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування, мостів та інших штучних споруд відповідно до законодавчих та нормативно-правових актів з цих питань. Зазначеним особам також можу бути відома вище зазначена інформація.

Четверту групу можуть складати працівники учасника процедури закупівлі, з яким укладено договір на проведення ремонтних або будівельних робіт (водії, технічні працівники, дорожні працівники, машиністи укладача асфальтобетону тощо). Такі особи, як правило, обізнані про якість та повноту виконаних робіт. Крім того зазначені особи можуть вказати на певні відрізки автомобільної дороги на яких було порушено технологію будівництва або ремонту.

П'яту групу становлять представники інших учасників процедури закупівлі. У процесі своєї діяльності юридичні особи, які конкурують на певній території, як правило, знають велику кількість інформації про джерела отримання доходів, якість товарів, наявність виробничого потенціалу конкурентів тощо. Окрім того, зазначеним особам можуть бути відомі факти порушення умов проведення конкурсних торгів (допуск до участі у торгах пов'язаних осіб або учасників, що не відповідають кваліфікаційним критеріям тощо) [1, с. 118].

Шосту групу становлять особи, яким відомі характерні особливості способу життя і поведінки розроблюваних в силу життєвих обставин, що склалися. Це можуть бути їх сусіди,

знайомі, а також працівники закладів, де проводять своє дозвілля розроблювані. Такі особи можуть володіти інформацією про їх звички, життєві погляди, злочинні зв'язки. Від них може бути отримана інформація про нетрудові прибутки, нерухомість та інші матеріальні цінності, що можуть бути оформлені, в тому числі на підставних осіб, місця переховування матеріальних цінностей, нажитих злочинним шляхом, тайники тощо [2, с. 353].

Визначені нами групи осіб можуть стати в нагоді працівникам оперативних підрозділів ПЗСЕ МВС України під час планування заходів, направлених на документування злочинної діяльності, пов'язаної з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг.

Список використаних джерел: 1. Протидія злочинам у сфері державних закупівель підрозділами Державної служби боротьби з економічною злочинністю : монограф. / В.В. Дараган. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. – 152 с; 2. Ортинський В. Л. Протидія нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності : монографія / В. Л. Ортинський. – Львів: ЛЮІ, 2004.– 436 с.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.98 (477)

Береза Катерина Юріївна,
здобувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНИХ

Допит є найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією, що займає майже 25 % від загальної кількості робочого часу слідчого. У той же час зі всього бюджету часу, що витрачається слідчим на провадження слідчих дій, на проведення допитів припадає понад 75 %. Втім, не дивлячись на те, що останній є найбільш повторюваною процесуальною дією, однак залишається складною, у кожному конкретному випадку індивідуальною, а іноді – неповторною. Це, у свою чергу вимагає від слідчого уникати шаблонності в їх проведенні приймати негайні рішення в кожен конкретний момент, реагуючи на інформацію, що надходить від допитуваних.

Результативне проведення допитів неможливе без визначення деяких підготовчих заходів. Так, серед найбільш важливих є визначення місця, а саме приміщення, проведення допиту. Так, рекомендується щоб робочий кабінет слідчого був світлим з приємними нейтральними тонами шпалер, з аскетичною, без зайвих предметів та речей, котрі б відволікали увагу допитуваного. Таким чином створена невимушена обстановка сприятиме виникненню важливого психологічного контакту з особою.

Важливою складовою результату проведення допиту є й час, що проходить з моменту початку кримінального провадження. Так, показання підозрюваного, як правило, одержуються на початковому етапі розслідування злочину. У цей момент він ще не знає, якими доказами володіє слідчий і практично не в змозі протиставити свою лінію захисту.

Обов'язковою умовою результативного допиту є налагодження психологічного контакту з допитуваним, для чого рекомендується провести бесіди на загальні теми, продемонструвати знання його потреб та інтересів. При допиті підозрюваного слідчий має триматися спокійно, доброзичливо, але й достатньо твердо. Така манера поведінки сприятиме встановленню потрібного контакту, налаштовує його на відверту розмову. Тому, саме вміння слідчого розташувати і отримати прихильність допитуваного є визначальним чинником у проведенні допиту.

Найбільш доцільним є побудова допиту у формі вільної розповіді, поєднану з використанням простих, коротких і зрозумілих запитань.

На наш погляд, під час проведення допиту доцільно застосувати наступні тактичні прийоми допиту:

- викликати почуття аморальності вчинених протиправних дій, які обов'язково повинні бути пов'язанні із роз'ясненням про те, що не пізно стати на шлях виправлення;

- продемонструвати поінформованість про обставини справи;

- роз'яснити що сприяння слідству надасть передбачену законом змогу пом'якшити кримінальну відповідальність та ін.

Заслуговують на увагу й застосування наступних тактичних прийомів:

- пробуджуючих допитуваного до міркувань та дачі свідчень (постановка запитань, котрі дозволяють уточнити, яка саме інформація відома допитуваному за даною справою; нагадування у загальних рисах про подію, що відбулась, постановка нагадуючих запитань, уточнення емоціонального стану допитуваного, обстановки, умов, за яких формувалися його свідчення, оживлення його асоціативних зв'язків з метою відновлення у пам'яті сприйнятих ним факторів і т.п.);

- спрямованих на здійснення психологічного тиску на допитуваного: наміри допитуваного відмовиться від протидії та введення слідства в оману, створення уяви про безнадійність таких спроб, використання сумнівів допитуваного у спроможності дотримуватися до кінця обраної ним негативної позиції, пред'явлення зненацька найбільш важливих доказів та ін.;

- таких, що застосовуються у безконфліктних ситуаціях: створення доброзичливої обстановки на допиті, сприяючих дачі повних та достовірних свідчень, оживлення асоціативних зв'язків та надання допомоги у згадуванні сприйнятих допитуваним фактів, постановка уточнюючих питань з метою не допустити у свідченнях прогалин та неточностей та ін.;

- використовувані у конфліктних ситуаціях: створення на допиті суворо-робочої обстановки, котра була несприятливою для виразу неприязні до слідчого, а навпаки, викликала б повагу до нього, подолання негативної позиції, створення враження про повну поінформованість слідчого про обставини справи, переконання допитуваного у безкорисності конфліктувати, суперничати та приховувати відомі йому факти і т.п. [1, с. 33]. Не зважаючи на вік допитувана особа може давати неправдиві свідчення не тільки добросовісно помиляючись, а й умисно, намагаючись уникнути відповідальності, вигородити інших учасників кримінального правопорушення.

Викрити неправду можна активним веденням допиту, тобто ставленням значної кількості запитань, що призводить до дезорганізації психічних процесів, тому що особі важко утримувати у пам'яті відповіді на попередні запитання [2, с. 41].

Відповідно, постановка уточнюючих, контрольних запитань сприяє його викриттю. Великого значення набува-

ють й такі тактичні прийоми, як використання фактору раптовості, протиріч у свідченнях допитуваного, створення напруги. Доцільно використовувати як тактичний прийом різний темп допитів (прискорений, уповільнений). Все це ускладнює переключення уваги підозрюваного, створює для нього дефіцит часу на обмірковування вчинків слідчого, аналіз взаємозв'язку та логіки вчинюваних дій, позбавляє можливості дотримуватися обраного способу, лінії протидії розслідування. Результатом цього, як правило, є докази поведінки – обмови, повідомлення суперечливих даних та ін. Мета слідчого при використанні цього прийому, не спроба «спіймати» особу, котра протидіє розслідуванню на неточностях, обмовах, а створити обстановку, котра переконує у безкорисності спроб. Заслуговує на увагу й такий тактичний прийом, як допит на місці події. Повторне сприйняття місця де відбулася подія сприяє відновленні у пам'яті забутого. Не виключені випадки проведення повторних допитів у розрахунку на зміну особою показань для підтвердження версії обраної та перевіреної слідчим як перспективної [3, с. 260].

Можуть використовуватися й інші тактичні прийоми. Їх кількість, послідовність визначатиметься слідчим у кожному конкретному випадку. Професіоналізм слідчого полягає, у першу чергу, у тому, щоб він міг спланувати та використати увесь потенціал тактичних прийомів та отримати якомога більше інформації.

Список використаних джерел: 1. Клим А. М. Криминалистическая методика расследования злоупотребления властью или служебными полномочиями. / Под ред. В. Ф. Ермоловича.– Минск: 2000. – 82 с; 2. Митрохина З. И. Использование знаний психологии при производстве допроса: Учебное пособие. / З. И. Митрохина. – Киев: УМК ВО, 1990. – 52 с; 3. Лускатов О. В. Організаційно-тактичні особливості допиту після відновлення слідства у справі про нерозкритий злочин / О. В. Лускатов // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2007. – №1 (32). – 360 с.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.135 (477)

Долгополов Сергій Віталійович,
здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ,
начальник управління Генеральної прокуратури України

ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЇ – ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ СУДДІ

Відповідно до частини 3 статті 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2453-17/page) судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором України або його заступником.

Згідно пункту 3 частини 1 статті 481 Кримінального процесуального кодексу України (http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17), далі КПК України, судді Конституційного Суду України, професійному судді письмове повідомлення про підозру здійснюється Генеральним прокурором України або його заступником.

На практиці виникає питання, в чому полягає процесуальна дія - повідомлення про підозру судді Генеральним прокурором України або його заступником.

Виходячи зі змісту статей глави 22 КПК України «Повідомлення про підозру» вбачається, що законодавець використовує наступні терміни щодо цієї процесуальної дії: «здійснюється» (частина 1 статті 276 КПК України), «складається» (частина 1 статті 277 КПК України), «вручається» (частина 1 статті 278 КПК України).

При цьому, згідно статті 277 КПК України *письмове повідомлення про підозру складається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором. Повідомлення має містити такі відомості:1) ПІБ слідчого, прокурора, який здійснює повідомлення, 8) підпис слідчого, прокурора, який здійснив повідомлення*. Тобто, процесуальну дію «здійснення повідомлення про підозру» законодавець нібито переносить на момент фізичного складання документу – повідомлення про підозру та підписання його слідчим та прокурором.

В той же час, зміст частини 1 статті 276 КПК України: *«повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку передбаченому статтею 278 цього кодексу…»* та частиною 1

статті 278 КПК України: «*письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим кодексом для вручення повідомленъ*», можна трактувати як те, що законодавець визначає процесуальну дію здійснення повідомлення про підозру як таку, яка складається зі складання повідомлення про підозру та його вручення.

Слідча та судова практика з цього приводу має дві думки:

1)безпосереднє вручення повідомлення про підозру після її підписання входить до обов'язку Генерального прокурора України або його заступника. Так, згідно окремих рішень Апеляційного суду міста Києва у справах за оскарженням ухвал слідчого судді про обрання запобіжного заходу адвокатам (щодо яких законодавством передбачено аналогічний порядок повідомлення про підозру), суд дійшов висновку, що підписання повідомлення про підозру адвокату заступником Генерального прокурора України, а здійснення слідчим, не відповідає вимогам глави 37 КПК України та положенням статей 276, 481 КПК України і є порушенням процедури повідомлення про підозру. При цьому, у рішенні суд не роз'яснює як саме він розуміє зміст процесуальної дії «здійснення повідомлення про підозру»;

2)вручення може бути здійснене слідчим за дорученням Генерального прокурора України або його заступника (правильність застосування такого порядку підтверджена неодноразовим обранням суддям запобіжних заходів, відстороненням їх від посад, винесенням обвинувальних вироків).

При цьому, слід звернути увагу, що у великій кількості таких випадків заступника Генерального прокурора України не було включено до складу групи прокурорів згідно статті 37 КПК України задля формального виконання пункту 4 частини 2 статті 36 КПК України (норма яка передбачає повноваження саме прокурора який здійснює нагляд у провадженні надавати доручення слідчому).

Правозастосування у другому випадку відштовхується від словосполучення використаного у частині 1 статті 481 КПК України - «***письмове*** *повідомлення про підозру здійснюється….Генеральним прокурором України або його заступником…*», тобто, вважається що «письмове» означає лише складання і підписання тексту повідомлення про підо-

зру і не включає у себе вручення. Крім того, зміст частини 1 статті 276 КПК України, який не має терміну письмовий (*повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку передбаченому статтею 278 цього кодексу…*) відсилає до частини 1 статті 278 КПК України, яка такий термін вже містить (*письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим кодексом для вручення повідомлень*). Але, поруч з цим, стаття 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» терміну письмове не містить.

На нашу думку, до внесення змін до законодавства України, які чітко термінологічно і процедурно визначать порядок виконання процесуальної дії – повідомлення про підозру судді, слушною є позиція запропонована у пункті 12 проекту постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику у справах про постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови», прийнятому на засіданні пленуму від 25.09.2015 у першому читанні. У вказаному пункті зазначено: «Судді (суддям) може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором України або його заступником. З'ясовуючи питання про те, чи дотримано у кримінальному провадженні процесуальний порядок повідомлення судді про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий суддя, суд зобов'язані перевірити, чи підписане повідомлення про підозру уповноваженим на те суб'єктом. Письмове повідомлення може бути вручене в порядку, передбаченому статтею 278 КПК України, не лише Генеральним прокурором України або його заступником, а й прокурором, який здійснює повноваження прокурора у цьому кримінальному провадженні».

Одержано 21.10.2015

УДК 343.98 (477)

Іванчишин Ігор Іванович,
здобувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНІ УГРУПОВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Організовані злочинні угруповання (ОЗУ) є первинною ланкою, невід'ємним структурним елементом організованої злочинності, фундаментом її подальшого розвитку та змін. Саме організованими злочинними угрупованнями, на сьогодні, вчиняється переважна більшість тяжких злочинів різностороннього характеру. Злочинне угруповання є особливим і специфічним утворенням, в якому діють свої закономірності, які надзвичайно важливі для виявлення, розкриття і розслідування злочинів та їх профілактики. Дослідження криміналістичної характеристики злочинних угруповань дозволяє слідчому завчасно запобігати можливій протидії досудовому розслідуванню та прогнозувати поведінку їхніх членів та лідерів.

Злочинні угруповання характеризуються найбільшим ступенем суспільної небезпеки. Вони є найбільш небезпечним різновидом кримінальних утворень, що мають високий рівень психологічного розвитку: згуртоване й стійке. Їхні члени – взаємозалежні, підкоряються загальним правилам і нормам поведінки, які прийняті в угрупованні [1].

На основі вивчення кримінальних проваджень і оперативних матеріалів про організовану діяльність злочинних угруповань, були виявлені такі додаткові ознаки:

1. Ієрархічність злочинного угруповання. В кримінальному угрупованні злочинні ролі чітко розподіляються. Так, одні члени угруповання беруть участь у підготовці до вчинення злочинів (зокрема, здійснюють заходи з підготовки до вчинення злочину, підшукують об'єкти злочинного посягання, ведуть розвідку, облаштовують засідки); другі – безпосередньо вчиняють злочини; треті – забезпечують приховування, збереження та збут викраденого; інші – забезпечують прикриття злочинної діяльності групи. Отже, кожний член кримінального угруповання знає свої функції та обов'язки, тому злочинне об'єднання функціонує швидко, злагоджено

та організовано. Злочинні угруповання характеризуються чітко вираженою ієрархічною структурою. Ієрархічність означає упорядкованість ОЗУ щодо відносин лідерства та підпорядкованості. Злочинну групу очолює лідер, який має в оточенні наближених осіб – організаторів конкретних злочинів, активних членів групи, які виконують контрольні і розпорядчі функції стосовно рядових виконавців.

2. Тривалість злочинної діяльності ОЗУ та кримінальна направленість на отримання значних злочинних прибутків. Тривалість діяльності ОЗУ визначається самим характером групи. Тривале функціонування злочинного угруповання забезпечується створюваною власною внутрішньою контррозвідкою та розвідкою. Її структурні ланки формуються на базі державно-виробничих управлінських структур, що виконують подвійні функції законного та злочинного характеру. Такому угрупованню притаманний корисливо-господарський вид злочинної діяльності, у тому числі й у зовнішньоекономічній сфері. Здебільшого, базовими напрямами цієї діяльності є паливно-енергетичний комплекс, сфери приватизації, кредитно-фінансова та банківська системи. Таке утворення активно використовує зв'язки з корумпованими урядовцями та представниками різних гілок влади, при цьому широко застосовується шантаж та хабарництво, а іноді вбивства на замовлення небажаних конкурентів.

3. Плановий характер злочинної діяльності ОЗУ. Практично усі організовані угруповання вчиняють злочини на основі заздалегідь розробленого плану. Тому тривалість функціонування таких кримінальних формувань неможлива без планування їхньої специфічної діяльності. Плановий характер злочинної діяльності полягає у тому, що учиненню злочинів обов'язково передує виникнення наміру, оцінка наявних можливостей щодо його реалізації та перша стадія вчинення злочину – його підготовка. Під час підготовки до злочину відбувається підшукування необхідних співучасників, обрання знарядь злочину, умисне створення сприятливих умов для вчинення злочину та ін. За даними вивчених кримінальних проваджень та оперативних матеріалів встановлено, що у 7 % випадків цей етап складав від 1 до 2 тижнів, 23 % – 3-4 тижні, 45 % – від 1 до 3 місяців, 25 % – від 3 місяців і більше. Ретельна підготовка до учинення злочинів дозволяє лідерам

ОЗУ обирати найбільш ефективні способи підготовки і вчинення злочинів, завчасно запобігати викриттю з боку правоохоронців та ефективно протидіяти розслідуванню на усіх його стадіях.

4. Стійкість, цілісність та постійність складу злочинного угруповання. Стійкість вказує на тривалість злочинної діяльності й постійний склад групи. Однак сама тривалість не є основною ознакою групи, тому що тривалі зв'язки можуть бути і в групах, які епізодично за попередньою змовою вчиняють злочини. Стійкість організованої групи виявляється у певній стабільності, цілісності групи при впливі зовнішніх та внутрішніх умов.

5. Діловий характер стосунків між членами злочинного угруповання. З розвитком функціональної структури злочинного угруповання міжособистісні відносини в ньому змінюють свій характер. Особисті відносини мають виключно діловий характер, заснований на спільному учиненні злочинів. В кримінальному об'єднанні формуються власні погляди, норми поведінки та ціннісні орієнтири. Їх дотримуються усі члени організованої групи. Це дозволяє під час учинення злочинів діяти швидко і узгоджено в умовах ризику і в ситуаціях, що виникають раптово.

6. Висока технічна оснащеність ОЗУ. На сьогодні діяльність ОЗУ характеризується учиненням великої кількості злочинів з використанням ультрасучасних технічних засобів та новітньої зброї, що дозволяє злочинцям чітко координувати свої дії, легко долати опір, швидко зникати з місця скоєння злочину не залишаючи жодних слідів злочинної діяльності. Вказане не дозволяє правоохоронцям швидко розкривати злочини, виявляти сліди злочинної діяльності, ефективно протидіяти злочинній діяльності, висувати правильні слідчі та оперативно-розшукові версії та ін.

7. Створення спеціального грошового фонду. Лідери злочинних угруповань, як правило, володіють значними матеріальними коштами, що дозволяє створювати спеціальні грошові фонди («каси», «общаки») для фінансування своєї злочинної діяльності, дачі хабарів та надання фінансової допомоги особам, які засуджені за вчинення злочинів і відбувають покарання, та членам їхніх сімей.

8. Спеціальні методи формування злочинного угруповання. Склад учасників злочинного угруповання, як правило, відповідає оптимальній його кількості для функціонування злочинної діяльності. Усі члени угруповання входять до нього добровільно, виняток становлять особи, які необхідні групі для вчинення злочинів (представники влади й управління, працівники правоохоронних органів). Форми залучення до злочинної діяльності угруповання можуть бути різноманітними.

9. Наявність корумпованих зв'язків. Наявність корумпованих зв'язків є однією з важливих ознак злочинних угруповань, які забезпечують не лише тривале їх функціонування, а й розвиток у майбутньому. Для організованих угруповань характерні корумповані зв'язки на високих рівнях, що важко встановити під час досудового розслідування. Корупцію не можна вважати відмінною ознакою транснаціонального угруповання, тому що і в групі осіб, що вчиняють злочини за попередньою змовою, можуть бути такі зв'язки. В той же час корумповані зв'язки – характерна ознака групи. Чим організованіше злочинне угруповання, тим вищий рівень його корумпованих зв'язків, що необхідно враховувати під час розслідування.

10. Наявність міжрегіональних та міжнародних зв'язків. Одним із основних напрямів діяльності злочинних угруповань є встановлення регіональних, міжрегіональних та міжнародних зв'язків з іншими ОЗУ. Слідчі під час розслідування повинні намагатися встановлювати такі зв'язки, що дозволить вчасно запобігати протидії досудовому розслідуванню [3].

Працівники слідчих підрозділів ОВС повинні враховувати, що у правоохоронній практиці виникають проблеми й помилки під час визначення ознак організованості тієї чи іншої злочинної групи. Мають місце факти, коли у кримінальних провадженнях ОЗУ відносяться до груп осіб, які вчинили злочин за попередньою змовою та навпаки. Тому, для визнання злочину таким, що вчинений організованою групою, у кожному конкретному випадку необхідно зазначати, за якими ознаками злочинна група є організованою [2].

Підсумовуючи, слід відзначити, що правильне визначення виду ОЗУ має важливе криміналістичне значення і

повинне враховуватися слідчим під час досудового розслідування злочинів цієї категорії. Слідчим та працівникам оперативних підрозділів необхідно розуміти ступінь психологічної єдності і взаємної підтримки членів злочинних угруповань, їхню організованість та згуртованість, що допоможе кваліфікувати злочинну групу як організовану та визначити низку оперативно-розшукових заходів, обрати правильну тактику слідчих дій й напрямки досудового розслідування. Встановлюючи ознаки злочинного угруповання, слідчий повинен пам'ятати, що не усі злочинні групи можуть розпізнаватися за наведеними ознаками. Злочинна група – це живий соціальний організм, який розвивається від простих видів до найбільш складних.

Список використаних джерел: 1. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монографія / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. – 304 с; 2. Кулик І. Я. Транснаціональне злочинне угруповання як об'єкт криміналістичного дослідження / І. Я. Кулик // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ : проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 21 весер. 2012 р.). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – 248 с. – С. 110-115; 3. Чаплинський К. О. Розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями : навч. посібник / П. Я. Мінка, К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Вид-во «Свідлер А.Л.», 2009. – 225 с.

Одержано 04.11.2015

УДК 343.132 (477)

Кіпер Олег Олександрович,
здобувач кафедри кримінального процессу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗМІСТ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СЛІДЧОГО

В процесуальному законодавстві слід виділяти певні елементи, що складають саме зміст такого загального положення досудового розслідування як процесуальна самостійність слідчого та гарантії, що її забезпечують. З урахуванням існуючих думок вчених з цього приводу та проаналізувавши положення діючого КПК України можна виділити наступні елементи.

В першу чергу, до таких елементів належить право слідчого оцінювати всі докази та приймати процесуальні рішення на підставі свого внутрішнього переконання. Таке право слідчого випливає із положень норми ст. 94 КПК. Оцінюючи докази за своїм внутрішнім переконанням, слідчий не повинен залежати від волі, вказівок інших суб'єктів провадження та не пов'язаний формальними вимогами закону.

Основний прояв процесуальна самостійність слідчого знаходить у наданих йому законом процесуальних повноваженнях. Самостійні процесуальні повноваження слідчого, передбачені КПК, є так би мовити «мірилом» процесуальної самостійності слідчого у кримінальному проваджені. Від обсягу наданих слідчому процесуальних повноважень залежать стан та межі його процесуальної самостійності. Аналізуючи положення ст. 40 КПК, слід констатувати, що процесуальні повноваження слідчого значно звужені у порівнянні з повноваженнями, які передбачала ст. 114 КПК 1960 р. Ч. 2 ст. 40 КПК України визначає перелік повноважень слідчого, але варто зазначити, що він не є вичерпним, оскільки в п. 9 вищевказаної частини вказано, що слідчий здійснює інші повноваження, передбачені КПК України. Значно звужені повноваження слідчого щодо прийняття рішень про проведення слідчих (розшукових) дії та негласних слідчих (розшукових) дії. Безумовно, таке становище суттєво обмежує процесуальну самостійність слідчого і шкодить ефективному розслідуванню.

Ключовим елементом процесуальної самостійності слідчого, яке безпосередньо випливає з його процесуальних повноважень є його право самостійно визначати напрямки розслідування, визначати порядок і послідовність проведення процесуальних дій та нести повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення.

На нашу думку, таке фактичне становище дає можливість слідчому в межах своїх повноважень більш ефективно планувати розслідування, визначати напрямки розслідування, висувати і перевіряти різні версії вчинення кримінального правопорушення, що сприяє всебічному, повному та об'єктивному розслідуванню кримінального провадження. Але для того щоб слідчий міг успішно вирішувати поставлені перед ним завдання, він повинен володіти достатньою процесуальної самостійністю.

Слідчий у своїй процесуальній діяльності під час досудового розслідування залежить і від прокурора, оскільки прокурор здійснює прокурорський нагляд за його діяльністю у формі процесуального керівництва, і від керівника органу досудового розслідування, який здійснює відомчий контроль за діяльністю слідчого, і від слідчого судді, який здійснює судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб при проваджені досудового розслідування. Саме передбачений КПК механізм, характер взаємодії слідчого із прокурор, керівником органу досудового розслідування, слідчим суддею складають наступні елементи процесуальної самостійності слідчого. Крім того, велике значення для забезпечення ефективного виконання слідчим своїх завдань та функції, правильної організації досудового слідства має чітка взаємодія слідчого з оперативними підрозділами.

Ч. 5 ст. 40 КПК передбачає ще один елемент процесуальної самостійності слідчого – це обов'язковість його законних вимоги та процесуальних рішень для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових осіб, інших фізичних осіб. Вважаємо, більш прийнятним формулюванням цього елементу в структурі змісту процесуальної самостійності слідчого буде саме право слідчого приймати процесуальні рішення та пред'являти законні вимоги, що є обов'язковими для виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, службовими особами, тощо.

Також до змісту процесуальної самостійності слідчого необхідно включати і його право провадити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або своєю постановою доручити їх проведення такому органу досудового розслідування, який зобов'язаний її виконати. Крім того, новий КПК передбачає можливість застосування сучасних технологій, таких як проведення певних дій в режимі відео конференції, які здатні забезпечити оперативність та ефективність проведення розслідування (ст. 232 КПК).

Важливим елементом змісту процесуальної самостійності слідчого є його право відстоювати (захищати) свою проце-

суальну самостійність передбаченими КПК засобами. По-перше, КПК передбачає можливість оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора (ст. 311 КПК). По-друге, слідчому надано право на звернення до керівника органу досудового розслідування у випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні (ч. 3 ст. 40 КПК).

Сукупність цих елементів процесуальної самостійності слідчого являє собою визначену законом можливість і здатність слідчого одноособово і самостійно приймати рішення та вчиняти процесуальні дії при розслідуванні злочинів. І чим міцніше процесуальна самостійність слідчого, тим вище відповідальність слідчого за якість і законність досудового розслідування.

Одержано 28.10.2015

УДК 343.125 (477)

Лук'яненко Юрій Вікторович,
здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ЗАТРИМАНОЇ ОСОБИ

Як свідчить аналіз чинного КПК України, в ньому взагалі не передбачено такого учасника кримінального провадження як затриманий. При цьому, беручи до уваги положення ст. 42 КПК України, вбачається, що затриманий має процесуальний статус підозрюваного, з чим важко погодитись. По-перше, підозрюваний, як правило, з'являється при наявності вже розпочатого кримінального провадження, а затриманий може ще й до цього, зокрема до внесення відомостей про злочин в ЄРДР. По-друге, в ч. 4 ст. 208 КПК України закріплено, що уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчи-

ненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього та інші процесуальні права, передбачені КПК України. Тобто, права затриманої особи передбачено у ст. 208 КПК України, а права підозрюваного закріплені в ч. 2 ст. 43 КПК України. Про законодавче ототожнення процесуального статуту зазначених осіб також свідчить положення ч. 2 ст. 276 КПК України.

У продовжені цього звернемо увагу на положення п. 1 ч. 1 ст. 276 КПК України, в якому встановлено, що повідомлення про підозру обов'язково здійснюється у випадку затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення. У цьому разі слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання) зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваному про його права, передбачені ст. 42 КПК України. Тобто, йдеться про випадки затримання уповноваженою службовою особою. Але ж, у пунктах 1, 2 ч. 1 ст. 208 КПК України міститься дещо інша правова конструкція, зокрема: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин. Більш того з невідомих причин законодавець зробив автоматичний перехід затриманого у статус підозрюваного. Отож можна констатувати, що наведені положення суттєво різняться між собою, адже, на нашу думку, випадок, передбачений п. 1 ч. 1 ст. 276 КПК України, є ширшим за смисловим навантаженням ніж той, що закріплений у пунктах 1, 2 ч. 1 ст. 208 КПК України. З огляду на це у практичній площині можуть виникнути певні труднощі під час застосування наведених положень.

Також звернемо увагу, що письмове повідомлення про підозру складається і вручається лише слідчим або прокурором (ч. 1 ст. 277, ч. 1 ст. 278 КПК України). Водночас, у випадку затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення, поряд зі слідчим, прокурор, невідкладно повідомити підозрюваному

про його права зобов'язана й інша уповноважена службова особа. Тобто, за логікою законодавця, інша уповноважена службова особа повинна здійснити повідомлення про підозру. На нашу думку, затриманий в край простому вигляді усно повідомляється на місці злочину, після цього відразу становиться підозрюваним. Наприклад, ви підозрюєтесь у вчиненні крадіжки гаманця із сумки в тролейбусі № 3, що мала місце 5 хвилин назад біля зупинки Іванівка. Однак, цілком зрозуміло, що в апріорнії ще не має та не може бути письмового повідомлення про підозру як такого. З огляду на це вважаємо, що у протоколі, передбаченому ч. 5 ст. 208 КПК України, необхідно вказувати й факт повідомлення про підозру та викладати короткий зміст підозри (коли, де, що вкрав, якщо відомо у кого).

Наведене вище спонукає до питання: чи можна віднести затриману особу до суб'єктів, яким відповідно до ст. 20 КПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного або призначеного захисника. Але зі змісту ч. 4 ст. 213 КПК України випливає, що все ж таки уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. Більш детально це питання урегульовано Постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1363 «Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою».

Крім того, аналіз положень ст. 208 КПК України надає можливість зазначити, що особа має право вимагати перевірку обґрунтованості свого затримання. Водночас реалізувати таке право затриманий зможе лише після повідомлення йому про підозру та набуття процесуального статуту підозрюваного (відомості внесені до ЄРДР і досудове розслідування розпочате). Проте, вручення письмового повідомлення можливе протягом двадцяти чотирьох годин. Тобто, до закінчення двадцяти чотирьох годинного терміну ніякого правового механізму перевірки обґрунтованості затримання на законодавчому рівні не передбачено. Таким чином, не зрозумілим залиша-

ється правове вирішення щодо захисту прав та законних інтересів затриманої особи.

Відтак, викладені у статті питання на сьогодні є проблемними і дискусійними, що вимагає більш глибокого їх вивчення та вирішення. У зв'язку з чим пропонує приєднатися до обговорення окресленої проблематики з метою запропонування пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення чинного КПК України 2012 року.

Одержано 01.11.2015

УДК 343.98 (477)

Лютий Валентин Валентинович,
здобувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ТАКТИКА ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНИХ ЗА ФАКТАМИ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

У досудовому розслідуванні важливе значення має встановлення психологічного контакту з допитуваними особами, чим забезпечується якість та результативність проведення не тільки допиту, а й розслідування в цілому. Психологічний контакт – це найбільш сприятлива психологічна «атмосфера» допиту, яка сприяє взаємодії та взаємовідносинами між учасниками, певний «настрій» на спілкування [1, с. 197].

Психологічний контакт завжди має двосторонній характер, його встановлення і підтримання залежать як від слідчого, так і від допитуваного, хоча ініціатива повинна належати слідчому. Існує двосторонній контакт, в якому допитуваний відчуває, що він становить для слідчого певний інтерес. Тому для встановлення психологічного контакту вимагає від слідчого знання психології допитуваного. Він повинен враховувати його індивідуально-психологічні особливості, типологічні якості, психічний стан на момент допиту, життєвий досвід та ін.

Тактичні прийоми, спрямовані на встановлення психологічного контакту з допитуваним, ґрунтується на використанні даних психології, логіки та інших наук. У цьому відношенні певний інтерес становлять способи впливу на людей, запропоновані Дейлом Карнегі. Він рекомендує шість таких способів: виявляти щирий інтерес до інших людей; бі-

льше усміхатися; пам'ятати, що для людини звук її імені – найбільш важливий звук людської мови; бути добрим слухачем, заохочувати інших розповідати вам про себе; ввести розмову в колі інтересів співрозмовника; давати людям відчути їх значущість і робити це щиро [1, с. 198].

Банальність деяких вище наведених прийомів є очевидною, однак це не позбавляє їх практичного значення при певній інтерпретації, тобто інтелектуальна здатність людини сприймати, розуміти та тлумачити інформацію яка надходить. Встановлення психологічного контакту потребує знань законів психології, умілого застосування розроблених криміналістикою тактичних прийомів допиту, а також врахування процесуального положення допитуваного.

Особливо важко встановлення психологічного контакту з підозрюваними у незаконних заволодінь транспортними засобами, котрі завжди заінтересовані у результатах провадження. Адже допит їх в цьому зв'язку найчастіше проходить у психологічний боротьбі, особливо на первинній стадії. Нерідко таку «боротьбу» приходиться вести з недобросовісними свідками.

Для ефективного налагодження психологічного контакту при допиті необхідно розробити ситуаційно обумовлені етапи, які будуть враховувати характер слідчої ситуації, дозволять спрогнозувати послідовність дій слідчого та розвиток події у цілому. Сформульовані етапи встановлення психологічного контакту повинні: регулювати процес установлення, підтримання та закріплення психологічного контакту; допомогти ліквідувати дію негативних чинників та усунути перекручення, що виникають із природи формування психологічного контакту; враховувати рівні формування психологічного контакту; дослідити можливості ефективного застосування тактичних прийомів його встановлення при проведенні допиту та ін.

Встановлення психологічного контакту ще не гарантує безконфліктності, особливо при допиті осіб, що перебували у складі організованої групи з метою незаконного заволодіння транспортними засобами. Не варто проводити різкого розмежування між етапами становлення психологічного контакту та етапами подолання конфлікту. Ці процеси тісно взаємопов'язані, оскільки слідчий, встановлюючи психологі-

чний контакт, нерідко добивається подолання конфлікту, однак, у свою чергу безконфліктній ситуації на перших етапах його встановлення може мати місце латентний конфлікт контакт, нерідко добивається подолання конфлікту, однак, у свою чергу, безконфліктній ситуації на перших етапах його встановлення може мати місце латентний конфлікт.

Одним з головних методів психологічного впливу при допиті являється переконання. Суть його полягає в тому, що використовуючи матеріали конкретної справи і дані суспільної практики, а також позитивні приклади, почерпнуті з літератури або з життя, той, що допитує добивається перебудови суб'єктивних позицій допитуваного, переконує його в необхідності змінити свою поведінку. Це, по суті дія на інтелектуальну і емоційну сферу допитуваного із завданням опанування його вольових процесів [3, с. 364].

Окрім методу переконання, цілями одержання правдивих показань можуть служити інші прийоми, що спонукають допитуваного критично ставитись до власної особистості та поведінки. Таких прийомів декілька. При реалізації тактико-психологічних прийомів можуть ефективно використовуватись протиріччя, знайдених в показаннях допитуваного. Один з таких прийомів, частковості полягає в тому, що допитуваному демонструється невідповідність змісту його показань об'єктивної дійсності.

Спонукуючи допитуваного до пошуку причин протиріч, цей прийом зрештою переконує його в неспроможності умисної брехні і стимулює спогад дійсних обставин. Цей прийом психологічної дії застосовується як і що сумлінно помиляються особам, що так і надають свідомо неправдиві свідчення.

Під час допиту особи, слід не забувати, що в цей момент слідчий робить типову, звичну справу, а допитуваний, можливо, запам'ятає це на роки. Він для слідчого - один з багатьох. Слідчий для нього представник органів державної влади . Так потрібно бути уважливим, коректним, серйозним та справедливим. Авжеж по слідчому будуть судити всіх представників. Це потрібно пам'ятати при кожному допиті [4, с. 12].

Таким чином можемо дійти висновку, що встановлення психологічного контакту при проведенні допитів за кри-

мінальними провадженнями за фактами незаконних заволодінь транспортними засобами, вчиненими організованими групами є обов'язковою складовою проведення результативних допитів. Цим слідчий зменшить можливість дачі неправдивих свідчень, визначиться із найбільш доцільною лінією проведення допиту, застосування тактичних прийомів. У результаті буде зменшено кількість часу на проведення допитів та забезпечено якість їх проведення.

Список використаних джерел: 1. Шепитько В. Ю. Криминалистика : курс лекций. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепитько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с; 2. Чуфаровский Ю. В. Психология оперативно-розыскной деятельности / Ю. В. Чуфаровский . – 2-е изд., доп. – М. : МЗ-Пресс, издат. Воробьев А. В., 2001. – 208 с; 3. Крылов И.Ф. Кримининалистика Крилов В.Ю. – Л. - 1976. – 591с; 4. Настольная книга следователя / Кол. авт. – М. : Госюриздат, 1949. – 874 с.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.135 (477)

Марков Дмитро Ігорович,
здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Чинний КПК України вніс суттєві зміни до інституту закінчення досудового розслідування. Це стосується як процесуального порядку, так і форм його закінчення. У даному контексті, особливої уваги заслуговують питання, що стосуються прийняття підсумкового рішення. Перш за все, це пов'язано з тим, що ним завершується процесуальна діяльність у відповідному кримінальному провадженні, а також вирішується питання про подальше його спрямування. Слід зауважити, що КПК України 2012 р. у ст. 110, на відміну від та КПК України 1960 р. надає розширене тлумачення процесуального рішення. Отже, дана норма, поклала край дискусії, що тривалий час точилася з цього питання серед науковців, зокрема В.Д. Берназа [1], Ю.М. Грошевого [2], А.Я. Дубинського [3], П.А. Лупинської [4]. У зв'язку з вищенаведеним слід наголосити, що рішення про закінчення досудового розслідування забезпечує реалізацію завдань криміна-

льного провадження, передбачених положеннями ст. 2 КПК України.

Стаття 212 КПК України 1960 р. передбачала, що досудове слідство закінчується складанням обвинувального висновку або постанови про закриття справи чи постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру. У даному випадку законодавець вказував лише на три форми закінчення досудового розслідування. Разом з тим, зміст вищезазначеної норми, навіть після прийняття Законів України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» від 21 червня 2001 року та «Про внесення змін та доповнень до кримінально-процесуального кодексу» від 12 липня 2001 року, не в повній мірі відповідав положенням КПК України 1960 р. У зв'язку з тим, питання щодо форм закінчення досудового розслідування активно обговорювалося на сторінках юридичної літератури. Так, найбільш вичерпний перелік був запропонований Г.І. Глобенком, який зазначає, що досудове розслідування закінчується складанням: 1) обвинувального висновку; 2) постанови про закриття кримінальної справи; 3) постанови про направлення справи до суду для вирішення питання звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності; 4) постанови про закриття кримінальної справи та застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (така справа вже з винесеною постановою направляється через прокурора до суду, який остаточно вирішує питання про призначення неповнолітньому примусових заходів виховного характеру); 5) постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про закриття справи, звільнення неповнолітнього обвинуваченого від кримінальної відповідальності та застосування до нього примусових заходів виховного характеру; 6) постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру [5, с. 9].

Чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає наступні форми закінчення досудового розслідування: закриття кримінального провадження; складання та направлення до суду клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності; складання та направлення до

суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру (ст. 283 КПК України). Вищевказані положення також дублюються у п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України. Слід зазначити, що у порівнянні з КПК України 1960 р., перелік форм закінчення досудового розслідування наведених у ст. 283 КПК України зазнав суттєвих змін.

Зауважимо, що в ст. 283 КПК України законодавець надав неповний перелік форм досудового розслідування. Так, О.О. Торбас керуючись такими ознаками, як порядок досудового розслідування, процесуальні можливості учасників кримінального провадження та мета, яку намагається досягти слідчий закінчуючи досудове розслідування, виділяє ще одну форму закінчення досудового розслідування – направлення до суду обвинувального акта із підписаною угодою [6, с. 8].

Окремого питання також заслуговують питання, що стосуються фіксування кримінального провадження під час його закінчення.

Враховуючи вищевказане, можна дійти висновку, що процесуальний порядок закінчення досудового розслідування потребує подальшого теоретичного дослідження, а окреслені нами недоліки внесені до положень чинного КПК України.

Список використаних джерел: 1. Берназ В.Д., Смоков С.М. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти). Монографія. Одеса: Видавництво Одеського юридичного інституту НУВС, 2005. – 151 с; 2. Грошевой Ю.М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе. – Харьков: Вища школа. Изд-во при Харьк. Ун-те, 1979, – 144 с; 3. Дубинский А.Я. Исполнение процессуальных решений следователя: Правовые и организационные проблемы. – К.: Наукова думка. 1984. – 182 с; 4. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и форма. М., Юрид. лит., 1976. – 168 с; 5. Глобенко Г.І. Закриття кримінальних справ з нереабілітуючих підстав.: автореф. дис. ... канд. юрид. науки : 12.00.09 / Г. І. Глобенко; Харківському національному університеті внутрішніх справ, МВС України. - Х., 2007. -21 с.; 6. Торбас О.О. Форми закінчення досудового розслідування за кримінальним процесуальним кодексом україни 2012 р.: автореф. дис. ... канд. юрид. науки : 12.00.09 / О. О. Тарбас; Національного університету «Одеська юридична академія». - Х., 2015. -19 с.

Одержано 15.11.2015

УДК 343.121 (477)

Мироненко Олександр Вікторович,
здобувач кафедри кримінального процесу
НУ «Одеська юридична академія»

ЩОДО СКАСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Законність застосування щодо підозрюваних запобіжних заходів вимагає встановлення на рівні законодавства гарантій щодо їх скасування одразу ж як відпаде у цьому необхідність чи настануть інші юридичні факти, що тягнуть їх скасування. Це обумовлено тим, що запобіжні заходи застосовуються до особи тоді, коли вона ще не визнана винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, коли вона відповідно до принципу презумпції невинуватості вважається невинуватою. Саме ця особливість покладає на слідчого судді відповідальність за прийняття рішень про скасування запобіжних заходів, про відмову у продовжені строків запобіжних заходів, тощо, оскільки це пов'язано із суттєвим обмеженням конституційних прав і свобод людини.

Щодо скасування самих запобіжних заходів, то діючий КПК України коротко регламентує це питання. Так, згідно ст. 203 ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію після закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження в порядку, передбаченому КПК.

Отже, на досудовому розслідуванні діючий КПК України передбачає дві підстави для скасування запобіжних заходів: закінчення строку їх дії або ж закриття кримінального провадження. Проте КПК України передбачив строк лише для деяких запобіжних заходів – затримання, домашній арешт, тримання під вартою та поміщення у приймальник-розподільник для дітей. Крім того, строки домашнього арешту, тримання під вартою та поміщення у приймальник-розподільник для дітей можуть бути продовжними, у порядку передбаченому КПК України. Після закінчення передбачених КПК України строків, в тому числі і продовжених, ці запобіжні заходи вважаються автоматично скасованими.

Щодо закриття кримінального провадження, то під цим розуміється таке закінчення досудового слідства, яке проводиться через наявність обставин, що виключають подальше провадження у кримінальній справі. Із закриттям кримінального провадження процесуальна діяльність по ньому повністю закінчується, подальший рух справи виключається, поки постанова про закриття не скасована у встановленому законом порядку. А тому скасовуються всі обмеження, в тому числі і запобіжні заходи, які були покладені на підозрюваного під час відповідного кримінального провадження.

З огляду на застосування запобіжного заходу до підозрюваного, таке кримінальне провадження у відповідності зі ст. 284 КПК України може бути закрито лише за рішенням прокурора. Відповідно у постанові прокурора про закриття кримінального провадження має бути зазначено про скасування обраного щодо підозрюваного запобіжного заходу (ст. 203 КПК України). У разі скасування постанови про закриття кримінального провадження у встановленому КПК України порядку, відповідний запобіжний захід відновлюється автоматично.

Аналіз норм КПК України і зокрема, ст. 202 дозволяє виділити ще один випадок скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – ухвала слідчого судді, суду про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Так, ч. 5 цієї статті зокрема передбачає, що у разі постановлення слідчим суддею ухвали про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою підозрюваний повинен бути негайно звільнений, якщо в уповноваженої службової особи місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного під вартою. Наприклад, у разі винесення такої ухвали апеляційним судом за скаргою підозрюваного, його захисника на ухвалу слідчого судді про обрання запобіжного заходу.

І на останнє, рішення суду про звільнення особи з-під варти повинно бути виконано без невиправданих затримок. Частина 5 ст. 202 КПК України вимагає, що у разі постановлення слідчим суддею ухвали про відмову у продовженні строку тримання під вартою, про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на ін-

ший запобіжний захід, про звільнення особи з-під варти у випадку, передбаченому ч.3 ст. 206 КПК України, або у випадку закінчення строку дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою підозрюваний повинен бути негайно звільнений, якщо в уповноваженої службової особи місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного під вартою.

В іншому разі Європейський суд з прав людини матиме підстави констатувати порушення Україною ст. 5 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод. Адже у справі «Ошурко проти України» порушення п. 1 ст. 5 Конвенції Судом було встановлено у зв'язку з триманням заявника під вартою в період з 15 квітня 2005 року до 29 квітня 2005 року, оскільки внаслідок адміністративних формальностей заявника було звільнено з-під варти з затримкою, що суперечить вимогам практики Європейського суду з прав людини.

Одержано 10.10.2015

УДК 343.98 (477)

Очеретяний Максим Анатолійович,
здобувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ГРУПОЮ ОСІБ

Розслідування хуліганства, як і будь-яка окрема криміналістична методика, має певну структуру, важливим елементом якої є криміналістична характеристика злочину. Розглядаючи поняття і зміст досліджуваної категорії, слід зазначити, що на відміну, скажімо, від кримінально-правової криміналістична характеристика злочинів не має внутрішніх ознак, притаманних загальному поняттю злочину. Тобто, може існувати криміналістична характеристика певного виду чи групи злочинів або окремого конкретного злочину, але не злочинів узагалі.

Розглядаючи криміналістичну характеристику хуліганства, потрібно зазначити, що дане кримінально каране діяння існує в тому чи іншому вигляді в багатьох країнах світу. Наприклад, Кримінальним кодексом Данії в § 267 закріп-

люється положення про те, що «…будь-яка особа, яка посягає на честь іншої образливими словами чи поведінкою або висловлює, поширює неаргументовані відомості про дії, які, ймовірно, можуть принизити її чи викликати зневагу з боку інших громадян, караються штрафом чи звичайним узяттям під варту» [1]. Втім, вітчизняні законодавці у ст. 296 КК України визначили хуліганство як «…грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом».

Визначивши це діяння в контексті законодавства, одразу слід зауважити, що криміналістична характеристика хуліганства не повинна випливати із загального поняття злочину. Вона мусить об'єднувати вивчення та узагальнення матеріалів про злочини, що кваліфікувались за ст. 296 КК України. Криміналістична характеристика хуліганства також має містити типові криміналістичні особливості цієї групи злочинів, учинених упродовж якогось періоду в межах певного регіону чи в цілому по Україні. Тобто, вона є продуктом наукового аналізу, що спирається на узагальнення значного емпіричного матеріалу, який повинен характеризуватися репрезентативністю і доброякісністю. Адже оцінка та висновки мають бути точними, повними і реальними.

Криміналістична характеристика хуліганства є категорією динамічною. Вона може змінюватися залежно від конкретних умов дійсності. Проте використання криміналістичної характеристики хуліганства може мати різні напрямки у діяльності працівників правоохоронних органів. Так, за ознаками способу, місця та часу його вчинення може бути висунута версія щодо особи злочинця і, навпаки, при затриманні хулігана та наявності даних щодо обставин злочину може бути побудована версія про вчинення цією особою інших, ще нерозкритих злочинів.

Криміналістичну характеристику хуліганства можна визначити як систему відомостей про криміналістично значущі ознаки хуліганства, яка відображає закономірні зв'язки між ними і слугує побудові та перевірці слідчих версій для вирішення основних завдань досудового розслідування.

Розглядаючи елементи криміналістичної характеристики злочинів, слід відзначити, що вони є досить різноманіт-

тними. Надати їх вичерпний перелік практично неможливо, оскільки він постійно змінюється, так само як мінливою є сама кримінальна практика.

Усі елементи криміналістичної характеристики утворюють єдину структуру. Тобто практичне призначення криміналістичної характеристики злочинів виявляється насамперед у використанні її інформаційного компонента, коли слідчий порівнює узагальнену модель певного виду злочину з криміналістично значущими ознаками, що мають місце в конкретному випадку виявлення та розслідування злочинного діяння.

Виходячи з цього, криміналістична характеристика злочинів може розглядатися як система, що складається з елементів, котрі містять у собі окремі підсистеми – компоненти. Тобто до складу криміналістичної характеристики злочинів як інструменту розслідування, а не наукової категорії криміналістики, необхідно віднести тільки ті елементи, які відрізняються чіткою розшуковою спрямованістю. Тому ми згодні з тими авторами, які відносять до складу загальної криміналістичної характеристики чотири основні елементи (предмет, «слідову картину», обстановку та способи вчинення злочину).

Проте вони не можуть розглядатися як єдина та незмінна система для всіх видів злочинів. Це найбільш типовий набір криміналістично важливих ознак, які покликані забезпечити службову функцію криміналістичної характеристики. Але стосовно окремих видів злочинів цей набір мав видозмінюватися, тобто скорочуватися чи розширюватися.

З урахуванням викладеного розглянемо структурні елементи криміналістичної характеристики хуліганства. Так, до основних елементів структури криміналістичної характеристики досліджуваного злочину М.В. Салтевський відносив безпосередній предмет злочинного посягання, типову «слідову картину», спосіб учинення злочину та особу злочинця [2, с. 16].

У свою чергу, В.І. Захаревський структуру криміналістичної характеристики хуліганства розумів як сукупність таких елементів: вихідна інформація про злочин, дані про способи його вчинення та приховування, відомості про знаряддя та засоби, що використовували злочинці; дані про об-

становку, час, місце вчинення хуліганства; відомості про сліди хуліганських дій, їхні наслідки; характеристика особи злочинця; мотиви й цілі хуліганства; типологія потерпілого та його віктимні риси; характеристика та структура хуліганських груп, особливості злочинних проявів з їх боку [3, с. 13].

На підставі узагальнення правоохоронної практики та опитування працівників слідчих підрозділів, ми дійшли висновків, що систему елементів криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого групою осіб, складають: способи вчинення хуліганства; предмет злочинної діяльності; обстановка вчинення хуліганських дій; «слідова картина» вчинення хуліганства; особа злочинця (хулігана); особа потерпілого.

Підсумовуючи, слід відзначити, що дані криміналістичної характеристики можуть лише вказувати на ймовірність шуканих ознак у конкретному прояві хуліганства. Тобто, проаналізувавши особливості конкретного хуліганства та зіставивши встановлені дані про нього з даними криміналістичної характеристики, можна висунути відповідні слідчі версії. Саме тому питання криміналістичної характеристики хуліганства є актуальним і потребує подальшої розробки.

Список виокристаної літератури: 1. Уголовный кодекс Дании / Науч. ред. и предисл. С. С. Беляева ; пер. с даток. и англ. С. С. Беляева, А. Н. Рычевой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 230 с; 2. Салтевский М. В. О структуре криминалистической характеристики хулиганства и типичных следственных ситуациях / М. В. Салтевский // Криминалистика и судебная експертиза. – 1982. – Вып. 25. С. 13-21; 3. Захаревский В. И. Характеристика и методы разрешения следственных ситуаций по делам о хулиганстве : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза» / В. И. Захаревский. – М., 1990. – 27 с.

Одержано 07.11.2015

УДК 343.13 (477)

Пієв Станіслав Сергійович,
здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИ У СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СТАТУСУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОГО

Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Згідно п. б ч. 2 ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р., міжнародні договори, що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, підлягають ратифікації, яка здійснюється шляхом прийняття відповідного закону. У ч. 2 ст. 19 вказаного Закону встановлюється пріоритетне застосування норм міжнародного договору у разі колізії із відповідним актом національного законодавства. У ч. 1 ст. 9 КПК України закріплено, що під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. У ч. 5 ст. 9 КПК України вказано, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Дослідження міжнародного законодавства дозволяє сформулювати такі основні положення щодо його використання під час здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

1. Необхідність використання міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (перш за все, Конвенції ООН про права дитини 1989 року, Мінімальних стандартних правил ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх 1985 року тощо) у кримінальному провадженні, у тому числі щодо неповнолітнього, про що прямо закріплено в українському законодавстві (Конституції

України, КПК України, Законі України «Про міжнародні договори України» тощо). Окрім міжнародних договорів під час кримінального провадження щодо неповнолітніх потрібно враховувати практику Європейського суду з прав людини та запроваджувати їх положення у вітчизняну правозастосовну практику. 2. Процесуальний статус неповнолітнього підозрюваного регламентується як загальними міжнародними правовими документами так і спеціальними. До загальних, перш за все, можна віднести такі міжнародні акти, як Загальну декларацію прав людини 1948 р., Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні 1966 р. До спеціальних: Декларацію про права дитини (Женевська декларація) 1924 р., Декларація прав дитини 1959 року, Мінімальні стандартні правил ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»)1985 р., Керівні принципи ООН для попередження злочинності серед неповнолітніх (Ер-Ріядські керівні принципи) 1990 р., Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі, 1990 р., Конвенцію ООН про права дитини 1989 р. та ін. 3. Міжнародні стандарти захисту прав дитини поступово знаходять своє вираження й у законодавстві України. Основні положення міжнародних договорів, що регламентують статус неповнолітнього підозрюваного, та закріплені у національному законодавстві, є такі. По-перше, передбачена спеціалізація органів, що здійснюють кримінальне провадження щодо неповнолітніх, зокрема слідчих (ч. 2 ст. 484 КПК України), прокурора (п. 3 наказу Генерального прокурора України «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» № 4 гн від 19.12.2012 р.). По-друге, визначено спеціальні можливості, які дозволяють найкращим образом реалізувати передбачені законом гарантії прав неповнолітнього підозрюваного: виділення в окреме провадження щодо кримінального правопорушення, вчиненого неповнолітнім (ст. 494 КПК України); з'ясування додаткових обставин (ст. 485 КПК України); застосування примусових заходів виховного характеру (ст. 497 КПК України). По-третє, встановлено додаткові вимоги та умови для застосування заходів забезпечення кримінального провадження (про затримання та взяття під варту неповнолітнього негайно сповіщаються його батьки, чи особи, які їх заміняють (ч. 3 ст. 492 КПК

України), виклик неповнолітнього підозрюваного здійснюється через його батьків або інших законних представників (ст. 489 КПК України). По-четверте, запроваджено подвійне представництво інтересів неповнолітнього підозрюваного - захисником та законним представником, а також під час допиту участь педагога, психолога та при необхідності лікаря. По-п'яте, введено обмеження щодо часу допиту неповнолітнього (ст. 226 КПК України).

З урахуванням вказаного, слід зробити висновок, що закріплення на рівні КПК України положення про те, що під час кримінального провадження необхідно додержуватися окрім актів законодавства України, ще й міжнародних договорів має суттєве значення з огляду на належне забезпечення прав учасників кримінального процесу, у тому числі неповнолітнього підозрюваного. Крім того, закріплення даних положень сприятиме у майбутньому їх більшому застосуванню судами України. Разом з тим, як свідчить практика, Україна перебуває лише на стадії приведення свого законодавства у відповідність із ратифікованими міжнародними правовими актами у сфері захисту прав людини, зокрема, щодо неповнолітніх. Існують як позитивні тенденції у вигляді запровадження міжнародних правових стандартів у національне законодавство так і певні невідповідності, зокрема, щодо створення ювенальної юстиції в Україні, що є окремою темою дослідження. Втім підняті питання потребують подальшого дослідження або наукового вивчення. Прошу учасників конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань.

Список використаних джерел: 1. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: монографія / В. Т. Маляренко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 12-13; 2. Колесніченко В. В. Принципи права Європейського Союзу: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01 / В. В. Колесниченко. – Одеса, 2010. – С. 8-11; 13-18; 3. Миланский план действий. Принят на VII Конгрессе ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. Милан (Италия), 26 июля 1985 г. // Соц. Законность. – 1992. - №13-14; 4. Конституции зарубежных стран : сборник / Сост. В.И. Дубровин. – М., 2001. – С. 49-68, 128-173, 69-92, 430-441; 5. Дженис М. Европейское право в области прав человека. Практика и комментарии: Пер. с англ. / Дженис М., Кэй Р., Брэдли З. – М.: Будапешт, 1997. – С.449.

Одержано 04.11.2015

УДК 343.1 (477)

Стєбєлєв Антон Михайлович,
адвокат, здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

МЕДИКО-БІОЛОГІЧНЕ ВІДШКОДУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ШКОДИ ЖЕРТВІ ЗЛОЧИНУ ШЛЯХОМ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ ЗЛОЧИНЦЯ: РЕАЛІЇ МАЙБУТНЬОГО ЧИ АНТИГУМАННІ ФАНТАЗІЇ НАУКОВЦІВ?

Останнім часом в юридичній літературі з'являються пропозиції щодо удосконалення засобів відшкодування фізичної шкоди, завданої злочином. Так, у статті М. Новікова «Санкціонована судом крайня необхідність у теорії відшкодування фізичної шкоди, заподіяної злочином», яка була опублікована у 1-2 номері журналу «Право України» у 2013 році, висловлена пропозиція щодо відшкодування фізичної шкоди шляхом примусово-легалізованого та добровільного відшкодування фізичної шкоди через трансплантацію органів злочинця до тіла жертви. М. Новіков вважає, що у разі спричинення легких тілесних ушкоджень, середньої тяжкості та частини деяких тяжких, що виліковуються шляхом регенерації, достатньо моральних та майнових відшкодувань з боку злочинця. А деякі тяжкі тілесні ушкодження, заподіяні потерпілій особі злочином, роблять цю людину інвалідом, або її життя межує зі смертю, де перевага на користь життя залежить від фізичного (примусово-легалізованого або добровільного) відшкодування, що розглядається як крайня необхідність. Саме тому, на думку М. Новікова, у цьому випадку медико-біологічне відшкодування може бути корисним для здоров'я потерпілої особи за рахунок частини здоров'я злочинця, але це є винятковим засобом, тобто встановленою судом крайньою необхідністю [1, с. 360].

Виникає питання чи має право ця ідея на втілення у кримінальне законодавство (визнання відібрання органів у злочинця з метою пересадки їх постраждалій від злочину особі крайньою необхідністю) та у кримінальне процесуальне законодавство (визначення процедури примусово-

легалізованого або добровільного відшкодування фізичної шкоди)?

Для розв'язання цього питання слід визначитися чи відповідають такі пропозиції принципам гуманізму та законності, на яких будується правова система України. В 1996 році Україна відмовилася від смертної кари, приєднавшись до європейських стандартів з прав людини, держава взяла на себе міжнародно-правові зобов'язання виконання положень Європейської конвенції з прав та основоположних свобод 1950 року. Відповідно до цих стандартів смертна кара визнана міжнародною спільнотою як антигуманний вид покарання. З цих позицій вилучення органів з тіла злочинця для пересадки їх потерпілому виглядає не менш антигуманним засобом, ніж смертна кара. До того ж, М. Новіковим не розглянуто дуже важливе питання як сприйматиме постраждала людина пересаджений в її організм орган (нирку, печінку, легені, частину шкіри тощо), який вилучений у особи, що спричинила їй злочином неймовірні фізичні страждання. Така операція завдасть ще більшої моральної шкоди здоров'ю постраждалій особі.

Крім того, деякі західні науковці вважають, що будь-який трансплантат містить елементи, які сприяють незворотній зміні рефлексів. Є таке поняття як «клітинна пам'ять». Кожна клітина, кожна ДНК володіє знаннями, пам'яттю про свій організм та, оселяючись в іншому тілі, не просто несе цю пам'ять із собою, а й розповсюджує її по всьому організму. Та дійсно, коли вчені зацікавилися психологічними проблемами осіб, що знову повернулися до життя, з'ясувалося – багато з них відчувають дивне почуття зміни особистості.

Загальновідомо, що людина, яка перенесла будь-яку трансплантацію усе життя потребує не тільки довготривалого лікування, а й психологічної адаптації та допомоги. Тому ідею примусового медико-біологічного або добровільного відшкодування фізичної шкоди за рахунок вилучення органів у злочинця можна назвати невдалою і дуже жорстокою науковою фантазією, яка не має права на втілення у кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство.

До того ж М. Новіков не розглядає питання – які наслідки можуть виникнути у разі судової помилки, коли орган буде вилучений з тіла особи, яка буде визнана невинуватою.

Яким чином цій особі буде відшкодовано шкоду, яка настала в результаті неправомірних дій суду та правоохоронних органів?

Твердження М. Новікова, що внесення цих пропозицій «зменшить кількість порушень, оскільки кожний правопорушник знатиме, що відшкодування можливе власною шкірою, нирками, печінкою» [1, с. 360], є аналогічним твердженням прихильників існування смертної кари. Доведено, що наявність в законі смертної кари не є показником зменшення рівня злочинності. Тому і медико-біологічне вилучення органів з тіла злочинця виглядає сумнівним засобом попередження насильницьких злочинів.

Тому варто знаходити інші засоби відшкодування фізичної шкоди, заподіяної злочином. Такою альтернативою має стати створення Державного фонду допомоги потерпілим від насильницьких злочинів. В межах діяльності такого фонду варто передбачити можливість виділення державних коштів на проведення операцій та лікування осіб, які зазнали тілесних ушкоджень, в тому числі і першочергової трансплантації.

Список використаних джерел: 1. Новіков М. Санкціонована судом крайня необхідність у теорії відшкодування фізичної шкоди, заподіяної злочином» / М. Новіков // Право України. - № 1-2. – 2013. – С. 358-364.

Одержано 29.10.2015

УДК 343.13.5 (477)

Юхно Максим Олександрович,
здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ОКРЕМИХ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Прийняття чинного КПК України напрацювало досить діаметрально протилежні наукові позиції щодо його подальшого правозастосування, але він працює в сучасних реаліях. У зв'язку із зазначеними тенденціями, наукові позиції слід оцінювати об'єктивно, зважувати та обговорювати усі позитиви і недоліки, на підставі чого розробляти і вносити відповідні зміни та доповнення до чинного КПК України. За

дослідженням поряд із швидким, повним і неупередженим розслідуванням злочинів і викриттям осіб, які їх вчинили, іншим головним завданням кримінальних проваджень є також захист прав, свобод і законних інтересів його учасників. Водночас, за визначенням В. Маляренка нігілістичне ставлення до принципу верховенства права і законності, насамперед з боку окремих представників влади, призводить до панування правового хаосу, зневіри і слабкості усієї правоохоронної системи та судової влади, а отже й загальної недооцінки їх ролі й значення. В Україні й до сьогодні зберігається «тоталітарне» уявлення про правоохоронні органи і суд як слуг, які повинні забезпечити захист інтересів певних політичних сил, що перебувають при владі. Відтак, система кримінальної юстиції, яка не співвідноситься з новими суспільними відносинами, що склалися в Україні, не забезпечує належного стану правопорядку, ефективного захисту громадян, суспільства та держави від небезпечних посягань [1, с. 12], що є актуальним й на сьогодні. Підтримуючи його наукову позицію А.В. Молдован доречно наголосив, що навіть незважаючи на те, що сьогодні навряд чи можна знайти важливішу і поряд з тим складнішу проблему, ніж права людини, основним і найбільш гострим у цій галузі є питання про юридичні гарантії, засоби і механізми захисту особи від протиправних та незаконних дій посадових осіб. Не випадково дотриманню прав, свобод людини та громадянина відводиться центральне місце в конституціях європейських країн [2, с. 30]. У свою чергу, ще до прийняття чинного КПК України, В. Маляренко вказував, що однією із найслабкіших ланок кримінальної юстиції є правовий захист. Відтоді як в Україні всупереч досвіду успішних країн поряд з адвокатами, захисниками стали інші фахівці у галузі права, знання та досвід яких не можна перевірити, а за відверту непрофесійність до відповідальності не можна притягнути, захист перетворився на безвідповідальну комерційну діяльність. На сьогодні захищають у кримінальному процесі України, як правило, лише заможних. Бідні залишаються сам на сам зі своїми проблемами. Держава має взяти на себе оплату праці адвокатів із захисту незаможних, але кошти не знає де взяти[3]. Але після його оцінки стану правового захисту особи, з моменту прийняття чинного КПК України, Законів України «Про адвокатуру та адвокат-

ську діяльність», «Про безоплатну правову допомогу» з цих питань, дещо змінено підхід, зокрема передбачено, що захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю. В той же час, як свідчить правозастосовна практика, такі зміни так й не забезпечили реалізацію права на захист, зокрема потерпілого, заявника, свідка, цивільного позивача. Однією з умов реалізації засади верховенства права і законності у кримінальному провадженні є забезпечення права на захист і отримання правової допомоги, а закріплення його на міжнародному рівні, так само й в Конституції України, є визначальним, але не вичерпним у системі процесуального механізму захисту прав, свобод та законних інтересів особи, адже потребує своєї деталізації. Чітке і однозначне теоретичне визначення сутності права на захист стане міцним підґрунтям запровадження ефективного процесуального механізму його реалізації, а також формування положень, які б відповідали міжнародним правовим стандартам щодо захисту прав людини. Дослідження попереднього КПК України дає можливість констатувати, що протягом досить тривалого часу удосконалення захисту прав здійснюється в основному по відношенню до підозрюваного, обвинуваченого. Однак, забезпечення прав та законних інтересів заявника, свідка, потерпілого, цивільного позивача законодавчо не урегульовано й на сьогодні. У той же час законодавство зарубіжних країн закріплює ці питання на відповідному рівні, зокрема, у ч. 1 ст. 2 КПК Білорусії зазначено, що завданням кримінального процесуального законодавства є забезпечення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, яким злочином заподіяно фізичну, майнову чи моральну шкоду [4]. Таке ж положення закріплено в ст. 52 Конституції і у п. 1 ч. 1 ст. 6 КПК Російської Федерації [5], що гарантує всім потерпілим від злочинів захист, доступ до правосуддя та компенсацію заподіяної злочином шкоди, що доцільно було б закріпити у відповідних положеннях й Конституції України, адже це надасть можливість потерпілому більш ефективно реалізувати свої права та законні інтереси[6, с .64]. Питання захисту свідків регулюється законодавством США, що є стимулюван-

ням допомоги громадян у розкритті злочинів, а отже, гарантує захист потерпілих і суспільства загалом, у зв'язку з чим, для захисту осіб, які свідчать проти небезпечних злочинців, була створена Федеральна програма захисту свідків, яка згодом була доповнена Законом «Про посилення безпеки свідка». Разом вони забезпечують свідку можливість за необхідності змінити дані про себе (ім'я, місце та дату народження тощо), місце проживання, зовнішність, місце роботи тощо [7, с. 175]. Значну увагу з питань захисту прав, свобод та законних інтересів свідків приділено французьким законодавством у якому в інтересах свідка можливо проведення закритого судового засідання, а також надання анонімних свідчень або взагалі відмова від них. Якщо свідок дає показання анонімно, то його особу перевіряють у комісаріаті, де відбувається допит. При цьому, в протоколі допиту свідка вказується не його безпосередня адреса мешкання, а адреса комісаріату. Крім того, Франція приділяє велику увагу правовій допомозі всім учасникам кримінального процесу [8, с. 20-21], що на нашу думку необхідно передбачити й у чинному КПК України. Що ж стосується дії Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 р., то, як свідчить практика його застосування, у більшості випадків він є недосконалим. Зокрема, при опитуванні слідчих О.В. Бардацька та А. М. Орлеан встановили про наявність в ході досудового розслідування фактів погрози застосування насильства до потерпілих або свідків (35%) та до членів їхніх сімей, близьких або родичів (8%); підкуп потерпілих або свідків (24%) та ін. Протиправний вплив на потерпілих та свідків має місце під час досудового слідства (57%), а під час судового розгляду (32%) [9, с. 5]. За результатами дослідження виникає необхідність напрацювання комплексного наукового підходу до цієї проблеми та констатувати, що певний механізм захисту прав учасників кримінального провадження на сьогодні все ж таки є, але у правозастосовній діяльності він залишається неефективним. У цьому напрямі чинний КПК України призначений бути своєрідним гарантом захисту прав, свобод і законних інтересів особи від можливих порушень, що допускаються на практиці. Однак, застосування окремих положень КПК України свідчить про певну суперечливість та не одноманітність їх застосування

на практиці і тому постає питання розгляду його положень не тільки з точки зору їх повноти та узгодженості, але й комплексного вироблення ефективного механізму захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, як пріоритетного завдання, згідно ст. 2 КПК України. Водночас, такий комплекс не є єдиним, а виступає лише першоосновою побудови відповідного процесуального механізму захисту особи у сфері кримінального судочинства. У подальшому він потребує свого удосконалення згідно з сучасними вимогами, особливо тими, що стосуються тимчасових обмежень прав, свобод особи, а також з урахуванням процесуального статусу кожного учасника кримінального провадження. З піднятого питання слід звернутись до позиції О. Дашковської, яка зазначила, що правові інститути забезпечення прав і свобод людини і громадянина, цілісної загальнотеоретичної характеристики у вітчизняній юридичній науці не отримали. Сьогодні існує потреба у визначенні їх місця щодо забезпечення прав, свобод людини та громадянина у правовій системі країни, встановлення їх співвідношення з такими поняттями, як способи захисту прав і свобод, їх гарантії, принципи і стандарти забезпечення тощо, розмежування понять «забезпечення», «захист», «охорона», «реалізація» з іншими близькими до них за значенням поняттями [10, с. 45]. Аналіз виконання положень КПК України свідчить, що здебільшого суттєвим порушенням прав особи є прийняття незаконних рішень, не виконання передбачених дій (бездіяльність), що може завдати шкоду конституційним правам і свободам. З приводу цього Д. С. Комарницький вказав, що гарантією проти порушень може слугувати відповідальність посадових осіб за видання неправомірних актів, а також за дії чи бездіяльність у сфері реалізації актів, які забороняють права і свободи людини. Такого роду відповідальність передбачена не тільки внутрішньодержавними актами, але й міжнародними документами [11, с. 55]. За визначенням В. І. Лафітського, конституційні права і свободи є одним із факторів, що стримують нас від деспотизму, а на сучасному етапі дане питання є надзвичайно актуальним, як і необхідність підвищення рівня гарантованості правового положення особи [12], що ми підтримуємо. Водночас, на сьогодні ефективне здійснення кримінального провадження продовжує вимірюватись

кількістю направлених до суду проваджень, при цьому не враховуючи скільки ж було виявлено порушень прав учасників кримінального провадження під час відомчого та судового контролю, прокурорського нагляду. Крім того, значна кількість потерпілих так і не отримує відшкодування (компенсацію) шкоди, завданої в наслідок вчинення кримінального правопорушення, у зв'язку з чим поставленні в ст. 2 КПК України завдання кримінального провадження на практиці фактично направляються лише на розкриття кримінальних правопорушень. Таким чином не повністю дотримується засада верховенства права, що призводить до викривлення поставленої мети та цілей кримінального провадження. Втім підняті питання є неостаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань.

Список використаних джерел: 1. Маляренко В. До питання доктрини кримінальної юстиції в Україні / В. Маляренко // Право України. – 2009. - № 2. – С. 11-23; 2. Молдован А.В. Докази у кримінальному процесі Федеративної республіки Німеччини / А.В.Молдован // Адвокат. – 2009. - № 3 (102). – С. 30-33; 3. Маляренко В. До питання доктрини кримінальної юстиції в Україні / В. Маляренко // Право України. – 2009. - № 2. – С. 11-23; 3. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 1999 г. № 295-З:принят Палатой представителей 24 июня 1999 года (одобрен Советом Республики 30 июня 1999 года); 4. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18 декабря 2001 года N 174-ФЗ : принят Государственной Думой 22 ноября 2001 года (одобрен Советом Федерации 5 декабря 2001 года; 5. Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні : монографія / С. Є. Абламський / За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О. О. Юхна. – Харків : Панов, 2015. – 240 с; 6. Войтюк О.С. Зарубіжний досвід забезпечення процесуальних гарантій під час кримінального провадження й можливості його використання в Україні / О.С. Войтюк, О.В. Кравченко // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. - № 7. – С. 174-177. 7. Гуценко К.Ф. Уголовный процесс западных государств / К.Ф. Гуценко, Л.В. Головко, Б.А. Филимонов. - 2-е изд., доп. и испр. - М. : Зерцало-М, 2002. - 528 с; 8. Бардацька О. В. Забезпечення безпеки потерпілих та свідків у кримінальних справах, пов'язаних із торгівлею людьми : посібник / О. В. Бардацька, А. М. Орлеан. - К. : Тютюкін, 2010. - 55 с; 9. Дашковська О. До питання про правові інститути забезпечення прав і свобод людини і громадянина / О. Дашковська // Вісник Академії правових наук України. - 2010. - № 3 (62). - С. 44-49; 10. Комарницький Д.С. Функціональна

особливість сучасної держави: захист прав, свобод та законних інтересів людини / Д.С. Комарницький // Держава і право. - 2009. - Вип. 46. - С. 52-57; 11. Лафитский В.И. Сумерки права: сем грехов правотворчества // Адвокат. – 2006. – № 2. - С. 79-86.

Одержано 02.11.2015

УДК 343.122 (477)

Кавун Дмитро Юрійович,
аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІНИ ПОРЯДКУ ДОПУСКУ ЖЕРТВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Частиною 2 статті 55 Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (далі КПК України) встановлено, що права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Таке визначення порядку допуску жертви кримінального правопорушення до кримінального провадження є незаконним і обумовлено неправильним визначенням змісту принципу публічності кримінального провадження. Формулюючи зміст цього принципу (ст. 25 КПК України), вітчизняний законодавець явно вийшов за його межі, залишаючи без державного захисту порушені права і законні інтереси потерпілого, якщо той не виконав вимог ч. 2 ст. 55 КПК України щодо подачі заяви про вчинення проти нього кримінального правопорушення або заяви про залучення його до провадження як потерпілого.

Прихована у ст. 25 КПК України додаткова властивість принципу публічності у формі приватної засади дезорганізує кримінальну процесуальну діяльність, яка має чітко виражений публічний характер та яким обумовлюється здійснення публічного захисту прав і законних інтересів потерпілого та інших учасників кримінального провадження ex-officto – в силу службового обов'язку владних суб'єктів, які ведуть кримінальну процесуальну діяльність і виконують усі її завдання. Тобто захист прав і законних інтересів людини у

цій сфері державної діяльності повинен ініціюватися самими органами державної влади, а не приватними особами (за виключенням справ у формі приватного обвинувачення – ст.ст. 477-479 КПК України) [1, с. 80].

Публічну природу має і правозахисне завдання кримінального провадження визначене ст. 2 КПК України, де прямо відзначається, що охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження є предметом обов'язкової діяльності владних суб'єктів цього провадження, що беззаперечно засвідчує публічну природу цього завдання. Окремі автори прямо відзначають, що захист прав, свобод та законних інтересів потерпілого та інших учасників кримінального провадження – найголовніше завдання кримінального провадження і найважливіша частина публічного інтересу, що захищається державними органами у кримінальній процесуальній формі [2, с. 8].

Публічним характером відзначається також загальнодержавна правозахисна функція, визначена ст. 3 Конституції України, яка реалізується владними суб'єктами кримінального провадження: слідчим, керівником органу досудового розслідування, слідчим суддею, судом у специфічній кримінальній процесуальній формі і від виконання якої не може ухилитися жоден орган державного апарату України. Звичайно, законодавець допустив грубу помилку, не визначивши цю функцію ч. 3 ст. 22 КПК України поряд з основоположними (загальнопроцесуальними) функціями державного обвинувачення, захисту, судового розгляду. Але в силу прямої дії норм Конституції ця публічна функція в обов'язковому порядку виконується усіма владними суб'єктами кримінального провадження.

Вчинення кримінального правопорушення є тим юридичним фактом, який детермінує обов'язкове здійснення державного захисту прав потерпілого та інших учасників кримінального провадження на публічній основі, коли владний суб'єкт цього провадження зобов'язаний за власною ініціативою захищати їхні права, не чекаючи надходження від цих учасників відповідних усних чи письмових заяв.

Вирішення ситуації яка склалася лежить у трьох площинах. Перша, у найскорішому подоланні обмеженого розуміння предметності державного (публічного) начала у кримінальній процесуальній діяльності шляхом внесення до

ст. 25 КПК України обов'язку державних органів, які ведуть кримінальний процес і виконують усі його завдання, з захисту прав і законних інтересів учасників провадження. Друга, у вилученні з ч. 2 ст. 55 КПК України посилання на обов'язковість подання потерпілим заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення або заяви про залучення його до провадження як потерпілого (бо вільному волевиявленню жертви кримінального правопорушення можуть перешкоджати: фізичні чи психічні недоліки; залежність від особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; погрози вбивством тощо). Остання – у доповненні ч. 3 ст. 22 КПК України четвертою основоположною (загальнопроцесуальною) функцією під назвою «правозахисна кримінальна процесуальна функція».

Таким чином, надання правозахисній діяльності владних суб'єктів кримінального провадження публічного характеру зніме багато проблем які виникають під час кримінального провадження відносно захисту прав і законних інтересів його учасників.

Список використаних джерел: 1. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України : монографія /О.Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 472 с. 2. Лазарева В.А. Судебная защита в уголовном процессе РФ: проблемы теории и практики: Автореф. дис. … докт. юрид. наук : 12.00.09 /В.А. Лазарева. – М., 2000. – 42 с.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.13 (477)

Завтур Віктор Андрійович,
аспірант кафедри кримінального процессу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ ПРИ ВИРІШЕННІ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ КЛОПОТАНЬ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Відповідно до ч. 1 ст. 94 КПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд для прийняття певного процесуального рішення мають за своїм внутрішнім переконанням, яке

ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінити кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку.

Розглядаючи допустимість доказів як прерогативу судового провадження і навіть поділяючи докази на досудові та судові із наданням переваги останнім [1, с. 84], у вітчизняній кримінальній процесуальній науці недостатня увага приділяється проблемі визнання доказів недопустимими у досудовому провадженні. Однак, відповідно до ч.2 ст. 86 КПК України недопустимі докази не можуть використовуватись для прийняття всіх процесуальних рішень, і не лише у судовому провадженні. Такий стан речей дозволяє говорити про достатню актуальність відповідної проблематики.

Крім цього, підстави та порядок визнання доказів недопустимими, що визначені у ст. 87-89 КПК України за своїм змістом здебільшого спрямовують на прийняття такого рішення у судовому провадженні.

Передусім, слід зазначити, що при вирішенні питань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (далі – ЗЗКП) у досудовому провадженні, визнати докази недопустимими можливо не з усіх підстав, що визначені КПК України. Так ст. 88 КПК України визначено, що недопустимими є докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом цього кримінального провадження, а також відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого є недопустимими на підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Але при цьому, при обранні запобіжного заходу у досудовому провадженні, слідчий суддя відповідно до ст. 178 КПК України має врахувати, зокрема, наявність судимостей у підозрюваного, наявність повідомлення про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення, а також репутацію підозрюваного. До того ж, в даному випадку, слід вести мову не стільки про допустимість відповідних доказів, скільки про їх належність. При обранні інших ЗЗКП зазначена особливість місця не має.

Слід зазначити, що відповідно до ч.12 ст. 290 КПК України у випадку, якщо сторона не здійснила відкриття матеріалів кримінального провадження, суд не має права допустити відомості, що містяться в них як докази. Відкриття матеріалів є процесуальною дією, яка проводиться лише тоді, коли зібрані докази, достатні для складання обвинувального акта (ч.1 ст. 290 КПК України). Таким чином, за підставою, визначеною ч.12 ст. 290 КПК України сторони кримінального провадження не можуть клопотати про недопустимість доказів під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування ЗЗКП. Сторона захисту з метою підготовки до розгляду клопотання про застосування ЗЗКП може клопотати про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в порядку ст. 221 КПК України, але вона не містить положення, що у випадку відмови слідчого, прокурора надати відповідні матеріали, докази, що містяться в них можуть бути визнані недопустимими при прийнятті процесуальних рішень.

Аналіз порядку визнання доказів недопустимими, що встановлений у ст. 89 КПК України, дозволяє вести мову про його певну неадаптованість до застосування в досудовому провадженні. У ч.1, 2 ст. 89 КПК України слідчий суддя не вказаний як суб'єкт, що приймає рішення про недопустимість доказу. У літературі зазначається, що практика стосовно можливості слідчого судді визнати докази недопустимими не є усталеною: в одних випадках заперечується така можливість, а в інших навпаки - слідчі судді зазначали в ухвалах про здійснення ними оцінки доказів за критерієм допустимості [2, с. 4].

Крім цього, існує проблема неправильного застосування положень ст. 94 КПК України щодо оцінки слідчим суддею допустимості доказів. Наприклад, в ухвалі Апеляційного суду м. Києва було зазначено, що слідчий суддя при обранні запобіжного заходу не вправі вирішувати ті питання, які повинен вирішувати суд під час розгляду кримінального провадження по суті, зокрема, оцінювати докази з точки зору їх достатності і допустимості для визнання особи винною чи невинною у вчиненні кримінальних правопорушень [3], проте захисник підозрюваного обґрунтовував свою апеляційну скаргу тим, що в ухвалі слідчого судді було відсутнє належне обґрунтування підозри (а не обвинувачення). Відповідно до

ст. 94 КПК України слідчий суддя в будь-якому випадку має здійснити оцінку кожного доказу з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку, але в межах того стандарту доказування, який необхідний для прийняття певного процесуального рішення.

Зважаючи на те, що слідчий суддя, здійснюючи судовий контроль, є суб'єктом прийняття багатьох рішень у досудовому провадженні, позбавлення його права визнавати докази недопустимими у ст. 89 КПК України є суттєвим недоліком, що потребує усунення.

Список використаних джерел: 1. Шумило М.Є. Досудові і судові докази у КПК України / М.Є. Шумило // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ . - 2013. - № 1. - С. 82-86; 2. Гловюк І.В. Слідчий суддя у кримінально-процесуальному доказуванні / І.В. Гловюк // Часопис академії адвокатури України . - 2013. - № 3. - С. 1-6; 3. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 14.07.2014р. (Справа № 11-сс/796/1220/2014) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reyestr.court.gov.ua/Review/39759684.

Одержано 08.11. 2015

УДК 343.98 (477)

Коваленко Артем Володимирович,
аспірант кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
акультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОСЯГАНЬ НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЖУРНАЛІСТІВ

Конституція України гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. Найбільш широко ці права реалізуються в професійній діяльності журналістів - творчих працівників, які професійно збирають, одержують, створюють і займаються підготовкою інформації для засобів масової інформації, виконують редакційно-посадові службові обов'язки в засобі масової інформації.

При цьому, на сьогодні, журналістика є однією з найбільш небезпечних професій: за даними міжнародної недержавної організації «Репортери без кордонів» у 2012 році в Україні було скоєно 80 нападів на журналістів, у 2013 – 120 [1]. За даними Інституту масової інформації, у 2014 році в Україні (у тому числі в зоні АТО) було вбито 7 журналістів; зафіксовано 285 випадків побиття та нападів на журналістів; 104 випадки погроз та залякувань журналістів; 63 випадки нападів на офіси ЗМІ, тощо [2].

Актуальність питання безпеки журналістів підтверджується також тим, що Верховна Рада України 14 травня 2015 року прийняла Закон України № 421-19 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів», яким до Кримінального кодексу України було внесено чотири нові склади злочину проти журналістів (статті 345-^{1}, 347-^{1} , 348-^{1}, 349^{1}), а також доповнено назву розділу XV Кримінального кодексу України словами «…та злочини проти журналістів».

Таким чином, законодавець об'єднав нові склади загальною класифікуючою назвою «злочини проти журналістів», а давно відомі практиці злочини, потерпілими в яких виступають журналісти через свою професійну діяльність отримали нову кваліфікацію. Слід звернути увагу, що з доповненням ККУ новим складом злочину, перед криміналістикою постає завдання – розробити методику його розслідування. На сьогодні комплексного, системного дослідження з приводу особливостей методики розслідування злочинів проти життя та здоров'я журналістів в Україні не проводилося, що обумовлює потребу в здійсненні такого дослідження.

Серед перелічених складів злочин найбільш суспільно небезпечними видаються посягання на життя та здоров'я журналістів, а саме: умисне заподіяння побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень; умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження (ст. 345-^{1} ККУ) та вбивство або замах на вбивство (ст. 348^{1} ККУ) журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї.

На наш погляд, через подібність більшості елементів криміналістичних характеристик зазначених злочинів, видається доцільним розроблення основ саме комплексної методики їх розслідування. Так, системоутворюючим, спільним

елементом криміналістичної характеристики складів злочину, що розглядаються є особа потерпілого - журналіст, його близькі родичі чи члени сім'ї. Ключовою ознакою зазначеного елементу є професійна діяльність журналіста, що породжує кореляційні зв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики, а також зумовлює віктимологічну характеристику жертв таких злочинів. Слід зазначити, що у даному випадку віктимологічна характеристика, серед іншого, включає й публікації, рукописи, чернетки журналіста, що могли стати причиною посягання на нього, та мають бути належним чином виявлені, вивчені та оформлені в якості доказів.

Інший характерний елемент - особа злочинця, є типовим для зазначених складів злочину та найтісніше пов'язаним з особою потерпілого.

Ще одним важливим елементом, що часто збігається у криміналістичних характеристиках посягань на життя та здоров'я журналістів, є спосіб вчинення злочину, зокрема на стадії готування, що обумовлюється професійним статусом потерпілого. Крім того, подібними та досить характерними для зазначених злочинів є час, місце, та обстановка їх вчинення.

Поєднання перелічених елементів криміналістичної характеристики посягань на життя та здоров'я журналістів обумовлює особливості виявлення ознак кримінального правопорушення, початку досудового розслідування, та своєрідність типових слідчих ситуації. У зв'язку з цим, практичні працівники потребують рекомендацій щодо організації та планування розслідування таких злочинів, тактики проведення окремих гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, залучення спеціалістів та призначення експертиз.

Таким чином, вважаємо основи методики розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів досить актуальним та науково обґрунтованим напрямком комплексного дослідження, що сприятиме успішному розслідуванню зазначеної категорії злочинів.

Список використаних джерел: 1. 2013 World press freedom index / Reporters Without Borders, Paris, 2014 [режим доступу: електронний ресурс] http://fr.rsf.org/IMG/pdf/classement_2013_gb-bd.pdf; 2. Хроніка свободи слова 2014, Посібник/ За ред. Т. Романюк / Інститут

масової інформації (IMI), 2015 р./ [режим доступу: електронний ресурс] http://imi.org.ua/docs/Hronika_2014_A4_11-print.pdf.

Одержано 08.11.2015

УДК 343.131 (477)

Куриленко Дмитро Віталійович,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ПЕРЕКЛАДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Основною формою обміну думками між людьми є мовна форма – усна або письмова. Переклад являє собою засіб спілкування між людьми у випадках, якщо вони з якої-небудь причини не розуміють один одного: в силу не володіння однією мовою; не володіння мовами, які відомі іншому співрозмовнику; неможливості відтворення звукової мови. У кримінальному судочинстві потрібна точність перекладу, так як від того наскільки правильно буде передана інформація від особи, яка не володіє мовою судочинства, настільки буде залежати рішення завдань кримінального провадження. Тому переклад в кримінальному судочинстві повинен відповідати наступним вимогам: точності, повноцінності, правдивості та об'єктивності.

У кримінальному судочинстві використовуються дві форми перекладу: письмова і усна. Усний переклад використовується при проведенні процесуальних, у тому числі слідчих (розшукових) дій, при спілкуванні перекладача з особою, яка не володіє мовою судочинства, під час судового розгляду. Письмовий переклад здійснюється у разі, коли необхідно перевести письмовий документ на мову судочинства для приєднання перекладу до матеріалів кримінального провадження., або з мови судочинства для вручення копій даного документа особі, яка не володіє мовою судочинства.

Усний переклад може здійснюватися одним з двох способів: синхронним або послідовним, при цьому кожен з перекладів є двостороннім. Синхронний переклад у кримінальному судочинстві здійснюється шляхом безпосереднього слухового сприйняття перекладачем мови, яка перекладається, та одночасного перекладу. Думається, що використання даного способу перекладу в кримінальному процесі є недоцільним, оскільки порушується або спотворюється правиль-

ність сприйняття мови особи іншими учасниками кримінального процесу. Представляється, що використання даного способу перу ладу можливе в процесі виступу представників сторін обвинувачення і захисту в судових дебатах для того, щоб максимально точно передати зміст промов. Найчастіше, під час кримінального провадження реалізується послідовний переклад у вигляді перекладу окремих відрізків мовлення. При послідовному перекладі велике значення має пам'ять перекладача, який повинен запам'ятовувати певний відрізок тексту і дослівно його перекласти. При проведенні процесуальних дій така ситуація цілком можлива, особливо тоді, коли особа дає свідчення, а потім робить перерву для перекладу.

Виокремлюються наступні види перекладу: буквальний (дослівний); смисловий; вибірковий. У кримінальному судочинстві неможливе використання в чистому вигляді одного із зазначених видів перекладу. Це обумовлено тим, що при буквальному (дослівному) перекладі може бути втрачена головна думка. Використання тільки смислового перекладу також неможливо, оскільки зміст може бути пошкодженим без використання деяких слів або фраз в їх буквальному вираженні. У кримінальному судочинстві неприпустимий вибірковий переклад, оскільки при цьому може бути втрачено основний зміст сказаного, порушена логічність, цілісність і послідовність викладеної інформації. Використання вибіркового переказу може призвести до спотворення переданої інформації. Вважаємо, що правильно використовувати в ході досудового слідства та судового розгляду поєднання смислового і буквального (дослівного) перекладу, а в ході судових дебатів максимально використовувати смисловий переклад.

Проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії за участю глухих, німих, глухонімих може здійснюватися тільки в присутності сурдоперекладача, який повинен перевести все, що говорить слідчий, прокурор, суд, захисник та інші учасники процесу на жести-мімічну мову, а жести глухонімих на звичайну мову.

На практиці одним з найбільш складних питань є вибір і призначення перекладача у кримінальній справі. За аналогією з існуючими Реєстром атестованих судових експертів МЮ України, Єдиним Реєстром адвокатів України доцільне створити реєстр осіб, які можуть виступати в якості

перекладача у кримінальних провадженнях. При цьому повинні бути враховані максимально всі мови, які мають обіг на території України.

Актуальним є питання про контроль та оцінку якості проведеного перекладу. Вважаємо, що доцільно використовувати при проведенні вербальних процесуальних дій за участю перекладача звуко- або відеозапис. Звукозапис може бути використаний під час надання усних показань особою, а відеозапис доцільно використовувати у випадках, коли запрошується сурдоперекладач. У подальшому при порівнянні звукозапису або відеозапису і протоколу процесуальної дії можна буде встановити якість зробленого перекладу. Наявність вказаної записи, з одного боку, дисциплінує перекладача, з іншого боку дозволяє проконтролювати якість перекладу. Вважаємо, що слідчий, прокурор, суддя, якщо у них виникають сумнів у сумлінності або якості перекладу можуть проконсультуватися з фахівцем в області мовлення, надавши йому для прослуховування або перегляду запис процесуальної дії, проведену за участю перекладача, і встановити, чи правильно зроблений переклад. У випадку якщо буде встановлено, що перекладач недостатньо володіє необхідною мовою, його переклад спотворює сенс сказаного особою, яка не володіє мовою судочинства, відповідно слідчий, прокурор або суд можуть вирішити питання про можливість заміни перекладача.

Одержано 26.10.2015

УДК 343.132 (477)

Лисенко Олена Володимирівна,
аспірантка кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ДЛЯ РОЗШУКУ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕХОВУЮТЬСЯ ВІД ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Для встановлення місця перебування осіб, які переховуються від органів досудового розслідування необхідно проводити комплекс різноманітних спеціальних заходів. Слідчий чи оперативних працівник спрямовують свою діяльність на отримання специфічної інформації, яка використовується спеціально для розшуку осіб. Практика правоохоронних органів України свідчить про необхідність використання у ході

оперативної та слідчої діяльності з розшуку осіб різноманітних технічних засобів, інформаційно-пошукових систем, можливостей операторів мобільного зв'язку, операторів, що надають доступ до мережі Інтернет тощо.

Для встановлення місця знаходження конкретної особи, що переховуються від досудового розслідування та суду, правоохоронними органами можуть проводитися різноманітні заходи: оперативно-розшукові заходи; слідчі (розшукові) дії; негласні слідчі (розшукові) дії; інші процесуальні та організаційні заходи. Кримінальний процесуальний кодекс України не зазначає конкретних дій, які мають проводитися слідчим у ході організації та безпосереднього розшуку осіб, що переховуються від досудового розслідування та суду. У ст. 281 КПК України зазначається лише про можливість оголошення розшуку, складання постанови про розшук та доручення проведення розшуку оперативним підрозділам.

Організація та безпосередня діяльність щодо розшуку осіб слідчим чи співробітниками оперативних підрозділів включає в себе, перш за все, проведення різноманітних дій щодо отримання необхідної інформації про: 1) загальну характеристику особи, що розшукується; 2) можливі місця її перебування (родичі, знайомі, близькі особи тощо); 3) коло друзів, знайомих, колег по роботі, з якими спілкувалася особа, що переховується від досудового розслідування; 4) використання особою предметів та засобів, за допомогою яких може бути визначено її місцезнаходження (державний номер автомобіля; номер мобільного телефону; номер банківської платіжної картки; паспортні дані; картка платника податків (ідентифікаційних код); 5) використання особою акаунтів соціальних мереж (фейсбук, твітер, вконтакті, однокласники тощо); 6) наявність інформації про предмети, які мають значення для безпеки із проведення заходів щодо затримання особи (наявність зброї) тощо.

Зазначена вище та інша необхідна інформація може бути встановлена, зокрема, шляхом проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Такими слідчими (розшуковими) діями є: допит; пред'явлення особи для впізнання; обшук; огляд; експертні дослідження тощо. Кожна із перерахованих вище слідчих (розшукових) дій має своє призначення та спрямування щодо отримання інформації, яка може бути викорис-

тана для аналітичної роботи та безпосереднього розшуку осіб і встановлення їх місцезнаходження, затримання та доставляння до місця проведення досудового розслідування чи судового розгляду.

Проведення допиту сприяє отриманню детальної характеристики особи, що розшукується, а також додаткових відомостей, спрямованих на належну організацію пошукового процесу. У таких випадках допиту підлягають: 1) батьки, дружина, чоловік, інші близькі особи, що володіють інформацією про розшукуваних осіб; 2) особи, які знають розшукуваного за місцем проживання; 3) особи, які знають розшукуваного за місцем роботи, навчання, дозвілля та відпочинку; 4) особи, які раніше притягували до відповідальності (адміністративної, кримінальної) розшукувану особу (дільничний, оперативний уповноважений, слідчий тощо); 5) особи, які були співучасниками вчинення злочину (в тому числі і за злочини, за які уже відбуте покарання); 6) інші особи, які можуть володіти інформацією про розшукуваних осіб (випадкові знайомі, свідки події тощо).

Проведення обшуку житла чи іншого володіння особи спрямоване, в тому числі, на безпосереднє встановлення та затримання особи, яка переховуються від слідства. Обшук в таких випадках спрямовуються на встановлення схованок у житловому приміщенні, інших приміщеннях, садових ділянках тощо, де може переховуватися особа, що знаходиться в розшуку. Обшук для становлення додаткової інформації чи безпосередньо осіб, які розшукуються, може проводитися у різноманітних місцях: за місцем проживання; за місцем роботи; за місцем проживання батьків, знайомих, друзів; в садових (заміських) будинках; гаражах тощо. Місце проведення обшуку визначається у більшості випадків наявною оперативною інформацією про можливі місця переховування розшукуваних осіб. Практика свідчить, що у більшості випадків такі особи переховуються за місцем проживання своїх знайомих чи у помешканнях, орендованих у сторонніх осіб для тимчасового проживання, в тому числі в інших населених пунктах.

У ході обшуку може бути отримана інформація, що сприятиме подальшому розшуку осіб, отриманню додаткових відомостей, які дозволять ідентифікувати конкретну особу. У

ході цієї слідчої дії увага правоохоронців спрямовуються на отримання таких відомостей: 1) фотознімки, відеозаписи, що містять зображення особи, що розшукується; 2) фотознімки, відеозаписи осіб, з якими мала стосунки та спілкувалася особа, що розшукується; 3) документи, що підтверджують право власності на автомобіль, плавзасіб, гараж, квартиру, будинок, що знаходяться в інших населених пунктах, в тому числі і за кордоном; 4) дані щодо банківських карток, власником яких є розшукувана особа; 5) дані щодо акаунтів соціальних мереж (Facebook.com; Skype.com; Twitter.com; Однокласники; Вконтакті; Instagram тощо), власником яких є розшукувана особа, паролі для входу; 6) дані щодо електронних поштових скриньок, паролі для входу; 7) щоденники, записні книги, в тому числі електронні; 8) відомості щодо предметів дозвільної системи (холодна зброя, мисливська зброя, нарізна мисливська зброя); 9) документи, що посвідчують особу та надають право на керування автомобілем, носіння зброї тощо; 10) документи, що свідчать про стан здоров'я та історію хвороби розшукуваної особи; 11) дані, що свідчать про користування віддаленим доступом до банківських рахунків (система інтернет-банкінгу:"win bank", "web banking" тощо); 12) закордонний паспорт тощо.

Проведенням огляду документів, предметів встановлюється важлива інформація, яка свідчить про характеристику розшукуваної особи, її захоплення, вміння та навички. Важливим є огляд сучасних ґаджетів, якими користувалася розшукувана особа (комп'ютерна техніка тощо). В них може міститися інформація про можливі контакти (номери телефонів, фото, адреси тощо), відомості про можливі акаунти соціальних мереж і відповідно можливі знайомства і контакти з іншими особами в інших населених пунктах, інших країнах. Важливим заходом є огляд інформації, що міститься в комп'ютерах чи жорстких дисках, які вилучені під час проведення обшуку. У ході огляду документів можливо встановлення наявності об'єктів нерухомості, що належать розшукуваній особі чи близьким особам на праві власності, що знаходяться в інших населених пунктах, наявність дозволів на володіння зброєю, наявність плавзасобів, транспортних засобів тощо.

Отримання необхідної інформації необхідної для розшуку осіб, які переховуються від досудового розслідування та суду, не обмежується проведенням зазначених вище слідчих (розшукових), процесуальних та організаційних заходів. Залежно від наявної інформації змістом тактичної операції щодо розшуку осіб, які переховуються, можуть бути інші заходи.

Одержано 07.11.2015

УДК 343.135 (477)

Маслюк Оксана Володимирівна,
аспірант кафедри кримінального права та процесу ІНПП НУ «Львівська політехніка»

ЗДІЙСНЕННЯ ДОКАЗУВАННЯ СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ З МЕТОЮ СПРОСТУВАННЯ ПІДОЗРИ (ОБВИНУВАЧЕННЯ)

Одним із завдань реформування кримінального судочинства України постала необхідності забезпечення змагальності сторін в поданні ними доказів і в доведенні їх переконливості як одного із принципів кримінального процесу. Участь захисника в процесі доказування є одним із засобів забезпечення цієї засади.

Після набрання 19 листопада 2012 року чинності Кримінального процесуального кодексу України змінився порядок здійснення кримінального провадження і змінилась процесуальна форма діяльності всіх його суб'єктів. Також змінилась сутність діяльності захисника, який є активним учасником кримінального процесуального доказування, що забезпечує можливість вирішення ним поставлених завдань захисту, зокрема щодо доказування обставин які спростовують підозру (обвинувачення).

У науковій літературі визначенню поняття доказування у кримінальному судочинстві приділяється увага багатьох вчених [1, с. 9; 2, с. 74-75; 3, с. 14, 4, с. 21]. Вивчення ставлення науковців до сучасного розуміння доказування, дає нам змогу виділити основні риси цього процесу та викласти власне бачення означеної дефініції. Так, всі вчені єдині в тому що:

–доказування це діяльність спеціально уповноважених органів та осіб, які є учасниками кримінального процесу, яка прямо передбачена кримінально-процесуальним законом (представники сторони обвинувачення, сторони захисту та

потерпілий);

–діяльність щодо доказування відбувається в рамках конкретного кримінального провадження відносно конкретних обставин конкретного кримінального злочину;

–зміст такої діяльності зводиться до збирання, закріплення, перевірки й оцінки певної інформації (фактів, обставин тощо) та винайдення конкретних предметів (знаряддя злочину тощо) та їх процесуальних джерел, що є доказами по кримінальному провадженню.

Таким чином, під доказуванням в кримінальному процесі, на нашу думку, слід розуміти прямо передбачену кримінальним процесуальним законом спеціальну діяльність суб'єктів кримінального процесу щодо винайдення, закріплення, перевірки, аналізу та оцінки доказів для прийняття відповідних процесуальних рішень та впровадженню на їх основі відповідних процесуальних дій з метою встановлення істини по справі.

В рамках досліджуваного нами питання необхідно визначити і з'ясувати які, елементи слід віднести до предмета доказування, що здійснюється стороною захисту, зокрема, з метою спростування підозри (обвинувачення). В.О. Попелюшко під предметом доказування у кримінальному процесі розуміє сукупність фактів і обставин об'єктивної дійсності, які мають матеріально-правове (кримінально- й цивільно-правове) і процесуальне (кримінально- й цивільно-процесуальне) значення та є необхідними й достатніми фактичними підставами для вирішення кримінальних справ остаточно й по суті [5, с. 113]. Законодавець також пішов подібним шляхом та змістовно визначив перелік цих обставин у ч. 1 ст. 91 КПК України

Проте, слід зауважити що, з одного боку, обставини, які входять до предмета доказування, яке здійснюється захисником, відрізняються низкою особливостей. Серед таких варто виділити початкову незацікавленість захисника в пізнанні тих обставин, які для сторони обвинувачення становлять мету і зміст доказування. Тому предмет доказування для сторони захисту визначається індивідуальною ситуацією кримінального провадження й тактикою захисника. Без збирання власних доказів, захисник не може аналізувати суперечності в провадженні, виявляти неповноту, однобічність,

неприпустимість зібраних стороною обвинувачення доказів, висувати виправдувальні версії [6, с. 147-148]. До того ж, додамо і те, що захиснику не належить обов'язок всебічного дослідження обставин справи і він досліджує лише ті обставини, які є сприятливими для його підзахисного [7, с. 39].

О.В. Рибалка, наприклад, зазначає, що захисник виявляє обставини в інтересах свого клієнта і ця діяльність у певному значенні має вузький характер, оскільки захисника цікавлять тільки ті докази, які дають змогу виявити обставини, що виправдовують підозрюваного чи обвинуваченого, пом'якшують його відповідальність і покарання [8, с. 36]. З іншого боку, озвучуючи точку зору В.А. Удовиченко, зазначимо що повністю погодитись з наведеними твердженнями не можливо у зв'язку з тим що захисник мусить досліджувати всі обставини справи, з метою повного володіння інформацією для наявності можливості заперечення чи спростовування доводів сторони обвинувачення. Але відкривати перед правоохоронними органами він має тільки ті обставини, які свідчать на користь його підзахисного [6, с. 148].

Обставини, які підтверджують винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, що сталі відомі захиснику під час виконання професійних обов'язків складає адвокатську таємницю і нерозголошення такої інформації у кримінальному судочинстві гарантується на законодавчому рівні.

Таким чином, пропонуємо до обставин, що підлягають доказуванню з метою спростування підозри (обвинувачення) ми віднести наступні:

1. подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення) – з метою доведення відсутності події кримінального правопорушення;

2. винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення – з метою доведення відсутності винуватості особи чи винуватості іншої особи;

3. обставини які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження.

Список використаних джерел: 1. Ларин А. М. Доказывание на предварительном расследовании в советском уголовном процессе : дис. ... канд. юрид. наук / А. М. Ларин. - М., 1961. - 217 с. 2. Нор

В. Т. Проблеми теорії і практики судових доказів / В. Т. Нор. - Львів, 1978. - 112 с. 3. Фаткуллин Ф.Н. Обвинение и защита по уголовным делам : [учебное пособие] / Ф.Н. Фаткуллин, З.З. Зинатуллин, Я.С. Аврах. - Казань : Издательство Казанского университета, 1976. - 168 с. 4. Стахівський С. М. Кримінально-процесуальні засоби доказування : дис. ... д-ра юрид. наук / С. М. Стахівський. - К., 2005. - 396 с. 5. Попелюшко В.О. Предмет захисту та його доказування в кримінальній справі : [монографія] / В.О. Попелюшко. - К. : Прецедент, 2005. - 232 с. 6. Предмет і межі доказування захисником у кримінальному провадженні України / В.А. Удовиченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. – 2014. – Випуск 6-1. Том 4. – С. 147-150. 7. Корчева Т.В. Проблеми діяльності захисника в досудовому провадженні та в суді першої інстанції : [монографія] / Т.В. Корчева. - Х. : Вид. ФОП Вапнярчук Н.М., 2007. - 200 с. 8. Рибалка О.В. Захисник як суб'єкт доказування в кримінальній справі / О.В. Рибалка // Адвокат. - 2011. - № 7 (130). - С. 35-40.

Одержано 29.10.2015

УДК 343.132 (477)

Малахова Ольга Валентинівна,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри кримінального процесу

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ЗАХИСНИКОМ

Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України сторона захисту здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів. На жаль, чинний КПК України не окреслює коло тих «інших» процесуальних дій, спрямованих на подання суду належних і допустимих доказів, що можуть здійснюватися стороною захисту. Вважаємо, що однією із таких процесуальній дій є така слідча (розшукова) дія як огляд.

Огляд – це слідча (розшукова) дія, яка проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. Ст. 237 КПК України вказує, що огляд у кримінальному провадженні може бути проведений слідчим, прокурором. Аналізуючи чинне кримінальне процесуальне законодавство можемо виділити наступні різновиди огляду: 1) огляд місця події; 2) огляд місцевості; 3) огляд приміщень; 4) огляд речей; 5) огляд документів; 6) огляд житла чи іншого володіння особи; 7) огляд трупа; 8) огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією.

Варто зазначити, що не всі різновиди огляду пов'язані із застосуванням процесуального примусу та обмеженням конституційних прав та свобод громадян. Тому вважаємо, що сторона захисту має право проводити такі різновиди огляду, які не пов'язані із застосуванням процесуального примусу, а саме: огляд місця події, місцевості, приміщень доступ до яких необмежений; огляд речей та документів за згодою осіб, які ними володіють; а також здійснювати огляд житла чи іншого володіння особи за письмовою згодою осіб, які ними володіють.

Враховуючи те, що огляд – це слідча (розшукова) дія, яка потребує належного правового порядку проведення, а також належної фіксації, дана процесуальна дія повинна проводитись виключно професійним учасником кримінального провадження, яким зі сторони захисту – є захисник.

Відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії повинно супроводжуватися протоколюванням. Не є винятком і огляд. Вважаємо, що при проведенні огляду захисник також зобов'язаний складати протокол. Варто зазначити, що в нормах Глави 5 КПК України, яка визначає порядок фіксування кримінального провадження, не передбачена можливість захисника складати протокол. Вважаємо за необхідним внести відповідні зміни до ст. 104 КПК України з метою встановлення належного правового порядку складання захисником протоколу.

Обов'язковою умовою проведення огляду захисником, на нашу думку, є застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, який долучається до протоколу. Право захисника застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій передба-

чено п. 11 ч. 3 ст. 42 КПК України. Крім того, здійснюючи огляд житла чи іншого володіння особи, захисник зобов'язаний забезпечити участь не менше двох понятих, а також до протоколу огляду додати письмову згоду на проведення огляду осіб, які ними володіють.

За аналогією ч. 7 ст. 237 КПК України, вважаємо, що захисник при проведенні огляді має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки. Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 71 КПК України захисник має право залучити спеціаліста для надання безпосередньої технічної допомоги.

Враховуючи вищевказане вважаємо за необхідним доповнити КПК України ст. 237-1 КПК України у такій редакції:

« 1. Захисник з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення має право проводити: огляд місця події, місцевості, приміщень доступ до яких необмежений; огляд речей та документів за згодою осіб, які ними володіють; а також здійснювати огляд житла чи іншого володіння особи за письмовою згодою осіб, які ними володіють.

2. При проведені огляду захисник зобов'язаний скласти протокол відповідно до вимог ст.ст. 104-106 КПК України та забезпечити безперервний відеозапис ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, запис якого долучається до протоколу. Огляд житла чи іншого володіння особи за письмовою згодою осіб, які ними володіють здійснюються за участю не менше двох понятих.

3. При огляді захисник має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, а також залучити спеціаліста для надання безпосередньої технічної допомоги.»

Одержано 09.11.2015

УДК 343.1 (477)

Опанасенко Наталія Олегівна,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОБСТАНОВКИ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА ЧЛЕНАМИ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ГРУП

Криміналістична характеристика обстановки шахрайства, вчиненого членами організованих злочинних груп у сфері житлового будівництва безпосередньо пов'язана з такими елементами криміналістичної характеристики, як: типовими способами шахрайства, предметом злочинного посягання та кримінальними функціями членів організованої злочинної групи шахраїв.

На первинному ринку для довірителів існує декілька типових способів придбання житла. Насамперед, це:

1) *участь у фонді фінансування будівництва.* Фонд фінансування будівництва (ФФБ) - це грошові кошти, передані управителю ФФБ в управління, які використані чи будуть використані управителем у майбутньому на умовах правил фонду та договорів про участь у ФФБ. Метою створення ФФБ є отримання довірителями фонду у власність житла [1, с.33];

2) *укладення договору про пайову участь у будівництві.* Під укладенням договору про пайову участь у будівництві слід розуміти домовленість двох або більше сторін, згідно умов якої одна сторона (забудовник) зобов'язується в певний термін побудувати багатоквартирний житловий будинок та після отримання дозволу на введення будинку в експлуатацію передати його довірителю, а інша сторона (довіритель) зобов'язується прийняти збудований об'єкт та сплатити передбачену договором ціну;

3) *укладення договору купівлі-продажу майнових прав.* Згідно такого договору одна сторона (продавець) продає, а інша сторона (покупець) набуває майнові права на об'єкт нерухомості в об'єкті будівництва;

4) *укладення інвестиційного договору.* Згідно інвестиційного договору забудовник зобов'язується організувати спорудження та забезпечити введення в експлуатацію

об’єкту будівництва, здійснити закріплення за інвестором об’єкту інвестування, а також передати інвестору об’єкт інвестування, а інвестор, в свою чергу, зобов’язується здійснити відповідне фінансування об’єкту інвестування на умовах, в порядку та строки, що передбачені договором.

Слід зазначити, що придбання квартири в споруджуваному будинку носить довготривалий характер, оскільки між залученням коштів довірителів та безпосередньо здачею об'єкту житлового будівництва проходить певний термін. Цим користуються шахраї - члени організованої злочинної групи фірм-забудовників.

Слід погодитися з точкою зору С.Д. Назарова, який відмічає, що типовою ознакою обману в житловій сфері є використання підроблених документів - свідоцтв про державну реєстрацію нерухомості та права власності, договору про приватизацію житлового приміщення тощо. Обман може стосуватися: окремих ознак, які відносяться як до особистості винного, так і в цілому групи осіб; подій, що відбулися та мають юридичне значення; характеру дій, скоєних окремим учасником, або комплексу дій всієї групи осіб; характеристики майна в сфері житла (наприклад, приналежність житлового будинку, його впорядкованість і т.п.); інших юридично значимих подій і фактів (наприклад, на будинок, квартиру накладено арешт). Зловживання довірою полягає у тому, що особа або учасники групи використовують особливі довірчі відносини, що склалися між ними і власником житлового приміщення або іншим власником нерухомого майна, в основі яких лежать, як правило, цивільно-правові відносини, що випливають з договірних зобов'язань [2, с.3].

Необхідно зазначити, що шахрайства, вчинені організованими злочинними групами у сфері житлового будівництва мають певну специфіку.

Проведені нами дослідження свідчать про те, що відмінною рисою шахрайства, вчиненого організованою злочинною групою у сфері житлового будівництва є високоінтелектуальний характер скоєних злочинних дій. Так, шахраї використовують професійні навички та вміння для реалізації своїх злочинних намірів, застосовують акторські здібності під час здійснення шахрайських посягань, вміння перевтілюватися в залежності від ситуації. Крім того, шахраї мають здат-

ність впливати на людей та використовують психологічні прийоми переконання людини.

Дослідження обстановки вчинення шахрайства у сфері житлового будівництва членами організованих злочинних груп дозволяє зробити висновок про те, що організованій злочинній діяльності сприяє як криміногенна ситуація в державі взагалі, так і криміналістичні ситуації: 1) високий рівень групових посягань на приватне житло; 2) поширеність вчинення шахрайства у сфері приватного житла під виглядом законних дій; 3) велика кількість протиправних заволодінь житлом, що належить соціально не захищеним та юридично необізнаним верствам населення; 4) заподіяння шкоди в особливо крупних розмірах через велику вартість житла; 5) активне використання підроблених документів, печаток, штампів організацій та установ, які уповноважені здійснювати правочини, пов'язані з нерухомістю; 6) високий рівень корумпованості державних службовців, які здійснюють правочини щодо житла; 7) різноманітність та пристосування до змін в економіці, політиці тощо способів протиправного заволодіння приватним житлом; 8) поєднання шахрайського заволодіння приватним житлом з іншими складами злочинів [3]; 9) економічна нестабільність; 10) недосконаліть банківського і фінансового законодавства; 11) відсутність належного контролю службових осіб державних органів та банківських установ у наданні та розпорядженні кредитними коштами; 12) прогалини у цивільному та житловому законодавстві.

Знання слідчим криміналістичної характеристики обстановки вчинення шахрайства у сфері житлового будівництва сприяють своєчасному виявленню ознак організованої злочинної діяльності у цій сфері.

Список використаних джерел: 1. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: підруч. [для студ. вищ. навн. закл.] / [Т. В. Майорова]; - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 472 с. 2. Назаров, С.Д. Особенности применения уголовного закона при расследовании группового мошенничества, совершенного в жилищной сфере // Российский следователь . - 2001 . - №3. - С.2-5. 3. Павлова Наталя Валеріївна. Особливості розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням приватного житла : дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ. — Д., 2007. — 223арк. — Бібліогр.: арк. 177-195.

Одержано 28.10.2015

УДК 343.1 (477)

Старенький Олександр Сергійович,
аспірант кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ЗАХИСНИКА НА ОТРИМАННЯ ДОКАЗІВ ШЛЯХОМ ВИТРЕБУВАННЯ ВІД ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ, ОРГАНІЗАЦІЙ, СЛУЖБОВИХ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ РЕЧЕЙ, КОПІЙ ДОКУМЕНТІВ, ВІДОМОСТЕЙ, ВИСНОВКІВ РЕВІЗІЙ, АКТІВ ПЕРЕВІРОК

Одним із засобів отримання доказів захисником у кримінальному провадженні є витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків ревізій, актів перевірок (ч. 3 ст. 93 КПК України).

Захисник здійснює витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб копій документів, відомостей, висновків ревізій, актів перевірок, шляхом подання до них адвокатських запитів. Згідно з ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатський запит – це письмове звернення адвоката до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правової допомоги клієнту. До адвокатського запиту додаються посвідчені адвокатом копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Вимагати від адвоката подання разом з адвокатським запитом інших документів забороняється.

Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, яким направлено адвокатський запит, зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів з дня

отримання запиту надати адвокату відповідну інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом.

У разі якщо адвокатський запит стосується надання значного обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, строк розгляду адвокатського запиту може бути продовжено до двадцяти робочих днів з обґрунтуванням причин такого продовження, про що адвокату письмово повідомляється не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання адвокатського запиту (ч. 2 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Не зважаючи на те, що закон забороняє від адвокатів вимагати інші документи, що подаються разом з адвокатським запитом, на практиці непоодинокими є випадки, коли правоохоронні органи, до яких звертається адвокат з адвокатським запитом, відмовляють у наданні відповідної інформації на підставі того, що серед переліку документів, що подаються разом з адвокатським запитом, відсутній витяг з Єдиного реєстру адвокатів України про відповідного адвоката. Надання зазначеного витягу зумовлене тим, що чинний КПК України у ч. 2 ст. 45 передбачає положення, відповідно до якого захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю. У зв'язку з чим, на нашу думку, з метою забезпечення своєчасного отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, керівників підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань відповідних відомостей, на підставі поданого адвокатського запиту, пропонуємо в п. 2 ч. 1 ст. 24 «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» серед переліку документів, що подаються разом із адвокатським запитом, передбачити витяг з Єдиного реєстру адвокатів України. Також, з метою належної реалізації захисником своїх повноважень у кримінальному процесуальному доказуванні, у ч. 1 ст. 50 КПК України серед переліку документів, що підтверджують участь захисника у кримінальному провадженні, передбачити витяг з Єдиного реєстру адвокатів України.

Звертає на себе увагу й те, що в переважній більшості випадків, захисники, направляючи адвокатські запити з метою

отримання доказів у кримінальному провадженні, отримають від органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, відмови у наданні відповідної інформації, обґрунтовуючи це тим, що відповідна інформація відноситься до охоронюваної законом таємниці (лікарської, комерційної, банківської, таємниці вчинення нотаріальних дій, таємниці слідства, інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо). Зазначена проблема зумовлена тим, що чинне законодавство України (КПК України, Закони України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про нотаріат», «Про телекомунікації», «Про банки і банківську діяльність» тощо) не передбачає положення, відповідно до якого захисник (адвокат) має право отримати доступ до інформації, що становить охоронювану законом таємницю. Варто зазначити, що на захисника (адвоката), згідно з ч. 3 ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», покладається обов'язок збереження адвокатської таємниці – будь-якої інформації, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності (ч. 1 ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). У зв'язку з чим, на нашу думку, захисник, здійснюючи захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), повинен мати право отримувати доступ до будь-якої інформації, в тому числі й до тої, що становить охоронювану законом таємницю, за умови, якщо вона стосується його підзахисного, оскільки в подальшому ця інформація набуває статусу адвокатської таємниці. Зважаючи на зазначене, в чинному за-

конодавстві України (КПК України, Закони України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про нотаріат», «Про телекомунікації», «Про банки і банківську діяльність» тощо) потрібно закріпити таку норму: «Захисник має право отримувати доступ до інформації, що становить охоронювану законом таємницю, якщо вона стосується його підзахисного. З моменту отримання доступу захисником до інформації, що становить охоронювану законом таємницю, вона набуває статусу адвокатської таємниці».

Слід звернути увагу на те, що хоча й Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» чітко передбачає процесуальний порядок отримання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб копій документів, відомостей, висновків ревізій, актів перевірок, водночас отримані захисником у такий спосіб відомості, документи не матимуть процесуального статусу доказу, оскільки згідно з ч. 1 ст. 86 КПК України доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України. Окрім того, в ч. 1 ст. 93 КПК України також наголошено на тому, що збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому КПК України. Таким чином, на нашу думку, з метою забезпечення належних механізмів отримання доказів захисником у кримінальному провадженні шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб копій документів, відомостей, висновків ревізій, актів перевірок, а також реалізації засади змагальності під час діяльності захисника у кримінальному провадженні, вважаємо за доцільне ч. 1 ст. 85 КПК України доповнити абз. 2 у такій редакції: «Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий адвокатом у порядку, встановленому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Одержано 05.11.2015

УДК 343.12 (477)

Алістратов Дмитро Олександрович,
слухач магістратури
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З НЕВСТАНОВЛЕННЯМ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ПІДОЗРЮВАНОГО

Досудове розслідування, як правило, здійснюється безперервно. Проте іноді виникають обставини, що перешкоджають закінченню розслідування і викликають необхідність зупинення провадження за кримінальним правопорушенням. Зупинення досудового розслідування – це вимушене припинення процесуальної діяльності органів досудового розслідування внаслідок появи обставин, що не дозволяють здійснити подальше провадження та закінчити слідство. До таких обставин належить і переховування підозрюваного від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та відсутність у них відомостей про місцезнаходження підозрюваного. У 2012 році слідчими підрозділами органів внутрішніх справ (ОВС) України було зупинено досудове слідство зі 197021 справи, у тому числі у зв'язку з ухиленням обвинуваченого від слідства – 4719, у зв'язку з невстановленням особи, яка вчинила злочин – 191228 (за Кримінальним процесуальним кодексом (КПК) України 1960 р.) [1].

Питання зупинення досудового розслідування розглядалися в роботах В. М. Бикова, Ю. А. Гришина, О. В. Гуткіна, Н. В. Жогіна, І. М. Коновалова, В. Д. Ломовського, І. А. Малютіна, К. Б. Травкіна, Ф. Н. Фаткулліна та інших, які займались окремими аспектами цього інституту кримінального процесуального права. З прийняттям КПК України 2012 р. [2] деякі положення інституту зупинення досудового розслідування отримали інше законодавче закріплення і на сьогодні, на жаль, є недостатньо вивченими. Розглянемо ситуацію, коли

місцезнаходження підозрюваного невідоме і він переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності. У такому випадку, якщо підозрюваний свідомо переховується від органів слідства та суду, і прокурор, слідчий мають про це достовірні дані, перебіг досудового розслідування зупиняється. Інститут зупинення досудового розслідування регламентовано нормами гл. 23 КПК України. Проте в кримінальній процесуальній літературі є різні погляди на його суть. На думку більшості авторів, зупинення досудового розслідування є зумовленою об'єктивними обставинами змушеною перервою в кримінальному провадженні [3, с. 4; 4, с. 5; 5, с. 99], але існує й інший погляд. Наприклад, В. М. Биков і В. Д. Ломовський, аналізуючи особливості правового регулювання цього інституту в різних країнах світу, відзначають, що зупинення досудового розслідування – це встановлена кримінальним процесуальним законом особлива, виняткова процесуальна форма, що застосовується до порівняно невеликої кількості кримінальних проваджень і тільки у випадках, коли відсутній основний учасник кримінального провадження (підозрюваний) або не встановлено особу, що притягується як підозрюваний. На їх думку, зупинення досудового розслідування полягає у винесенні особою, що здійснює провадження за кримінальним правопорушенням, у випадках, указаних у законі, постанови про зупинення досудового розслідування, а також у подальшому вжитті заходів з розкриття кримінального правопорушення, розшуку підозрюваного, відновлення досудового розслідування або його зупинення в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством [6, с. 10]. Винесення постанови про зупинення, а пізніше – про відновлення досудового розслідування, – це кінцевий етап прийняття процесуального рішення, що характеризує відповідно початок або закінчення певного періоду в діяльності слідчого та органів розшуку

Оскільки зупинення досудового розслідування, як і будь-яке інше процесуальне рішення, має породжувати, змінювати чи припиняти правовідносини, цей етап повинен мати інший зміст, ніж попередня чи подальша діяльність. Як зазначають В. М. Биков та В. Д. Ломовський, постанову про

зупинення досудового розслідування виносять не для того, щоб підвести певні підсумки розслідування, а з метою обґрунтувати, мотивувати прийняте рішення [6, с. 11]. Все вищевикладене надає можливість стверджувати, що ніяких правових наслідків, крім перерви у провадженні досудового розслідування, а отже, і перебігу процесуальних строків, зупинення провадження за кримінальним правопорушенням не породжує. Саме такої точки зору дотримувалися К. Б. Травкін, Ю. А. Гришин та І. А. Малютін [7; 8; 9]. За чинним КПК України, до зупинення досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, оскільки після його зупинення проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, що спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного (ч. 2, 5 ст. 280 КПК України) [2].

Розглянувши зміст ст. 280 КПК України, ми дійшли висновку, що частина друга має тавтологію. Так, у ній зазначено: «до зупинення досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також всі дії для встановлення місцезнаходження особи, якщо зупинити досудове розслідування необхідно у зв'язку з обставинами, передбаченими пунктом 2 частини першої цієї статті». У змісті наведеної норми зазначати положення, що стосується виконання слідчим усіх дій для встановлення місцезнаходження особи до зупинення досудового розслідування (а тим більш посилювати його значення), немає потреби, оскільки перша частина речення ч. 2 ст. 280 КПК України і так указує на необхідність їх виконання [2]. Тому вважаємо доцільним унести зміни до її змісту, а саме: подати ч. 2 ст. 280 КПК України в такій редакції: «до зупинення досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе». Зупинення розслідування на підставі п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України (підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та його місцезнаходження не відоме) можливе лише за дотримання таких умов [2; 5, особу було повідомлено про підозру; слідчий виконав усі слідчі

(розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також усі дії для встановлення місцезнаходження підозрюваного (ч. 2 ст. 280 КПК України); слідчий, прокурор оголосив розшук підозрюваного (ст. 281 КПК України). Досудове розслідування зупиняється мотивованою постановою прокурора або слідчого за узгодженням із прокурором, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), згідно з ч. 4 ст. 280 КПК України, або, відповідно до ч. 2 ст. 281 КПК України, шляхом винесення єдиної постанови про зупинення досудового розслідування та оголошення в розшук підозрюваного. Однак, 68,5 % із 470-ти опитаних нами практичних працівників ОВС вважають, що зупинення досудового розслідування й оголошення в розшук підозрюваного необхідно оформлювати окремими постановами. Якщо розшук доручається оперативному підрозділу, слідчий, прокурор у резолютивній частині постанови вказує окремим пунктом про це доручення. До постанови додається довідка про особу підозрюваного та постанова про обрання запобіжного заходу, а якщо постанову про зупинення досудового розслідування виносить слідчий – у верхньому правому куті, над усіма структурними елементами постанови, зазначаються атрибути прокурора, який затверджує постанову. Норми КПК України надають слідчому право здійснювати слідчі (розшукові) дії за зупиненим досудовим розслідуванням, але виключно ті, що спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного (ч. 5 ст. 280 КПК України) [2].

У цьому випадку такі дії слідчого не направлені на додаткове з'ясування обставин скоєного кримінального правопорушення, а тому не впливають на рішення слідчого щодо зупинення розслідування. Мета такої побудови вказаної статті КПК України – надати слідчому можливості оперативно здійснювати розшук, виявити та затримати підозрюваного.

Прихильниками надання слідчому права проводити слідчі дії з метою розшуку підозрюваного за зупиненими кримінальними провадженнями були І. М. Коновалов, О. В. Гуткін, Н. В. Жогін, Ф. Н. Фаткуллін [10; 11]. На їх доцільність також указують 55,7 % опитаних нами респондентів. У законі

відсутні строки проведення розшуку підозрюваного за зупиненим кримінальним провадженням. Розшук повинен вестися до моменту виявлення розшукуваного, закриття провадження у зв'язку із закінченням строків давності неможливе, якщо провадження за ним було зупинене у зв'язку з тим, що підозрюваний ухилився від органів досудового розслідування та суду. У таких випадках перебіг строків давності має бути зупинено, і поновлюється він лише за умови затримання підозрюваного або його смерті чи добровільного з'явлення до органів, що здійснюють кримінальне провадження (ч. 2 ст. 49 Кримінального кодексу України) [12].с. 102]: У випадку встановлення місцезнаходження підозрюваного зупинене досудове розслідування підлягає відновленню (ч. 1 ст. 282 КПК України). Слідчий, прокурор виносить відповідну мотивовану постанову, відомості про яку вносяться до ЄРДР [2]. На наш погляд, оскільки не завжди завершення розшуку є підставою для відновлення досудового розслідування, то про такий факт необхідно зазначати в матеріалах кримінального провадження з метою фіксування встановлення місцезнаходження розшукуваного та припинення діяльності відповідних підрозділів з розшуку цієї особи. З цим положенням згодні 66,6 % опитаних нами респондентів, які вважають, що факт завершення розшуку повинен оформлюватись окремою постановою. Подальше розслідування за відновленим кримінальним провадженням проводиться в загальному порядку, установленому кримінальним процесуальним законом, строки розслідування якого визначаються відповідно до ст. 219 КПК України [2]. Отже, правове регулювання інституту зупинення досудового розслідування потребує вдосконалення з метою усунення прогалини в законодавстві. Це сприятиме більш ефективній діяльності слідчого, прокурора на вказаному етапі досудового провадження.

Список використаних джерел: 1. Статистика МВС України про стан злочинності на території України за 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mvs.gov.ua; **2.** Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України № 4651-VI від 13 квіт. 2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – С. 11; **3.** Шимановский В. В. Законность и обоснованность

приостановления следователем уголовного дела / Шимановский В. В. ; Прокуратура СССР ; Институт усовершенствования следственных работников. – Ленинград, 1985. – 23 с; **4.** Якупов Р. Х. Возобновление предварительного следствия : [учеб. пособ.] / Р. Х. Якупов. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1976. – 56 с; **5.** Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Особлива частина / [В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Г. Яновська та ін.]. – К., 2012. – 284 с; **6.** Быков В. М. Приостановление производства по уголовному делу / В. М. Быков, А. Д. Ломовский. – М. : Юрид. лит., 1978. – 112 с;**7.** Травкин К. Б. Проблемы совершенствования правового регулирования приостановления предварительного расследования / К. Б. Травкин // Вопросы совершенствования правового регулирования и укрепления социалистической законности и правопорядка. – Омск, 1988. – С. 123; **8.** Гришин Ю. А. Окончание досудебного следствия с составлением обвинительного заключения: проблемы и пути реформирования : [моногр.] / Ю. А. Гришин. – Луганск : РИО ЛИВД, 1999. – 252 с.

Одержано 18.10.2015

УДК 343.12 (477)

Бирзул Сергій Сергійович,
слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ З НЕПОВНОЛІТНІМ ПІДОЗРЮВАНИМ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

На стадії досудового розслідування, проведення допиту та інших слідчих дій, виникає питання щодо мети участі педагога та психолога. Так, ст. 227 КПК України чітко регламентує участь законного представника, педагога, психолога або лікаря у слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи.

У ч. 2 ст. 227 КПК України вказано, що спеціалістам до початку слідчої (розшукової) дії роз'яснюється їх право за дозволом ставити уточнюючі запитання малолітній або неповнолітній особі. Перед педагогом або психологом, як і перед іншими спеціалістами, експертами, все ж таки стоїть завдання допомогти слідчому та прокурору під час досудового розслідування. Обмеження або усунення педагога, психолога чи

лікаря від участі у слідчих (розшукових) діях за участі малолітньої або неповнолітньої особи не передбачено.

За правилами ч. 4 ст. 226 КПК України, до початку допиту законному представнику, педагогу, психологу, а також лікарю роз'яснюється їх обов'язок бути присутніми під час допиту, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання. А в ч. 6 ст. 223 КПК України вказано, що під час проведення слідчої (розшукової) дії за клопотанням однієї зі сторін, присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити запитання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії.

Оскільки педагог та психолог є свого роду спеціалістами, то вони повинні володіти певним рівнем обізнаності про обставини кримінального провадження. Для розуміння специфіки проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії, особи, які проводять досудове розслідування повинні ознайомити спеціалістів з матеріалами провадження, доступ до яких не обмежено законом.

Щодо специфіки проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях, де неповнолітні виступають підозрюваними, то тут позитивним моментом є те, що такі кримінальні провадження здійснюються слідчим, спеціально уповноваженим керівником органу досудового розслідування на здійснення розслідувань щодо неповнолітніх (ч. 2 ст. 484 КПК України).

Отже, розслідування буде проводити слідчий, який більш обізнаний з нюансами цієї категорії проваджень. Що стосується процесуальних керівників,– працівників прокуратури, то серед них також повинні призначатися такі, що спеціалізуються на злочинності неповнолітніх. Це можуть бути працівники, на яких покладене безпосереднє виконання обов'язків щодо захисту прав і свобод дітей.

Допит неповнолітніх під час судового розгляду також має свою специфіку. Окрім усього іншого слід пам'ятати, що вимоги до допиту в суді за часом такі ж, як і під час досудового розслідування. Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може перевищувати одну годину, а загалом – дві години на день. Як зазначає Є. Г. Коваленко, абсолютно незвичний та дивний для неповнолітнього антураж публічного судового

допиту пригнічує його, заважає зосередитися та зрозуміти, що від нього хочуть та що він повинен говорити [1].

Слід також погодитись з позицією В. В. Єгупенка, який стверджує, що допит неповнолітніх, що здійснюється в рамках судового процесу, має характерні особливості, які відрізняють його від допиту в ході досудового розслідування. По-перше, допит у суді здійснюється у присутності підсудного та публіки. По-друге, у проведенні допиту беруть участь суддя, обвинувач, захисники, підсудні, потерпілі, цивільний позивач, цивільний відповідач і їхні представники. По-третє, допитуваний надає свідчення в судовому засіданні стоячи. Крім того, як правило, допит проводиться через значний проміжок часу після досудового розслідування. Природно, що неповнолітній, а особливо малолітній, за такий період часу може забути інформацію, їм буде складно пригадати подробиці, що впливає на їх стан в ході судового засідання. Все це позначається на неповнолітньому та його свідченнях[2].

І. Філліпов та В. Лазарева відзначають, що перебування дитини в залі судового засідання довгий час утомливо для неї і не викликається необхідністю. Тому вони пропонують видаляти із залу судового засідання неповнолітніх потерпілих і запрошувати їх тільки для допиту. Крім того, на їхню думку, іноді доцільно взагалі виключити виклик до суду і допит малолітнього на підставі нездатності через вік надавати вичерпні свідчення [3].

Під час допиту неповнолітнього обвинуваченого в суді, слідчому та прокурору слід насамперед з'ясувати обставини, передбачені ст. 485 КПК України. Пленум Верховного суду України в п. 5 постанови від 27.02.2004 р. «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» роз'яснив, що втягнення завжди передбачає наявність причинного зв'язку між діями дорослої особи і виникненням у неповнолітнього бажання вчинити протиправні дії.

До того ж ці дії можуть бути в різних формах. Це може бути не лише фізичний, а й психічний примус. У суді під час допиту неповнолітнього обвинуваченого не треба оминати увагою всі обставини, передбачені ст. 485 КПК України.

Таким чином, питання про гарантії прав підозрюваного має велике практичне і теоретичне значення. Тільки за

умов гарантованості прав і законних інтересів осіб, що беруть участь у кримінальному процесі і, перш за все неповнолітнього підозрюваного, можливе виконання завдань кримінального судочинства.

Список використаних джерел: 1. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : [підручник] / Є. Г. Коваленко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 632 с. – С. 130. 2. Єгупенко В.В. Участь педагога при провадженні кримінальних справ щодо неповнолітніх у суді / В.В. Єгупенко // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 360–363 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10evvnuc.pdf. 3. Филлипов И. Обеспечение судом законных интересов несовершеннолетних потерпевших / И. Филлипов, В. Лазарева // Сов. юстиция. – 1979. – № 14. – С. 9–10. – С. 9.

Одержано 19.10.2015

УДК 343.98 (477)

Васькевич Олександр Іванович,
слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА, ЯК СПОСОБУ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

На сьогодні ефективному та своєчасному розкриттю, розслідуванню злочинів сприяють технічні засоби, без яких не можливо представити роботу будь-якого суб'єкта кримінального провадження, так звана криміналістична техніка, що призначена для збирання, дослідження і використання доказів з метою реалізації зазначених у ст. 2 КПК України завдань кримінального судочинства. Провадження кримінальної справи базується на доказах - фактичних даних, отриманих у передбаченому кримінальним процесуальним законодавством порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (ч.1 ст. 84 КПК 2012). Саме для отримання необхідної доказової бази при провадженні кримінальної справи в практичній діяльності використовують криміналістичну техніку.

Актуальним в Україні є питання, визначення проведення експертизи з використанням поліграфа, що являє со-

бою психофізіологічну апаратуру, а саме комплексну багатоканальну комп'ютерну апаратурну методику реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлені за спеціальною методикою певних психофізіологічних стимулів під час досудового слідства, як джерела доказів. Проаналізувавши позитивний досвід накопичений в сфері практичного використання психофізіологічного опитування з використанням поліграфу (далі ПФО) на мою думку доцільним є впровадження в кримінальне процесуальне законодавство психофізіологічної експертизи з використанням поліграфу (ПФЕ), що матиме доказове значення під час кримінального провадження.

Як і перед більшістю країн, де проведення опитування з використанням поліграфу вже має доказове значення на сучасному етапі проведення досудового розслідування (США, Японія, Росія та інші), перед Україною для вирішення доказового значення висновку експерта-поліграфолога після проведення ПФО постає вирішення певної низки проблемних питань. По-перше, відсутність законодавства, що регламентує проведення зазначеного опитування. По-друге, відсутність спеціалістів, експертів-поліграфологів , від яких залежить майже 85% успішності опитування. По-третє, відсутність єдиної методології поставки питань при проведенні ПФО та інші. Саме тому виникає багато сумнівів, щодо достовірності та допустимості отриманих доказів, що уповільнюють процес широкого використання поліграфу при профілактиці, розкритті та розслідуванні злочинів, а також формує думку багатьох вчених, щодо неможливості віднесення ПФО до судової експертизи, а отже й використання висновку експерта-поліграфолога в якості доказів у кримінальній справі.

У США зіткнулись з такою самою проблемою, ще на початку 80-х років, де з метою вивчення суті та прикладної можливості поліграфу декільком відомствам було доручено провести аналіз практики, наукової обґрунтованості та надійності випробувань на «детекторі брехні». Так, за даними міністерства оборони США число достовірно відомих помилок на поліграфі при перевірці по кримінальним справам складає менше 1% від загальної кількості виконаних досліджень. В цілому, завдяки «детектору брехні», розкриття

кримінальних злочинів по всій країні США підвищилось в 1983 році на 19,5%. Слід зазначити, що в США існує певний перелік законодавчих актів, що регламентують та дозволяють використання поліграфу не лише при розслідуванні злочинів, а й при прийнятті на роботу взагалі та на службу до таких підрозділів (наприклад ЦРУ), одним з яких була директива президента Р.Рейгана «Захист інформації, стосовно національній безпеці».

Отже для вирішення питання, щодо належності ПФО та ПФЕ до судової експертизи пропонуємо Вам розглянути деякі положення ПФО, заключним етапом якого є висновок експерта-поліграфолога, якого слідчий залучає як суб'єкта кримінального провадження, що має необхідні знання та навички, які допоможуть при розслідуванні справи та досягнення меті кримінального судочинства. Закон України "Про судову експертизу" визначає дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, попереднього слідства чи суду, як судову експертизу. Таким чином, відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, проведення ПФО можна віднеси до комплексної експертизи, що проводиться з використанням необхідних знань з психофізіології та техніки (психофізіологічна експертиза з використанням поліграфу). Проведення експертизи, залучення експертів та спеціалістів в кримінальне провадження справи регламентуються КПК України, де зокрема зазначено, що джерелом доказів в кримінальному впровадженні є висновок експерта (ст. ст. 101,102).

Для вирішення питання, щодо достовірності отриманих відомостей під час ПФО слід зазначити, що під час його проведення поліграфолог визначає для кожного опитуваного « допустимий діапазон брехні», що формується в залежності від особливостей фізіології, емоційного стану та інш. показників людини. При отриманні переліку питань, що необхідно вирішити для ефективного та правильного розкриття злочину, спеціаліст-поліграфолог обирає певну методику постановки питань опитуваній особі, та стежить за психофізіологіч-

ною реакцією, за результатами якої надає висновок з відповідями, що цікавлять слідство на даному етапі розслідування.

Поліграф здатний одночасно реєструвати зміни декількох фізіологічних параметрів (кров'яний тиск, частота пульсу, дихання, електрошкірну активність та інші), у той час, як обстежуваній особі ставиться низька запитань, що стосуються специфічного розслідуваного факту. Слід зазначити, що самі питання, які використовуються при опитуванні мають свою класифікацію, залежно від функціональної значущості у відношенні до розслідуваного злочину. Так наприклад, В.А.Варламов, Г.В.Варламов, В.В. Коровін поділяють усі питання на вісім типів: нейтральні; умовно-нейтральні; нульові; контрольні (внутрішньопроблематичні); значні; питання «SKY»; «слабкі», «середні» та «сильні» питання; питання, щодо відволікаючої проблеми («симптоматичні») та провокуючі питання.

Питання щодо перевірки істинності отриманих доказів, на які спираються вчені-процесуалісти, виступаючи проти ПФО можливо в певній міри вирішити завдяки порівнянню існуючих та широко використовуючи у практичній діяльності експертиз. Так наприклад, як можна перевірити істинність, достовірність отриманих доказів під час одорологійчної експертизи, де спеціально обучена тварина визначає приналежність того чи іншого запаху. При проведенні даної експертизи на тварину так само як і на опитуваного на поліграфі можуть впливти ряд чинників, що сприятимуть неправдивому висновку (наприклад команда кінолога з певних мотивів). Тому при вирішенні питання, щодо доказового значення висновку експерта-поліграфолога слід звернути увагу саме на практичне застосування поліграфу, який дозволяє отримати відомості, які неможливо отримати іншим способом, встановити правдивість слів опитуваної особи та встановити істину при розслідуванні кримінального правопорушення.

Отже, як і будь яка експертиза ПФО має певні правила, порядок проведення опитування, показники, діапазони, зміни психофізіологічного стану людини, що вимірюються, правила зчитування та оцінку поліграми і т.д., що дає достатні підстави появі ще одного різновиду судової експертизи – психофізіологічної, результати якої у вигляді висновку екс-

перта-поліграфолога можуть мати доказове значення у кримінальному проваджені.

Список використаних джерел: 1.Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України » станом на 02 липня 2012 року: (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта, 2012. – 304 с. 2. Применение полиграфа при профилактике, раскрытии и расследовании преступлений (генезис и правовые аспекты). Монография. Ю.И.Холодный. – М.: «Мир безопасности» , 2000. – 160 стр. 3. Комиссаров В.И., Комиссарова Я.В. Проблема становления психофизиологической экспертизы (доступ у режимі http://www.poligraftest.ru/stati1/materialy_konferencij/komissarov_vi_komissarova_yav_problema_stanovleniya_psihofiziologicheskoj_ekspertizy/).

Одержано 03.11.2015

УДК 343.982.34 (477)

Вуйма Анастасія Геннадіївна,
слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Головним завданням правоохоронних органів України є боротьба зі злочинністю. З метою забезпечення ефективного попередження та розслідування злочинів, необхідно досліджувати інформацію про об'єкти, що становлять оперативно-розшуковий, слідчий, експертний та судовий інтерес. Для забезпечення ефективної боротьби з труднощами, що виникають у практичних працівників, необхідно використовувати окремі криміналістичні обліки.

Криміналістичний облік – науково обґрунтована система реєстрації, систематизації та зосередження об'єктів або інформації про них за їхніми ідентифікаційними ознаками з метою використання облікових даних для розкриття, розслідування злочинів та запобігання їм [1, с.35].

Інструкцією з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України закріплено такі різновиди криміналістичних обліків: трасологічний, дактилоскопічний, балістичний, вибухотехнічний, пожежно-технічний, облік холодної зброї, облік грошових знаків, бланк-

ків документів, цінних паперів та пластикових платіжних карток, облік осіб за ознаками зовнішності, облік наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, облік генетичних ознак людини, облік записів голосів та мовлення осіб, облік ідентифікаційних позначень транспортних засобів та реквізитів документів, облік матеріалів, речовин та виробів [2].

В залежності від об'єктів, що складають той чи інший вид криміналістичних обліків, тобто різноманітних предметів матеріального світу, що в минулому були якимось чином причетні до злочинів, є об'єктами злочинного посягання чи знаряддями злочину, ми пропонуємо розглянути роль, яку вони відіграють при вирішенні завдань, що виникають перед працівниками правоохоронних органів на стадії досудового розслідування.

Загальною метою створення криміналістичних обліків у сфері боротьби зі злочинністю є накопичення, опрацювання інформації та надання довідок стосовно зареєстрованих об'єктів. Відповідні дані використовують для побудови версій, планування досудового розслідування, обрання тактики окремих слідчих дій[3, с. 143-144].

Трасологічний та дактилоскопічний обліки, облік генетичних ознак людини та облік матеріалів речовин та виробів мають значення під час дослідження слідів невстановлених об'єктів з метою отримання інформації про викрадені чи зниклі об'єкти, а також під час встановлення причетності певних об'єктів чи осіб до злочину шляхом їх ідентифікації за власними ознаками, які відобразились у слідах їх взаємодії з іншими об'єктами.

Облік грошових знаків, бланків документів та цінних паперів дозволяє розкривати злочини пов'язані із виготовленням та використанням підроблених документів. За результатами перевірок об'єктів, що складають ці обліки можна зробити висновки щодо того, чи мають об'єкти спільні ознаки та одне походження, чи є об'єкти тотожними або ж об'єкт, що перевіряється, чи не був внесений до обліку раніше [4, с. 422-423].

При вчиненні ряду злочинів кримінальними авторитетами використовується вогнепальна та холодна зброя. Вилучені під час огляду місця події предмети являють собою

носії інформації про застосовану зброю і, відповідно, можуть бути використані для її ідентифікації за допомогою обліку холодної зброї та балістичного обліку, а це вже створює передумови для розкриття цієї категорії кримінальних правопорушень.

Вагому роль у розкритті злочинів відіграють обліки осіб за ознаками зовнішності. Якщо свідки чи потерпілі запам'ятали зовнішність злочинця, то працівники експертних підрозділів з техніко-криміналістичного забезпечення міських, районних органів внутрішніх справ можуть скласти його суб'єктивний портрет. Тоді портрети обліковуються на реєстраційній картці обліку суб'єктивного портрета та направляються до обласної колекції в десятиденний термін. Портрети формуються з метою створення умов для розшуку вказаних осіб, а також установлення факту скоєння низки злочинів однією особою.

Розвиток технологій, що дозволяють записувати, зберігати та відтворювати звуки, дають можливість ідентифікувати осіб за голосом. З метою встановлення осіб, які анонімно повідомляли про загрозу вибуху, існує облік голосів і мовлення людини [4, с. 431]. Значення цього обліку зросло в останній час, оскільки тільки на території Харківської області за 2015 рік було зафіксовано 54 неправдивих анонімних повідомлення про вибухи.

Для боротьби зі злочинами, пов'язаними із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів використовують обліки синтетичних і напівсинтетичних наркотичних засобів та психотропних речовин. Вони містять у собі описи характерних ознак речовини, їх якісний та кількісний склад, дані про місце, час і обставини їх вилучення та факти збігу їх хімічного складу та фізико-хімічних властивостей. Дана інформація має значення для вирішення питання про ідентифікацію об'єктів та встановлення їхньої групової належності.

Розслідуванню кримінальних вибухів сприяє вибухотехнічний облік, який містить інформацію про саморобні та промислові вибухові пристрої та їх залишки, саморобні вибухові пристрої, реконструйовані при проведенні експертиз, заряди вибухових речовин і піротехнічні засоби. Зазначена інформація має значення для вирішення питань, пов'язаних з

підготовкою, здійсненням та наслідками вибуху. Вирішенню питань про обставини за яких виникла пожежа сприяє пожежно-технічний облік, який містить фактичні дані про саморобні запалювальні пристрої та їх залишки, що і є засобами підпалу.

Отже, головною особливістю криміналістичних обліків експертної служби є їхнє цільове призначення – сприяння досудовому розслідуванню. При цьому криміналістичні обліки мають свою специфіку, пов'язану з видом інформації про об'єкти, що складають їх масиви, залежно від чого кожен їх вид має своє безпосереднє цільове призначення. Роль криміналістичних обліків у боротьбі зі злочинністю є вагомою, але потребує вдосконалення.

Список використаних джерел: 1. Горянов Ю. И. Установление персональных данных подозреваемых и обвиняемых / Ю. И. Горянов //Уголовный процесс. – 2010. –№1. – С.35-38; 2. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України від 10.09.2009 №390 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/mai0n/uk/publish/article/8555314; 3. Михальчук Т.Підвищення ефективності використання криміналістичних обліків на основі впровадження телекомунікаційних технологій / Т. Михальчук // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – №7. – С.143-148; 4. Бірюков В.В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів: Монографія / В.В. Бірюков // Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. – 664 с.

Одержано 02.11.2015

УДК 343.1 (477)

Годованюк Віктор Вікторович,
слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ

ДИСТАНЦІЙНЕ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Інформаційні технології на сьогоднішній день займають в нашому житті дуже важливе місце. Телекомунікаційна техніка існує в усіх сферах життєдіяльності людей. В такий

спосіб суспільство намагається удосконалили, полегшити і прискорити виконання конкретних задач.

2012 року був прийнятий новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), в якому з'явилися нові положення стосовно проведення ряду слідчих дій за допомогою відеоконференцзв'язку. Одночасно з цим у практиків та діячів наукової сфери виникли питання стосовно застосування правових норм, що регулюють застосування новітніх технологій під час здійснення досудового розслідування. Беззаперечно, переваги дистанційного досудового розслідування очевидні, але ж не слід також і списувати з рахунку неможливість повноцінної реалізації прав громадян під час такого віртуального слідства.

Дослідження зазначеної проблематики має місце в роботах таких вчених як: Р. С. Белкіна, В. В. Бірюкова, В. Я. Колдіна, Л. М. Лобойка, Т.М. Михальчука, М. І. Пашковського, Д. П. Письменного, А. С. Сизоненка, М. І. Смирнова, В. М. Тертишника, А. В. Хизоненка, С. А. Шейфера, С. Н. Чурилова, І. М. Яковенка та інших. Але, враховуючи, що правові норми, які регулюють в КПК України порядок і правила застосування технічних засобів під час проведення досудового розслідування є відносно новими і у зв'язку з цим мають багато недоліків, що потребують подальшого вивчення для вирішення наявної проблематики в чинному кримінально-процесуальному законодавстві.

Інструкція «Про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, під час судового засідання (кримінального провадження)» відеоконференцію визначає як телекомунікаційну технологію інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією у реальному масштабі часу з урахуванням керуючих даних [1].

Відеоконференція у кримінальному судочинстві супроводжується її технічним записом. В свою чергу технічні засоби відеозапису являють собою сукупність програмно-апаратних засобів та приладів, що повинні забезпечувати належне фіксування, зберігання, копіювання (дублювання) і використання інформації, яка відображає процес відеоконференції [1]. Водночас, хочеться наголосити на те, що фіксу-

вання досудового розслідування технічними засобами не тільки відображає процес відеоконференції, а й, як правильно було зазначено у юридичній літературі, фактично забезпечує: 1) дисциплінованість і відповідальність учасників процесу; 2) можливість запобігати порушенням порядку здійснення процесуальних дій; 3) додержання законності та інших засад судочинства; 4) неупереджене ставлення до учасників слідства; 5) безпеку учасників кримінального процесу; 6) підвищення результативності та якості проваджень [2, с.12; 3].

До того ж застосування технічної підтримки дає змогу прискорити проведення деяких слідчих дій, та провести їх в найкоротші строки.

Але окрім вищезазначених переваг існує і ряд суттєвих недоліків, які ускладнюють застосування нано-технологій під час проведення слідчих дій в ході досудового розслідування конкретного кримінального провадження. До них відносимо:

• недостатній для нормального спілкування рівень технічного зв'язку між учасниками слідчої дії, в тому числі періодичне зникнення звуку і зображення під час відеоконференції, перешкоджання шумів та відлуння для повного розуміння висловлених учасниками фраз.

• неможливість представлення доказів та інших процесуальних документів, які є на руках у учасника процесу;

• неможливість для учасника слідчої дії, що перебуває в установі виконання покарань, конфіденційно порадитись зі своїм захисником (адвокатом), який перебуває у кабінеті слідчого територіально в іншому місці. Для врегулювання цієї проблеми, учаснику слідчої дії, що перебуває в установі виконання покарань, необхідно мати як мінімум вдвічі більше захисників (а це подвійні фінансові витрати) у порівнянні з ситуацією, коли усі учасники слідчої дії перебувають у місці її проведення.

У разі ж, якщо адвокат перебуватиме разом із своїм підзахисним, він не може безпосередньо слідкувати за діяльністю слідчого (мається на увазі спостереження за неупередженістю, законністю та справедливістю дій посадової особи).

Передбачений новим КПК України спосіб дистанційного досудового розслідування не відповідає завданням кримінального провадження, встановленим у статті 2 КПК Укра-

їни щодо охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Крім цього, здійснюваний в Україні режим відеоконференцій, суперечить загальним засадам кримінального провадження, таких як рівність перед законом і судом, таємниця спілкування, забезпечення права на захист, змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, безпосередність дослідження показань, речей і документів, відкритість судового провадження тощо (стаття 7 КПК України).

Практична проблема полягає у великій вартості системи дистанційного розслідування. Ця обставина породжує необхідність моніторингу правомірності тендерних процедур закупки та встановлення такого обладнання. Суть нормативно-правової проблеми полягає в тому що, в кримінально-процесуальному законодавстві не визначено – які технічні засоби можуть використовуватися для проведення, наприклад, дистанційного допиту, яким чином слідчий буде ідентифікувати особу свідка чи іншого учасника процесу, який знаходиться на значній відстані тощо [4, с. 263].

Це свідчить про наявність проблеми значним фінансових затрат на здійснення технологічного забезпечення якісною технікою та іншими пристроями, що сприяють проведенню відео конференцій.

Тобто, скасування дозволу на проведення дистанційного досудового розслідування може зменшити видатки на обладнання відповідними технічними засобами органів досудового розслідування.

Скасування відео конференцій призведе до вдосконалення правового регулювання порядку здійснення кримінального провадження, посилення охорони прав та законних інтересів учасників кримінального процесу. Це сприятиме кращій реалізації права на захист, забезпечення рівності перед законом і судом, запобігатиме поглиблення компрометації правосуддя й верховенства права в Україні.

Враховуючи вищезазначене, пропонується удосконалити або взагалі виключити положення, що дозволяють проведення слідчих дій під час досудового розслідування у режимі відео конференції з аудіо- і відео перешкодами у зв'язку з недопустимістю результатів, отриманих таким

шляхом. Але з іншої сторони – нововведення у вигляді використання відео конференції сприятимуть виключенню маніпулювання щодо затягування процесу досудового розслідування і дозволять одержати процесуально значущу інформацію у максимально стислі строки. За так званим дистанційним досудовим розслідуванням та правосуддям майбутнє. Безумовно, воно не зможе і не повинно повністю замінити традиційну процесуальну форму, але його використання надасть можливість вирішити цілий ряд проблемних питань кримінального судочинства.

Список використаних джерел: 1. Інструкція про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, під час судового засідання (кримінального провадження): Наказ Державної судової адміністрації України від 15.11.2012 р. № 155 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ab.mk.court.gov.ua/sud1401/legislation/on_the_order_of_the_technical_means_of_recording_progress; 2. Кампо В. Фіксування судового процесу технічними засобами: проблеми сучасної конституційно-судової практики / В. Кампо // Віче. – 2013. – № 2. – С. 6-8; 3. Краснопевцев С. А. Использование систем видеоконференцсвязи в уголовном процессе /С. А. Краснопевцев [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.justicemaker.ru/viewarticle.php?id=22&art=3192; 4. Ширіна С. А. Дистанційний судовий розгляд справ про адміністративні правопорушення, пов'язані із безпекою дорожнього руху. – Митна справа – 2011 – № 6 (78) частина 2, книга 1 – с.260-265.

Одержано 03.11.2015

УДК 343.12 (477)

Клинч Ярослав Олександрович,
слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАКІНЧЕННЯ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ І ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Після виконання всіх необхідних дій за результатами проведення підготовки до судового розгляду кримінального провадження (кримінальної справи), визначених в ухвалі про проведення підготовки до судового розгляду, суд постановляє ухвалу про призначення судового розгляду.

Головуючий після призначення судового розгляду надає розпорядження секретарю судового засідання про виклик учасників судового провадження та інших осіб (перелічених в ухвалі), які мають бути присутніми при судовому розгляді, шляхом вручення їм повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою.

Судовий розгляд має бути призначений не пізніше десяти днів після постановлення ухвали про його призначення. Якщо десятий день припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, засідання призначається на перший після десятого робочий день.

Документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження, долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності і є матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою).

Після призначення справи до судового розгляду головуючий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, якщо вони про це заявлять клопотання. Під час ознайомлення учасники судового провадження мають право робити з матеріалів необхідні виписки та копії.

Усі письмові документи, а також інші матеріали, надані суду учасниками підготовчого судового засідання під час його проведення, а також отримані (витребувані судом) за результатами виконання необхідних дій під час підготовки кримінального провадження до судового розгляду, що мають значення для його розгляду, долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

У разі подання письмового клопотання учасниками судового провадження щодо ознайомлення з матеріалами кримінального провадження (кримінальної справи) після призначення його до судового розгляду головуючий повинен

забезпечити можливість ознайомитися з ними. Про надання дозволу на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою) на клопотанні про ознайомлення з матеріалами справи повинна бути накладена відповідна резолюція головуючого судді, у провадженні якого перебуває кримінальне провадження. Ознайомлення з матеріалами справи проводиться виключно в приміщенні місцевого загального суду та в присутності працівника апарату суду.

Згідно п.14 ч.3 ст.42 КПК обвинувачений має право ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування та вимагати відкриття матеріалів. Такі ж самі права має захисник та законний представник обвинуваченого. Відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається (ст.221 КПК). Потерпілий, його представник та законний представник також мають право знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо потерпілого кримінального правопорушення (п.11 ч.1 ст.56 КПК) [1].

Саме тому, після призначення справи до судового розгляду головуючий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, коли вони про це заявлять клопотання (ст.317 КПК). Ст.290 КПК визначається процесуальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження. Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні.

Сторона захисту за запитом прокурора зобов'язана надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту, якщо сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді.

Сторони зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий - прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів. Сторонам, потерпілому надається достатній час

для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, суддя за клопотанням сторони з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона або потерпілий вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів[2, с. 157].

Процесуальна конструкція підготовки справи до судового розгляду дозволяє належним чином здійснити всі необхідні процесуальні дії з підготовки справи, забезпечити виконання вимог процесуального законодавства та гарантувати права та інтереси учасників кримінального провадження шляхом правильного і своєчасного судового розгляду справи. Підготовче провадження в кримінальному процесі є також і тим етапом, на якому досягається врегулювання правового конфлікту до початку судового розгляду.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр від 06.06.2012 № 99 – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651a-17. 2. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Особлива частина) / [Хабло О.Ю., Степанов О.С., Климчук М.П. та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 200 с.

Одержано 19.10.2015

УДК 343.139 (477)

Комайгородська Руслана Володимирівна,
слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ

Останнім часом влада України та переважна більшість населення, поставили за мету тісну співпрацю з країнами Європейського Союзу та, в подальшому, становлення України як повноправного його члена. А досвід багатьох таких країн свідчить, що домашній арешт є наближенням нашої держави до міжнародних стандартів в галузі кримінального судочинства та має на меті забезпечення реалізації пра-

ва на свободу й особисту недоторканність, який передбачений ст. 5 Європейської конвенції про захист прав людини й основних свобод.

В результаті такої співпраці було суттєво реформовано сучасне вітчизняне кримінальне судочинство. Так, чинним Кримінальним процесуальним кодексом України від 13.04.2012 р. (далі КПК) було запроваджено новий запобіжний захід, такий як домашній арешт [2].

Загалом слід зазначити, що у практиці досудового розслідування застосування запобіжних заходів як виду кримінального процесуального примусу попереджувального (випереджувального) характеру, пов'язаного з тимчасовим обмеженням чи позбавленням слідчим суддею, судом права підозрюваного, обвинуваченого, засудженого на свободу та особисту недоторканність, є одним з найважливіших питань. Без запобіжних заходів не обходиться жоден кримінальний процес сучасних держав світу, бо за їх допомогою забезпечується належний, заданий законом перебіг досудового розслідування і судового провадження, а в кінцевому підсумку – захист особи, суспільства, держави від кримінальних правопорушень та виконання інших завдань кримінального судочинства. Залежно від того, як законодавець за допомогою кримінального процесуального закону визначив баланс інтересів держави та інтересів особи через урегулювання мети, підстав, порядку та суб'єктів застосування цих заходів процесуального примусу, можна судити про ступінь свободи в державі і турботу про права людини в ній [1, с. 9].

Питання домашнього арешту в теорії кримінальної процесуальної діяльності досліджувались раніше та продовжують розроблятись (щодо питань нововведень) і на теперішній час таким видатними вченими як К. Т. Балтабаєв, В. М. Биков, М. Й. Вільгушинський, О. М. Коріняк, О. П. Кучинська, Ю .А. Ліхолєтова, Л. М. Лобойко, В. О. Попелюшко, О. М. Слободян, О. Ю. Татаров, В. Я. Тацій, В. І. Фаринник, Ю. П. Янович та іншими.

Домашній арешт – це запобіжний захід, що призначається судом та полягає в обмеженнях, пов'язаних зі свободою пересування підозрюваного, а також у забороні спілкуватись із певними особами, листуватись, вести перемовини із використання будь-яких засобів зв'язку. Відповідно до ст. 181

КПК України, домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Стосовно змісту цієї норми закону слід зазначити, що, по-перше, законодавець передбачив повну заборону підозрюваному та обвинуваченому залишати своє житло, а отже за рішенням слідчого судді останній буде по суті триматися під вартою в домашніх умовах. На нашу думку, така вказівка закону є правильною, якщо вважати цей запобіжний захід альтернативою тримання під вартою, оскільки до особи застосовуються всі обмеження, притаманні найсуворішому запобіжному заходу, за винятком побутових умов його утримання. Разом з тим, виникає питання про можливість спілкування такої особи зі сторонніми особами як особисто, так і за допомогою телекомунікаційних можливостей. Якщо така можливість існує, то ідея про ототожнення домашнього арешту з триманням під вартою не витримує критики, оскільки за допомогою такого спілкування підозрюваний вільно зможе порушити ті зобов'язання, які на нього покладаються статтею 177 КПК України. Вважаємо, що на виконання підозрюваним або обвинуваченим вимог статті 177 КПК України законодавець повинен чітко вказати про позбавлення його можливості не лише залишати приміщення, де він утримується, а й можливості спілкування зі сторонніми особами, окрім тих, які законно перебувають в межах цього приміщення (близькі родичі, представник органів внутрішніх справ, захисники, лікарі тощо).

У зв'язку з цим слід погодитись з думкою О. П. Кучинської, що у разі обрання щодо підозрюваного домашнього арешту до нього застосовуються такі види обмежень: 1) заборона виходу з житла – повністю чи у певно визначений час; 2) заборона телефонних переговорів, відправлення кореспонденції та використання засобів зв'язку; 3) заборона спілкування з певним колом осіб та прийому будь-кого у себе вдома; 4) застосування електронних засобів контролю та покладення обов'язку завжди мати при собі ці засоби і забезпечувати їх роботу; 5) покладення обов'язку відповідати на контрольні телефонні дзвінки чи інші сигнали контролю, телефонувати чи особисто з'являтись у визначений час до органів міліції чи інших органів, що здійснюють нагляд за поведінкою обвинуваченого; 6) встановлення спостереження за обвинуваченим

чи його житлом, а також охорона його житла чи відведеного йому для житла приміщення; 7) інші подібні заходи, які забезпечують певну поведінку і не сувору ізоляцію від суспільства [3, с. 18].

Домашній арешт як запобіжний захід має і низку переваг. Поряд з тим, що особа усвідомлює невідворотність покарання, домашній арешт дає можливість підозрюваному, обвинуваченому зберегти соціальні та сімейні зв'язки, а в деяких випадках і продовжити працювати та забезпечувати свою родину. Особливо актуальним це є у випадках, коли підозрюваний або обвинувачений є єдиним годувальником у родині.

Не можемо не погодитися з думкою І. Г. Голуб про те, що з психологічної точки зору домашній арешт для особи, до якої він застосовується, та членів сім'ї такої особи є менш стресовим і психологічно травмуючим запобіжним заходом, оскільки підозрюваний (обвинувачений) буде проживати в звичній для себе обстановці, без заборони на спілкування з родиною (що є дуже важливим, зокрема у випадках коли у родині є малолітні діти або особи, що потребують сторонього догляду), заняття спортом, користування мультимедійною технікою та звичними для себе зручностями щоденного життя тощо. Тобто це буде позитивно впливати на підозрювану особу, до якої застосували даний запобіжний захід [4].

Підводячи підсумки ми с впевненістю можемо сказати, що домашній арешт – більш гуманний запобіжний захід в порівнянні з триманням під вартою, є його альтернативою і займає нейтральну позицію в запобіжних заходах у зв'язку з правовою природою його застосування. Запровадження такого запобіжного заходу є прогресивним для українського законодавства та підвищить рівень демократизму в суспільстві, а також дасть можливість підозрюваній або обвинуваченій особі, до якої застосовують домашній арешт, зберегти себе в суспільстві, що є невід'ємною частиною становлення індивіда.

Список використаних джерел: 1. Вільгушинський М. І., Ліхолетова Ю. А. до питання застосування домашнього арешту як запобіжного заходу відповідно до кримінального процесуального кодексу України // Адвокат. – 2012. - №11 (146). – С. 9-13; 2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. – 2012. - № 90-91; 3. Кучинська О. П. Домашній арешт

як запобіжний захід в кримінально-процесуальному законодавстві // Адвокат. – 2010. – № 7 (118).– С. 17-19; 4. Нові види запобіжних заходів згідно з КПК 2012 року / І. Г. Голуб // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2013. – № 1(7) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13hihzkr.pdf.

Одержано 01.11.2015

УДК 343.13 (477)

Мовчан Юрій Андрійович,
слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБІ ПРО ПІДОЗРУ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

У даному дослідженні спробуємо проаналізувати дещо складні і проблемні питання застосування положень чинного КПК України, які стосуються повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Одразу зазначимо, що на відміну від КПК України 1960 р., чинний Кримінальний процесуальний закон передбачає можливість зупинення досудового розслідування лише після повідомлення особі про підозру. Згадаємо, що ст. 43, п.1 ст. 206 КПК України 1960 року за своїм змістом надавали слідчому можливість оголосити розшук обвинуваченого, який переховується від слідства стосовно особи, яка навіть не знала, що є обвинуваченим у справі, оскільки моментом набуття цього статусу був сам факт винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого. Розглянемо більш детально спірну ситуацію, що склалася у теперішньому кримінальному процесі. Ст. 280 КПК України чітко вказує, що досудове розслідування може бути зупинено після повідомлення особі про підозру. Тому спочатку розглянемо сам процес повідомлення особі про підозру.

Так, згідно зі ст. 278 КПК України письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення прокурором або слідчим, а у випадку неможливості такого вручення у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень, тобто шляхом виклику або приводу. Письмове повідомлення

про підозру затриманій особі вручається не пізніше 24 годин з моменту її затримання. У випадку, якщо особі не вручено повідомлення про підозру після спливу 24 годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню. Дата та час повідомлення про підозру, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) Закону України про кримінальну відповідальність невідкладно вносяться слідчим, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Начебто ст. 278 КПК чітко регулює процес повідомлення особі про підозру, однак законодавець однозначно не вказав яким чином діяти стороні обвинувачення, в тому разі, якщо особу, щодо якої є наявні, достатні докази щодо вчиненого кримінального правопорушення, але її неможливо знайти та навіть сповістити про необхідність явки до слідчого згідно з положеннями КПК України. Наприклад, особа вчинила злочин, після чого одразу почала переховуватися від органів розслідування, змінивши місце свого перебування, перестала підтримувати зв'язки з родичами і друзями та навіть може не здогадуватися про те, що її слідчий викликає до себе, перебуваючи при цьому на заробітках чи переїхавши до іншого міста, про що не повідомила своїх близьких родичів. Крім того, в умовах досить високого рівня злочинності в нашому суспільстві таке явище, як ухилення підозрюваного від слідства на різних етапах після вчинення злочину стало майже звичайним. Повертаючись до питання повідомлення особі про підозру, ще раз підкреслимо, що слідчий у разі неможливості вручення повідомлення про підозру в день його складання здійснює це у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень. Розглянемо, що мав на увазі законодавець, вказавши на можливість вручення повідомлення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлення. Так, у ч. 3 ст. 111 гл. 6 КПК України вказано, що повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у порядку, передбаченому гл. 11 КПК України, за винятком положень щодо змісту повідомлення та наслідків неприбуття особи.

Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 135 гл. 11 КПК України особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком,

здійснення виклику по телефону або телеграмою. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання, повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи. Тобто аналіз ч. 2 вказаної статті надає надію на те, що повідомлення можливо здійснити і без самої особи, виконавши всі дії, передбаченою ст. 135, але вже наступна стаття КПК України(ч.ч.1,2 ст.136) спростовує цю думку, вказавши, що належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є підпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом.

Якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у випадку підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти. Вказане ще раз підкреслює необхідність виклику самої особи, яку слідчий підозрює у вчиненні злочину. Тобто, на нашу думку, слідчий перебуває в неприпустимій ситуації, коли не може повідомити особу про підозру, а отже, згідно з чинним КПК України, не має можливості ні зупинити досудове розслідування щодо особи, якій не повідомлено про підозру та яка переховується від органів слідства чи її місцезнаходження невідоме, ні оголосити останню в розшук. Намагаючись вирішити вказану колізію законодавства, можна звернутися до ч. 3 ст. 110 КПК України, відповідно до якої рішення слідчого, прокурора приймаються у формі постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених КПК України, а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне. Виходячи з цієї статті теоретично слідчий може визнати за необхідне винести постанову про розшук підозрюваного, здійснивши всі можливі дії, направлені на повідомлення особі про підозру, передбачені чинним КПК України, але які не дали позитивного результату. Однак слід відмітити, що тоді будуть порушені вимоги ст.ст. 280, 281 КПК України, про які ми вже зазначали рані-

ше. З огляду на викладене, вважаємо, що більш правильно буде змінити ч. 1 ст. 278 та викласти її у такій редакції: «Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складання слідчим або прокурором, а у разі неможливості такого вручення після виконання слідчим усіх можливих дій для виклику особи, після чого, вважаючи, що особа належним чином є повідомленою про підозру та має статус підозрюваного, слідчий за згодою із прокурором має право зупинити досудове розслідування та оголосити особу в розшук. Після знайдення особи, слідчий повинен вручити останній повідомлення про підозру протягом 24 чотирьох годин».

Також до усього вищевикладеного можна додати, те що п.2 ч.1 ст. 276 «Випадки повідомлення особи про підозру» вказує на те, що випадком для повідомлення про підозру особі у порядку ст. 278 є – обрання до особи одного з передбаченим цим Кодексом запобіжних заходів, однак, виходячи із змісту ст-ст. 179-183 КПК України, запобіжні заходи можна обрати, лише особі, яка вже має статус підозрюваного.

Завершуючи розгляд даного питання, зазначимо, що допит підозрюваного, хоча й не передбачений як обов'язковий етап повідомлення про підозру, однак може бути розглянутий із вказівкою на те, що його проведення у найкоротші строки після повідомлення про підозру сприятиме повноті встановлення обставин кримінального правопорушення, а також ефективній реалізації підозрюваним права на захист. Допит підозрюваного є слідчою дією, спрямованою на одержання від підозрюваного показань зі змісту підозри, а також із приводу всіх інших відомих йому обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження в подальшому, зокрема, вирішення питання про обрання запобіжного заходу.

Одержано 07.11.2015

УДК 343.1 (477)

Паскал Юлія Анатоліївна,
слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ВИПАДКАХ ПЕРЕХОВУВАННЯ ПІДОЗРЮВАНОГО, МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ЯКОГО НЕВІДОМЕ

Дослідження присвячене інституту зупинення досудового провадження за Кримінальним процесуальним кодексом України від 20.11.2012 року. Проаналізовано норми кримінального процесуального законодавства щодо підстав, умов і процесуального порядку зупинення досудового провадження та інших пов'язаних норм законодавства. Виявлено деякі недосконалості нормативного регулювання суспільних відносин, що виникають у практичній діяльності при реалізації інституту зупинення досудового розслідування, які стосуються ситуацій, пов'язаних з розшуком осіб, котрим, з різних причин, не було вручено повідомлення про підозру.

Питанням інституту зупинення кримінального провадження присвячено чимало праць таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як В. Биков, Л. Богословська, П. Елькінд, М. Єгорова, Е. Закірова, А. Кочетова, Г. Кожевников, І. Кривонос, А. Ларін, В. Ломовський, І. Малютін, В. Навроцька, Є. Наливайко, М. Строгович, О. Татаров та ін. Однак досі не вироблено усталеного підходу до вирішення як теоретичних, так і практичних питань зупинення досудового провадження у зв'язку з відсутністю підозрюваного, які ще більше загострилися з прийняттям нового процесуального законодавства.

Зупинення досудового розслідування ми розуміємо як вимушене припинення процесуальної діяльності органів досудового розслідування внаслідок появи обставин, що не дозволяють здійснити подальше провадження та закінчити слідство.

Зміст порядку зупинення досудового розслідування складають такі структурні елементи: 1) вивчення матеріалів кримінального провадження з метою встановлення підстав зупинення, зазначених у ч.1 ст.280 КПК; 2) встановлення наявності процесуальних умов, за яких можливе прийняття

цього рішення; 3) складання постанови про зупинення досудового розслідування; 4) вирішення правових та організаційних питань, пов'язаних з зупиненням провадження; 5) повідомлення учасників кримінального провадження про зупинення розслідування; 6) внесення відомостей про зупинення провадження до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Однією з підстав для зупинення розслідування за чинним КПК України є переховування підозрюваного від органів слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності та неможливість встановити його місцезнаходження (п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК).

На жаль, нове процесуальне законодавство не лише не удосконалило цей інститут кримінального процесу, а й дещо ускладнило його практичну реалізацію порівняно з КПК 1960 року. Нині підозрюваним визнається особа, котрій вручено повідомлення про підозру. Але відсутня процесуальна форма, як діяти суб'єкту розслідування, якщо особа не з'явилася за викликом для вручення повідомлення про підозру й місцезнаходження її невідоме. Адже, за нині чинним законом, розшук може бути оголошений тільки щодо підозрюваного (ст. 281 КПК).

У попередньому КПК, який діяв в Україні до набуття чинності нового кримінального процесуального законодавства у 2012 році, підставою для зупинення досудового провадження також був факт відсутності обвинуваченого. Проте законодавець на стадії досудового розслідування до обвинувачених осіб зараховував тих суб'єктів кримінального провадження, стосовно яких слідчим винесено постанову про притягнення їх як обвинувачених. Отже, зупинення досудового провадження відбувалося незалежно від того, чи фактично пред'явлено обвинуваченому саму постанову про притягнення особи як обвинуваченого чи ні.

У ч. 1 ст. 42 чинного КПК зазначається, що підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст. ст. 276–279, повідомлено про підозру. Таке повідомлення має бути письмовим і вручається слідчим або прокурором.

Отже констатуємо, що обов'язковою умовою зупинення досудового розслідування за п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України є вручення письмового повідомлення про підозру особисто з одночасним роз'ясненням підозрюваному його прав та обов'язків.

Ч. 1 ст. 278 КПК України передбачає, що письмове повідомлення вручається у день його складення, а у разі неможливості в спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень.

Може скластися ситуація, коли особа з тих чи інших причин не отримала відповідного документа про виклик або виїхала з постійного місця перебування (на заробітки, лікування, у довгострокове відрядження за кордон тощо), або ж умисно переховується від слідства у цілому.

У цьому випадку особа не є підозрюваним, оскільки виклик не відбувся і їй не повідомлено про підозру. Звідси випливає, що навіть, якщо повідомлення про підозру складено щодо особи, усі можливі слідчі дії без її участі виконано, зупинити провадження не можна, бо підозрюваний формально відсутній. Також не можна оголосити розшук такої особи, а відтак і проводити оперативно-розшукові заходи, попри те, що вона можливо умисно переховується від органів розслідування, бо у ч. 1 ст. 281 КПК вказано, що розшук оголощується тільки стосовно підозрюваного.

Такі законодавчі форми регулювання правовідносин інституту зупинення досудового провадження є недосконалими тому, що кожний випадок ухилення підозрюваного в той чи інший спосіб від кримінальної відповідальності призведе до порушення прав та інтересів потерпілого.

Одночасно законодавець, враховуючи реалії практики, пов'язані з неможливістю особи в певних випадках прибути до органу розслідування чи відсутністю її з інших причин, дозволяє вручити це повідомлення після виклику чи доставлення підозрюваної особи до органів розслідування.

Вручення повідомлення засвідчує інший юридичний факт. З цього моменту особа має вважатися de fakto підозрюваним, який притягається до кримінальної відповідальності.

На підставі викладеного вважаю, що особа має здобувати статус підозрюваного не з моменту оголошення повідомлення про підозру, а з моменту складення цього процесуального документу.

Це сприятиме розв'язанню й інших викладених нами проблемних питань, які стосуються зупинення слідства та оголошення розшуку підозрюваного, про що необхідно якнайшвидше внести відповідні зміни до чинного КПК України.

Одержано 04.11.2015

УДК 343.98.06 (477)

Тарасенко Богдан Володимирович,
слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ

ВСТАНОВЛЕННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ПРИ ТЕЛЕФОННОМУ ШАХРАЙСТВІ

Останнім часом в Україні шахрайство набуло поширення і характеризується зміною форм, видів і способів. В даній роботі ми розглянемо телефонне шахрайство та проблему встановлення особи правопорушника. Дана тема є актуальною через те, що за останні два роки даний вид шахрайства набув дуже великого розповсюдження в Україні, і навряд чи є хоча б одне місто в нашій державі, правоохоронці якого б не зустрічалися з даним видом злочину.

Спосіб вчинення телефонного шахрайства кардинально відрізняється від вчинення інших видів шахрайських дій, так як підозрюваний та потерпілий під час вчинення злочину перебувають не у прямому контакті між собою, не бачать один одного, і єдиним що їх з'єднує є телефонний зв'язок. А отже існує тільки правопорушник і потерпілий, свідки як такі відсутні взагалі.

Слідчий, який розслідує злочин пов'язаний з телефонним шахрайством, повинен провести цілий комплекс слідчих дій та виконати не один захід забезпечення кримінального процесу для того щоб встановити особу правопорушника. По перше, необхідно детально допитати потерпілого та встановити, коли саме та на який номер телефонував шахрай, це може бути як мобільний так і стаціонарний телефон. У першому випадку нам буде відомий номер абонента, який телефонував, у другому більш за все ні. Для того щоб з'ясувати номер з якого телефонував правопорушник необхідно виконати захід забезпечення кримінального процесу, а саме тимчасовий доступ до речей і документів мобільного чи стаціонарного оператору телефонного зв'язку, яким користувався потерпілий, а тобто на який був здійснений дзвінок правопорушником. В отриманій інформації ми будемо мати номер телефону з якого телефонував правопорушник, час та тривалість розмови. Також в отриманій інформації, якщо її надає оператор мобільного зв'язку, буде вказано не тільки

сам номер, але й буде вказаний персональний номер мобільного терміналу (апарату), з якого телефонував правопорушник, а тобто IMEI. Маючи дану інформацію, нам знову необхідно проводити заходи забезпечення кримінального процесу у вигляді тимчасових доступів, а саме на наявні номери телефону правопорушника та номер IMEI. Інформація, надана оператором мобільного зв'язку по номеру телефону правопорушника, яким він користався під час вчинення злочину, покаже, на які номери, окрім номеру потерпілого, телефонував правопорушник, в яких мобільних терміналах перебував даний номер, а конкретніше сім-карта з даним номером, а також географічне місцеперебування правопорушника на момент вчинення кримінального правопорушення, з прив'язкою до базових станцій мобільного зв'язку, а тобто вишки даного мобільного оператору. При цьому тимчасовий доступ, за IMEI мобільного терміналу, повинен бути отриманий не лише до речей і документів оператора мобільного зв'язку, послугами якого користувався правопорушник на момент вчинення злочину, а і до інших існуючих у державі мобільних операторів, що у свою чергу надасть нам інформацію про те, які номери мобільних операторів були встановленні в даному мобільному терміналі, протягом якого часу вони діяли у даному терміналі, мобільні номери на які здійснювалися дзвінки з даного мобільного терміналу, а також географічне місцезнаходження мобільного терміналу під час усіх здійснених дзвінків. А також ми зможемо дізнатися, чи працював мобільний термінал після вчинення злочину і чи працює він на момент отримання інформації, відповідно до тимчасового доступу. Вся отриману інформацію має бути ретельно проаналізована. У випадку, якщо телефон або номер, з якого телефонував правопорушник, діє на момент отримання інформації, доцільно починати проводити негласні слідчі дії, такі як установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, що передбачена ст. 268 КПК України та зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, що передбачено ст. 263 КПК України. У першому випадку ми отримаємо можливість встановити місцезнаходження мобільного терміналу, особу яка їм володіє, вилучити сам мобільний термінал, і так як нам буде відомий власник мобільного терміналу, ми зможемо перевірити його на причетність

до вчиненого кримінального правопорушення. У другому випадку ми зможемо прослуховувати телефонні розмови, які ведуться з даного мобільного номеру або терміналу, що дасть нам можливість задокументувати злочинні дії правопорушника, якщо вони будуть повторюватися, або отримати інформацію, яка допоможе це зробити. Також ми дізнаємося які номери телефонують на вказаний номер і чи є серед власників даних номерів особи, які виступають у ролі пособників. Якщо така інформація буде отримана, то доцільно проводити вказані вище заходи і до цих осіб.

Окрім цього, слід зазначити наступний спосіб встановлення особи правопорушника, який не пов'язаний з отриманням даних по мобільному терміналу чи номеру. Так як вчиняється шахрайство, тобто протиправна дія, спрямована на заволодіння чужим майном, у нашому випадку це переважно гроші, слід також відстежити рух даних грошових коштів. Розглянемо випадок, коли грошові кошти перераховані потерпілим на розрахунковий банківський рахунок, вказаний правопорушником. У цьому випадку потерпілий використовує банкомат або банківський термінал самообслуговування. У більшості випадків відповідний розрахунковий рахунок повідомляється потерпілому безпосередньо під час телефонної розмови, у момент здійснення банківської операції і не запам'ятовується потерпілим, але відображається в ЕОМ пристроях банку. Щоб отримати інформацію про номер розрахункового рахунку, його власника і місця, де були переведені у готівку грошові кошти, отримані злочинним шляхом, нам також необхідно отримати і провести тимчасовий доступ до документів банку, послугами якого користувався потерпілий під час переведення грошових коштів. У випадку, якщо грошові кошти були переведені у готівку за допомогою банкомату, ми отримаємо і фотознімок особи, яка виконала дану операцію.

Наведені вище дії матимуть позитивний результат лише у тому випадку, якщо правопорушник вчинив один чи декілька злочинних епізодів, використовуючи один і той же мобільний номер чи термінал, і продовжує ними користуватися. Але практика нам показує, що правопорушник вчиняє велику кількість аналогічних злочинних епізодів, використовуючи при цьому різні мобільні номери та мобільні термінa-

ли. Дані дії правопорушника ставлять перед слідчим проблему, чи вчиненні злочинні дії (епізоди) однією особою, або різними особами. Беручи за основу особистий досвід розкриття і розслідування даного виду шахрайств, радив би розглядати всі наявні у провадженні телефонні шахрайства як такі, що уявно вчиненні однією і тією ж особою. Проведений у подальшому комплекс дій, які були наведені вище, і ретельний аналіз отриманих результатів надасть нам можливість виділити певні ознаки і поділити всі наявні злочинні епізоди на певні групи, наприклад, за географічним місцем перебування правопорушника у момент вчинення шахрайських дій, повторним використанням мобільного терміналу чи номеру при вчиненні шахрайських дій, а також збіг номерів абонентів, з якими зв'язувався правопорушник, використовуючи при цьому різні номери та мобільні термінали. Слід пам'ятати, що проводити зазначені вище дії доцільно не тільки відносно номерів правопорушника, а й номерів абонентів, з якими він найчастіше зв'язується, так як це можуть бути його друзі, родичі або пособники, і отримана від них інформація допоможе вийти на самого правопорушника. Це доцільно робити через те, що особи, які не беруть участі у вчиненні кримінального правопорушення, але зв'язуються з самим правопорушником, навряд чи будуть змінювати свої номери та мобільні термінали, якими вони користуються.

Як висновок, хочеться сказати, що розслідування даного виду шахрайства потребує затрати великої кількості часу і сил, що пов'язано з аналізом і обробкою великого обсягу інформації, проведенням численних слідчих дій та отриманням дозволів на проведення заходів забезпечення кримінального провадження та негласних слідчих дій, а також те, що проведення цих дій потребує доволі великого проміжку часу. Але так чи інакше, провівши вказаний вище комплекс дій, ми зможемо встановити особу правопорушника та притягнути його до кримінальної відповідальності.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.132 (477)

Кубрак Юлія Миколаївна,
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів міліції громадської безпеки
та кримінальної міліції у справах дітей
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОБ'ЄДНАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА КПК УКРАЇНИ

З прийняттям у 2012 році КПК України з'явились деякі нововведення, але хоча й минуло не так мало часу, досі розглядаючи ту чи іншу статтю можна зіткнутись з прогалинами законодавчої техніки, що призводить до практичних проблем застосування положень КПК України.

Процесуальний інститут об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування не є новим. Зокрема, статтею 26 КПК України 1960 року «Об'єднання і виділення кримінальних справ» було передбачено, що кримінальні справи об'єднують в одне провадження з двох підстав: 1) якщо кількох осіб-співучасників обвинувачують у вчиненні одного чи декількох злочинів; 2) якщо одну особу обвинувачують у вчиненні кількох злочинів. У чинному КПК України 2012 року об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування поміщено до глави 19 Загальних положень досудового розслідування. Законодавець в цілому не змінив суті цього кримінального процесуального інституту. Водночас доповнено ще однією підставою можливого об єднання, а саме, коли матеріали досудових розслідувань, по яких не встановлено підозрюваних, проте є достатні підстави вважати, що кримінальні правопорушення, щодо яких здійснюються ці розслідування, вчинені однією особою (особами).

Рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором у формі постанови і оскарженню не підлягає, що в цілому узгоджено із ч. 5 ст. 110 КПК України. Тобто, за наявності підстав й визнання необхідності об'єднання в одному кримінальному провадженні або виділення матеріалів досудового розслідування прокурор виносить постанову про об'єднання або виділення матеріалів досудового розслідування, в якій зазначається фамілія, ім'я та по батькові та посада прокурора, який прийняв рішення; короткий виклад обставин кримінального або

кримінальних проваджень; обґрунтування необхідності виділення чи об'єднання матеріалів; у резолютивній частині постановляється рішення про об'єднання чи виділення із зазначенням номерів кримінальних проваджень, а також визначається підслідність виділених, об'єднаних кримінальних проваджень.

При цьому вбачається, що в КПК України нічого не сказано про послідовність дій слідчого у цьому випадку. Здається, законодавець скоріше всього передбачав, що прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, мав би самостійно встановлювати процесуальну необхідність об'єднання або виділення матеріалів кримінального провадження. Але слідчий, це особа, яка також безпосередньо може встановити підстави для об'єднання або виділення. Тому вірною, на нашу думку, буде пропозиція щодо внесення слідчим за необхідності клопотання на розгляд прокурору про об'єднання чи виділення кримінальних проваджень. Однак дане питання залишилось поза увагою законодавчого врегулювання, з приводу чого слід внести зміни та доповнення.

Також у нормах КПК України не передбачено можливого випадку об'єднання матеріалів досудового розслідування у разі вчинення кримінального правопорушення особою (особами) на території, яка знаходиться в підвідомчості різних територіальних підрозділів. Як свідчить практика з цього, слідчі, прокурори пішли шляхами урахування ступеня тяжкості. Зокрема, якщо злочини є однорідні за ступенем тяжкості, то об'єднання матеріалів відбувається за місцем вчинення останнього злочину. У другому ж випадку, об'єднання матеріалів досудового розслідування здійснюється з урахуванням тяжкості злочину. У цьому випадку немає значення коли саме вчинено злочин.

Таким чином, можна зробити висновок, що процесуальний інститут об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування потребує свого удосконалення. Прямим прикладом цього є питання про алгоритм дій слідчого у разі встановлення ним підстав для об'єднання або виділення матеріалів досудового розслідування. Також не менш важливим є питання щодо об'єднання матеріалів досудового розслідування, які знаходяться в підвідомчості різних територіальних підрозділів.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.98 (477)

Лунгул Віктор Васильович,
курсант навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ

ТАКТИКА ДОПИТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Допит - це слідча дія, яка являє собою регламентований кримінально - процесуальними нормами інформаційно - психологічний процес, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі.

Допит є найбільш поширеним способом отримання доказів. У той же час допит - одна з найбільш складних слідчих дій; його проведення вимагає від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання психології людини. *Мета допиту* полягає в отриманні повних та об'єктивно відображуючих дійсність показань. Ці показання є джерелом доказів, а фактичні дані, які в них містяться, - доказами в справі.

Процесуальний порядок допиту регламентується нормами КПК України, зокрема статтями 224-226, 351-354, дотримання яких є обов'язковим.

Підготовка до допиту, тобто вибір слідчим тактики допиту обумовлюється рядом факторів: 1) процесуальним статусом допитуваної особи та її соціально – психологічними особливостями; 2) позицією допитуваної особи; 3) наявність доказів у кримінальному провадженні та іншої інформації; 4) місцем проведення допиту; 5) складанням плану допиту.

Вивчення матеріалів кримінального провадження необхідно здійснювати з декількох причин. По – перше, необхідно чітко визначити предмет допиту і обставини які необхідно встановити, по – друге визначити особу яка щось знає або може знати, по – третє, визначити, які докази та інша інформація міститься в справі, а також порядок їх можливого використання на допитах.

Кожен допит по-своєму індивідуальний. Але водночас з тим можна побудувати загальну тактичну схему проведен-

ня допитів, яка спирається на встановленні в ході узагальнення слідчої практики закономірностей.

Залежно від тактичних завдань, які вирішуються протягом допиту, можна виділити певні його стадії.

1. Стадія ідентифікації особи, що прибула на допит. На цій стадії слідчий переконується шляхом ознайомлення з паспортом чи іншим документом, що на допит прибула викликана особа, а не інша.

2. Стадія встановлення соціально – демографічних даних допитуваної особи. Дані про себе допитуваний повинен назвати сам (вони заносяться в протокол: прізвище, ім'я та по батькові, рік народження, освіта та ін.). Йому повідомляється мета виклику. На даній стадії слідчий вивчає особу і одночасно вивчає лінію спілкування з допитуваним, тому на цій стадії рекомендується створити невимушену обстановку спілкування. На даній стадії рекомендується ставитись до допитуваної особи доброзичливо незалежно від її процесуального статусу, необхідно проявляти щиру зацікавленість щодо особи, демонструючи готовність слухати її, необхідно також користуватися термінологією, яку допитуваний розуміє.

3. Стадія виконання вимог законодавства. Свідка необхідно попередити про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань і дачу неправдивих показань, а потерпілого за дачу неправдивих показань. Якщо допитуваним є підозрювана особа, то спочатку йому потрібно пояснити, в чому він підозрюється та його права. Виконувати ці вимоги потрібно в коректній формі, маючи на увазі встановлення і підтримання психологічного контакту з особою.

4. Стадія вільної розповіді. Допит про конкретні обставини рекомендується у всіх випадках розпочинати з пропозиції допитуваній особі розповісти все, що їй відомо у даній справі. І тут дуже важливо слідчому продемонструвати готовність і вміння слухати. Не слід переривати розповідь питаннями, навіть тоді, коли особа розповідає не тільки про події, які мають значення для справи, але й про суміжні факти. Вільна розповідь у більшості випадків не вичерпує допит. Тому після її вислуховування, як правило, переходять до запису.

5. Стадія постановки запитань. Зміст і спрямованість запитань визначається тим, наскільки повною і правдивою була вільна розповідь допитуваної особи.

6. Заключна стадія допиту. Після того як предмет допиту вичерпано, необхідно оформити його результати відповідно до вимог кримінально – процесуального закону.

На нашу думку, тактика допиту складається з найбільш ефективних прийомів, що сприяють одержанню повних і об'єктивних показань. Під час допиту використовується різноманітні тактичні прийоми: постановка тих чи інших запитань, пред'явлення речових і письмових доказів, оголошення показань інших осіб, допит на місці події, роз'яснення суті наслідків вчиненого злочину, переконання у необхідності надання допомоги органам розслідування, що є найбільш дієвим засобом у розкритті злочинів. Підготовка до допиту та його проведення потребує від слідчого систематичного розвитку свого кругозору і певної витрати часу, сприятиме об'єктивному розслідуванню злочинів.

Одержано 06.11.2015

УДК 343.13 (477)

Макушин Владислав Вікторович,
курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
арківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Питання початку досудового розслідування є достатньо спірним, адже воно обумовлене низкою процесуальних дій не лише працівників органів досудового розслідування, але й інших осіб, які приймаюсь первинну інформацію про суспільно-небезпечне діяння. Первинні відомості про обставини діяння в багатьох випадках потребують перевірки, а діяння, що точно містять склад злочину, – детального дослідження та процесуального закріплення, чим обумовлена необхідність вивчення та пошуку шляхів нормативного удосконалення складностей, що виникають на початку проведення досудового розслідування, і безпосередньо пов'язані з існуючими в законодавстві прогалинами.

Відповідно до Закону досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). У Законі чітко не вказані привід та підстави для початку досудового розслідування. Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про вчинене кримінальне правопорушення, зобов'язані прийняти, перевірити на наявність складу злочину та зареєструвати таку заяву чи повідомлення не пізніше 24 годин після їх отримання або безпосереднього виявлення ними з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [1].

Прийняття остаточного рішення повинно підкріплюватися належними доказами, які можуть бути зібрані під час: витребування від осіб документів, предметів, які допоможуть встановити фактичні обставини; проведення ревізій; провадження слідчих дій; проведення оперативно-розшукових заходів тощо. Отримані докази необхідно перевірити законними способами: детальним дослідженням і аналізом доказів, джерел їх формування; подальшим їх зіставленням, аналізом значення та юридичної сили отриманих доказів; отриманням нових доказів.

Оперативний черговий, відповідно, отримавши заяву чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення чи іншу подію від слідчого або іншої уповноваженої особи зобов'язаний негайно зареєструвати її в журнал Єдиного обліку, організувати слідчо-оперативну групу та направити її на місце події, вжити необхідних заходів щодо припинення чи запобігання кримінального правопорушення, організувати проведення невідкладних дій щодо встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила, у найкоротший проміжок часу [2].

Забороняється здійснювати досудове розслідування до внесення відомостей до ЄРДР або без такого внесення. У невідкладних випадках до внесення відомостей до Реєстру може бути проведений огляд місця події, що здійснюється негайно після завершення огляду (ч. 3 ст. 214 КПК України).

З моменту прийняття інформації про злочин до внесення її в ЄРДР має пройти не більше як 24 години [1]. Проте даного часу інколи не достатньо для ефективного проведення

огляду місця події, результати якого потребують ще фіксації слідів злочину. Більш того, велика кількість часу може витрачатися на організаційні дії (наприклад, пошук понятих, спеціаліста). Дані дії чинним Кримінальним процесуальним законом не віднесені до будь-якої стадії досудового розслідування.

Нагальною є проблема реєстрації відомостей про суспільно-небезпечне діяння, коли згодом така інформація не підтверджується. Процесуальний порядок дій слідчого в цьому випадку законодавчо не прописаний. У такому випадку слідчий може надати відповідь за результатами заяви у порядку визначеному КПК України. Однак існують випадки, коли цього здійснити неможливо. Так, наприклад, належність порошку білого кольору, який може зберігати особа при собі до наркотичних, психотропних речовин або їх аналогів, встановлюється висновком експерта. Лише, отримавши такий висновок, слідчий має внести відомості до ЄРДР та, відповідно, провести подальші необхідні в даному випадку процесуальні дії. Проте, навіть у цьому випадку виникають певні питання, адже призначення судової експертизи є слідчою (розшуковою) дією, а її провадження заборонене до внесення інформації про злочин в ЄРДР.

Отже, питання початку досудового розслідування не однозначно вирішене в чинному КПК України, що, в першу чергу, пов'язано з природою самого злочину. Адже слідчий мусить проводити необхідні процесуальні дії як для з'ясування правової природи вчиненого діяння, так і повного та об'єктивного дослідження і фіксації слідів кримінального правопорушення. Тому виникає нагальна потреба законодавчого удосконалення вищевказаного етапу кримінальної процесуальної діяльності, який передує початку досудового розслідування.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 5 березня 2015 р. : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2015. – 368 с; 2. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії: Наказ МВС України від 19 листопада 2012 р. № 1050. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/ show/z2095-12– Назва з екрану.

Одержано 06.11.2015

УДК 343.98 (477)

Матрос Каріна Олегівна,
курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів міліції
громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ ІНТУЇЦІЇ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Серед учених, що займаються проблемами кримінального процесу, питання про роль інтуїції в пізнанні обставин кримінального провадження викликає дискусії. На думку А.Р. Ратінова, інтуїція займає певне й істотне місце в розумовій діяльності слідчого по кримінальних справах. Проти цієї точки зору енергійно заперечує М.С. Строгович, він робить висновок: «Інтуїція – це не той шлях, який веде слідчих і суддів до істини, це шлях до помилки, підміни логічних аргументів фантазуванням».

Також несвідомість інтуїтивних припущень виключає можливість визнання їх версіями. Разом із тим несвідомість нерівнозначна неаргументованості. При першому ретроспективному погляді на процес інтуїтивного мислення може здатися, що здогадка виникла якби сама по собі. Але якщо в ході виникнення здогадка насправді спиралася на реальні образи істотних фактів, висновок не перестає бути об'єктивним, хоча його підстави не запам'яталися. Запам'ятоване може бути знов виявлене, відновлене, відтворене і поставлене на своє місце в логічній формі. Інтуїтивна здогадка має сенс, оскільки вона може бути виражена мовою логіки.

На думку А.Н. Колмогорова, в науковій творчості інтуїтивні припущення завжди лежать у витоках формування логічних думок. «Спочатку, мабуть, виникає бажання дослідити те або інше питання, потім яке-небудь приблизне, не відомо звідки виникне не уявлення про те, що ми сподіваємося отримати в результаті наших пошуків, і якими шляхами нам, можливо, вдасться цього досягти, і вже на наступному етапі ми пускаємо в хід свій внутрішній «арифмометр» формально-логічного судження».

М.С. Строгович має рацію, рішуче виступаючи проти підміни інтуїцією внутрішнього переконання – розумної, ус-

відомленої і обґрунтованої упевненості в правильності певного висновку, що спирається на об'єктивні факти і досягається в результаті вдумливого і усестороннього дослідження матеріалів справи. Інтуїція не замінює ні внутрішнього переконання, ні версій.

Обґрунтовуючи свою точку зору, М.С. Строгович наводить слова М. Бурге: «Інтуїція – це тільки недостовірний зачаток думки». Значення інтуїції в доведенні доказування такого доводу підірвати не може. «Зачаток» переростає в думку, здогадка розвивається у версію. Здогадку не можна переоцінювати, але не можна і ігнорувати – від неї не рідко бере початок шлях до істини.

М.С. Строгович піддав різкій критиці інтуїцію і стверджував, що інтуїція процесуального значення не має, але здатна внести під час виконання слідчим, прокурором, суддями своїх завдань, елемент невизначеності, підсвідомості, генералізувати несвідомі спонукання та враження, бо нічого, крім примноження судових помилок, від цього не вийде. М.С. Строгович відмічав, що до істини веде раціональна, логічна діяльність слідчого та суддів, всебічне та об'єктивне дослідження обставин справи, аналіз та синтез доказів відповідно до логічних законів мислення, побудова та перевірка усіх можливих за обставинами справи версій, тверде обґрунтування кожного твердження та висновку, суворе виконання всіх вимог процесуального закону[1, с. 345-348].

О.Р. Ратінов не стверджує, що інтуїція має процесуальне значення. Він лише зазначив, що для відшукування істини, збирання доказів, обрання найбільш ефективних прийомів розслідування професійна інтуїція необхідна. У процесі доказування, відмічав він, значення інтуїтивне має бути перетворене у логічно і фактично обґрунтоване достовірне знання.

Г.О. Зорін так описує кульмінаційний момент інтуїтивного процесу: слідчий усвідомлює, що він знайшов рішення, яке забезпечує вихід із глухого кута розслідування; це рішення приходить раптово; знайдене рішення супроводжується почуттям упевненості в тому, що воно правильне, що це саме те рішення, яке шукав слідчий; інтуїтивно знайдене рішення, як правило, гармонійне, оригінальне, витончене; в інтуїтивно знайденому рішенні можна виявити і засоби його

реалізації, а за бажання та певних навичок інтуїтивне рішення можна піддати логічному аналізу і розгорнути в ретроспективу, тобто зробити спробу розглянути процес пошуку рішення в напрямку від реального до його витоків; інтуїтивно знайдене рішення можна раціоналізувати логічними засобами.

Про професійну інтуїцію О.Р. Ратінов говорить як про ту, що займає помітне місце в будь-якому творчому процесі та пізнавальній діяльності. Справа в тому, відмічає він, що запаси життєвих спостережень, способів вирішення різних пізнавальних задач не являють собою хаотичного нагромадження. У людській свідомості вони систематизовані та ув'язані нитями асоціацій. Чим більшу кількість мислених зв'язків має слідчий, тим багатше та різнобічніше його уявлення про світ. Чим частіше ці зв'язки використовуються, тим менше зусиль потрібно йому для правильного вирішення питань, що виникають[2, с. 135-137].

Аналізуючи позиції сторін дискусії Р.С. Бєлкін дійшов висновку, що інтуїцію як реальність мислення не можна «закрити», «не пустити» в процес мислення взагалі чи в якусь спеціальну сферу суспільної практики. Вона – невід'ємний компонент будь-якої професійної діяльності, і судочинство в цій частині не є винятком. Слід пам'ятати лише одне, зауважує він, що продукт інтуїції – це лише здогадка і не більш. Інтуїція спирається на дані минулого свідомого та підсвідомого досвіду. Підсвідоме зіставлення з цим минулим досвідом і дає несподіване рішення. Цей взаємозв'язок більшою частиною залишається прихованим для свідомості, що вирішує задачу[3, с.112-115].

Список використаних джерел: 1. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. М., 1968. Т. 1. - 468 с. 2. Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей / А. Р. Ратинов. – М. : Юрлитинформ, 2001. – 352 с. 3. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике / Р. С. Белкин. – М. : Юрид. лит., 1988. – 304 с.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.13 (477)

Погосян Едгар Ашотович,
курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЧОМУ ОБМЕЖУЮТЬСЯ ПРАВА СЛІДЧОГО НА ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ?

Відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Чинний Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) містить новелу про можливість оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора. «Старий» кодекс передбачав лише можливість оскарження вказівок (ч.3 ст. 114 КПК 1960 р.). Чинний КПК передбачає оскарження не тільки дій слідчого та прокурора, але і рішення та бездіяльність цього суб'єкта.

Порядок дій слідчого відповідно до ст. 312 наступний: скарга слідчого подається в письмовій формі не пізніше трьох днів з моменту прийняття або вчинення оскаржуваних рішення, дії чи бездіяльності до прокуратури вищого рівня щодо прокуратури, в якій обіймає посаду прокурор. Але у той же час оскарження як юридичний факт слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє його виконання. Розглядаючи скаргу слідчого, прокурор вищого рівня у разі скасування рішення або визнання незаконними вчиненої дії чи бездіяльності має право, а не обов'язок, здійснити заміну «прокурора-порушника» на іншого з числа службових осіб органів прокуратури того самого рівня в досудовому провадженні, де було прийнято або вчинено незаконне рішення, дія чи бездіяльність. Позбавитися не тільки прокурора, а і самого провадження у слідчого можливості немає. На відміну від КПК, який діяв у країні під час тоталітаризму і авторитаризму.

Згідно зі ст. 313 КПК України рішення службової особи органу прокуратури вищого рівня є остаточним і не підлягає оскарженню до суду, інших органів державної влади, їх посадових чи службових осіб. Вказівка на остаточність рішення службової особи органу прокуратури вищого рівня

виключає для слідчого як можливість повторного оскарження тих самих рішень, дій чи бездіяльності прокурора, так і можливість оскарження прийнятого службовою особою органу прокуратури вищого рівня за наслідками розгляду скарги, рішення. З цього приводу можемо згадати КПК 1960 року, де в ч.2 ст. 236 передбачалося право слідчого подавати скаргу на дії прокурора до суду.

Зазначене положення є спірним по відношенню до Конституції України, рішень Конституційного Суду України, міжнародних правових актів і, на нашу думку, є відлунням радянських часів, коли окремі рішення як прокурора, так і суду були остаточними і оскарженню не підлягали. Такими були зокрема, вироки Верховного Суду України починаючи з 1922 р. В радянській юридичній літературі неодноразово порушувалося питання про необхідність введення оскаржень вироків Верховних судів союзних республік, які діяли як суди першої інстанції, але ніякого оскарження аж до 2001 р. не відбувалось [1, с. 368; 2, с. 107; 3, с. 95].

У рішенні Конституційного Суду України № 9-зп від 25 грудня 1997 р. наголошується на праві кожного звернутися до суду, якщо його права або свободи порушені чи порушуються, створені чи створюються перепони для їх реалізації або мають місце інші порушення прав і свобод. Зазначене рішення зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист [4, с. 121]. Норма ст. 55 Конституції України відповідає обов'язкам України, які виникли, у зв'язку з ратифікацією Україною Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Конвенції про захист прав і основних свобод людини і громадянина. Конституційний Суд України чітко вказав, що кожному гарантується захист прав і свобод в судовому порядку. Відмова суду в прийнятті заяв, скарг, оформлених у відповідності з чинним законодавством є порушенням права на судовий захист, яке згідно ст. 64 Конституції не може бути обмежене.

Відповідно до ст. 8 Загальної декларації прав людини (1948 р.) кожна людина має право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законами [5]. У ст. 3 Віденської декларації про злочинність і

правосуддя: відповіді на виклики XX ст., яка була ратифікована Верховною Радою України 17 квітня 2000 року, підкреслено відповідальність кожної держави за введення і підтримання справедливої, відповідальної, етичної та ефективної системи кримінального правосуддя, як важливого фактору сприяння економічному і соціальному розвитку та безпеки людини. Оскарження рішень, їх перевірка судовими інстанціями вищого рівня забезпечує їх законність, є захистом прав людини і громадянина [6].

Таким чином, закріплене в ч. 4 ст. 313 КПК України положення про неможливість оскарження слідчим рішення службової особи органу прокуратури вищого рівня до суду не в повній мірі узгоджується з нормами Конституції України, рішенням Конституційного Суду України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Список використаних джерел: 1. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович. – Т. 2. – М., 1970; 2. Шейно Э. Ф. Советская кассация / Шейно Э. Ф. – М., 1954; 3. Цыпкин А. Л. Право на защиту в кассационном и надзорном производстве и при исполнении приговоров / Цыпкин А. Л. – Саратов, 1965; 4. Конституційний Суд України: рішення, висновки 1997–2001. – К., 2001; 5. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р; 6. Віденська декларація про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики XXI століття : прийнята на Десятому Конгресі ООН по запобіганню злочинності і поводженню з правопорушниками (Відень, 10–17 квіт. 2000 р.).

Одержано 05.11.2015

УДК 343.132 (477)

Фалюш Ярослав Анатолійович,
курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ

ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ ФУНКЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

З набранням чинності нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) у листопаді 2012 року було суттєво переформовано інститут розслідування, впроваджені численні новели в порівнянні з кодексом

1960 року. Зокрема, було піддано суттєвому розширенню інститут судового контролю за досудовим розслідуванням. Вирішення майже усіх питань щодо можливого обмеження прав і свобод осіб в ході розслідування кримінальних правопорушень було віднесено до компетенції суду; стало можливим оскарження у судовому порядку під час досудового розслідування значно більшого переліку окремих рішень, дій чи проявів бездіяльності слідчого і прокурора; істотно збільшився перелік окремих слідчих дій, для здійснення яких необхідним є попередній дозвіл суду. Безумовно, ці зміни не могли не призвести до певних суперечностей з іншим, вже існуючим законодавством, яке також регулює кримінальний процес.

До одних з основних нововведень в КПК України 2012 року, є поява негласних слідчих розшукових дій (далі – НСРД).

Питання визначення процесуального статусу негласних слідчих (розшукових) дій було покладено в предмет наукового дослідження таких вчених, як В. Д. Берназа, С. О. Гриненка, Є.О. Дідоренка, Є.А. Долі, І.М. Дороніна, В.І. Зажицького, Є. Д. Лук'янчикова, Д. Й. Никифорчука, В.Т. Нора, О.В. Капліної, І.М. Козьякова, Є. Д. Скулиша, О. Ю. Татарова, Л. Д. Удалової та ін.. Науковий доробок вітчизняної юриспруденції висвітлює поняття та значення негласних слідчих (розшукових) дій, їхню правову природу.

Аналізуючи ч. 2 ст. 246 КПК України слід зазначити, що НСРД проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб[1]. Тобто, якщо буквально тлумачити це положення, то з його змісту випливає, що вони застосовуються лише в випадках, коли певний злочин (закінчений чи незакінчений) вже був вчинений та окремі НСРД проводяться з метою конкретизації даних про цей злочин та отримання відомостей про особу, яка його скоїла. Це підтверджується також положеннями пунктів 1 та 2 ч. 3 ст. 248 КПК України де зазначено, що слідчий суддя постановляє ухвалу про дозвіл на проведення НСРД, якщо прокурор чи слідчий доведе наявність достатніх підстав вважати, що був вчинений злочин відповідної тяжкості, й під час проведення НСРД можуть бути встановлені особи, які вчинили злочин.

Таким чином, постає питання щодо попередження злочину та уникнення мінімальних негативних наслідків, яке виникає через те, що КПК України не передбачає можливості надання дозволу на проведення НСРД коли у відповідного суб'єкту клопотання є лише підозри щодо можливого вчинення певного злочину. Натомість він вимагає, щоб навіть готування до злочину, як різновид незакінченого злочину, вже відбулося хоча б у певному його прояві або відбувся власне закінчений злочин. Виходить, слідчому судді мають бути надані достатні докази того, що злочин вже відбувся або в процесі готування до нього вже вчинені певні конкретні діяння. Це фактично виключає можливість застосування НСРД з превентивною метою.

Разом із тим, необхідно зазначити, що ці положення КПК України вступають в конфлікт зі ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» в тій частині, де зазначається, що оперативно-розшукові заходи (ті які в наслідок прийняття КПК набули форми НСРД), провадяться оперативними підрозділами з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, терористичних актів та інших посягань [2]. Класичне розуміння поняття «запобігання злочину» охоплює аспекти його профілактики, попередження та припинення. Відтак, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» допускає застосування НСРД з метою запобігання вчиненню злочину, тобто тоді, коли злочин ще не відбувся й навіть не розпочинався, однак існують підозри щодо його можливого вчинення [3,с.66].

Виходячи з вищесказаного, НСРД, як система заходів, хоча і вирішила багато питань щодо порядку, строків та законності обмеження прав та свобод осіб в кримінальному провадженні, та все ж таки має суперечні питання, які вступають в конфлікт з загальними функціями правоохоронних органів щодо попередження злочинності.

Отже, враховуючи, що основним завданням правоохоронних органів України є відвернення злочинів, а не їх припинення, як факту, що вже відбувся, логічно внести зміни до Кримінально процесуального кодексу України, а саме до статті 246, яка регламентує підстави проведення НСРД, та додати до них відповідне положення про застосування таких дій для запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого

злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, що дозволило б реалізувати превентивну функцію правоохоронних органів з метою покращення системи заходів протидії злочинності.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17; 2. Про оперативно-розшукову діяльність. Верховна Рада України; Закон від 18.02.1992 № 2135-XII.[Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12; 3.Іваненко І.В. Негласні слідчі розшукові дії: окремі аспекти застосування//Слово національної школи суддів України. – 2013 - №3. – с.192.

Одержано 07.11.2015

УДК 343.148:132 (477)

Фефелова Інна Максимівна,
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів міліції громадської безпеки
та кримінальної міліції у справах дітей
Харківського національного університету внутрішніх справ

ВІДІБРАННЯ СЛІДЧИМ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ

У час становлення демократичного суспільства зміцнення законності є одним із пріоритетних завдань кримінального провадження. У цьому напрямі актуальним видається питання проведення експертизи під час здійснення кримінального провадження, адже висновок експерта є джерелом доказування.

Стаття 242 чинного КПК України [1] підставою проведення експертизи визначає «звернення сторони кримінального провадження», однією з яких є сторона захисту. Що ж стосується отримання зразків для експертизи, то це питання урегульовано у статтею 245 КПК України. Зокрема, у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання

зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом. Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 160–166 КПК України).

Під зразками, необхідними для проведення експертизи, слід розуміти матеріальні об'єкти, що відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею, судом або за його дорученням залученим спеціалістом. Такими матеріальними об'єктами можуть бути зразки почерку, відбитки пальців рук, зліпки зубів, взуття, зразки слини, крові, сперми, ґрунту, епітелію, шрифту принтеру тощо, якщо вони використовуються під час проведення експертизи як порівняльні матеріали [2].

Питання про відібрання зразків з речей і документів під час досудового розслідування вирішує слідчий суддя на підставі клопотання сторін кримінального провадження про тимчасовий доступ до речей і документів. Клопотання слідчого має бути погоджене з прокурором. Зміст клопотання, перелік речей і документів, доступ до яких заборонений, процесуальний порядок розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, зміст ухвали слідчого судді та порядок її виконання передбачені статтями 160-166 КПК України.

Біологічні зразки для проведення експертизи відбираються за правилами, встановленими для проведення освідування особи (ст. 241 КПК). Відібрання біологічних зразків у особи здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Якщо відібрання біологічних зразків супроводжується оголенням особи, то відповідні маніпуляції здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, у якої зразки відбираються. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при відібранні біологічних зразків особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу. Перед початком відібрання біологічних зразків особі пред'являється постанова прокурора. Після цього особі пропонується добровільно віддати біологічні зразки. При відібранні біологічних зразків не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здо-

ров'я. Про відібранні у особи біологічних зразків складається протокол. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки сторона кримінального провадження має звернутися з клопотанням про відібрання біологічних зразків до слідчого судді чи суду. За результатами розгляду клопотання слідчий суддя чи суд дозволяє слідчому, прокурору здійснити відбирання біологічних зразків примусово, або зобов'язує їх примусово відібрати зразки, якщо клопотання було подано стороною захисту. Особі, у якої примусово відбираються біологічні зразки для експертизи, надається копія протоколу відібрання зразків.

Слід звернути увагу, що законодавцем всі зразки для експертизи поділені на дві категорії: зразки з речей і документів та біологічні зразки особи. При цьому залишається незрозумілим до якої категорії можна віднести зразки почерку особи, зразки зображень та цільного тексту, зразки відбитків пальців рук (ніг), зразки слідів укусів (прикусу) зубів людини, зразки відбитку морди тварин (рогатої худоби), зразки відбитків ніг тварин (рогатої худоби) тощо. Дана прогалина права суттєво впливає на процес проведення досудового розслідування, адже законодавцем передбачені дві категорії зразків для експертизи і відповідно дві різних процедури їх отримання. Порушення правового механізму отримання експериментальних зразків, дає підстави ставити питання про належність та допустимість зібраних в межах кримінального провадження доказів і відповідно впливає на прийняття судових рішень. На нашу думку, все окрім відбитків пальців рук (біологічний зразок), це документи (зразки зображень та цільного тексту). На практиці їх відібрання здійснюється на підставі ст. 110 КПК України за постановою слідчого. Водночас дане питання в КПК України не урегульовано, оскільки не передбачено ніякого протоколу, що вимагає свого вирішення.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (офіц. текст). - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 382 с; 2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар/ За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. - К.: Юстініан, 2012. – 1224с.

Одержано 03.11.2015

УДК. 343.122 (477)

Циркулєнко Сергій Сергійович,
курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
арківського національного університету внутрішніх справ

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ВІДНОСНО ПОТЕРПІЛИХ

Життя та здоров'я, особи в Україні визнається найвищою соціальною цінністю, відповідно до положень Конституції України та захищається на ряду з честю, гідністю, майном особи – відповідними державними органами виконавчої влади в обличчі правоохоронних органів. Відкрите кримінальне провадження органом досудового розслідування по факту посягання на данні блага вимагає від держави прямих та узгоджених дій, що спрямовані на виявлення підозрюваної особи у вчиненні кримінального правопорушення та притягнення її до кримінальної відповідальності. Тобто, таким чином здійснюється захист прав и свобод особи, яка є потерпілої у даному кримінальному провадженні. Але ми вважаємо, що у ході досудового розслідування, від моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до часу встановлення особи підозрюваного, питання про існування загрози настання небезпеки для потерпілого, шляхом вчинення повторного кримінального або адміністративного правопорушення чи настання інших суспільно небезпечних загроз з боку підозрюваного постійно залишається відкритим. Із цього випливає, що відвернення даних не бажаних дій з боку підозрюваного або інших осіб, напряму залежить від забезпечення безпеки потерпілому у кримінальному провадженні, шляхом впровадження і застосування сукупності заходів, що повинні забезпечувати безпеку цьому учаснику кримінального провадження.

Виходячи із положень Закону України «Про безпеку осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року, забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві є «здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я, житла і майна цих осіб від протиправних посягань з метою створення необхідних умов для здійснення правосуддя» (ст. 1 Закону) [1].

Слід зауважити, що безпека потерпілих в Україні забезпечується також кримінально-правовим захистом, так у національному законодавстві діє заборона щодо розголошення даних досудового розслідування (ст. 121 КК України); відповідальність за невжиття заходів безпеки щодо осіб, узятих під захист (ст. 181-1КК України) та за розголошення відомостей про заходи безпеки щодо осіб, узятих під захист (ст. 181-2 КК України). Крім цього, при проведені аналізу положень вказаних законодавчих актів, можна визначити загальні завдання правоохоронних органів щодо забезпечення безпеки потерпілих. Такими завданнями є: 1) безпосередня охорона потерпілих, а також членів їх сімей і близьких від протиправних посягань; 2) виявлення і притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що впливають на потерпілих з метою перешкоджання здійсненню правосуддя. На підставі зазначеного, ми бачимо, що право потерпілого на забезпечення безпеки повинні бути комплексними і передбачати такі складові, як: 1) подавати клопотання про вжиття заходів безпеки або про їх скасування; 2) знати про застосування щодо них конкретних заходів безпеки; 3) вимагати від уповноважених органів та посадових осіб застосування додаткових заходів безпеки або скасування здійснених заходів; 4) оскаржити незаконні рішення чи дії органів, які забезпечують безпеку, до відповідного органу вищого рівня, прокурора або суду. Крім цього, ми вважаємо, що застосовуючи заходи забезпечення безпеки до потерпілої особи необхідно брати до уваги її вік, це ми пов'язуємо перш за все з неповнолітнім або малолітнім потерпілим тому, що при обранні таких заходів потрібно враховувати особливості фізичного або психічного розвитку малолітньої або неповнолітньої особи, її спосіб життя, звички, зайнятість, місця в родині. Все це потрібно для подальшого застосування більш розумніших заходів забезпечення безпеки, зокрема: для того, щоб виключити появу в місцях скупчення незнайомих людей поодинці, переміщення по місту поодинці, переведення дитини на домашню форму навчання в школі, зміни її місця проживання, зміни її персональних даних, звуження коло її спілкування та ін.

В той же час підняті питання, які розглянуто не є остаточними і підлягають подальшому дослідженню або науковому вивченню.

Список використаних джерел: 1. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 № 3782-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.121 (477)

Черхавський Мар'ян Васильович,
курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗАОЧНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Зі здобуттям незалежності Україна вступила в добу кардинальної зміни внутрішніх суспільно-державних цінностей. На зорі демократично-гуманістичних перетворень в українському суспільстві відбулася, перш за все на духовному рівні, переоцінка співвідношення та значення таких категорій як «держава», «право» та «права та свободи людини і громадянина». В контексті декомунізації українського суспільства зміст права набуває абсолютно нового забарвлення, про що свідчить стаття 3 Конституції України, відповідно до якої, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) ознаменувало кардинальну зміну підходів правозастосування у сфері кримінального судочинства, його орієнтацію на формування системи гарантій конституційних прав і свобод людини, захист цінностей, в основі яких покладені природні права людини. Більш того, саме розуміння обсягу прав і свобод у КПК України, яке підлягає захисту у сфері кримінального судочинства, на нашу думку, зазнало радикальної зміни.

Разом із тим, необхідно зазначити, що деякі новели введені реформуванням кримінального судочинства останніх років являють собою проблемне поле, на якому присутні питання принципового характеру, зокрема, повної і своєчасної

реалізації права на справедливий суд особи стосовно якої здійснюється заочне провадження в кримінальному процесі.

Розглядаючи проблематику з точки зору науковців, які критикують застосування заочного провадження в кримінальному судочинстві України, необхідно відмітити те, що заочне провадження в певній мірі порушує право на справедливий суд та судовий захист, а саме положенняч.3 ст. 6Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де закріпленомінімальні стандарти, обов'язкові права обвинуваченого, серед яких, в рамках даної проблематики, слід виділити такі: «a) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього; b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту; d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;…».

На наш погляд, аналізуючи дане питання, слід дослідити, який саме механізм повідомлення особи, стосовно якої здійснюється заочне засудження, закріплений в КПК України, а також провести відповідні паралелі з можливістю особи реалізувати своє право захисту, виходячи з механізму запропонованого кримінальним процесуальним законодавством.

Процесуальний порядок вручення документів підозрюваному при здійсненні спеціального досудового розслідування врегульовано ч.1 ст. 297^5 КПК України, відповідно до якої: «Повістки про виклик підозрюваного у разі здійснення спеціального досудового розслідування надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування та обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційних вебсайтах органів, що здійснюють досудове розслідування. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження підозрюваний вважається належним чином ознайомленим з її змістом». На наш погляд, закріплений порядок повідомлення (вручення) процесуальних документів підозрюваному (обвинуваченому) відповідно до ч. 3 ст. 323 КПК України носить вельми дискусійний характер. По-перше, дані положення, фактично дозволяють посадовим особам органів державної

влади звести відповідну процесуальну дію лише до виконання формальної сторони вимого закону, без реального залучення (повідомлення) особи до процесу (виконання формальних вимог). По-друге, кримінальний процесуальний закон, використовуючи словосполучення «з моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження підозрюваний вважається належним чином ознайомленим з її змістом», допускає необґрунтовану презумпцію ознайомлення особи, що на наш погляд, виходячи з особливої важливості кримінального процесу, недопустимо.

Для визначення доцільності застосування цієї норми, на наш погляд, варто розглянути, з якою ефективністю запропоновані кримінальним процесуальним законодавством України ЗМІ виконують функцію інформування населення. Дану проблематику досліджувала І. І. Мачуліна, яка в свої роботах зауважила, що кількість тих, хто читає газети становить близько 30% (в мережі Інтернет це число становить 26,5%). Таким чином, виходячи з статистичних даних, загалом можна зробити висновок, що запропоновані законодавством ЗМІ не гарантують забезпечення положень ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема у частині, яка передбачає право на негайне і детальне інформування особи про характер і причини обвинувачення, висунутого проти неї.

Більш того, дослідивши положення ч. 3 ст. 400 та п. 7 ч.1 ст. 138 КПК України, можна зробити висновок, що законодавець у певній мірі унеможливлює реалізацію права особи на поновлення строків апеляційного оскарження, щодо вироку ухваленого за результатами спеціального судового провадження. Так, відповідно до ч.3 ст. 400 КПК України суд поновлює строки апеляційного оскарження за умови надання обвинуваченим підтвердження наявності поважних причин, закріплених у ч. 1 ст. 138 КПК України (в рамках нашого наукового дослідження доцільно розглянути п. 7 ч. ст. 138 КПК України, який передбачає поновлення строків у разі несвоєчасного одержання повістки про виклик). Таким чином, якщо тлумачити кримінальний процесуальний закон у буквальному сенсі, то ми побачимо, що фактично особа втрачає право на пред'явлення апеляційної скарги у кримінальному проце-

сі, оскільки її, відповідно до положень ч.1 ст. 297[5] КПК України (ч. 3 ст. 223 КПК України), можна визначити як таку, яка є належним чином повідомлена про обвинувачення (підозри), висунуті проти неї. На нашу думку, викладення такого бачення, є не конституційним, оскільки в деякій мірі обмежує право особи на судовий захист, що у свою чергу суперечить ст. 59 Конституції України.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що незважаючи на свою прогресивність у сфері відновлення порушених прав і свобод людини застосування інституту заочного провадження як ефективного засобу кримінально судочинства, носить вельми проблемний характер, і потребує вдосконалення як і процесуальної форми, так і узгодження організаційно-тактичних аспектів їх практичного застосування. З авторської точки зору, виходячи з вищевикладеного, необхідно вирішити правову колізію між нормами вітчизняного законодавства і чинними положеннями Кримінального процесуального кодексу України в питанні повної та всебічної реалізації права на негайне і детальне інформування особи про характер і причини обвинувачення, висунутого проти неї. Більш того, законодавцю слід переглянути механізм вручення процесуальних документів особі стосовно, якої застосовано процедуру заочного засудження.

Одержано 09.11.2015

УДК 343.98 (477)

Зеленіна Олена Володимирівна,
студентка Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ІНСЦЕНУВАННЯ ЗЛОЧИНУ

За останнє десятиріччя криміногенна ситуація в Україні та світі загострилась. Збільшилось число злочинів, і як свідчить слідча практика, способи здійснення та їх приховання стали більш досконалими, посилилась протидія розслідуванню злочинів різних ступенів тяжкості та випадки інсценування злочинних дій при маскуванні тяжких та особливо тяжких злочинів.

Питанню інсценування злочинів присвячено багато праць вчених-криміналістів. Так, І.М. Лузгін визначав інсце-

нування як створення видимості іншого злочину з метою замаскувати дійсне діяння і, таким чином, увести органи розслідування в оману, ускладнити слідство. При цьому важливим у його дослідженні є твердження про те, що відносини між системою зв'язків, що утворює справжня подія, і системою зв'язків, що утворює подія, яка інсценується, дозволяє при їхній схожості виявити справжній стан події злочину [1, с. 48].

Р.С. Бєлкін характеризує інсценування злочину як створення обстановки, що не відповідає події, що сталася, і доповнюється поведінкою або хибними повідомленнями як виконавця інсценування, так і зв'язаних з ним осіб [2].

На думку В.А. Овєчкіна, інсценування – це штучно створена обстановка місця певної події, яка може поєднуватися з відповідною удаваною поведінкою та повідомленням неправдивих відомостей особою, яка створила цю обстановку, з метою викликати у слідчого чи інших осіб хибне пояснення події, що відбулася, і таким чином приховати істину [3, с. 37-38].

Аналізуючи вищезазначені визначення, можна зробити висновок, про те, що інсценування має дуалістичний характер: з одного боку – це видимість того, що трапилось, а з іншого – це комплекс ознак, які виникають і результаті цілеспрямованих дій правопорушника з метою приховання вчиненого злочину.

Так звана видимість злочинної події створюється у взаємодії суб'єктивних та об'єктивний чинників. До першої категорії відносяться дії правопорушника з метою приховати сліди скоєного; випадкової дії потерпілих і свідків, що стали причиною зміни обстановки; зміни, які трапились під впливом природно-кліматичних умов. До суб'єктивних факторів належить склад характеру правопорушника, його інтелектуальний рівень та професійні навички [4, с. 192].

Зазначимо, що особливість інсценувань полягають у тому, що вони можуть здійснюватися на різних стадіях злочинної діяльності – в час підготовки, вчинення та приховування злочину.

Виявленню і викриттю інсценувань сприяє з'ясування причинно-наслідкового зв'язку між встановленими у провадженні обставинами. Ретельний аналіз доказової інформації

дозволяє виявити протиріччя між встановленими фактами, що дає слідчому підстави для висунення версії про інсценування [5].

Аналіз сутності інсценування також вимагає розгляду психологічного аспекту, що пов'язаний з вивченням психології суб'єкта інсценування. Злочинець заздалегідь психологічно готує себе до інсценування, де роль імпульсу до його здійснення відіграє сукупність мотивів. При цьому злочинець обирає такі варіанти інсценування й відповідної поведінки, які б найбільш переконували слідчого у тій версії, яка була сформульована злочинцем.

Також слід зазначити, що рівень інсценування певною мірою залежить від того, у який період механізму злочину воно здійснюється. Йдеться про такі етапи інсценування: а) підготовка до злочину, коли рівень розумової діяльності не обмежений часом; б) учинення злочину, коли раптово виявляється можливість інсценувати подію, тим самим уникнути відповідальності; в) після вчинення злочину, коли обстановка й аналіз учиненого вказують, що скоєне можна приховати інсценуванням.

У всіх названих позиціях рівень інтелектуальної напруженості різний і зумовлений суб'єктивними (стан психіки) та об'єктивними (пошук можливостей для інсценування) чинниками. Психічний стан у всіх цих випадках у злочинця характеризується тим, що він наближений до стану стресу, фрустрації, депресії. Саме це і зумовлює наявність помилок у створенні інсценування [6, с. 23-24].

Отже, виявляючи сліди інсценування, слідчий повинен отримати дані про дії суб'єктів його вчинення (про мету і мотив, місце і час, послідовність дій, знаряддя), їх індивідуальні особливості (звички, уміння та навички). Також з метою виявлення інсценування слідчий має: а) побудувати уявну модель події, ознаки якої з очевидністю представлені в обстановці місця події; б) побудувати типові конкуруючі уявні моделі інших подій, можливих у даній ситуації; в) встановити реальність одних наслідків та нереальність інших; г) сформулювати висновок про відповідність будь-якої моделі оригіналу (події, що мала місце в дійсності); д) прийняти рішення про завершення процесу розпізнання події з усіма правовими наслідками.

Список використаних джерел: 1. Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М. : Юрид. лит., 1973. – 215 с; 2. Криминалистика : Учебник для вузов / Под ред. А.Ф. Волынского. – М.: Закон и право, ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – С. 246.; Криминалистика : Учебник для вузов / Под ред. В.А. Образцова. – М.: Юристъ, 1997. – С. 594; 3. Овечкин В.А. Расследование преступлений скрытых инсценировками : Учеб. пособ. / В.А. Овечкин. – Х. : Харьков. юрид. ин-т, 1979. – 64 с4 4. Дрозд В.Ю. Інсценування в контексті методики розслідування злочинів / В.Ю. Дрозд // Митна справа. – 2014. – № 1 (91). – С. 191-197; 5. Криміналістика / Під редакцією О.П. Іщенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bibliograph.com.ua/criminalistika-1/index.htm; 6. Фадеев В.И. Расследование криминальных инсценировок / В.И. Фадеев. – М. : Норма, 2009. – 160 с.

Одержано 02.11.2015

УДК 343.98 (477)

Васюта Яна Вікторівна,
студентка Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОЛІГРАФ ЯК СПОСІБ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЕРБАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Криміналістична наука розробила багато способів, методів та правил отримання інформації від різних учасників кримінального судочинства. Наприклад, під час допиту допитувана особа внаслідок різних причин може неповно або неправильно сприймати певну подію і, відповідно, неправильно її викладати слідчому. Тому, вербальну інформацію, яку одержують під час допиту, необхідно ретельно перевірити та встановити позицію допитуваного, чи намагається він давати правдиві показання або збирається приховувати правду. Навіть якщо допитуваний дає правдиві (на його думку) показання, то і в цьому випадку слідчий обирає такі тактичні прийоми спілкування, які дозволять йому розібратися в отриманій вербальній інформації та надати їй належну оцінку.

Одним із практичних методів дослідження показань допитуваного є поліграф (більш відомий як "детектор брехні") – це різновид психофізіологічної апаратури, що реєструє показники дихання, серцево-судинної активності, електричного опору шкіри та ін. Завдяки тому, як змінюються ці показники

під час опитування, фахівці можуть оцінити достовірною чи ні є отримана інформація [1, с. 294].

Під час практичного використання поліграфа в кримінальному судочинстві стало актуальним питання: у яких ситуаціях доцільно застосовувати поліграф у діяльності органів досудового розслідування та як використовувати результати такої перевірки показань допитуваного?

Слід зазначити, що в Україні перша хвиля популярності поліграфних обстежень була викликана нагальною потребою практичних підрозділів органів внутрішніх справ у впровадженні новітніх технологій у практику виявлення та розслідування злочинів. Очевидні успіхи вітчизняних поліграфологів під час розкриття та розслідування злочинів виступили юридичним фактом практичної доцільності впровадження поліграфа та сприяли популяризації цього методу, насамперед, серед працівників оперативних підрозділів міліції. Проте, логічного результату, зокрема закріплення на законодавчому рівні застосування поліграфних технологій під час розслідування злочинів не відбулося [2].

Однак такі вчені, як І.Ф. Пантелєєв, О.М. Ларін, П.А. Елькінд вважають, що встановити правду за допомогою поліграфа неможливо. І застосовують його не стільки для одержання доказів, а для здійснення психологічного впливу на особу, яку підозрюють у вчиненні злочину. На їх переконання, процес застосування детектора брехні є однією з форм примусу та застосування недозволених методів проведення розслідування. До того ж, ця процедура принижує честь та гідність людини [3].

Тому, можна виділити три аспекти використання поліграфа у слідчій практиці, а саме:

1. Науковий (технічний) аспект, що характеризує закономірний зв'язок реакцій організму людини на ситуації, які є для неї проблемними та можливість фіксації цих реакцій різними приладами.

2. Етичний аспект, що пов'язаний, насамперед, з відповіддю на питання: чи є морально-етичним застосування поліграфа?

3. Процесуальний аспект. Сьогодні тестування на поліграфі проводиться поза межами слідчої (розшукової) дії, а отже, воно розглядається лише як технічний засіб перевірки

показань допитуваного. Також перевірка на поліграфі проводиться добровільно і, що особливої важливо, відмова від випробування не може розглядатися як свідчення винуватості або причетності особи до вчинення злочину [1, с. 295].

Також слід зазначити, що у 2013 році був запропонований законопроект "Про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні)" [4], але пізніше він був відкликаний.

У даному законопроекті визначався час проведення перевірки на поліграфі, способи фіксації та вимоги до особи, яка проводить дослідження.

Отже, констатуємо що: дослідження на поліграфі в теперішній час ніяк законодавчо не закріплено і носить лише інформативний характер; спроби розвинути такий різновид дослідження в процесуальному аспекті виявились безрезультатними. Слід також додати, що у разі визнання дослідження на поліграфі, як окремого виду експертизи – його висновок може бути розцінений у вигляді доказу з кримінального провадження.

Список використаних джерел: 1. Рогатюк І.В. Кримінально-процесуальне закріплення виконання поліграфа (детектор брехні) у слідчій практиці / І.В. Рогатюк // Часопис Київського університету, 2014. – С. 294-298; 2. Галаган В.І. Використання поліграфа: «за» і «проти» / В.І. Галаган // Українське право. – 2000. – № 1. – С. 174; Удалова Л.Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України / Л.Д. Удалова: монографія. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – С. 187; 3. Ларин А.М. Криминалистика и паракриминалистика. Научно-практическое и учебное пособие / А.М. Ларин. – М.: БЕК, 1996. – С. 80; Пантелеев И.Ф. Некоторые вопросы психологии расследования преступлений / И.Ф. Пантелеев // Труды ВЮЗИ. – М., 1973. – № 3. – С. 22; Элькинд П.С. Научно-технический прогресс и уголовное судопроизводство / П.С. Элькинд // Советская юстиция. – 1977. – № 3. – С. 10; 4. Проект Закону про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні) № 2521 від 12.03.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG1Y100A.html

Одержано 04.11.2015

УДК 343.98 (477)

Ор'єв Антон Сергійович,
студент Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ДОПИТУ В КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ

Як свідчить практика, проведення слідчим допиту підозрюваного, в більшості випадків, проходить в конфліктних ситуаціях. Цей факт суттєво ускладнює процес отримання доказів, оскільки в таких ситуаціях інтереси та наміри названих учасників процесу не співпадають.

Відповідно до цих обставин, слідчому необхідно мати необхідний арсенал різноманітних дієвих тактичних прийомів задля отримання від допитуваного правдивої, точної та повної інформації про обставини події злочину.

Тому, ретельна і всебічна підготовка до допиту є необхідною умовою одержання повних та достовірних показань, в процесі якого, слідчий здійснює комплекс організаційних і тактичних заходів [1, с. 191].

Як зазначають науковці, тактичний прийом – це науково обґрунтована рекомендація про найбільш оптимальну поведінку, спосіб дії слідчого, розроблений з врахуванням типових ситуацій провадження слідчих дій з метою створення ефективних умов підготовки, організації виявлення, збирання і оцінки доказової інформації [2, с. 239].

У конфліктній ситуації допиту тактичні прийоми, тактичні комбінації, як правило, спрямовані на переконання допитуваного в необхідності змінити свою позицію, давати правдиві показання, а також на викриття свідомої неправди. Серед тактичних прийомів допиту у конфліктній ситуації слід виділити такі:

1. Прийоми емоційного впливу, які включають в себе: виявлення мотивів і причин давання неправдивих показань та їх усунення; переконування в неправильності позиції допитуваного; спонукання до щирого каяття; використання позитивних рис, якостей допитуваної особи; використання фактору раптовості постановки несподіваних запитань;

2. Прийоми логічного впливу: пред'явлення доказів, що спростовують показання, потребують додаткових пояснень щодо розслідуваних обставин, у послідовності від менш

до більш вагомих; використання суперечностей у показаннях однієї й тієї ж особи, між її показаннями та іншими доказами (висновком експерта);

3. Тактичні комбінації, що полягають у поєднанні прийомів різних видів, наприклад, пред'явлення доказів і роз'яснення значення щиросердного каяття тощо [3, с. 352-354].

Крім цього, до інших дієвих тактичних прийомів під час проведення допиту в конфліктній ситуації також можна віднести:

– переконання слідчим допитуваного в тому, що уникнути відповідальності йому не вдасться, оскільки вина його буде доказана, а застосоване покарання буде більш жорстким;

– нагадування допитуваному, що кожний зі співучасників піклується про себе, захищає власні інтереси і не потурбується про допитуваного. Така позиція слідчого може посприяти тому, що допитуваний відмовиться від установки на неправдиві показання [4, с. 193].

Окремої уваги потребують тактико-психологічні прийоми, що сприяють одержанню інформації в процесі допиту. Їх можна класифікувати на декілька типів відповідно до тих завдань, що ставляться перед ними:

а) прийоми, що сприяють встановленню психологічного контакту і усувають конфліктні ситуації (цьому сприяє певне емоційне тло – важливий компонент психологічного контакту, який має бути створений слідчим);

б) прийоми, що спрямовані на встановлення мотивації показань (постановка серій запитань, що дають змогу визначити мотиви, якими керується особа при даванні показань);

в) прийоми, що сприяють викриттю винного (застосування комплексу різноманітних способів оперування інформацією, яка є у розпорядженні слідчого і містить дані про винність особи у вчиненому злочині);

г) прийоми, що сприяють виявленню неправди (постановка уточнюючих, деталізуючих та контрольних запитань);

д) прийоми, що актуалізують у пам’яті забуте (спрямовані на збудження у допитуваного асоціативних зв’язків, що викликають спогад) [5, с. 99-102].

Отже, варто зазначити, що допит підозрюваного відноситься до таких слідчих (розшукових) дій, в яких важко

передбачити характер майбутніх ситуацій. Але, широкий арсенал розроблених тактичних прийомів та рекомендацій проведення допиту в конфліктній ситуації, при правильному їх використанні, дозволить слідчому викрити неправду, перетворити конфліктну ситуацію на безконфліктну, а також отримати від допитуваної особи правдиву, повну та точну інформацію.

Список використаних джерел: 1. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. — 4-е вид., перероб. і доп. — Х.: Право, 2008. — 464 с; 2. Лавренюк В.В. Тактичні прийоми допиту обвинувачених у конфліктній ситуації при розслідуванні крадіжок, вчинених організованою злочинною групою / Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Вип. 47. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін. – Одеса : Юридична література, 2009. – 360 с; 3. Криміналістика: підручник / [Берназ В. Д. та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А.Ф. Волобуєва ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – 665 с; 4. Скригонюк М.І. Криміналістика : підруч. / М.І. Скригонюк. – К. : Атіка, 2005. – 496 с; 5. Коновалова В.О. Юридична психологія : підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. / В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. – Х.: Право, 2008. – 240 с.

Одержано 01.11.2015

УДК 343.132. (477)

Троневська Поліна Юріївна,
студентка Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОВАДЖЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Негласні слідчі (розшукові) дії, регламентовані главою 21 Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту – КПК України), різняться за своєю організаційною сутністю, змістом проваджуваних дій, суб'єктним складом. Проте, за низкою ознак, усі негласні слідчі (розшукові) дії можна розподілити на окремі групи. Так, за організаційним критерієм негласні слідчі (розшукові) дії можна поділити на декілька групи, а саме, ті що здійснюються з дозволу слідчого судді, за рішенням слідчого, прокурора, що здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, а

також ті, проведення яких відбувається винятково за рішенням прокурора.

З погляду на це, цікавим на нашу думку є порівняльне дослідження на прикладі Кримінально-процесуального кодексу ФРН, оскільки процесуальна модель досудового розслідування злочинів, закладена в ньому, подібна до тієї, що представлена у новому КПК України. Зокрема, §§ 99-100 Кримінально-процесуального кодексу ФРН встановлюють порядок здійснення контролю та виїмки телеграфно-поштової кореспонденції. Згідно положень цього нормативного акту, дозвіл на проведення виїмки кореспонденції прокуратурою суд надає на підставі § 98 Кримінально-процесуального кодексу ФРН. З урахуванням положень §100 Кримінально-процесуального кодексу право на виїмку (§ 99) належить тільки судді, а у невідкладних випадках - прокуратурі. Рішення про розкриття вилученої кореспонденції ухвалює суддя, який призначив виїмку або її підтвердив. Контроль телефонних розмов у ході ведення досудового розслідування регламентується § 100a, що закріплює вичерпний перелік злочинів для розкриття та розслідування яких може проводитись ця слідча дія. Згідно §§ 110a-110c Кримінально-процесуального кодексу ФРН під час розслідування злочинів можуть також використовуватися негласні співробітники. Використання відомостей, отриманих від негласного співробітника стосовно осіб підозрюваних чи обвинувачених у вчиненні злочину, або організація його проникнення у незагальнодоступні місця здійснюється за рішенням суду. Як виняток, законодавство ФРН аналогічні повноваження також надає прокуратурі. Порядок здійснення спостереження у ФРН закріплено §§ 163e-163ґ Кримінально-процесуального кодексу Німеччини. Дозвіл на здійснення спостереження може бути наданий лише щодо обвинуваченого у вчиненні злочину, за умови, що іншим способом неможливо отримати важливу для справи інформацію або встановити його місцезнаходження. Ордер на проведення спостереження видається судом, а у невідкладних випадках може бути наданий прокуратурою [1, с. 42-47; 8; 9].

Кримінально-процесуальний кодекс Грузії, як і КПК України, закріплює систему таємних слідчих дій, що включає

візуальний контроль, як приховане стеження, у тому числі із застосуванням технічних засобів, контрольну закупку, контрольовану поставку, таємне прослуховування та запис комунікацій, що здійснюється за допомогою технічних засобів, зняття та фіксація інформації з каналів зв'язку (шляхом приєднання до каналу зв'язку, комп'ютерної мережі, лінійним комунікаціям та станційної апаратури). Окрім того, систему таємних слідчих дій за КПК Грузії складають: контроль, накладення арешту та виїмка комунікаційних відправлень (окрім дипломатичної пошти); цензура кореспонденції; впровадження оперативного співробітника в злочинну групу; створення конспіративної організації у будь-якій організаційно-правовій формі для проникнення в злочинну групу з метою отримання інформації, будь-які інші таємні дії, що мають на меті отримання інформації [2, с. 48].

Порівнюючи систему негласних слідчих (розшукових) дій, що закріплена у вітчизняному КПК із законодавством Грузії, що є найбільш близькою за змістом, слід дійти висновку, що норми українського законодавства представляють більш досконалу модель негласних засобів розслідування, насамперед, за рахунок більш широкого переліку та детальної правової регламентації.

Аналізуючи зарубіжне законодавство, слід дійти висновку, що в Україні був врахований найбільш прогресивний світовий досвід у правовому регулюванні використання на досудовому розслідуванні негласних форм та методів здобуття інформації про підготовлюваний або вчинений злочин. Зокрема, в новому КПК представлений найбільш широкий перелік негласних слідчих дій, порівняно із процесуальним законодавством вищезазначених зарубіжних країн.

Список використаних джерел: 1. Федеративная республика Германия. Уголовно-процессуальный кодекс/ М.: Издательская фирма «Манускрипт», 1994. - 204 с; 2. Путеводитель по новому Уголовно-процессуальному кодексу Грузии/ Сост. Заза Меишвили [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.legalaid.ge/cms/site_images/UNDP%20brochures/rus/CPC_RUS.pdf.

Одержано 08.11.2015

Наукове видання

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
м. Харків, 4 грудня 2015 р.

Відповідальний за випуск
Бондаренко О.О.

Українською та російською мовами

Формат 60х84/16. Ум.-друк. арк. 29,6. Обл.-вид. арк. 26,0.
Тираж 300 пр. Зам. №

Адреса редакції, видавця та виготовлювача:
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від
22.01.2008.